

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

11

Tanári útmutató

3

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

FISCHER ALAJOS SZAKMAI IGAZGATÓ
PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES
RÁPLI GYÖRGYI A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRETI ZOLTÁN
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

SULINOVA

© SULINOVA KHT.

© MURÁNYI YVETT

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.
KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.
MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KHT.

1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KERESKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2007

**A R E N E S Z Á N S Z É S
A R E F O R M Á C I Ó
I R O D A L M A**

Tanári útmutató

Fejlesztők

Arató László
Beöthy Zsófia

TARTALOM

A RENESZÁNSZ ÉS A REFORMÁCIÓ IRODALMA

- 5 NÉVJEGY
- 10 A KORSZAK VILÁGKÉPE. SZEMÉLYESSÉG ÉS ÉRZELEM
- 35 A SZEMÉLYISÉG ÉN-FORMÁLÁSA
- 57 SZEMÉLYESSÉG ÉS VALLÁSOSSÁG
- 77 SHAKESPEARE *HAMLETJE*

NÉVJEGY

11. ÉVFOLYAM, 3. FEJEZET

A RENESZÁNSZ ÉS A REFORMÁCIÓ IRODALMA

Fejlesztők: Arató László
Beöthy Zsófia

A FEJEZET CÉLJA

- A kortörténeti ismeretek további mélyítése.
- A középkort követő reneszánszt meghatározó gondolkodás új tartalmainak feltárása.
- A reneszánsz individualizmus ellentmondásainak, dilemmáinak megismerése a *Hamlet* elemzése kapcsán.
- A világirodalom talán legtöbbet értelmezett műve szerkezeti sokrétűségének és ebből adódó sokféle értelmezési lehetősége közül néhánynak a feltárása, megismerése.
- Annak tudatosítása, hogy a reformáció milyen módon kapcsolódik össze az Itáliából induló reneszánszszal.

KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK

Tematikus fókusz:

A korszakot meghatározó szellemi-kulturális élet jellemzői, a korban megjelenő, szépirodalom körébe tartozó művek tárgyalása:

- A petrarkista szerelmi költészet és ennek hatása Balassi Bálint költészetére
- Az életöröm lírai életképekben is megfogalmazott jelentősége
- A személyre szabott vallásosság megjelenése lírai művekben
- A reneszánsz individualizmus s ezen keresztül szerep és személyiség viszonyának problematikussága

Poétikai fókusz:

Különböző lírai beszédmodok összehasonlítása, a jelenetezés és a metaforikus képek elválasztása, az én-formálás egy-egy lehetőségének felismerése.

A *Hamlet* lineáris–kauzális és tematikus–ellenpontosító kettős szerkezetének feltárása.

Szövegértési fókusz:

Archaikus, tematikailag, nyelvileg a diákok nyelvi világától távol lévő szövegek értő megközelítése.

- Annak felismerése, hogy a legrégebb, önálló életművet megteremtő magyar költő műveit mai fordításban, mai nyelven olvassuk.
- Annak felismerése, hogy az egyszerű cselekménymotiváció elhomályosítása hogyan hoz létre bonyolult és nyitott lélektani és bölcséleti értelmezési vagy jelentéslehetőségeket a Shakespeare-drámában.

KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK	<p><i>Szövegalkotási fókusz:</i> Régi(es) szövegek mai nyelvivé alakítása. → A fejezetet (illetve annak első három modulját) záró műelemző esszéfeladat az eddig tanult alkalmazását várja el. → A negyedik modulhoz tartozó portfólió egyénileg választott szövegértési, szövegalkotási, kreatív – dramaturgi-rendezői – szövegalkotási tevékenységet és metakogníciós (a jelentésteremtés folyamatára hosszabb összefüggő szöveggel reflektáló) írásbeli munkát vár el.</p>
A FEJEZETBEN LÉVŐ MODULOK CÍME, AJÁNLOTT ÓRASZÁMA ÉS SZÖVEGBÁZISA	<p>1. A korszak világképe. Személyesség és érzelem (3 óra) Petarca: <i>Ti szerencsés füvek, Pó, földi kérgem</i>; Balassi: <i>Hogy Juliára talál, így köszöne néki, Az ő szerelmének örök és maradandó voltáról</i>; Boccaccio: <i>Dekameron – Hetedik nap, hatodik novella</i></p> <p>2. A személyiség én-formálása (3 óra) Balassi: <i>Egy katonaének</i>; Rimay János: <i>Ez világ, mint egy kert...</i>; Janus Pannonius: <i>Pannónia dicsérete, Egy dunántúli mandulafáról</i>; Petarca levele a Mount Ventoux megmászásáról (részlet); Balassi: <i>Borivóknak való</i>; Ady Endre: <i>Mátyás bolond diákja, A Hortobágy poétája</i></p> <p>3. Személyesség és vallásosság (3 óra) Luther <i>95 pontja, ill. Értekezés a keresztyén ember szabadságáról</i> (részletek); Balassi: <i>Adj már csendességet...</i>; a 42. zsoltár részlete három fordításban; Heltai Gáspár: <i>Harmincyolcadik fabula</i>; Kányádi Sándor: <i>A tücsök és a hangya</i></p> <p>4. Shakespeare <i>Hamletje</i> (6 óra) A darab szövegén kívül Csehov <i>Sirály</i> vagy Stoppard <i>Rosencrantz és Guildenstern halott</i> című drámája</p>
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	11. évfolyam (16–17 évesek)
ELŐZŐ ÉS KÖVETŐ FEJEZET	<p>2. fejezet: <i>A középkor irodalma</i> 4. fejezet: <i>A barokk irodalom Magyarországon</i></p>
TANTERVI MODULKAPCSOLÓDÁSI PONTOK	<p>Többek között: 10. évfolyam 7. fejezet 11. évfolyam 1. és 2. fejezet A korábbi évekből a Sziget-fejezet (8. évfolyam 3. fejezet) és a Rómeók és Júliák-fejezet (8. évfolyam 7. fejezet)</p>
KERESZTTANTERVI KAPCSOLÓDÁS	A filozófia, a történelem, az etika, az emberismeret (pszichológia), a drámapedagógia bizonyos tartalmai, művészettörténet
NAT	<p>→ Érvelés, vitakultúra, önreflexióra és önkorrekcióna való törekvés → Szó szerinti és metaforikus jelentések megkülönböztetése → A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások ismerete és alkalmazása; sorokba tördelés nélküli lírai szövegek felismerése → Önálló – szépirodalmi és műértelmező – szövegalkotás → Verbális és képi (rajz, festmény), információk közötti kódváltás</p>

KÖVETELMÉNYEK	<ul style="list-style-type: none"> → A tanuló legyen képes azonosítani és értelmezni a nyelvi megalkotottság néhány jellemzőjét lírai és drámai szövegekben (ismerje fel a lírai és drámai szövegek legjellemzőbb sajátosságait). → Tudjon különbséget tenni a lírai szövegben a jelenetelés belső képei és a metafora között. → Tudjon szakszöveget szembesíteni a műalkotás szövegével. → Ismerje és alkalmazza a versértelmezés tanult közelítési szempontjait. → Tudjon megadott szempontok figyelembevételével lírai szöveget értelmezni. → Tudjon megadott szempontok figyelembevételével drámai szöveget értelmezni. → Tudjon összevethető műveket összehasonlítani. → Tudjon régi (archaikus) szövegeket értelmezni. → Törekedjen együttműködésre, gyakorolja az empátiát és a toleranciát. → Szóbeli megnyilatkozásaiban törekedjék határozottságra, világosságra, tartalmasságra. → Alkalmazza megfelelően a tanulói portfólió létrehozásának megadott szempontjait. → Tudjon a jelentésteremtés folyamatára reflektáló esszét írni a portfólió létrehozásának folyamatáról. → Tudjon színpadképet értelmezni, illetve jelenetekhez a szöveg alapján díszlet- és/vagy jelmeztervet készíteni (a vizuális vagy a képi megjelenítést szavakkal körülíró nyelvi eszközökkel). → Tudjon színelőadásokról önálló kutatási-anyaggyűjtési feladatot végezni könyvtárban vagy a világhálón.
ÉRTÉKELÉS	<p><i>Folyamati:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> → A prezentációk értékelése <p><i>Kimeneti:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> → Összehasonlító verselemző esszé értékelése (tanulói és tanári; az első három modulhoz) <p>Tanulói portfólió előre megadott kritériumok szerinti értékelése (a <i>Hamlethez</i>)</p>
MÓDSZERTANI AJÁNLÁS	<p>A fejezet az együttműködésen alapuló tanulást (pármunka, csoportmunka) részesíti előnyben, figyelmet fordít a differenciálásra a fejlesztésben. Módszer- és eljáráskészlete megteremti az interaktív és reflektív tanulás lehetőségét.</p>
TÁMOGATÓ RENDSZER, SZAKIRODALOM	<p>Bárdossy Ildikó – Dudás Margit – Pethőné Nagy Csilla – Priskinné Rizner Erika: <i>A kritikai gondolkodás fejlesztése</i>. PTE, 2002</p> <p>Pethőné Nagy Csilla: <i>Módszertani kézikönyv – befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás</i>. Korona Kiadó, Budapest, 2005</p> <p>Pethőné Nagy Csilla: <i>Irodalomkönyv 9</i>. Korona Kiadó, Budapest, 2002</p> <p>Pethőné Nagy Csilla: <i>Irodalomkönyv 11</i>. Korona Kiadó, Budapest, 2004</p> <p>Gintli Tibor – Schein Gábor: <i>Az irodalom rövid története. A kezdetektől a romantikáig</i>. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2003</p> <p>Szőnyi György Endre: <i>Az énfórmálás petrarkista technikái Balassi Bálint és Philip Sidney költészetében</i>. ItK, CIII. évf. (1999), 3–4. szám</p> <p>Egon Friedell: <i>Az újkor kultúra története</i>. Holnap kiadó, Budapest, 1993</p>

TÁMOGATÓ
RENDSZER,
SZAKIRODALOM

- Johan Huizinga: *A középkor alkonya*. Európa Kiadó, Budapest, 1979
- Tóth Tünde: *Balassi Bálint és az inventio poetica*.
magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/08_szam/02.htm - 66k –
Szabics Imre: *A trubadúrlíra és Balassi Bálint szerelmi költészete*.
Irodalomtörténeti Közlemények 1996, 5–6. sz.
- Székely Júlia: *Balassi Bálint énekei és komédiája*. Talentum műelemzések. Akkord kiadó, [h. n.], 2001
- Shakespeare az évszázadok tükrében (szerk. Szenczi Miklós. Gondolat, 1965).
[Többek között Goethe, A. W. Schlegel, S. T. Coleridge és A. Kettle írásai]
- Magyar Shakespeare-tükör (szerk. Maller Sándor – Ruttkay Kálmán). Gondolat, 1984
- Arató – Pála: *A szöveg vonzásában II. – Átjárók*. Műszaki Kiadó, első kiadás 1997, legutóbbi 2007
- A. C. Bradley: *Shakespeare tragikus jellemei*. Palatinus, 2006
- Cs. Szabó László: *Dráma vagy szerep*. In: *Shakespeare. Esszék*. Gondolat, 1987
- T. S. Eliot: *Hamlet*. In: *Káosz a rendben*. Gondolat Kiadó, 1981
- Fabiny Tibor: „Ó az én próféta lelkem!” *Diakonia*, 1984/1. szám
- Fabiny Tibor kísérő szövegei a Hamlet kétnyelvű Matúra-kiadásához. IKON Kiadó, 1993
- Fodor Géza: *Nagyon tűhegyre vennők, ha így vennők?* In: *Zene és színház*. Argumentum, 1998
- Fodor Géza: *Shakespeare Hamlet-„filmje”*. Holmi, 2005/12.
- Géher István: *Hamlet, dán királyfi*. In: *Shakespeare-olvasókönyv*. Cserépfalvi–Szépirodalmi, 1991
- Géher István: *A magyar „Hamlet”: Arany János furcsa álcája*. Holmi, 2005/12.
- Gellért Marcell és Jancsó Daniella *Hamlet-tanulmányai a Shakespeare-kollégium című tanulmánykötetben* (szerk. Géher István). Eötvös Műhely, 2000
- Stephen Greenblatt: *Géniusz földi pályán*. HVG Könyvek, 2005
- Hankiss Elemér: *Shakespeare Hamletjének szerkezeti modellje*. In: *Az irodalmi mű mint komplex modell*. Magvető Kiadó, 1985
- Hankiss Elemér: *Hamlet színeváltozásai*. Savaria University Press, 1995
- Harold Jenkins kritikai kiadásának tanulmányai és jegyzetei. Arden Shakespeare, 1982 [A többi idézett angol nyelvű forrás (pl. Frye, Eagleton, Brennan, Hawkes, Bloom) könyvészeti adatait a világhálón, ill. Kékesi Kun könyvében és Fabiny Hamlet-kiadásában találhatja meg az érdeklődő.]
- Kékesi Kun Árpád: *Drámaelmélet és történetiség. Hamlet-olvasat*. In: *Tükrök árulása*. JAK-Kijárat, 1998
- Kékesi Kun Árpád: *T. Stoppard: Rosencrantz és Guildenstern halott*. In: *Thália árnyékában*. Veszprém Egyetemi Kiadó, 2000
- Kéry László: *Talán álmodni. Hamlet-tanulmányok*. Bp., 1989
- Kis János: *Hamlet: egy olvasat olvasata*. Holmi, 1998/12.
- Kiséry András: *Se füle, se farka: Shakespeare a Hamletben*. In: *Kötelezők*. JAK-Kijárat, 1999

TÁMOGATÓ
RENDSZER,
SZAKIRODALOM

Jan Kott: *Hamlet a század közepén*. In: Kortársunk Shakespeare. Bp., 1970
 Mihályi Gábor: *Hamletekre emlékezve*. In: Színházról vitázva. Bp. é. n. Uő: Korszak-
 váltó Hamlet-előadások. In *A moderntől a posztmodernig*, Új Világ Kiadó, 1999
 Nadas Péter: *Hamlet szabad*. In: Nézőtér. Magvető–JAK, 1983
 Stribik Ferenc: Stoppard Rosencrantz és Guildenstern halott című művének elemzése
 és tanítása c. tanulmánya. <http://www.freeweb.hu/magyartanarok/stribik.rtf>
 Szönyi György Endre: *A posztmodern Hamletre várva*. Buksz., 1991. nyár

SZÖVEGFORRÁSOK

Gintli Tibor – Schein Gábor: *Az irodalom rövid története. A kezdetektől a romanti-
 káig*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2003
 Balassi Bálint összes költeményei
mek.oszk.hu/00600/00609/00609.htm - 255k
 A *Hamlet* szövegét a MEK alapján idéztük, nyomtatott forrásszöveggént, ill. kont-
 rollszöveggént az IKON Kiadó 1993-as Matúra Klasszikusok kiadását, illetve
 Ruttkay Kálmán 1961-es kiadását, az Arany-művek kritikai kiadásának VII. köte-
 tét (Akadémiai Kiadó) használtuk.
 Csehov *Sirálya* esetén szintén a MEK szövegközlése a forrás.
 Tom Stoppard: *Rosencrantz és Guildenstern halott*. Nagyvilág, 1967

1. A KORSZAK VILÁGKÉPE. SZEMÉLYESSÉG ÉS ÉRZELEM

3 óra

A tárgyalt korszak történelemből és az előző év irodalomóráiból is ismerős diákjainknak. Hangsúlyozzuk, hogy a fejezet óráira hozzák magukkal a tizedikes programcsomag stílustörténeti (7.) fejezetét, mert a tanulási folyamat során szükségük lesz rá.

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

5. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja többretű: az iskolában szerzett tudás előhívása, a képolvasás gyakorlása, elmélyítése, annak tudatosítása, hogy a műalkotásokban többszörös áttétellel ugyan, de kirajzolódik egy-egy korszak, adott esetben a reneszánsz világképe.
- Igen fontos az is, hogy a diákok a szakszöveg nyelvi információinak elemeit felfedezzék a formanyelvi igen eltérő képzőművészeti alkotásban.
- A diákok döntsék el, hogy ki melyik képcsoporttal akar foglalkozni, de ügyeljünk rá, hogy nagyjából mindegyiket ugyanannyian válasszák.
- Kb. 10 perces egyéni munka után a különböző képcsoportokkal dolgozók álljanak össze 3 fős csoportokba, és ismertessék egymással eredményeiket.

Kiemelt készségek, képességek: vizuális információk nyelvivé tétele, gondolati kapcsolatok felfedezése, összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: 3 fős csoportok (A–B–C)

Munkaformák: először egyéni, majd csoportos

Módszerek, eljárások: képolvasás, összehasonlítás, közzététel

A reneszánszról már tanultatok történelemből, a tavalyi évben pedig a Korszak, korstílus, stílusirány című fejezet reneszánsz modulja szintén ezzel a 14–16. század közötti korstílussal foglalkozott.

Ebben a fejezetben azt vizsgáljuk meg, hogyan jelent meg a reneszánsz az irodalomban, különös tekintettel a magyar irodalomra. A magyar irodalomban igen nagy a humanizmus és a reformáció hatása, a korábban elsősorban latin nyelvű, döntően a vallásgyakorláshoz rendelhető irodalom után most születik meg az önmagáért megszólaló irodalom.

„A 15–16. század műveltségének egyik legjellegzetesebb vonása, hogy tudja, új korszak születik, a megelőző korszakhoz képest ellentétes jellemzőkkel. Ez az általánosságban polemikus tudat természetesen nem egyedüli alakítója az új kornak, de néhány aspektusát meghatározza. Ezek egyike mindenekelőtt a lázadás határozott szándéka, a régi világtól való elfordulás mint program: új nevelési és együttélési formákat, új társadalmat, ember és természet új viszonyát kell megteremteni.

A mozgalom legpregnásabbán Itáliában indult útjára, és kezdetét két tényező jellemzi: visszatérés az antik világhoz és klasszikus tudáshoz, valamint annak kinyilatkozása, hogy véget ért a történelem egy korszaka, a középkor. Az ókor ismét felvirágzó mítosza egyre növekvő erővel hatott, akárcsak annak tisztázása, hogy a római kultúra válsága és a »barbárság« feletti győzelem között eltelt átmeneti időszaknak vége. A barbár világ a nyelv területén éppúgy vereséget szenvedett, mint általában a művészetekben, a műveltségben.”

(Eugenio Garin: Reneszánsz és műveltség)

1. A reneszánsz képekben

Osszátok ki egymás között a három képcsoportot (A, B, C)!

Mindegyikben három képet láttok, döntsetek el, ki melyik képsorral szeretne foglalkozni!

A) Mária a kiseddel

1.

2.

3.

a) Próbáld meg a képeket keletkezésük időrendjében sorba állítani!

A sorrendet indokold is!

b) A téma azonossága mellett milyen lényeges eltéréseket fedezel fel?

SZEMPONT	1. KÉP	2. KÉP	3. KÉP

c) Tanárod megmondja, hogy melyik képet ki festette: írd be a képek alá a szerzők nevét!

Otthon nézz majd utána művészettörténeti könyvekben, albumokban vagy az interneten az egyes alkotóknak, és ellenőrizd az a) feladatra adott válaszodat!

d) Keresz minél több találkozási pontot a tavalyi reneszánsz modul és eddigi munkád eredménye között!

e) Keresz érintkezési pontot eddigi munkád eredménye és a bevezető szöveg között!

f) Ismertesd társaiddal munkád eredményét!

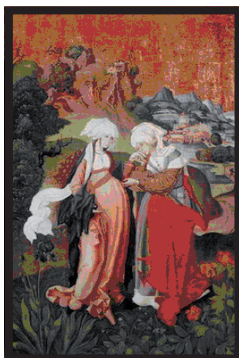
g) Rögzítsd társaid munkájának fontosabb gondolatait!

B) Mária és Erzsébet találkozása

1.

2.

3.

a) Próbáld meg a képeket keletkezésük időrendjében sorba állítani!
A sorrendet indokold is!

b) A téma azonossága mellett milyen lényeges eltéréseket fedezel fel?

SZEMPONT	1. KÉP	2. KÉP	3. KÉP

c) Tanárod megmondja, hogy melyik képet ki festette: írd be a képek alá a szerzők nevét!
Otthon nézz majd utána művészettörténeti könyvekben, albumokban vagy az interneten az egyes alkotóknak, és ellenőrizd az a) feladatra adott válaszodat!

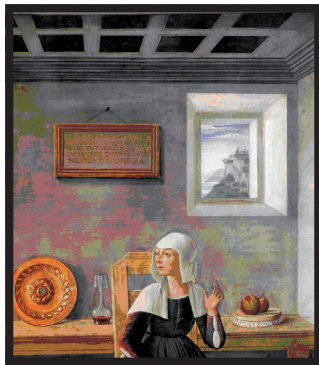
d) Keresz minél több találkozási pontot a tavalyi reneszánsz modul és eddigi munkád eredménye között!

e) Keresz érintkezési pontot eddigi munkád eredménye és a bevezető szöveg között!

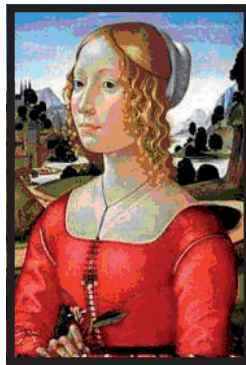
f) Ismertesd társaiddal munkád eredményét!

g) Rögzítsd társaid munkájának fontosabb gondolatait!

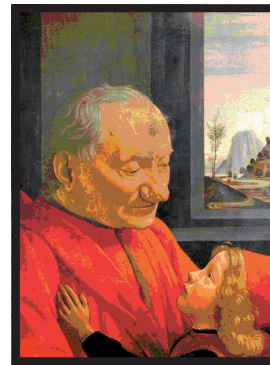
C) Reneszánsz portrék

1. Ghirlandaio: *Az ártatlan*

2. Ghirlandaio:
Egy hölgy portréja

3. Ghirlandaio:
Idős ember unokájával

- Milyen hasonlóságokat fedezel fel a három kép között?
- Mik egy-egy kép egyéni sajátosságai?

	SAJÁTÓSÁGOK
1. KÉP	
2. KÉP	
3. KÉP	

- Keress minél több találkozási pontot a tavalyi reneszánsz modul és eddigi munkád eredménye között!
- Ismertesd társaidal munkád eredményét!
- Rögzítsd társaid munkájának fontosabb gondolatait!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- A három kép ebben a sorrendben készült, a plaszticitás, anyagszerűség felé fordul az ábrázolás.

b)

SZEMPONT	1. KÉP	2. KÉP	3. KÉP
háttér	arany	térben plasztikusabb	természet
tekintetek	kifelé	félig egymás felé	a könyv felé
anyagszerűség	síkban	már van mélység	perspektíva

1. Cimabue, 2. Giotto, 3. Raffaello

- d) például:
A reneszánsz eszményei (10-07-01-8. feladat):
– ide kapcsolható a Pico della Mirandola-szövegrész C → az ember csodálatos lény a maga egyediségében
– ugyanez a lépés D → a művészet célja a természet utánzása
- e) ember és természet új viszonya

B)

- a) Itt nyilván könnyű eldönteni, hogy a 3. kép a legkorábbi, a másik kettőt időrendbe rakni lehetetlen.

b)

SZEMPONT	1. KÉP	2. KÉP	3. KÉP
képmélység	van	van	lényegesen kevesebb
háttér	városrészlet	a természet	templom
anyagszerűség	meghatározó	meghatározó	kevésbé
figurák	négy	kettő	öt

- c) 1. Ghirlandaio, 15. század vége, 2. MS mester: A selmecebányai főoltár (1506), 3. Giotto, 14. század eleje

d) például:

A reneszánsz képzőművészete (10-07-01-7. feladat):

Az 5. kép Raffaello: Athéni iskola → a perspektíva

A reneszánsz eszményei (10-07-01-8. feladat):

– ide kapcsolható a Pico della Mirandola-szövegrész C → az ember csodálatos lény a maga egyediségében

– ugyanez a lépés D → a művészet célja a természet utánzása

- e) ember és természet új viszonya

C)

- a) Mindhárom portré, tehát valós alak ábrázolása, nem bibliai a téma, tehát az egyes ember a fontos.

b)

	SAJÁTOSSÁGOK
1. KÉP	perspektíva, rövidülés, a szobabelső és tárgyai igen fontosak (tál, gyümölcsök, üvegkanicsó, az ablak a jobb felső harmadban, az azon kívüli táj is látszik)
2. KÉP	a nőalak középre zárt kompozíciót alkot, figyelemre méltó az anyagszerűség, a haj igen megkomponált, a tincsek szintén anyagszerűek, a háttér a természet, kanyargós úttal, jobbra meredek hegyoldal, balra egy város képével
3. KÉP	az idős úr és a kisgyerek szoros testközelen van, egymásra néznek, a vörös ruhadarabok is kapcsolatot teremtenek közöttük, az idős férfi ráncos, bibircsókos arca kontrasztot alkot a kisfiú ártatlan bájával, de ez a kontraszt a bensőséges viszony miatt együttesen fejezi ki a harmóniát a szobabelső kinyílik az ablakon keresztül a városra

- c) például:
 A reneszánsz képzőművészet (10-07-01-7. feladat):
 Michelangelo: a test ábrázolásának minél tökéletesebbnek kell lennie
 A reneszánsz eszményei (10-07-01-8. feladat):
 – ide kapcsolható a Pico della Mirandola-szövegrész C → az ember csodálatos lény a maga egyediségében
 – ugyanez a lépés D → a művészet célja a természet utánzása

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2.   10. oldal
             10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok a festményekkel kapcsolatos kérdésekre megfogalmazott válaszokat szintetizálják, rendszerezik.
- A csoportmunkát frontális egyeztetés kövesse.

Kiemelt készségek, képességek: képzőművészeti alkotások alapján tapasztaltak nyelvi megfogalmazása

Célcsoport – differenciálás: az előbbi 3 fős csoportok

Munkaformák: csoportos, majd frontális

Módszerek, eljárások: eszmecsere

2. A reneszánsz világképe festmények alapján

Az előző feladat tapasztalatai alapján közösen fogalmazzátok meg, milyen sajátosságai vannak a reneszánsz kor világlátásának!

Válaszotok legalább három lényeges információt tartalmazzon!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- az egyes ember karaktere, egyéni vonásai kiemelendővé, ábrázolhatóvá válnak
- a Szentírás alakjaiban is fontossá válik az egyediség
- az embert körülvevő, meghatározó környezet lényegessé válik
- a perspektíva, tehát a valóságutánzás szerepet kap

3. lépés: 3. feladat

T/3.

11. oldal

15 PERC

+ 10 perc páros megbeszélés

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok nyelvi kompetenciájuk birtokában összevegyék a mai szleng nyelvhasználatát az irodalmi szöveggel.
- Ezután a két Petrarca-vers egy-két szempontot felvető kérdéseire válaszolnak egyénileg, a feladat zárlatában pedig a párok összevetik tudásukat.

Kiemelt készségek, képességek: különböző nyelvi minőségek összevetése, a tapasztalatok alkalmazása, műelemzési képességek fejlesztése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, egyéni, páros

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

3. Az itáliai reneszánsz szerelmi költészete

FRANCESCO PETRARCA (1304–1374) az olasz nyelven megszólaló szerelmi líra máig legnagyobb hatású alkotója. Legjelentősebb költői művét, a *Daloskönyvet* egyetlen személyhez, Laurához írta. (A *laure* fuvallatot, a *l'auro* aranyat, a *lauro* pedig a költészet jelképeként is ismert babérfát, babérkoszorút jelent).

- a) Az alábbiakban egy napjainkban keletkezett szöveget olvastok.
Állapítsátok meg, hogy melyik Petrarca-vers átirata!

„Zakatom a vonat, nameg a fejem is. Nagy kár, hogy a kiccsaj nem jött velem. Pedig annyira jó vele, egy kis sziget vagy mi. Csak úgy húznak el a fák, tiszta vadliba-effekt, egyre messzebb leszek, kivagyok. Van egy zsír ötletem: minél inkább nő a távolság, annál erősebben gondolok rá, így előbb-utóbb csak mellettem lesz a bige. Na, ez tök király. Hehe, zúzzatok csak kerekek, nyomjad neki masiniszta, túljárok az eszeteken, az agyamba nem nyomultok bele, gondolhattok bármit!”

Ti szerencsés füvek, boldog virágok,
kiken tapos mélézgató madonnám,
part, mely édes szavát figyelve andán,
szép lábának nyomát magadba zárod,

sima fácskák, friss lombbal ékes ágok,
halovány, kedves ibolyák a lankán,
sötét erdők, melyek fürödve lomhán
a Nap tüzében, oly sudárrá váltok,

ó, nyájas táj, ó, tiszta, friss erecske,
mely tükröződ szép arcát s szép szemét is,
s élő fényétől gyúlsz tündökletesre,

irigylem tőletek tekintetét is!
Ne lássam itt ridegnek a követ se:
lángoljatok, hisz lánggal égek én is.

(Sárközi György fordítása)

Pó, földi kérgem bárhogy is sodorjad
vized hatalmas, száguldó folyásán:
a szellemem mélyen belül tanyáztván,
erőd nem féli s másétól se borzad;

vitortát jobb vagy bal felé se forgat,
mégis jó széllel, nyílként, vágya szárnyán
az arany Lomb felé lebegve száll már,
s erősebb, mint a hab, szél, lapát s vitorla.

Egyéb folyók közt te királyi büszke,
ki ott éred a napot, merre támad,
nyugaton százszor szebb Fényt hagyva messze:

csak földi részem hordja szarvad-ágad;
a másik, vágya szárnyával fedezve,
repül révébe édes Otthonának.

(Szedő Dénes fordítása)

- b) Döntsétek el, hogy melyik Petrarca-verssel akar foglalkozni párosotok egy-egy tagja!
Utána válaszoljatok a feltett kérdésekre!

A) Ti szerencsés füvek...

- a) Gyűjtsd össze azokat a kifejezéseket, elemeket, amelyek a tájra, illetve amelyek a nőalakra vonatkoznak!

TÁJ	NŐALAK

- b) Hogyan formálja a nőalak azt a tájat, amely megjelenik a versben?
- c) Melyik sorban érzékeled a hangulati cezúrát?
Indokold válaszodat!
- d) A fentiek alapján mit jelent(het) a „Nap tüzében” kifejezés?
- e) Ha végeztél, ismertesd munkád eredményét társaddal!

B) Pó, földi kérgem...

- Milyen tulajdonságokkal ruházta fel a megszólaló lírai alany a folyót? Igazold állításaidat a vers szövegéből!
- Min tud uralkodni a folyó?
- Milyen mozgásirányokat fedezel fel a versben?
- A fentiek alapján mit jelent a „repül révébe édes Otthonának” kifejezés?
- Ha végeztél, ismertesd munkád eredményét társaddal!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a)

TÁJ	NŐALAK
füvek	tapos
virágok	madonnám
part	szavát
fácskák	lábának nyoma
ágok	tükröződ szép arcát, szép szemét
ibolyák	fényétől gyúlsz
erdők	
táj	
erecske	

- a táj attól válik élővé, gyönyörűvé, csodálatossá, hogy a rajongással övezett nő fizikai kapcsolatba kerül vele
- két válasz hangozhat el:
  - az utolsó tercina → ott jelenik meg először az E/1.
  - az utolsó két sor → az érzelmi fordulat itt lesz igen erős, hiszen a lírai alany által értékkel felruházott tájra itt vetül irigység, ugyanis a táj fizikai kapcsolatba kerülhet a hölgygel, míg a megszólaló nem
- A nap itt a fentiek alapján nem feltétlenül az égiteket jelenti, hanem a szakralizálódó madonna metaforájaként is értelmezhető

B)

- A folyó hatalmas, legyőzhetetlen:
  - vized hatalmas száguldó folyása,
  - erőd,
  - vitorlád forgat,
  - egyéb folyók közt te királyi, büszke
- kérgem, földi részem → tehát a testen
- Kelet–Nyugat
  - Ott éred a napot, melyre támad
  - lent és fent
  - vágya szárnya, repül
- az otthon a Paradicsomot, a tökéletes megnyugvást, békét jelenti

4. lépés: 4. feladat

T/4. 14. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok megismerjék a platonizmus és neoplatonizmus fogalmát, majd felismerjék ennek megjelenését a két Petrarca-versben.
- Az előző párok dolgozhatnak tovább. 10 perc munka után beszéljük meg frontálisan a válaszokat.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, szakszöveg megállapításainak értelmezése, alkalmazása a műelemzésben

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális

Módszerek, eljárások: feladatlap, megbeszélés

4. Platonizmus, újplatonizmus

- a) Olvassátok el az alábbi szakszöveget!
Húzzátok alá a legfontosabb kifejezéseket!

A görög filozófia egyik legnagyobb hatású gondolkodója PLATÓN (i. e. 427–347). Bölcséletét dialógusokban fejtette ki. Filozófiáját meghatározza az ideák tana. Az ideák Platón számára szellemi természetű, a gondolkodástól függetlenül létező, megismerhető, változatlan és önálló valóságot jelentenek. Az ideák a tulajdonképpeni létezők, amelyekből részesedik az érzékekkel felfogható világ, a pusztá jelenségek. Platón filozófiája meghatározóan hatott a reneszánsz gondolkodására. A lakoma című művében a szépség iránti vágyról a következőket tanítja:

„A szépség felé törekvő embernek ifjúkorában egy szép test felé kell vonzódnia. Második lépésnél fel kell ismernie valamennyi szép test közös szépségét, és valamennyi szerelmesévé kell válnia. Majd be kell látnia, hogy a lélek szépsége magasabb rendű a test szépségénél. A nevelődés következő állomása a szép cselekedetek szeretete lesz, majd ezt követi a tudományok szépségének megértése. Aki idáig eljutott, az előtt hirtelen megvilágosodik valami csodálatos természeti szépség, »amiért minden fáradozás történt«. Ez a szépség nem más, mint a szépség maga, amely örökkévaló, egyféle, önmaga által van, minden más szépség csupán ennek tökéletlen mása. A szépség nem azáltal létezik, hogy valaminek a szépségéből részesült, hanem éppen ő maga az egyetlen szépség, amelyből minden dolog szépsége származik. Minden földi dolog szépsége ki van téve az elmúlásnak, e képmások ősképe maga azonban örök. Maga a szépség egyféle, a látható világ sokféle szépsége annak következménye, hogy az egyetlen ősi szépségből milyen mértékben részesedett az adott dolog.”

(Gintli Tibor – Schein Gábor: Az irodalom rövid története)

- b) Milyen fontos állomásai vannak Platón szerint a szépség iránti vonzódásnak?
- c) A 15. században elkészültek Platón műveinek teljes latin fordításai. Ezeknek nagy részük volt abban, hogy kialakult a reneszánsz egyik uralkodó filozófiai irányzata, az ÚJPLATONIZMUS (vagy neoplatonizmus). Újplatonista filozófiákkal azonban már az ókorban is találkozunk. Ezek célja minden esetben az volt, hogy a tulajdonképpeni létező és az érzékileg megtapasztalható, a szellemi és az anyagi (testi) valóság kiélezett kettősségét áthidalják. A legnagyobb hatású ókori újplatonikus gondolkodó Plótinosz (205–270), akinek művei szintén a 15. században váltak ismertté Európában. A reneszánsz újplatonizmus az ókori újplatonisták nézeteit egyeztetette a keresztény vallási tanítással, és befogadta a korban szintén erős hatást gyakorló misztikus irányzatok, például a Zsidó Kabbala bizonyos tanait is.

Petrarca szerelmi költészetére is nagy hatással van az újplatonizmus.
A két vers mely részeiben fedezték fel ennek elemeit?

- d) Olvasd el, tanuld meg!

Francesco Petrarca (1304–1374)

Petrarca és kortársai a költő levelezését és a Cornelius Scipióról írt hexameteres eposzát, az Africa című művét tartották legjelentősebbnek. Az utókor Canzoniere (Daloskönyv) című, szonetteket, dalokat és balladákat tartalmazó, OLASZ NYELVEN írt művét értékeli a legtöbbre. A költemények a trubadúrlírának és olasz változatának, a DOLCE STIL NUOVO-nak ('édes, új stílus') a poétikai hagyományait követik, azzal a lényeges különbséggel, hogy a versek ihletője mindig EGYETLEN SZEMÉLY, LAURA.

A szonett

A szonett versformája a 13. századi szicíliai udvari irodalomban alakult ki. A szakirodalomban vita zajlik arról, hogy a szonettet eredetileg zenével kísérték-e vagy a provanszál formákkal ellentétben olvasásra szánták őket. A szerkezet poétikáját a 14. század költői dolgozták ki. Ebben meghatározó szerepe volt Petrarcanak.

A szonett nem más, mint a provanszál trubadúrlírában használt nyolcsoros OCTAVA forma és a háromsoros TERCINA mesteri összeolvasztása. Így született a kétszer négysoros (QUARTINA, illetve kvartina) és kétszer háromsoros (tercina) versszakból felépülő szonett.

A vers 11 SZÓTAGOS, JAMBIKUS SOROKból áll, rímképlete: abba, abba, cdc, dcd.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) – egy szép test
– valamennyi szép test
– a lélek szépsége
– szép cselekedetek, tudományok szépsége
– a szépség maga az ideák szintjén
- c) – test és lélek kettőssége
– a test kiszolgáltatott, a lélek legyőzhetetlen
– az igazi szerelem lényege a beteljesületlenség, a testiség nélküli szerelem
– az igazi szerelem a szépség ideájában talál otthonra: „repül révébe édes Otthonának”

5. lépés: 5. feladat

T/5. 15. oldal
10 PERC

Az átiratok meghallgatásához

Tanári instrukciók

- A feladat célja a nyelvi képességek fejlesztése.
- A 3. feladat első lépésének fordítottja, hiszen megadott irodalmi szöveget kell átalakítani, fellazítani, mai köznyelvi vagy szleng változatát megalkotni.

Kiemelt készségek, képességek: stílusérzék, nyelvhasználati kompetencia, humor

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: kreatív írás

5. Házi feladat

Régi vers modern műfordításának mai prózaváltozata

- A 3. feladat első lépésének fordítottja következik.
Fogalmazd meg a másik szöveg mai változatát!
- Hallgassatok meg néhány átiratot!

6. lépés: 6. feladat

T/6. 16. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

- A feladatnak az a célja, hogy a diákok műelemző képessége fejlődjön. Az egyik vers ismertebb, a másik nem tartozik a „kötelező” irodalmi kánonba. Mindkét feladatsorban lényeges szempont a műelemzés alapos, lépésről lépésre történő megközelítése.
- A megoldás célja az is, hogy a mű értelmezése során váljon világossá számukra, a szerző a petrarcai konvenciók megtartása mellett milyen versépítési eszközök segítségével lép túl az irodalmi konvenciókon.
- A tanárnak el kell döntenie, hogy az osztály melyik fele foglalkozik a Harminckilencedik, melyik fele a Negyvenhetedik számozású verssel (lásd a differenciálást). Az előzőleg alakult párok ma-

radhatnak továbbra is együtt. 15 perc pármunka után alakuljanak olyan párok, melyeknek egyik tagja az egyik, másik tagja a másik verssel foglalkozott.

- Végül frontálisan beszéljük meg az A) párosok n), illetve a B) párosok h) kérdésére adott válaszokat!

Kiemelt készségek, képességek: elsődleges és másodlagos jelentés felismerése, metaforikus jelentés értelmezése, verskompozíció feltárása, jelenetkeret felismerése, a költői szöveg nyelvi, formai sajátosságainak feltárása

Célcsoport – differenciálás: az A) feladatsor hosszabb, részletesebb munkát igényel, ezt adjuk a műelemzésben erősebb tanulóknak

Munkaformák: pármunka, a feladat második részében újrászerveződő párok osztják meg válaszaikat azokkal, akik a másik verssel foglalkoztak

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

6. A magyar irodalmi kánon szerint az anyanyelvű költészet első, igazán jelentős alakja BALASSI BÁLINT. Költészetének egyik igen gyakori témája a szerelem.

Az alábbi két feladatsort úgy oldjátok meg, hogy először párokban foglalkoztatok az A), illetve a B) jelű verssel, majd alakítsatok új párt egy olyan társatokkal, aki előzőleg a másik feladatsorral foglalkozott, és foglaljátok össze számára munkátok eredményét!

A) Harminckilencedik

HARMINCKILENCEDIK HOGY JULIÁRA TALÁLA, ÍGY KÖSZÖNE NÉKI:

Az török „Gerekmez bu dünya sensiz” nótájára

1
Ez világ sem kell már nékem
Nálad nélkül, szép szerelmem,
Ki állasz most énmellettem,
Egészséggel, édes lelkem!

2
Én bús szívem vidámsága,
Lelkem édes kívánsága,
Te vagy minden boldogsága,
Véled Isten áldomása.

3
Én drágalátos palotám,
Jó illatú, piros rózsám,
Gyönyörű szép kis violám,
Élj sokáig, szép Juliám!

4
Feltámada napom fénye,
Szemüldek fekete széne,
Két szemem világos fénye,
Élj, élj, életem reménye!

5
Szerelmedben meggyúlt szívem
Csak tégedet óhajt lelkem,
Én szívem, lelkem, szerelmem,
Idvez légy, én fejedelmem!

6
Júliámra hogy találék,
Örömemben így köszénék,
Térdet-fejet neki hajték,
Kin ő csak elmosolyodék.

- a) Keressétek ki a szövegből azokat a részeket, amelyek a jelenetkeretet alkotják meg!
- b) A versbeszéd milyen szituációt rajzol meg?
- c) Mi közös az 1. és az 5. versszak kezdősora és a két versszak egésze között?
(Miben térnek el a közbülső 2–4. versszaktól?)
- d) Mi a közös a 2–4. versszakban?
- e) Mi kapcsolja össze az 1. és az 5. versszak záró sorait?
- f) Milyen egymásra következést, intenzitásbeli különbséget fedeztek fel a versszakok záró sorai közt?
- g) Miben azonos a 2., a 3. és a 4. versszak nyelvi megformáltsága?
Nézzétek végig a versszakokat!
- 2. versszak:
  - 3. versszak:
  - 4. versszak:
- h) Hogyan csoportosíthatóak a 2–4. versszak metaforái jelentéskörük alapján?
- 2. versszak:
  - 3. versszak:
  - 4. versszak:
- i) Hol érzékelitek a vers érzelmi tetőpontját? Indokoljátok!
- j) Indokoljátok, hogy a 6. versszak önálló szerkezeti egység!
- k) Milyen viszonyt sejtet a megszólító és a megszólított között a verszárlat?
- l) Hogyan módosítja visszamenőleg a 6. versszak az előző öt versszakot?
- m) Milyen arányban vannak egymással a férficselekvésekre és női cselekvésekre utaló szövegrészek?
- n) A fentiek alapján próbáljátok meg összegyűjteni, mi a két Balassi-versben a petrarcai konvenció, és mi e költészet újszerűsége!

PETRARCAI KONVENCIÓ	ÚJSZERŰSÉG

- o) A Júlia-ciklusban a most tárgyalt vers (*Hogy Juliára találá, így köszöne néki*) előtti vers zárlata a következő:

Egy kapu közében juték elejében
 vidám szép Juliának,
 Hertelen hogy látám, előszer alítám
 őtet lenni angyalnak,
 Azért ő utába így szólék utána,
 mint istenasszonyomnak.

Ha összeolvassátok ezt a zárlatot a következő verssel, milyen megállapítást tudtok tenni?

B) Negyvenhetedik

NEGYVENHETEDIK
 AZ Ő SZERELMÉNEK ÖRÖK ÉS MARADANDÓ VOLTÁRÓL

Az csak búbánat nótájára

Idővel paloták, házak, erős várak,
 városok elromolnak,
 Nagy erő, vastagság, sok kincs, nagy gazdagság
 idővel mind elmúlnak,
 Tavasz szép rózsák, liliom, violák
 idővel mind elhullnak,

Királyi méltóság, tisztesség, nagy jószág
 idővel mind elvesznek,
 Nagy kövek hamuvá s hamu kősziklává
 nagy idővel lehetnek,
 Jó hírnév, dicsőség, angyali nagy szépség
 idővel porrá lésznek.

Még az föld is elagg, hegyek fogyatkoznak,
 idővel tenger apad,
 Az ég is béborul, fényes nap setétül,
 mindennek vége szakad,
 Márvánkőben metszett írás kopik, veszhet,
 egy helyiben más támad.

Meglágyul keménség, megszűnik irigység,
 jóra fordul gyűlölség,
 Istentől mindenben adatott idővel
 változás s bizonyos vég,
 Csak én szerelmemnek, mint Pokol tüzének
 nincs vége, mert égten ég.

Végzetetlen voltát, semmi változását
 szerelmemnek hogy látnám,
 Kiben Juliátúl, mint Lázár ujjátúl,
 könnyebbségemet várnám,
 Ezeket úgy íram, és az többi után
 Juliának ajánlám.

- a) Milyen szerkezeti részekre tudjátok retorikai szempontból tagolni a művet?
(A könnyebb áttekinthetőség kedvéért javasoljuk a sorok megszámozását.)
- b) Hol érezhető a legerősebb hangulati cezúra a vers szövegében?
Bizonyítsátok állításotokat!
- c) Mi az első 22 sor kulcsszava?
- d) Hogyan variálja a vers szövege e szó előfordulásait?
(Elegendő, ha a verssor számát íjátok le.)
- e) Mi a közös az első két versszak mondatszerkesztésében?
- f) Hogyan változik meg ez a mondatszerkezet a 3. versszakban?
- g) Nem csupán az igei állítmányok előfordulásának hihetetlen gazdagsága, hanem a retorikai alakzatoké is jellemzi a verset.
Keressetek a szövegben példát a következőkre! (Elegendő, ha a sor számát jelölitek.)
- Ellentét:
  - Gondolatpárhuzam:
  - Halmazás:
  - Fokozás:
  - Késleltetés:
- h) Jellemezzétek eddigi válaszaitok alapján a kompozíció és versnyelv egészét!
- i) A költemény egészének ismeretében értelmezzétek az utolsó versszak bibliai ihletésű hasonlatát!
Lázár az, akihez az evangéliumi példabeszédben (Lukács, 16.24) a gazdag zsidó könyörög, hogy vízbe mártott ujjával enyhítse a Pokol tüzére vetett gazdag zsidó forróság okozta fájdalmát.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A)
- a) „állasz most énmeltemem” és az utolsó versszak
- b) bókoló, köszöntő vers
- c) Ez világ sem kell már nekem → vallomás
Szerelmedben meggyúlt szívem → vallomás
+ kevés a szókép
- d) A Julia iránti hódolatot nyilvánítják ki, igen sok a metafora.
- e) A megszólítás és köszöntés formulái:
Egészséggel, édes lelkem!
Veled Isten áldomása.
Élj sokáig, szép Juliám!
Élj, élj, életem reménye!
Idvez légy, én fejedelmem!
- f) – az „egészséggel édes lelkem” semlegesebb, konvencionálisabb
– az „idvez légy én fejedelmem”-ben az *idvez légy* szakrális jellegű, a *fejedelmem* fokozása a

lelkemnek

- az „Isten áldomása” és az „idvez légy” egymás szakrális erősítése
- az „Élj sokáig, szép Juliám!” – „Élj, élj, életem reménye!” sorpár a fokozás elvét tartja be, a *Juliám* neutrálisabb, az *életem reménye* lényegesen intenzívebb, az *élj* kétszeres megismétlése ugyanezt a fokozást erősítik.

g) • min. jelzői módosító + birt. jelzői módosító + jelzett szó, de nyelvileg a birtokos megszólítása

birt. jelzői módosító + min. jelzői módosító + jelzett szó, de nyelvileg a birtokos megszólítása

E/2. létige + de ellipsis van, a két birt. jelzői módosító (szívem, lelkem) az előző két sorban szerepelt

- jelzői módosító halmozása + jelzett szó, de nyelvileg a birtokos megszólítása
- három jelzői módosító halmozása + jelzett szó, de nyelvileg a birtokos megszólítása
- három jelzői módosító halmozása + jelzett szó, de nyelvileg a birtokos megszólítása
- bizonyos szinten megtartja a 2. versszak jegyeit: birtokos jelzői módosító, jelzett szó, de itt is páratlan formai variabilitás figyelhető meg: az első sorban egyetlen jelzői módosító, a másodikban kettő, a harmadikban három szerepel + e versszakban a *feltámad*a egyetlen helyen, a versszak felütésében olvasható, a *feltámad* eleve értelmezhető fénymetaforaként, és a többi három sorban elliptikusan hiányoznak az igei állítmányok, melyek a „feltámad”-dal egészíthetők ki, és mindhárom megkettőzi a fényt (fény, szén, fény)

h) • vidámság, kívánság, boldogság = emberi érzelmek

• rózsa, viola = virágmetaforák

• fény, fekete, fény = fénymetaforák

i) az 5. versszak:

– Az előző (2–4.) versszakban megfigyelhető fegyelmezett, gazdag variációs lehetőségeket felvonultató gondolatrítmus itt megtörik.

– Bizonyos szempontból variációja az 1. versszak első két sorának az 5. versszak első két sora:

Ez világ sem kell már nekem

Nálad nélkül, szép szerelmem

és

Szerelmedben meggyúlt szívem

Csak tégedet óhajt lelkem,

hiszen szerepel a szerelmem/szerelmed → szinte szinonimái egymásnak, de a *szerelmed* jelentése kettős: a te szerelmed irántam/az én szerelmem irántad.

– A „szívem, lelkem, szerelmem” önálló elemként szerepelt már korábban is, de így együtt, a halmozás, fokozás tényével még nem.

j) Más az igeidő (ma már nem használt elbeszélő múlt), epikus cselekvésmozzanatok: találkozás, köszönés, bókolás, Julia viszontgesztusa.

k) A „csak elmosolyodék” éppen tán tudomásul vevő, de a viszonzás reményét nem feltételező arcjáték.

l) A lelkes, lobogó udvarlás ezáltal emlékező múltba helyeződik, felidéződik, tehát csupán imitálja a jelenidejűséget.

m) A férfi folyamatosan megszólal, bókol, köszönt, a nyelvi udvarlás több módját alkalmazza, szinte az ég felé viszi megszólítottját. Ez a fent–lent mozgásirány teljesedik ki a fizikai helyzetváltással, a „térdet, fejet néki hajték” cselekvésével.

A nő egyetlen passzív cselekvése a versfelütés statikus állapotrajza, a zárlatban pedig az *elmosolyodék* közlése.

n)

PETRARCAI KONVENCIÓ	ÚJSZERŰSÉG
<p>A nő elérhetetlensége. Besűríttet, megemelt hétköznapi helyzet: a bókoló, köszöntő forma. A megszólítások, köszöntések tárháza. A metaforakincs használata.</p>	<p>Elválnak benne a jelenetkeretre utaló kifejezések és a köszöntés szavai. A megszólítások, köszöntések fokozása → nyelvi bravúr. A metaforák elhelyezése az egyes versszakokban és a jelzői módosítók variálása hihetetlen formai gazdagsággal töltik meg a szöveget. A több szinten felfedezhető szimmetrikus szerkezet.</p>

o) Történetmesélés, epikus ív, az „így szólék” jelölheti a Harmincyolcadik egészét, de megelőlegezheti a Harminckilencedik teljes egészét is.

B)

- a) 1–20. → példasorozat a mulandóságra és változásra
21–22. → általános törvényszerűség megfogalmazása
23–24. → a törvényszerűség önmagára vonatkozó felfüggesztése
25–28. → könyörgés
29–30. → zárlat
- b) 23–24. sor:
csak kötőszó,
a szerelmi lángban égést négy elem erősíti:
Pokol + tüze
égtlen ég → figura etimologica: egyéni, sajátos szerkezet
- c) idővel
- d) inverzióval → a felütés, tehát kiemelt szerepű
jelzős szerkezettel (pl. 10. sor)
hátravetéssel (pl. 21. sor)
izokolonos szerkezetekkel (pl. 4. 6. 8. 12. sor)
- e) A két versszak egyenként három tagmondat, az egyik rímhelyzetben van csak igei állítmány.
- f) Megszaporodnak a versmondatok, minden rímhelyzetben igei állítmány van. Ez alól egyetlen kivétel a „metszett” befejezett melléknévi igenév, de e helyett a sor végén halmozott állítmány van: „kopik, veszhet” → tehát az igei állítások mennyisége változatlan.
- g) Ellentét: 9. sor, 13. sor
Gondolatpárhuzam: 15. sor
Halmozás: 3. sor, 5. sor
Fokozás: 1–2. sor
Késleltetés: 23–24. sor
- h) páratlan formai feyelem; a formai elemek tudatos ismétlése, változtatása; egy-egy elem tudatos variálása
- i) A párhuzamban a pokol tüzén égő, szenvedő bűnös maga a lírai alany,
Julia olthatná szenvedését,
a kérés teljesítésére nincsen mód,
a hasonlat nyomatékosítja a szerelmi szenvedés pokoli kínját, a kínoktól való megszabadulás módját, ugyanakkor ennek megvalósulhatatlanságát.

7. lépés: 7. feladat

T/7.   22. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a kötetkompozíció líratörténeti jelentőségének tudatosítása, ellentétes tartalmú szakszövegek összevetéséből levonható tapasztalatok megfogalmazása.
- A pármunka végeztével a c) és d) feladatot egyeztessük frontálisan is.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, tanult ismeretek felidézése, szakszöveg értelmezése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, frontális

Módszerek, eljárások: T-táblázat

7. A kötetkompozíció

- a) Játsszunk el a következő gondolattal: Húsz évvel vagy idősebb, mint most. Húsz éve igen sok verset írtál, nem gondoltál arra, hogy publikáld műveidet, gyűlteket a papírok íróasztalodban vagy számítógéped Verseim könyvtárában. Most úgy döntesz, fegyelmezett váltogatás után kiadod őket. Valamilyen oknál fogva nem szeretnéd keletkezésük időrendjében sajtó alá rendezni kéziratodat. Milyen szempontok vetődhetnek még fel? Beszéld meg pároddal!
- b) Eddigi tanulmányaid során találkoztatok már kötetkompozícióval, versciklussal?
- c) A Balassi-kutatást igen megnehezíti az a körülmény, hogy mindössze öt autográf (saját kézírású) rövid vers maradt fenn a költőtől. Egy 17. századi másoló azt állítja, hogy egy összefüggő verscsoportot Balassi „maga kezével írt könyvéből”, változtatás nélkül jegyzett le. Ezt a gyűjteményt nevezi az utókor Balassa-kódexnek, melyet a 19. században fedeztek fel. Az alábbiakban két tudományos szöveget olvastok. Melyek a közös és melyek az eltérő állítások bennük?

„Balassi irodalmi tudatossága oly magas fokra emelkedett a Júlia-ciklus megkomponálása során, hogy elhatározta valamennyi költeményének összegyűjtését, s azoknak egy – a költő egész életét tükröző – kompozícióba való foglalását. Tervét hiánytalanul ugyan nem valósította meg, fennmaradt azonban összeállításának, maga kezével írott könyvének egy későbbi másolata, a Balassa-kódex, melyből képet alkothatunk elgondolásáról. Eszerint különválasztotta s egy »más könyvbe« írta össze – egy-kettő kivételével – istenes verseit, a többit pedig két egyenlő részre osztotta, házasságát ítélve korszakváltó jelentőségű határkönek. Házassága előtt írt szerelmi és tavaszi-vitézi énekeit, összesen 33-at meg lehetőségen laza rendbe illesztette. A házassága utáni költeményekből összeállított második rész az

egész Júlia-ciklust magába foglalja, vagyis 25 verset, melyekhez Balassi 1589 tavaszán-nyarán még további nyolcat szerzett. Így e második könyv szintén 33 költeményből áll, amiből joggal feltételezhető, hogy istenes verseinek számát is 33-ra szerette volna növelni, s azután ezt vagy a világi versek két könyvének elejére, vagy annak végére helyezni. Mivel a reneszánsz költők versköteteteiket többnyire valamely misztikus-szagrális értelmű számrendszer alapján állították össze, Balassi egy háromszor 33 költeményből, egy verses prológussal együtt pedig kerekén 100 versből álló kötetet óhajtott kiadni.”

(A magyar irodalom története, szerkesztette Klaniczay Tibor, 1964)

„Egészen világosan kirajzolódik a 66 énekből álló gyűjtemény, amely Balassi lengyel földre való »kibujdosásáig« terjedő életrésztésének lírai regénye.

Viszont semmi nyoma annak, hogy Balassit valaha egy száz versből összeállított gyűjtemény foglalkoztatta volna. Ugyan miért is? Hiszen ebbe a Prokrusztész-ágyba a teljes költői életművet amúgy sem lehetett volna belegyömöszölni. S amikor 1589-ben verseinek összegyűjtését elhatározta, s azt össze is állította, még csak 61 éneke volt készen, az istenes énekekből azonban csak tíz. Az utóbbiakról pedig kijelentette, hogy ezeket nem adja ki kezéből, míg többet nem szerez hozzájuk.

Balassinak tehát volt egy 61 éneket tartalmazó, terjesztésre szánt versfüzére (a Nagyciklus), amelyet még az év őszén, kiegészítve annak számát 66-ra, le is zárt. S volt egy másik gyűjteménye, istenes verseinek könyve, amelyet akkor nem szándékozott közre bocsátani. Ebből az következik, hogy 1589-ben Balassinak valójában két külön terve volt, és a kettő semmiféle szerves kapcsolatban nem lehetett egymással.”

(Varjas Béla: A magyar reneszánsz társadalmi gyökerei, 1982)

KÖZÖS	ELTÉRŐ

d) Eddigi Balassi-ismereteitek alapján igazoljátok, hogy Balassi kötetkompozícióban gondolkodott!

Balassi szerelmi költészetének meghatározó sajátossága, hogy tudatosan igyekezett elsajátítani a humanista költészet újlatin, petrarkista, tudós eszköztárát. Erre utal az is, hogy szerelmeit Júliának, Céliának, Fulviának nevezi. A költői névadás persze a nő ESZMÉNYÍTÉSÉNEK is eszköze, melynek során a szerző a reális nőalakból megalkotja a versek IDEALIZÁLT, TÖKÉLETESRE FORMÁLT NŐI KÉPMÁSÁT.

Az idealizálással szemben már a trubadúrköltészetnek is volt egy olyan regisztere, melyben a legnagyobb trubadúrköltők társaik szórakoztatására alkottak durván erotikus, „hölgyek fülébe nem illő” verseket. (Udvariatlan szerelem címen e művekből jelent meg egy antológia 2007-ben Bánki Éva és Szigeti Csaba szerkesztésében.)

Ennek a másféle reneszánsz szerelemfelfogásnak a megjelenítője a prózában Boccaccio.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- például: lírai életrajz, az élet helyszínei nem kronologikusan, hanem fontossági sorrendben, motívumok, az életben meghatározó szereplők stb.
- Kosztolányi: *A szegény kisgyermek panasza*, Számadás esetleg Szabó Lőrinc: *Tücsökgzene*

c)

KÖZÖS	ELTÉRŐ
a 66 vers szoros kapcsolatban 1589-ben kiegészíti nyolc verssel	a végső terv egy $3 \times 33 + 1 = 100$ ilyen terv soha nem volt

- d) – a versek számozása
– záró versszak és kezdő versszak összefüggése

8. lépés: 8. feladat

T/8. 24. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a szűkös időkeret tudomásulvételével legalább egy Boccaccio-novella megismerése.
- A feladatban nem tudunk alaposabban megismerkedni a *Dekameron* történetmesélési, narrátori technikáival, éppen csak az említés szintjén foglalkozunk a szerző egyik igen rövid írásával.

Kiemelt készségek, képességek: szempontok alapján lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

8. Szerelemfelfogás az itáliai kisepikában – Boccaccio

BOCCACCIO (1313–1375) Firenze szülötte, máig legolvasottabb műve, a *Dekameron* ('Tíz nap') száz novella gyűjteményes kötete. A kerettörténet szerint az 1348-as firenzei pestisjárvány idején hét lány és három fiú elvonul vidékre, és ott történetekkel szórakoztatják egymást.

- a) Olvasd el az alábbi novellát!

HETEDIK NAP, HATODIK NOVELLA

Madonna Isabellát meglátogatja Lambertuccio, ki szerelmes belé, éppen akkor, mikor Leonetto nála van; midőn pedig a férje hazajön, Lambertucciót törrel a kezében kizavarja a házból, Leonetót pedig a férj hazakíséri

Fiammetta novellája kimondhatatlanul tetszett az egész társaságnak, és valamennyien erősködtek, hogy a hölgy igen helyesen cselekedett, és úgy kellett annak a szamárnak; de mikor a novella bevégződött, parancsolta a Király Pampineának, hogy folytassa a sort. Ki is ekképpen fogott szóba:

– Sokan vannak, kik ostoba fejvel azt mondják, hogy a szerelem elveszi az embernek eszét, és a szerelmeseket úgyszólván meggabalyítja. Nékem úgy tetszik: ostoba emez vélekedés, miként az elmondott példázatok is már nyilván megbizonyították, s miként magamnak is szándékom megbizonyítani.

Városunkban, mely minden javakban dúskálkodik, élt valaha egy szépséges és nemes ifjú hölgy, bizonyos derék és jómódú lovagnak felesége, és miként gyakran megtörténik, hogy az ember nem bírja folytonosan ugyanazt az eledelt enni, hanem néha-néha változatosságot kíván: akképpen ez a hölgy, kit férje nemigen tudott megelégtíteni, beleszeretett bizonyos Leonetto nevezetű szemrevaló és kedves, ámbár nem valami előkelő családbéli ifjúba, és viszont az is megszerette az asszonyt; mivel pedig, miként tudjátok, ritkán marad kielégítetlenül az, mit a férfi és a nő egyenlőképpen kíván, nem sok időbe telt, hogy vágyaikat be is töltötték.

Történt pedig, hogy e hölgyet szépsége és kedvessége miatt fölöttébb megszerette bizonyos Lambertuccio nevezetű lovag, kit is a hölgy oly utálatosnak és nyeglének tartott, hogy szerelmét semmiképpen nem tudta viszonzni. De ez folytonosan üzenetekkel zaklatta, és hogy semmire nem ment, hatalmas ember létére megfenyegette: szégyenbe keveri, ha nem teszen kedvére. Annak okáért a hölgy, ki ismerte, milyen ember, és rettegett tőle, rászánta magát, hogy kedvét tölti. És midőn a hölgy, kinek neve volt Madonna Isabella, a nálunk dívó szokás szerint nyáron kiköltözött falura egyik szép nyaralójába, történt, hogy egy napon férje ellovagolt valahová, hol három napig szándékozott maradni, és akkor az asszony üzent Leonettónak, hogy jöjjön el hozzá, ki is nagy örömmel tüstént odament. Mikor Lambertuccio úr megtudta, hogy a hölgynek férje elutazott, egymagában lóra szállt, elment a hölgyhöz, és kopogtatott kapuján. Amint a hölgynek szolgálója megpillantotta őt, nyomban asszonyához sietett, ki szobájában volt Leonettóval, kihívta őt, és mondotta neki:

– Madonna, Lambertuccio úr idelent van egyedül.

Az asszony ennek hallatára kimondhatatlanul megrökönyödött, de félelmében könyörgött Leonettónak, ne vegye zokon, s bújjék el kicsinyég az ágynak függönye mögé, mígnem Lambertuccio úr eltávozik. Leonetto, ki éppen úgy megrémült, mint az asszony, elbújt; akkor a hölgy parancsolta szolgálójának, hogy menjen és nyisson kaput Lambertucciónak; az pedig kinyitotta, s a lovag az udvarban leszállt paripájáról, melyet odakötött egy vaskampóhoz, maga pedig felment a házba. A hölgy jókedvet erőltetett arcára, és elébe ment a lépcső legfelső fokáig, s tőle telhetőleg nyájas szavakkal fogadta és megkérdezte, mi járatban van errefelé. A lovag megölelte és megcsókolta a hölgyet és szólott:

– Édes lelkem, úgy hallottam, hogy férjed nincs itthon, hát eljöttem kicsinyég mulatni magam véled.

S ekképpen szólván a hölgygel együtt bement a szobába, hol is bezárkóztak, s akkor Lambertuccio úr kezdte gyönyörűségét tölteni az asszonnyal. És ekképpen mulatott vele, midőn a hölgy legnagyobb megrökönyödésére történt, hogy hazaérkezett a férje; kit is midőn a szolgáló a palotához közeledni látott, nyomban odaszaladt asszonyához és szólott:

– Madonna, itt az úr; azt hiszem, már bent van az udvarban.

Az asszony, mikor ezt hallotta, s észbe vette, hogy két férfi van a házában, és tudta, hogy a lovagot nem rejtheti el, mivel paripája ott áll az udvarban, azt hitte, hogy menten szörnyethal. Mindazonáltal nyomban kiugrott az ágyból, és hirtelen elhatározással mondotta Lambertucciónak:

– Uram, ha egy kicsit szeretsz, és meg akarsz menteni a haláltól, tedd azt, amit mondok. Fogd a kezedbe meztelen törődöt, s dühös s felháborodott arccal rohanj le a lépcsőn, és közben ezt ordítsad: „Istenemre esküszöm, fülön fogom én még valahol!” És ha férjem fel akarna tartóztatni vagy valamit kérdezne tőled, ne szólj egyebet, csak azt, amit néked mondottam, és pattanj lóra, és szóba ne állj vele.

Lambertuccio uram azt felelte, hogy szívesen; és kivonta törét, és részben a kiállott fáradalom, részben pedig a lovag hazatértén érzett haragja miatt bíborvörös arccal a hölgynek meghagyása szerint cselekedett. A hölgynek férje, ki az udvarban már leszállott lováról, álmélkodva látta ottan a paripát, s mikor éppen fel akart menni, látta Lambertuccio uramat lefelé rohanni; elcsodálkozott hát s meghökkent a szavaitól és arcától, és szólott:

– Mi az, uram?

Lambertuccio felhágott a kengyelbe, nyeregbe ült, és csak ennyit mondott:

– Krisztusnak szent testére, fülön fogom én még ezt valahol.

És elvágatott.

A nemes úr felment, s ott lelte feleségét a lépcső fokán riadtan és rémülten, és kérdezte tőle:

– Mi dolog ez? Kit fenyeget Lambertuccio uram ilyen dühösen?

Az asszony a szoba felé hátrált, hogy Leonetto meghallja szavait és felelte:

– Uram, így még életemben nem ijedtem meg. Bemenekült ide egy ifjú, kit nem ismerek, s kit Lambertuccio úr törrel a kezében üldözött; és véletlenül nyitva leltem ím ez szobát, és egész testében reszketvén szólott: „Madonna, az Istenért, segíts rajtam, hogy meg ne öljenek, holott oltalmadba menekültem.” Én felkeltem és éppen meg akartam kérdezni, hogy kicsoda, és mi történt, és íme Lambertuccio máris jön fölfelé ordítózván: „Hol vagy, bitang?!” Én odaálltam a szoba ajtajába, s mikor ő be akart lépni, feltartóztattam; ő pedig lovagias ember lévén, látta, hogy nincs ínyemre látogatása, s nagy átkozódás közben lerohant, miként látod.

Mondotta akkor a férje:

– Asszony, helyesen cselekedtél: nagy szégyen lett volna, ha valakit meggyilkolnak házunkban: és nagy hitványság volt Lambertucciótól üldöznie valakit, ki ide menekült.

Annak utána megkérdezte, hol vagy az ifjú. Felelte az asszony:

– Uram, én nem tudom, hová rejtezkedett.

Szólt akkor a lovag:

– Hol vagy? Gyere csak ki bátran.

Leonetto, ki mindent hallott, nagy remegve kibújt onnan, hol elrejtőzködött, mivelhogy valóban nagy rémületet állt ki. Kérdezte akkor a lovag:

– Mi bajod van neked Lambertuccióval?

Felelte az ifjú:

– Uram, nincs nekem semmi a világon: miért is szentül hiszem, hogy elment a józan esze vagy összetévesztett valakivel; mivelhogy mikor nem messzire eme palotától meglátott engem az utcán, nyomban töréhez kapott, és elkiáltotta magát: „Most meghalsz, gazember!” Én nem sokat kérdezgettem, hogy ugyan miért, hanem ahogy csak a lábaim bírták, futásnak eredtem, és ide menekültem, hol Istennek és e nemes hölgynek jóvoltából megmenekedtem.

Szólt ekkor a lovag:

– No hát, ne félj, én épségben és egészségben hazakísérlek, te meg kutasd ki, mi baja van veled.

Annak utána tehát megvacsoráztak, ő pedig lóra ültette az ifjút, elkísérte Firenzébe, és csak a házánál hagyta magára. Ki is a hölgynek útbaigazítása szerint még aznap este nagy titokban beszélt Lambertuccióval, és megegyezett vele olyképpen, hogy akármennyit beszéltek is később a dologról, a férj sohasem tudta meg, mely igen csúffá tette őt a felesége.

b) A szerző a következőkkel vezeti be művét:

„elmondok száz novellát vagy mesét, vagy példázatot, vagy történetet, mindegy, hogy minek nevezzük”

A jelölt négy műfaj közül melyiket tartod érvényesnek erre az írásra? Indokold válaszodat!

- c) Keresd a szövegből olyan részeket, melyek a közvetlen beszédhelyzetre utalnak! Jelöld be ezeket!
- d) Rendszerezd a szereplőket aszerint, hogy pórul járnak-e vagy sem!

PÓRUL JÁRNAK	NEM JÁRNAK PÓRUL (DIADALT ARATNAK)

- e) Az alábbiak közül melyik emberi tulajdonság menti meg a szerelmeseket? Húzd alá!

következetesség, büszkeség, ravaszság, áldozathozatal képessége, hűség, a természetes érzékiség elfogadása

- f) Keresd meg és húzd alá azokat a szövegrészeket, melyek szerint a testi vágy természetes, kielégítendő ösztön!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) – a példázat lehetséges, hiszen a ravasz asszony példázataként olvasható, az újszövetségi parabola azonban nem valószínű;
 – a mese sem valószínű, mert túlságosan valószínű;
 – a történet kissé semmitmondó;
 – a novella talán igen, főleg ha felidézük a novelláról tanultakból azt az ismertetést, mely szerint gyakori a fordulatos zárlat
- c) Az első két bekezdés és a harmadik bekezdés „miként tudjátok” kifejezése.
- d)

PÓRUL JÁRNAK	NEM JÁRNAK PÓRUL (DIADALT ARATNAK)
a férj Lambertuccio	Donna Isabella Leonetto

- e) ravaszság
- f) „miként gyakran megtörténik”, „nemigen tudott megelégtetni”, „ritkán marad kielégítetlenül az”, „nem sok időbe telt, hogy vágyaikat be is töltötték.”, „rászánta magát, hogy kedvét tölti”

REFLEKTÁLÁS

9. lépés: 9. feladat

T/9.

27. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók: A feladat célja a modul főbb megállapításainak, új ismereteinek újragondolása, alkalmazása.

Kiemelt készségek, képességek: szituációba helyezkedés, empátia, íráskészség, a tanul-
tak átgondolása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: kreatív írás

9. Miért ne történt volna meg?

Balassi híres volt szerelmi kalandjairól. Képzeld el, hogy egyik katonája tanácsot kér tőle, milyen szerelmes verset írjon annak érdekében, hogy elnyerje szíve választottja szerelmét.

A te feladatod, hogy Balassi légy!

Írj tíz soros levelet bajtársadnak, amelyben tanácsokat fogalmazol meg!

2. A SZEMÉLYISÉG ÉN-FORMÁLÁSA

3 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/6.

28. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A modulban nem véletlen a versek különböző című megjelenése. Az egyik bázisszöveget *Egy katonának, A végek dicsérete* és a *Hatvanegyediként* is szokták emlegetni. Erre hívjuk fel diákjaink figyelmét!
- Az 1. feladat célja, hogy a diákok felidézzék, felelevenítsék történelmi ismereteiket a török hódoltság korából. A feladatot legalább egy tanórával korábban ki kell adni.
- Alternatívaként a feladat első része úgy is megoldható, hogy két-három órával korábban, mondjuk a reneszánsz fejezet kezdetekor a tanár megkéri a diákokat, hogy 3-4 fős csoportok készítsenek tablót (legalább A/3 formátum) erre az órára, melynek témája a török hódoltság. Ebben az esetben az óra elején adjunk lehetőséget arra, hogy a tanteremben elhelyezett tablókat megnézzék a tanulók.

Kiemelt készségek, képességek: tanult ismeretek felidézése, vizuális információk azonosítása, értelmezése, kódváltás, képzelőerő

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni vagy csoportos [a)], páros

Módszerek, eljárások: gyűjtés, közzététel, képolvasás

A 16. század a szinte szakadatlan török–magyar végvári harcok kora. Az ország határai kisebb-nagyobb mértékben folyamatosan változtak attól függően, hogy éppen melyik hatalomnak (bécsi udvar, török Porta) sikerült egy-egy gyengébb erősséget bevennie. Gyakori volt a parasztság körében a kettős adóztatás ténye, mert a török hódoltsági terület eredeti magyar földesurai nem voltak hajlandók a „tulajdonosváltozást” elismerni.

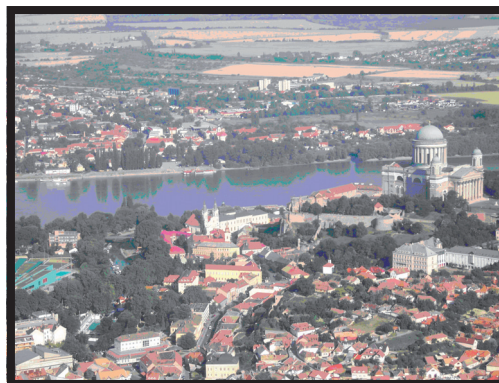
Ez az időszak a történetírásban gyakran a „magyar romlásnak századaként” jelenik meg, mégis e korszak szélesítette ki a magyar nyelvű irodalom műfaji, hangnemi kereteit, ekkor jöttek létre az első, ma is számon tartott életművek. Ennek feltétele volt a reneszánsz személyiség szemlélet megjelenése irodalmunkban, amit a reformáció térnyerését követően sajátosan és egyre mélyebben színezték át a felekezeti-vallási viszályok. A felekezeti rivalizálás, aminek tétje nem utolsósorban a hatalmi befolyás volt, egy évszázadra előre meghatározta a magyar művelődéstörténet szerkezetét.

1. A hódoltsági Magyarország

- Próbáld meg valamilyen képet, szöveget, forrást hozni az órára, amelynek témája a török hódoltság alatti végvári élet!
- Mutassátok meg egymásnak a hozott forrást!
- Az alábbi metszet Georg Hoefnagel (16. század második fele) munkája. Szerintetek mit ábrázol a rézbe metszett táj? Milyen elemek segítettek az eligazodásban?

- Mi a két kép (alsó és felső) közötti logikai kapcsolat?
- Hasonlítsátok össze a metszetet egy napjainkban készült képpel!
Milyen egyezéseket fedeztek fel?
- A metszeten az alsó kép jobb oldalán emberalakokat láttok.
Fogalmazzatok meg egy 3-4 mondatból álló, rövid jelenetet, amelyből kiderül, hogy kik ők!
- Hallgassatok meg néhány megoldást!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- c) A személyes felismerés a válaszokban döntő lehet. Esztergom az a része Magyarországnak, amit talán sokan láttak már.
Dunakanyar, a kanyarban jobbról (a folyásirány a mérvadó) magas vár
Strigorium =Esztergom
- d) Két ellentétes látószög: a felső északról délre, az alsó dél felől északra láttat.
- e) Látszik a dombtető, ma ott van a Bazilika, a fasor mellett felfedezhető a mára már elvágott holt Duna-ág.
- f) egyéni: az alakok végvári katonák lehetnek

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2.   29. oldal
30 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok behatóan foglalkozzanak a bázisszöveggel, a Balassi-verssel. Értelmezzék a művet, feltárják szerkezeti tökéletességét.
- A d) részfeladatot kétféleképpen lehet megszervezni:
A) VARIÁCIÓ: az osztály tanulóit három egyenlő részre osztjuk az alább megadott differenciálási szempontok szerint. (Ahol ez a létszám miatt nem lehetséges, egy-két fő eltéréssel oldjuk meg a felosztást.) A három csoport tagjai egyenként megkapják a 18 idézetkártyát úgy, hogy egyenként húznak vagy a tanár kiosztja (tehát 3x18 idézetkártyával fog dolgozni a 3 csoport). A három csoport 3 különböző típusú szöveg-átalakítási feladatot kap. Egy csoporton belül a létszámtól függően egy diák egy vagy két idézetkártyát alakít át. A feladat kijelölésekor a tanár felolvassa a 3 csoportnak szóló, 3 különböző utasítást, melyek a következők:
  - 1. csoport: Az idézetkártyák szövegét fogalmazzátok újra úgy, hogy a mondatok csak alany-állítmányi viszonyt tartalmazzanak! Ezt az átalakítást KÉTSZER kell elvégeznetek, a két mondatban a szavak ne ismétlődjenek!
  - 2. csoport: Az idézetkártyák szövegét fogalmazzátok újra úgy, hogy az átalakított szöveg lehetőleg ne tartalmazzon az eredetiből szavakat, és megőrizze az eredeti mondat teljes tartalmát!
  - 3. csoport: Az idézetkártyák szövegét fogalmazzátok újra úgy, hogy az átalakított szöveg megőrizze az eredeti mondat teljes szerkezetét (tehát minden szó helyett szinonimát kell írnotok)!
- Végül az átalakítás után mindhárom csoport felolvassa az egyes tagok által átalakított szövegrészeket sorban, a sorszámozás szerint [e] feladat].
B) VARIÁCIÓ: 18 tanuló egy-egy idézetkártyához illusztrációt rajzol (ebben az esetben is osszuk ki nekik az idézeteket). A tanár eldönti, hogy a fenti háromféle nyelvi átalakítás közül melyiket választja. Ugyanúgy kiosztja az idézetkártyákat az osztály megmaradt tagjai között. Fontos, hogy csupán az egyikféle átalakítást adjuk feladatnak, mert így lesz nyelvileg egységes a megoldás.
- Az egyénileg megoldandó feladatokra adott válaszokat rövid, frontális egyeztetés kövesse.

Kiemelt készségek, képességek: olvasott szöveg jelentéshálójának feltárása, értelmezése, szöveg-átalakítás meghatározott szempontok szerint, nyelvi kompetencia

Célcsoport – differenciálás

1. csoport: szövegtömörítésben fejlesztendő tanulók
2. csoport: szókincsükben fejlesztendő tanulók
3. csoport: nyelvi szerkezet adaptálásában és szókincsükben fejlesztendő tanulók

Munkaformák: először egyéni [a–c]), aztán az osztálylétszámnak megfelelő bontásban csoport [d–f]), majd újra egyéni [g–k]), frontális egyeztetés

Módszerek, eljárások: feladatlap, idézetkártya

Eszközök: rajzlapok a d) feladat B) variációjához

18 idézetkártya 3 példányban (a „B” variációhoz csak 1 példányban)

1. Ellenség hírére vitézeknek szíve gyakorta ott felbuzdul,	2. Sőt azon kívül is, csak jó kedvűből is vitéz próbálni indul,
3. Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik, homlokán vér lecsordul.	4. Veres zászlók alatt lobogós kopiát vitézek ott viselik,
5. Roppant sereg előtt távol az sík mezőt szélllyel nyargalják, nézik	6. Az párducká pákkal, fényes sisakokkal, forgókkal szép mindenik.
7. Jó szerencsen lovak alattok ugrálnak, hogya trombita riadt	8. Köztök ki strázsát áll, ki lováról leszáll, nyugszik reggel, hol virradt,
9. Midőn éjten-éjjel csataviseléssel mindenik lankadt s fáradt.	10. Ellenséget látván örömmel kiáltván ők kopiákat törnek,
11. S ha súlyosan vagy az dolog harcokon, szólítatlan megtérnek,	12. Sok vérben fertezvé arcul reá térvén űzött sokszor megvernek.
13. Az nagy széles mező, az szép liget, erdő sétáló palotájok,	14. Az utaknak lese, kemény harcok helye tanuló oskolájok,
15. Csátán való éhség, szomjúság, nagy hévség s fáradtság mulatságok.	16. Az éles szabályokban örvendeznek méltán, mert ők fejeket szednek,
17. Viadalhelyeken véresen, sebesen, halva sokan feküsznek	18. Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója vitézül holt testeknek.

2. Balassi Bálint: *Egy katonanének*

Balassi 1579-től 1582-ig hadnagyként szolgált az egri végvárban.

- a) Olvasd el az alábbi versét!

HATVANEGYEDIK
EGY KATONAÉNEK, IN LAUDEM CONFINIORUM¹

az „Csak búbánat” nótájára

1. Vitézek, mi lehet ez széles föld felett
szébb dolog az végeknél?
Holott kikeletkor az sok szép madár szól,
kivel ember ugyan él;
Mező jó illatot, az ég szép harmatot
ád, ki kedves mindennél.
2. Ellenség hírére vitézeknek szíve
gyakorta ott felbuzdul,
Sőt azon kívül is, csak jó kedvéből is
vitéz próbálni indul,
Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik,
homlokán vér lecsordul.
3. Veres zászlók alatt lobogós kopiát²
vitézek ott viselik,
Roppant sereg előtt távol az sík mezőt
széllyel nyargalják, nézik;
Az párduckápákkal³, fényes sisakokkal,
forgókkal szép mindenik.
4. Jó szerencsen⁴ lovak alattok ugrálnak,
hogya trombita riadt,
Köztök ki strázsát áll, ki lováról leszáll,
nyugszik reggel, hol virradt,
Midőn éjten-éjjel csataviseléssel
mindenik lankadt s fáradt.
5. Az jó hírért, névért s az szép tisztességért
ők mindent hátra hadnak,
Emberségről⁵ példát, vitézségről formát
mindeneknek ők adnak,
Midőn, mint jó rárók, mezőn széllyel járók,
vagdalkoznak, futtatnak.

1 latin, 'A végek dicsérete'

2 kopja, a lándzsa kifejezetten lovassági változata, amelyet a katonák rohamozásnál használnak

3 itt: párducbőrből készült kámzsa, csuklya

4 itt: arab

5 itt: férfiasság

6. Ellenséget látván örömmel kiáltván

ők kopiákat törnek,

S ha súlyosan vagyon az dolog harcokon,

szólítatlan megtérnek,

Sok vérben fertezvén arcul reá térvén

űzöt sokszor megvernek.

7. Az nagy széles mező, az szép liget, erdő

sétáló palotájok,

Az utaknak lese, kemény harcok helye

tanuló oskolájok,

Csatán való éhség, szomjúság, nagy hévség

s fáradság múltságok.

8. Az éles szablyákban örvendeznek méltán,

mert ők fejeket szednek,

Viadalhelyeken véresen, sebesen,

halva sokan feküsznek,

Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója

vitézül holt testeknek.

9. Óh, végbelieknek, ifjú vitézeknek

dicséretes serege!

Kiknek ez világon szerteszerént vagyon

mindeneknél jó neve,

Mint sok fát gyümölcessel, sok jó szerencsével

áldjon Isten mezőkbe!

b) Mi az összefüggés a verset keretező két versszak között?

c) Melyik versszakban szól a beszélő legáltalánosabban a vitézi élet értékeiről?

Milyen értékeket sorol fel ez a versszak?

Magyarázd meg két-három összefüggő mondatban ezeket az értékeket!

d) Oldjátok meg a következő szöveg-átalakítási feladatot tanárotok instrukciói szerint, csoportokban!

1. Ellenség hírére vitézeknek szíve
gyakorta ott felbuzdul,

Átalakítva:

2. Sőt azon kívül is, csak jó kedvéből is
vitéz próbálni indul,

Átalakítva:

3. Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik,
homlokán vér lecsordul.

Átalakítva:

4. Veres zászlók alatt lobogós kopiát
vitézek ott viselik

Átalakítva:

5. Roppant sereg előtt távol az sík mezőt
széllyel nyargalják, nézik;

Átalakítva:

6. Az párducká pákkal, fényes sisakokkal,
forgókkal szép mindenik.

Átalakítva:

7. Jó szerecsen lovak alattok ugrálnak,
hogyha trombita riadt

Átalakítva:

8. Köztök ki strázsát áll, ki lováról leszáll,
nyugszik reggel, hol virradt,

Átalakítva:

9. Midőn éjten-éjjel csataviseléssel
mindenik lankadt s fáradt.

Átalakítva:

10. Ellenséget látván örömmel kiáltván
ők kopiákat törnek,

Átalakítva:

11. S ha súlyosan vagy az dolog harcokon,
szólítatlan megtérnek,

Átalakítva:

12. Sok vérben fertezvén arcul reá térvén
űzöt sokszor megvernek.

Átalakítva:

13. Az nagy széles mező, az szép liget, erdő
sétáló palotájok,

Átalakítva:

14. Az utaknak lese, kemény harcok helye
tanuló oskolájok,

Átalakítva:

15. Csatán való éhség, szomjúság, nagy hévség
s fáradság multságok.

Átalakítva:

16. Az éles szablyákban örvendeznek méltán,
mert ők fejeket szednek,

Átalakítva:

17. Viadalhelyeken véresen, sebesen,
halva sokan feküsznek,

Átalakítva:

18. Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója
vitézül holt testeknek.

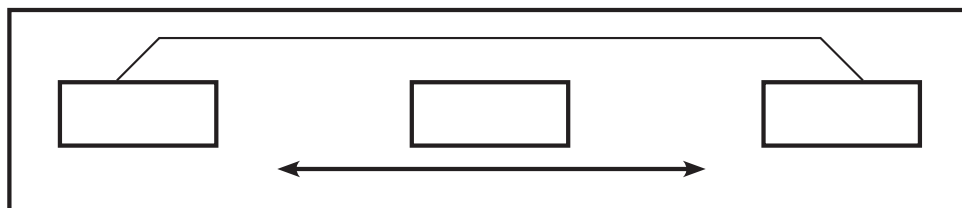
Átalakítva:

e) Mindhárom csoport olvassa össze a maga megoldásait úgy, hogy a sorszámok rendjében minden csoporttag egymás után olvassa fel a maga átalakított szövegrészét!
Tehát így három különböző, összefüggő szöveget hallotok.

f) Gyűjtsetek érveket az idézetkártyák felcserélhetősége mellett és ellen!

FELCSERÉLHETŐEK	NEM CSERÉLHETŐEK FEL

g) Dolgozz újra egyedül!
Eddigi munkád eredményeként ábrázold a vers szerkezetét az alábbi üres rajz segítségével!

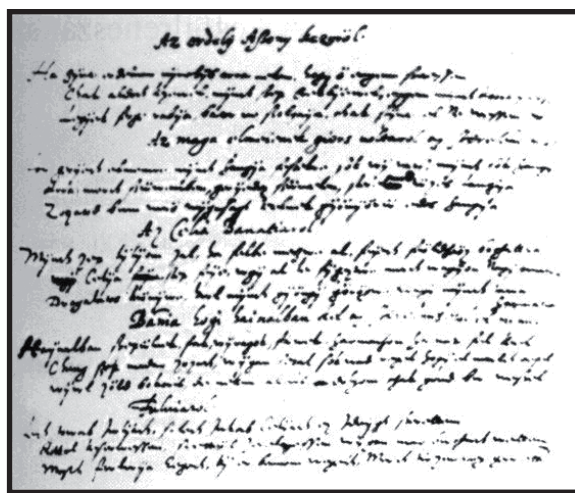
h) Próbáld meg minél több szabályszerűséget felismerni a vers ritmusában!

A BALASSI-STRÓFA (nevét Balassi Bálintról kapta) gazdag rímtechnikájú (aab, ccb, ddb), ütemhangsúlyos versszak, melynek három-, hat- és kilencsoros írásmódja ismeretes.

Ritmikai képlete a következő: 6/6/7, tehát a páros rímek 6-osak, s a hét szótagú egységek szintén egybecsengenek. A ritmus és a rímszerkezet együtt nagyfokú megszerkesztettségre utal, és erőteljes zeneiséget hoz létre.

i) Melyik Balassi-versben találkozál már ezzel a strófászerkezettel?

j) Figyeld meg, Balassi hány sorosra tördelte egyetlen saját kezű (autográf) kéziratában a strófát! (A kézirat öt rövid verset tartalmaz.)

k) Keresz megegyezéseket, párhuzamokat a vers szerkezete és a Balassi-strófa között!

A Balassi-szakirodalomban, különösen a felületes összefoglalókban gyakran találkozunk azzal a megállapítással, miszerint a költő verseinek önálló tematikus csoportját alkotják az úgynevezett VITÉZI VERSEK. Ez a megállapítás téves, Balassi ugyanis EGYETLEN, kizárólag a vitézi életet dicsőítő verset írt, a HATVANEGYEDIK-et. Ugyanakkor több versében megjelennek a vitézi életforma jellegzetes képei – ezekben erősen érvényesül az életképi elem.

Ezzel párhuzamosan több verse, sőt életműve azt bizonyítja, hogy a költő tudatosan rajzol meg egy önmagát megformáló, saját személyiségének alakváltozatait megjelenítő lírai ént verseiben. Ez a reneszánsz korszak én-formálásának jellegzetes vonása.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) Az 1. és 9. versszakban a lírai alany megszólítja a végvári katonákat.
- c) 5. versszak: hírnév, tisztesség, emberség, vitézség
- d) egyéni
- f) A felcserélhetőség elleni legfontosabb érv az lehet, hogy a vers epikus történetet tartalmaz.
- h) A megoldást az ismeretközlő szöveg tartalmazza.
- i) A Negyvenhetedikben.
- k) A hármas számnak van kiemelt szerepe: három pillérű vers, közébeélve szintén három versszak, egy rím háromszor fordul elő, kétszer kilenc kép.

3. lépés: 3. feladat

T/3.

36. oldal

10 PERC

Lehetséges kitérő

Tanári instrukciók

A kiegészítő feladat célja a két vers intertextuális kapcsolatának felismertetése, illetve annak megmutatása, hogy az azonos jelenetezés hasonlósága ellenére mennyire más világ épül fel egy-egy műben, és ennek magyarázata elsősorban a szerzők világképének különbözőségével magyarázható.

Kiemelt készségek, képességek: szövegek egymásra utalásának felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: szövegösszevetés

3. Mester és tanítvány

RIMAY JÁNOS (1570 körül–1631) Balassi Bálint tanítványa volt.

a) Olvasd el alábbi versét!

Ez világ, mint egy kert;
Kit kőeső elvert,
Napról napra veszten vész,
Vagy mint senyvedt zsinde,
Kit ó házról széllyel
Té-tova hány nagy szélvész,
Ő mint romlandó ház,
Elveszendő szállás,
Jóktúl üresült rekesz.

Mindenütt való hel
Rakva sok veszéllyel,
Nyugta nincs embereknek,
Kit-kit bánat sebhít,
Bút öröm nem enyhít,
Vége nincs keservének,
Árad sok veszélyek,
Sér mind szívek, fejek,
S halál vége ezeknek.

Felbomlott békesség,
Ki miatt sok épség
Álgyúk súllyával romol,
Nagy, roppant seregek
Egymással ütköznek,
Hol sok ember s vér omol,
Vitézül nyert szépség
S karddal lelt nyereség
Vitézek közt eloszol.

Táborban hideg szél
Az nap melegével
Hol hidegít s hol hevít,
Éhséggel szomjúság
S nagy nyughatatlanság
Mindentől kedvetlenít,
Mégis az vitézség
Az harcra buzdul s ég,
Ha kit az tisztesség szít.

Katonaszerszámban,
Jó lovaknak hátán
Vitéz iffjak forgódnak,
Az jó hírért, névért
És az tisztességért
Jó kedvvel vagdalkoznak,
Arra, ami nehéz,
S az szép böcsület néz,
Szívek szakadva futnak.

Nem gondol halállal,
Sebbel, fájdalommal,
Mikor vív ellenséggel,
Bátran vagdalkozik,
Vitézül forgódik,
Piros vérrel ugyan él,
Ha mit kardjával nyer,
S haza haszonnal tér,
Iszik nagy szeretettel.

Asztalnál vitézek
 Víg örömmel esznek,
 S nagy szeretettel laknak,
 Köszönt pohár mellett
 Sok jó szerencsétet
 Ők egymásnak kívánnak,
 Jó kedvet mutatván
 S kedvesen lakozván
 Egymást ajándékozzák.

Eloszlott sok rendek,
 Mindenféle népek
 Most más kardban állanak,
 Elváltozott idők,
 Háborgó esztendőők
 Különbségeket hoznak,
 Kinek bűt, kárt, gondot,
 Kinek viszont hasznót,
 Szerencsés napot adnak.

Vérrel felkölt napra,
 Hadakozó óra
 Sokaknak vesztére tér,
 Akármelley jó hópénz,
 Kit az hadban felvéssz,
 Mind megérdemletted bér,
 Sőt az halálos zsold,
 Mint rosszul szántott hold,
 Ha sok is, keveset ér.

Okosson kell azért
 Ez rossz időbe ért
 Állapatunkot élni,
 Szívünknek keservét,
 Kit nap ránk heven vét,
 Hogy le tudjuk metélni,
 Az az jó kormányos,
 Ki, ha az víz habos,
 Nem tudja tengert félni.

Mint habzó tengerben,
 Mi is ez életben
 Evezőnket forgassuk,
 Kínnal mi lelkünket,
 Sok gonddal fejünket
 Igen ne nyomorgassuk,
 Isten sok jókot ad,
 Csak szelinknek zúgtát
 Csendes szívvvel hallgassuk.

- b) Hasonlítsd össze A végek dicséretét Rimay versével!
 Keres a szövegből azonos vagy igen rokon motívumsorokat!
 Húzd alá azokat!
- c) Milyen logikai viszonyban állnak egymással az egymást követő versszakok?

Rimay János verse Balassi katonaénekének motívumait veszi át. Amíg azonban Balassi verse szimmetrikus, harmonikus elrendezésű, és ezzel egy értékeiben és szemléletében tökéletesen rendezett világ képét nyújtja, addig Rimay költeménye semmiféle rendet nem érzékeltet a világban, és láthatóan fellazítja, lebontja, átszerkeszti a Balassi által felépített versszerkezetet.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) Nincs logikai viszony, a versszakok esetlegesen követik egymást.

4. lépés: 4–5. feladat

T/4–5. 37. oldal

30 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok megértsék a reneszánsz személyiségformálásának legfontosabb sajátosságait.
- A fejezetben eddig nem került sor Janus Pannonius költészetének tárgyalására. Most Balassi költészete kapcsán (aki számára igen fontos volt a HÍRNÉV) lehetőség nyílik a magyar irodalom legjelentősebb nem magyar anyanyelvű költőjének megismerésére két verse révén.
- A feladatsorokat egyénileg oldják meg a diákok, mindenképpen beszéljük meg a 4. feladat f)–g) és az 5. feladat g) pontját.

Kiemelt készségek, képességek: lírai szövegek értelmezése, költői szerepek azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és páros, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: feladatlap, szemponttáblázat

4. A személyiség formálásának lehetőségei a reneszánsz irodalomban

A személyiség én-formálásának egyik legfontosabb értéke a HÍRNÉV a reneszánsz korában. Balassi több versében is megjelenik ez az érték: például az előbbieken vizsgált vers esetében az „Az jó hírért, névért s az szép tisztességért” kifejezésben fogalmazódik meg.

A hírnevet, az ismertséget a reneszánsz kor humanista elitje igen fontos kérdésnek tartotta. Már a Balassi előtt száz évvel alkotó JANUS PANNONIUS számára is lényeges kérdés, hogy tett-e, s ha igen, mit tett saját neve fennmaradásáért.

- a) Olvasd el figyelmesen az alábbi szakszöveget!

A magyarországi humanista elit legtehetségesebb képviselője a szlavóniai születésű, valószínűleg horvát anyanyelvű JANUS PANNONIUS volt, Vitéz János váradi püspök unokaöccse.

Magyarország geopolitikai helyzetének is köszönhetően a hazai humanizmus gondolatvilágában a politikai kérdések és tettek szorosan összekapcsolódtak az újrafogalmazódó erkölcs problémáival, a tudományok és a meggyőző művészi beszéd kultúrájának ügyével. Hiszen Magyarország a török hódítással szemben csak úgy védekezhett hatásosan, ha szerves és értékes részévé tud válni a nyugat-európai gazdasági és kulturális áramlásnak, és ebben a korban a döntések befolyásolásában elsődleges szerepük volt az érvek élőszóban vagy levélben történő művelt és találékony előadásának. Ezért nem csoda, hogy Janus Pannoniust nagybátyja Ferrarába küldte tanulni.

Janus Pannonius – feltehetőleg magyarországi pártfogói tanácsára – 1454-ben elhagyta FERRARÁT, és a híres padovai egyetemen folytatta tanulmányait. Képzésének iránya ezentúl főleg a jogtudomány felé fordult, hiszen Magyarországon FŐPAPI tisztség várt rá. Tanulmányait 1458-ban fejezte be, és a doktori cím megszerzése után – útközben Firenzét és Rómát is meglátogatva – hazatért.

Mátyás király kancelláriáján kapott feladatokat, és a kor szokásai szerint a kancelláriai munkájáért 1459-ben kinevezték PÉCSI PÜSPÖKnek. Ezután is fontos közéleti tisztségeket töltött be, és tudatosan vállalni akarta a HUMANISTA UDVARI KÖLTŐ szerepét, de folytonos betegeskedése meghatározta életmódját.

1471-ben – pontosan nem ismert okokból – egyik szervezője lett a király elleni összeesküvésnek, és később is kitartott Mátyással szemben, ezért a száműzetést kellett választania. 1472. március 27-én útban Itália felé, a Zágráb melletti Medvevárban hunyt el.

(Gintli Tibor – Schein Gábor: Az irodalom rövid története)

- b) Sorolj fel néhány okot, ami miatt büszkeséggel tölt el, hogy szűkebb szülőfölded, városod, településed leszármazottja vagy!

Mi lenne az a terved, amellyel megvalósítanád azt, hogy településed rákerüljön Európa térképére?

Beszéld meg padtársaddal!

- c) Olvasd el az alábbi epigrammát!

JANUS PANNONIUS: PANNÓNIA DICSÉRETE

Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek,
S most Pannónia is ontja a szép dalokat.
Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám,
Szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld!

(Berczeli Anzelm Károly fordítása)

- d) Keresd ki az epigramma ellentétpárjait!
- e) Keresd a vers szövegében egymásra utaló (ebben a kontextusban érvényes) szinonimákat!
- f) Fogalmazd meg a szülőföld és a megszólaló lírai alany közötti viszonyt!
- g) Vesd össze Balassi *Tizenkettedik* versének utolsó versszakát Janus Pannonius versével!
(A Balassi-vers első hat versszaka tematikailag nem érintkezik a zárlattal, tehát az összehasonlítás-hoz nem kell ismerned az előzményeket.)

Marullus poéta azt deákul írta,
ím, én pedig magyarul,
Jó lovam mellett való füven létemben
fordítám meg deákból,
Mikor vígan laknám vitéz szolgálaimmal,
távozván bánatimtúl.

(*Tizenkettedik*)

HASONLÓSÁGOK	ELTÉRÉSEK	
	JANUS PANNONIUS	BALASSI

5. A személyiség egyik megkomponált alakváltozata: a társtalan lírai én

- Előfordult már veled, hogy egy szokatlan, ritka vagy számodra valamilyen szempontból emlékezetes természeti jelenségnek voltál szemtanúja?
Meséld el padtársadnak az élményt, próbáld meg felidézni akkori érzéseidet is!
- Eddigi tanulmányaid során a fa szimbólum milyen jelentéseivel találkoztál már?
- Olvasd el az alábbi verset!

JANUS PANNONIUS: EGY DUNÁNTÚLI MANDULAFÁRÓL

Herkules⁶ illet a Hesperidák⁷ kertjébe' se látott,
Hősi Ulysses⁸ sem Alkinoos⁹ szigetén.
Még boldog szigetek bő rétjein is csoda lenne,
Nemhogy a pannon-föld északi hús rögein.

S íme virágzik a mandulafácska merészen a télben,
Ám csodaszép rügyeit zuzmara fogja be majd!
Mandulafám, kicsi Phyllis¹⁰, nincs még fecske e tájon,
Vagy hát oly nehezen vártad az ifju Tavaszt?

(Weöres Sándor fordítása)

- A késleltetés milyen eszközeit ismered fel ebben az epigrammában?
- Mi lehet a mitológiai apparátus felvonultatásának szerepe az első négy sorban?
- Mi a szerepe Phyllis említésének?
- Ha a télben virágzó mandulafát költői ÉN-ALLEGÓRIAKént értelmezzük, hogyan látja a lírai én saját sorsát, életét?
Fogalmazd meg 4-5 összefüggő mondatban a választ!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/4.

- időszembesítés → eddig–most
terek → Itália–Pannónia

6 A görög mitológiában Héraklész Zeusznak és a földi halandó Alkménének a hőstetteiről híres fia, aki halála után istenné vált.

7 A Héra istennő kertjét és a benne termő aranyalmafákat őrző nimfák. Atlasz titán segítségével az aranyalmák közül hármat Héraklész megszerzett.

8 Odüsszeusz latin neve.

9 Az *Odüsszeiából* ismert phaiák király.

10 Trák királylány, az athéni Démophoón király jegyese. Mivel egybekelésük előtt vőlegényének útra kellett kelnie, és sokáig nem tért vissza, a királylány búskomor lett, és egy erdőben felakasztotta magát. Az istenek mandulafává változtatták.

- e) föld–Pannónia–hazám–föld
könyvek–dalok–szellemem
- f) Nem a személy büszke szülőföldjére, hanem fordítva: a költő teszi híressé szülőföldjét, tehát a cím tulajdonképpen 'Janus Pannonius dicsérete'.
- g)

HASONLÓSÁGOK	ELTÉRÉSEK	
	JANUS PANNONIUS	BALASSI
mindkettőben megjelenik a költészet büszkeség (B. B.: „ím”)	latinul írja – hiszen fordítás! a költői siker kérdése a központi kérdés	magyarul ír („fordít”), de ez szinte mellékes → lovam mellett, társaim

T/5.

- d) – az 5. sorban kezdődik a látvány bemutatása
– a 7. sorban jelenik meg a lírai alany a megszólításban
- e) Herkules, Hesperidák, Ulysses, Alkinoos → szerepük egyrészt a késleltetés, fokozás, másrészt a látvány mitológiai síkra emelése.
- f) A hiábavaló, reménytelen várakozás miatt azonosítja a mandulafát Phyllisszel, aki így a korán érkezett lírai alany képévé válik.
- g) válaszelemek:
virágzik = termékeny, szép műveket alkot
a télben = korán jött, szellemileg egyedül van
elfagy = folytatás nélkül marad a szellemi alkotás

REFLEKTÁLÁS

5. lépés: 6. vagy 7. feladat

- A következő két feladatsor alternatív. Mindkettő szorosan illeszkedik az eddigi tananyaghoz, az osztály érdeklődésének megfelelően válassza ki a tanár, hogy melyiket dolgoztatja fel.
- A 6. feladat a RENESZÁNSZ TERMÉSZETFELFOGÁSÁT vizsgálja Balassi költészete kapcsán.
- A 7. feladat a KORÁN JÖTT KÖLTŐ archetípusaként értelmezi az *Egy dunántúli mandulafáról* című költeményt, és eme archetípus további alakulását vizsgálja a 20. század elejének magyar irodalmában.
- Mindkét variáció esetében az utolsó alfeladat a REFLEKTÁLÁS fázisa.

T/6. 41. oldal

45 PERC

Tanári instrukciók

- A feladatsor célja, hogy a reneszánsz természetfelfogásával mélyebben ismerkedjenek meg a diákok; a reneszánsz képzőművészeti alkotások elemzésekor szerzett tudásukat bővítsék szépirodalmi szövegek értelmezésével.
- Ha ezt a feladatot választjuk, kérjük meg a diákokat, hogy az órára hozzák magukkal a Középkor-munkatankönyvet, mert szükségük lesz rá a b) feladathoz (az Ágoston-szöveg a 3. modulban szerepelt).
- A feladatsort egyénileg vagy páros munkában is végezhetik a diákok, a q) feladatot azonban mindenki egyénileg oldja meg, és néhány írást meghallgatva, ezek mentén beszéljünk közösen a témáról.

Kiemelt készségek, képességek: szövegek összevetése, tanult ismeretek alkalmazása, analógiás gondolkodás, olvasott szöveg jelentéshálójának feltárása, értelmezése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni vagy pármunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, halmazábra

6. A reneszánsz természetfelfogása

- a) Petrarca 1336-ban ír egy költői levelet, melyben arról számol be, hogyan mászta meg öccsével a Mount Ventoux-t ('Viharos-hegy').
Olvasd el a levél részletét!

„Az a vágy ösztökélt csupán, hogy ezt a roppant magas hegyet, melyet nem ok nélkül hívnak »Viharos«-nak, a mai napon megmásszam, miszerint egy olyan csúcsot láthassak, amelyik magasságáról híres... Fáradtan, lihegve értem utol öcsémet, aki már régóta fenn ült, és pihenve várt reám. Ezután jó darabig együtt haladtunk. Alig távoztunk el azonban arról a magaslatról, mikor én feledve első tévedésemet, ismét lefelé kezdtem szállni, és újfent a hegy lábánál járva-kelve kerestem a hosszú és kényelmes szerpentin utakat, de csak újabb hosszú és nehéz csapásba botlottam. Azt hittem, ha halogatom, el lehet kerülni a felfelé jutás kellemetlenségeit. De akárhogy is ügyeskedik az emberi elme, a természet nem változtatja meg törvényeit, és soha senki nem jut úgy testi valójával magasba, hogy lefelé megy....

Ennek a hegynek a csúcsát a parasztok »Hegy fiának« hívják, hogy miért, nem tudnám megmondani... Ez a csúcs egy kis fennsíkon táruul élénk, itt pihentünk meg fáradalmaink végén.

Első pillanatban a roppant látványtól megrendülve álltam, és mintegy elszibbadtam a szokatlanul könnyű levegő bűvöletében. Körülnéztem, és láttam a felhőket a lábam alatt.

Mindent apróra megfigyeltem, s majd az e földi dolgokra gondoltam, majd pedig testem példájára, a lelket is a magasba emelve eszembe jutott, hogy kezembe vegyem Szent Ágoston Vallomásait, amelyet a szerző miatt nagyon szeretek.”

(Kardos Tibor fordítása)

- b) Hasonlítsd össze e levél részletét Szent Ágoston Kerti jelenetének korábban megismert részletével!

Kerti jelenet		A Viharos-hegy megmászása
---------------	--	---------------------------

- c) Vesd össze a Petrarca-levél részletét a korszakbevezetőben már vizsgált képzőművészeti alkotásokkal!
Milyen érintkezési pontokat fedezel fel?
- d) Keresd ki a *Végek dicsérete* című Balassi-versből azokat a részeket, melyekben megjelenik az embert körülvevő táj!
Hogyan minősíti a beszélő a tájat? Idézz is!
- e) Balassi egyik versének címe: *Borivóknak való*.
Fogalmazd meg előfeltevéseidet a vers témájáról!
- f) Olvasd el a verset!

TIZENEGYEDIK
BORIVÓKNAK VALÓ
IN LAUDEM VERNI TEMPORIS¹¹

az „*Fejemet nincsen már*” nótájára

1
Áldott szép Pünkösdnek gyönyörű ideje,
Mindent egészséggel látogató ege,
Hosszú úton járókot könnyebbítő szele!

2
Te nyitod rózsákat meg illatozásra,
Néma fülemile torkát kiáltásra,
Fákot is te öltöztetsz sokszínű ruhákba.

3
Néked virágoznak bokrok, szép violák,
Folyó vizek, kutak csak néked tisztulnak,
Az jó hamar lovak is csak benned vigadnak.

4
Mert fáradtság után füremedt tagokat
Szép harmatos fűvel hizlalod azokat,
Új erővel építvén űzéshez inokat.

5
Sőt még az végbéli jó vitéz katonák,
Az szép szagú mezőt kik széllyel bójárják,
Most azok is vigadnak, s az időt mulatják.

6
Ki szép fűvön lévén bánik jó lovával,
Ki vígan lakozik vitéz barátjával,
Ki pengig véres fegyvert tisztítat csiszárral.

7
Újul még az föld is mindenütt tetőled,
Tisztul homályából az ég is tevéled,
Minden teremtett állat megindul tebenned.

8
Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenkint jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!

¹¹ latin, 'A tavaszidő dicsérete'

- g) Mennyiben teljesültek elvárásaid?
- h) Mikor van Pünkösd? Mit ünnepel a keresztény egyház ekkor?
- i) Miben látja a vers lírai alanya az isteni kegyelem kiáradását?
- j) Mi a közös a költemény első három sorában?
- k) Mi a közös a 2–3. versszakban?
- l) Mi a kapcsolat a 2. versszak sorai közt?
- m) Hogyan köti össze a 3. versszak a megelőző 2.-at az azt követő 4.-kel?
- n) Mi az 5–6. versszak témája?
- o) Mi a 7. versszak kulcsmotívuma?
- p) Hogyan látja a megszólaló lírai alany az ember helyét a teremtésben?
Mennyiben igazolja ezt a szerepet az utolsó versszak?
- q) Foglald össze néhány sorban, hogyan látja a reneszánsz ember a saját helyét az őt körülvevő természetben!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) • közös elemek:
út, amely kihívást jelent
a teljesítés akkor lehetséges, ha önmagát győzi le
a célnál útmutató mű
- eltérések:
az út: térben jelentéktelen–térben fontos
+ felfelé törekvés
az útmutató mű: Petrarca a *Vallomásokat* veszi elő
szellemi folyamatosság az Újszövetség, az ókeresztény filozófia és a humanista Petrarca között
- c) A természet önálló értéként, szépségként jelenik meg.
- d) „Holott kikeletkor az sok szép madár szól,
kivel ember ugyan él;
Mező jó illatot, az ég szép harmatot
ád, ki kedves mindennél.”
„Az nagy széles mező, az szép liget, erdő
sétáló palotájok,”
- e) Feltehetően bordalra gondolnak a diákok.
- g) A vers zárlata: „Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!” → tehát a címből első sorban az életöröm sugárzása a fontos.
- h) Húsvét után ötven nappal (Pentacostes → ’ötven nap’ → Pünkösd), a Szentlélek kiáramlását. Krisztus üdvtörténete ezzel válik teljessé.

- i) A tavasszal újjáéledő, életerőt sugárzó természet kiáradásában.
- j) Három elragadtatott felkiáltás, melyekben közvetve Pünkösöd ünnepét szólítja meg: „ideje”, „ege”, „szele” → Isten jótékony hatását a természetben szemléli.
- k) A természet szépségeinek megjelenítése.
- l) rózsa illata, fülemüle hangja, fák sokszínű virága → három érzékszervi élmény különböző érzékterületekről, felfokozott szenzualitás
- m) Folytatja a természeti képek sorolását:
  - az első két sor megkettőzi a látványelemeket: → bokrok, violák
folyók, kutak → a megtisztulás értékével
  - a harmadik sor a lovak látványával a következő életképelemet készíti elő.
- n) A vitézi élet: az 5. általánosságban, a 6. részletezve, egy-egy életképelemet felvillantva
- o) Újabb általánosítás, melynek kulcsmotívuma a tisztulás, újrakezdés, életkezdés lehetősége.
- p) A közösség felé fordulás a teremtett lelkek együttes örömkifejezésére szólítja fel a közösség tagjait, de úgy, hogy a szakrális érték-megnyilvánulás mellett a földi örömök kifejezésére is hangsúlyt helyez.

T/7.

44. oldal

45 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja kettős. Egyrészt arra mutat példát, hogyan formálódik meg egy költőelőd alakja egy jóval később élt pályatárs költészetében.
- Másrészt két, igen eltérő korban keletkezett vers között keres motivikus, gondolkodásbeli kapcsolatokat, érintkezési pontokat.
- A feladatokat egyénileg és pármunkában is el lehet végezni.
- Iktassunk be egy rövid, frontális megbeszélést a h) feladat után, majd a j) feladatot is beszéljük meg, de a halmazábra kitöltését frontálisan is végezhetjük.
- A k) feladat adható házi feladatnak is.

Kiemelt készségek, képességek: olvasott szöveg jelentéshálójának feltárása, értelmezése, analógias gondolkodás, beleélő-képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni vagy pármunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, T-táblázat, halmazábra, kreatív írás

7. A korán jött költő archetípusa

- a) Tételezzük fel, hogy az alábbi Ady-versben megrajzolt figura Janus Pannonius!
Olvasd el a verset!

ADY ENDRE: MÁTYÁS BOLOND DIÁKJA

„Diák, írd magyar éneket,
Diák, a Földön Dante is élt.”
Kacagott, kacagott a diák.

Latin ütemben szállt a dal,
Nem magyarul, sohse magyarul.
Vergődött, vergődött a diák.

Lelkében Petrarca dalolt
S keltek újféle magyar zenék.
Álmodott, álmodott a diák.

De néha, titkos éjeken
Írt s eltépte, ha magyarul írt.
Zokogott, zokogott a diák.

- b) Ki szólítja meg az első két sorban a diákot?
Indokold válaszodat!
- c) Mi a logikai kapcsolat a felszólításban a „magyar ének” és Dante nevének említése között?
- d) Mi a közös és mi az eltérő a versszakok záró soraiban?

KÖZÖS	ELTÉRŐ

- e) A négy versszakzáró igealak közül melyik kettő és milyen módon hasonlít egymásra hangtani szempontból?
Hogyan módosítja ez a rokonság az egyik ige jelentését?
- f) Keresd ki a versből a költészetre, az alkotásra utaló kifejezéseket!
- g) Mi a vers meghatározó ellentéte?
- h) Az eddigiek alapján próbáld meg értelmezni a diák sorstragédiáját!
- i) A magyar költészet egyik ön- és magát teremtő mitológiájaként kialakult a KORÁN JÖTT, MEG NEM ÉRTETT KÖLTŐ TÍPUSA, melynek lírai előképe JANUS PANNONIUS *Egy dunántúli mandulafáról* című verse. Az ebben megjelenő lírai alany jóval kora előtt járva fogalmaz meg olyan értékeket, melyek a kortársak közt még nem találhatnak megértő fülekre. Erre példát Petőfi költészetében is találunk, ám e hagyomány leglátványosabb folytatója ADY ENDRE, aki a maga mítoszeremtéseinek egyik központi témájává emeli korai verseiben a „korán jött költő” alakváltozatát.
Olvasd el Ady Endre egyik korai versét!

A HORTOBÁGY POÉTÁJA

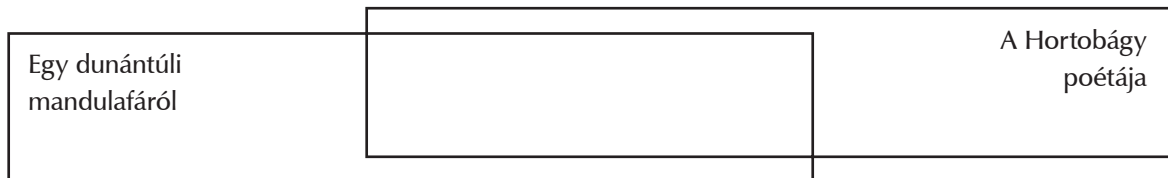
Kúnfajta, nagyszemű legény volt,
Kínzottja sok-sok méla vágynak,
Csordát őrzött és nekivágott
A híres magyar Hortobágnak.

Alkonyatok és délibábok
Mégfogták százszor is a lelkét,
De ha virág nőtt a szívében,
A csorda-népek lelegelték.

Ezerszer gondolt csodaszépet,
Gondolt halálra, borra, nőre,
Minden más táján a világnak
Szent dalnok lett volna belőle.

De ha a piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy füttyörészett.

j) Az alábbi halmazábra segítségével hasonlítsd össze a két verset!

k) Képzeld magad egy olyan helyzetbe, amikor sorsod úgy alakul, hogy hosszabb ideig kényszerülsz olyan emberek közé, akikkel szinte egyáltalán nem tudsz komolyabb, téged érdeklő témákról beszélni, mert a körülötted levők nem kíváncsiak gondolataidra. Fogalmazz egy 7-8 sorból álló naplóbejegyzést ebből az időből!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) A kérdésre nem lehet egyértelmű választ adni, annyi bizonyos, hogy valamilyen autoritás. A címből Mátyásra is lehet következtetni.
c) Az anyanyelvű költészet említése.
d)

KÖZÖS	ELTÉRŐ
izokolonos szerkezet: kettőzött, ismétlődő állítmányi rész + <i>diák</i>	a <i>kacagott-álmodott</i> → pozitív tartalmú a <i>vergődött-zokogott</i> → negatív tartalmú

- e) • A *kacagott – zokogott*: mindkettő mély hangrendű, sok benne a zárhang.
• A *kacagott* ezáltal negatív tartalmúvá válik (bár ez a jelentés korábban is szerepelhetett), inkább a kétségbeesett, kínban fogant fájdalom cselekvésének megnyilvánulása
f) írj magyar éneket, Dante, ütem, dal, Petrarca dalolt, újféle magyar zenék, írt, magyarul írt

- g) magyar (nyelvű dal) ↔ latin (nyelvű dal)
- h) – a vágyak és lehetőségek közötti konfliktus
 – a megfelelni vágyás és a megfelelni nem tudás kettőssége
 – a megértő közösség iránti vágy és annak lehetetlensége
 – ha magyarul szólal meg, azzal nem elégedett
 – ha magyarul szólal meg, azt nem értik meg
- j) • közös:
- mindkettő költői létszimbólum
  - a megszólaló kívülről láttat, a vers egészét tekintve nem E/1. a megszólalás
  - geográfiai utalások: Dunántúl, pannon föld – Hortobágy
- eltérő:

– a költői létszimbólum:

JANUS PANNONIUSNÁL	ADYNÁL
J. P. esetében egyedül az európai reneszánsz toposzának ismeretében állíthatjuk	poéta, kínozta sok-sok vágnak megfogták százszor is a lelkét ezerszer gondolt csodaszépet szent dalnok nóta káromkodott vagy füttyörészett

– a téma

természeti jelenség leírása	epikus történet
-----------------------------	-----------------

– a feszültség

A korán virágzó fa ↔ az újra megerősödő tél	A nagy szemű legény ↔ piszkos, gatyás, bamba társak
---	---

– az összecsapás eredménye:

elfagy a rügy	káromkodott vagy füttyörészett
---------------	--------------------------------

– geográfiai utalások:

a fent említetteken kívül nincs	kúnfajta, csorda, híres, magyar, délibáb
---------------------------------	--

– a lírai alany megjelenése:

„mandulafám” → megszólítás + E/1. birt. sz. jel	nincs
---	-------

– önmitizálás:

A „kicsi Phyllis” megértése mitológiai ismereteket vár el a befogadótól	A látvány és a történet önmaga teremti meg az elhallgató dalnok mítoszát
---	--

- k) egyéni

3. SZEMÉLYESSÉG ÉS VALLÁSOSSÁG

3 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–2. feladat

T/1–2.

48. oldal

10+10 PERC

Tanári instrukciók

- A ráhangoló feladatok célja a történelemórán szerzett ismeretek felelevenítése, új szempontú megközelítése. Annak a ténynek a nyomatékosítása, hogy a protestantizmus tanításaiból egy új típusú vallásosság következik, mely a hívő ember számára nagyobb terhet jelent, mert a bibliai kinyilatkoztatások értelmezésében sokkal több felelősség hárul az individuumra.
- A feladatokat a tanulók párban oldják meg, a végén néhány percet szánjunk a megoldások közös megbeszélésére.

Kiemelt készségek, képességek: előzetes történelmi ismeretek alkalmazása, lényegkiemelés, szövegek összevetése, vizuális információk értelmezése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros

Módszerek, eljárások: lényegkiemelés, képolvasás

1541-ben a törökök elfoglalták Budát, a korábbi magyar királyság hatalmi központját.

Az ország három részre szakadt. Középső része a török birodalom fennhatósága alá került, nyugati területei a Habsburgok királyi birtoka volt, Erdély pedig önálló fejedelemségként igyekezett fenntartani – több-kevesebb sikerrel – politikai függetlenségét és mozgásterét a két nagyhatalommal szemben.

A szakadás nemcsak politikai és földrajzi széttagoaltságot jelentett, és nem csupán a hétköznapi életviszonyok gyökeres megváltozását eredményezte, hanem az addigi magyar kulturális hagyományok megszakadását is. Magyarország története során először vált ki a nyugati gazdasági-kulturális térség hálózatrendszeréből. Magyar nyelvű tudományosság művelésére kizárólag Erdélyben nyílt mód. Az egyedüli kapcsolódási lehetőséget a korabeli Európát megosztó vallási átalakulás éles helyi küzdelmei jelentették.

A 16. század Európában a reformáció és a katolikus egyház átformálódásának ideje, ami egyben a világ jelenségeit értelmező nyelvekben is alapvető változást hozott. Egyre nehezebb próbákat kellett kiállnia annak a normának, amely a világról szerzhető helyes tudást a bibliai kinyilatkoztatásnak való megfeleltetéssel igazolta. A vallási szakadás természetesen politikai formát is öltött. A reformáció elsősorban Észak-Európában vált erőssé. Magyarország éppen abban a régióban helyezkedett el, amelyben az új vallási és politikai formák összecsapása a leghevesebb volt és a legtovább elhúzó-

dott. Ez is hozzájárult az amúgy is megosztott ország gyengeségéhez, de természetesen értékeket is létrehozott. A katolikus–protestáns szembenállás mintegy két évszázadra az ország legfontosabb kulturális tényezője lett.

E modulban azt vizsgáljuk meg, hogy a Magyarországon igen gyorsan tért hódító reformáció milyen módon hatott az anyanyelvű irodalom műfajaira.

1. A lutheri reformáció

a) Olvassátok el az alábbi két szövegrészletet!

30. Senki sem biztos a maga töredelmének valódisága felől, még kevésbé a következmény: a teljes elengedés felől.

31. Amilyen ritka az igazán bűnbánó ember, épp olyan ritka az igazán elengedést nyerő, vagyis nagyon ritka.

32. Örök büntetést kapnak tanítóikkal együtt, akik a búcsúcédulákkal biztonságban hiszik magukat az üdvösségük dolgában.

33. Nagyon kell óvakodnunk azoktól, akik azt mondják, hogy a pápának azok az elengedései (azaz búcsúi) Istennek ama fölbecsülhetetlen ajándéka, amely által rendbe jön az ember dolga Istennel.

(Részletek a lutheri 95 pontból)

Bárha jó dolog bűnbánatról, gyónásról, elégtételről írni és prédikálni, ha tovább, egész a hitig nem jutunk, bizonyára csupa ördögi, csábító tan az. Nem csak az egyiket kell prédikálni, hanem Istennek mind a két igéjét. A törvényt hirdetni kell, hogy a bűnösöket megfélemlítsük, és az ő bűneiket feltárjuk, hogy megbánják azokat és megtérjenek. De itt nem szabad megállni; a másik igét, a kegyelem ígését is hirdetni kell, mint amely nélkül a parancsolat, bűnbánat és minden más hiábavaló. Vannak ugyan még prédikátorok, akik bűnbánatot és kegyelmet hirdetnek: de nem ecsetelik úgy a parancsolatot és az Isten ígését, hogy megtanulnók, honnan és miként keletkezik a bűnbánat és kegyelem. Mert a bűnbánat a parancsolatokból származik; a hit az Isten ígéséből: és így azt az embert, akit az isteni parancsolatoktól való félelem lesújtott és önismeretre ébresztett, az isteni ígésbe vetett hit megigazítja és felemeli.

(Luther: *Értekezés a keresztyén ember szabadságáról*, fordította Dr. Masznyik Endre)

b) A fenti két szövegrészlet alapján miben tér el Luther álláspontja a katolicizmus hitelveitől?

2. A kálvini reformáció

Tanulmányozzátok az alábbi két képet!

Milyen lényeges elemekben tér el a kálvinista templom egy katolikus templomtól?

Értelmezzétek is a tér sajátos el-, illetve berendezésének elemeit a protestáns tanítás szempontjából!

A lyoni kálvinista templom 1640 körül

A szászrégeni katolikus templom belseje

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/1.

- b) – a bűn megbocsátása nem a pap feladata
- a gyónás ezért fölösleges
- a bűcsúcédula árusítása megengedhetetlen
- a hit az, ami megigazítja és felemeli a hívő embert

T/2.

- a padok körben helyezkednek el → a hívők egyenrangúak, bár a prédikátornak kitüntetett helye van
- a szószék a körben helyezkedik el → a prédikátor a közösség által kiválasztott személy, képességeinek, személyes kisugárzásának meghatározó szerepe van a közösség szerveződésében, értéktudatában; az istentiszteleten az igehirdetés döntő szerephez jut
- nincs oltár → kötelező tehát az igehirdetésben, úrfelmutatásban a hívők felé fordulni
- nincsenek vallásos tartalmú képek → a református vallás képellenes, úgy véli, hogy a képek eltérítik a hívő gondolkodását a lelki élet gyakorlásától a gyönyörködés, az esztétikai élvezet felé (a reformáció mediális kultúrája a látással szemben a hallás tapasztalatait helyezi előtérbe a hit megalapozásában)
- a falat a Szentírásból vett szövegrészek díszítik → a protestantizmus megerősíti a hit kultúrájának szövegbeli megalapozottságát, és elutasítva az értelmezői hagyomány tekintélyelvűségét minden hitigazság kizárólagos alapjaként a Biblia konkrét szövegét fogadja el; ez természetesen a gyakorlatban egy új értelmezői kultúra kialakulását jelenti
- a gyerekek elöl ülnek → önálló személyiségként kezelik őket
- a férfiak és a nők nem külön ülnek → a hívők nemi különbségre való tekintet nélkül egyenrangúak
- a legfontosabb építőanyag a fa → feltehetően a szerénységet, a pompa külső tagadását jelenti (vagy szegény a gyülekezet, erről nincs tudásunk)

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 3. feladat

T/3. 50. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a lírai szöveg belső összefüggéseinek feltárása.
- A hatékony megoldást segíti, ha a feladat előkészítésekor annyi borítékba tesszük be a versszakonként felvágott szöveget, ahány tanuló van. Így könnyebb tologatni, átrendezni a versszakokat.
- Ügyeljünk arra, hogy a diákok a helyreállított szöveget (következő feladat) ne nézzék meg előre!

Kiemelt készségek, képességek: lírai szöveg belső kapcsolatainak feltárása, nyelvi, retorikai érzékenység, tudásalkalmazás (retorika, érvelés)

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni [a)], majd páros [b), c)], végül frontális [d)]

Módszerek, eljárások: összekevert sorrend

Eszközök: borítékokban az előzetesen feldarabolt szöveg

3. Balassi vallásos költészete

Balassi egyik leghíresebb vallásos versével foglalkozunk az elkövetkezőkben.

- a) Összekevertük a vers versszakait.
Állíts fel egy elfogadható, védhető logikai sorrendet!
Indokold döntésedet!
- 1 Jóvoltod változást, gazdagságod fogyást ereszthet-e?
Engem, te szolgálodat, mint régen sokakat, ébreszthet-e?
  - 2 Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg,
Kinek érdeméért most is szükségemet teljesíts meg!
  - 3 Sok ideje immár, hogy lelke szomjan vár mentségére,
Őrizd, ne hadd, ébreszd, haragod ne gerjeszd veszttségére!
  - 4 Nyisd fel hát karodnak, szentséges markodnak áldott zárját,
Add meg életemnek, nyomorult fejemnek letört szárnyát;
  - 5 Adj már csendességet, lelki békességet, mennybéli Úr!
Bujdosó elmémet ódd bútól szívemet, kit sok kín fúr!
  - 6 Irgalmad nagysága, nem vétkem rótsága feljebb való,
Irgalmad végtelen, de bűnöm éktelen s romlást valló.

- 7 Repülvén áldjalak, élvén imádjalak vétek nélkül,
Kit jól gyakorolván, haljak meg nyugodván, bú s kín nélkül!
- 8 Nem kell kételkednem, sőt jót reménlenem igéd szerint,
Megadod kedvessen, mit ígérsz kegyessen hitem szerint,
- A helyreállított sorrend: □□□□□□□□
  - Indoklás:
- b) Beszéld meg pároddal a megoldásodat!
Ha eltérő megoldásaitok vannak, győzzétek meg egymást!
- c) Vessétek össze megoldásotokat az eredeti szöveggel (lásd a következő feladatban)!
Voltak-e eltérések, s ha igen, hol?
- d) Hallgassatok meg egy-két olyan megoldást, ahol nem az eredetinek megfelelő lett a sorrend!
Milyen logikai kapcsolatokra épültek ezek a szövegek?

MEGOLDÁS

A helyreállított sorrend:

5	3	2	6	1	8	4	7
---	---	---	---	---	---	---	---

3. lépés: 4. feladat

T/4. 52. oldal

25 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja Balassi egyik legismertebb vallásos versének megismerése, a szöveg retorikájának, az érvelés sajátosságainak feltárása.
- A feladatsort párban oldják meg a diákok, körülbelül az idő felét szánjuk a frontális közzétételre, megbeszélésre.
- A j) feladatot házi feladatnak is adhatjuk, ha úgy ítéljük, hogy a tanulóknak szükségük van hozzá a himnuszköltészet átnézésére.

Kiemelt készségek, képességek: konkrét és metaforikus jelentés összefüggéseinek felismerése, azok értelmezése, nyelvi, retorikai érzékenység, tudásalkalmazás (retorika, érvelés)

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, T-táblázat, kettéosztott napló, szemponttáblázat, közzététel

4. Balassi Bálint: *Adj már csendességet...*

Balassi életművében kiemelten fontos vallásos költészete. Az alábbi feladatsorban egyik leghíresebb ilyen témájú versét fogjátok feldolgozni.

BALASSI BÁLINT: ADJ MÁR CSENDESSÉGET...

- 1 Adj már csendességet, lelki békességet, mennybéli Úr!
Bujdosó elmémet ódd bűtől szívemet, kit sok kín fúr!
- 2 Sok ideje immár, hogy lelkem szomjan vár mentségére,
Őrizd, ne hadd, ébreszd, haragod ne gerjeszd vesztségére!
- 3 Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg,
Kinek érdeméért most is szükségemet teljesíts meg!
- 4 Irgalmad nagysága, nem vétkem rótsága feljebb való,
Irgalmad végtelen, de bűnöm éktelen s romlást valló.
- 5 Jóvóltod változást, gazdagságod fogyást ereszthet-e?
Engem, te szolgálodat, mint régen sokakat, ébreszthet-e?
- 6 Nem kell kételkednem, sőt jót reménlenem igéd szerint,
Megadod kedvessen, mit ígérsz kegyessen hitem szerint,
- 7 Nyisd fel hát karodnak, szentséges markodnak áldott zárját,
Add meg életemnek, nyomorult fejemnek letört szárnyát;
- 8 Repülvén áldjalak, élvén imádjalak vétek nélkül,
Kit jól gyakorolván, haljak meg nyugodván, bú s kín nélkül!

- a) Milyen szerkezeti egységekre tudnátok tagolni a művet?
Válaszotokat indokoljátok!
- b) Az első két versszak kifejezéseit gyűjtsétek ki aszerint, hogy a megszólalóra vagy a megszólítottra vonatkoznak!

MEGSZÓLALÓ	MEGSZÓLÍTOTT

- c) Milyen három tényező alkotja a személyiséget a megszólaló szerint, az 1–2. versszak alapján?
Az ember cselekvéseinek, gondolkodásának, létezésének mely elemeit jelöli meg ez a kiemelés?
- d) Hogyan látja a megszólaló a megszólítottat?
- e) Értelmezzétek a „már” és az „immár” határozószók jelentését!

- f) A 3–6. versszak érveket sorol. Fogalmazzátok meg saját szavaitokkal az érvek tartalmát!

A VERSBÉLI SZÖVEG	TARTALMA
Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg, Kinek érdeméért most is szükségemet teljesíts meg!	
Irgalmad nagysága, nem vétkem rótsága feljebb való, Irgalmad végtelen, de bűnöm éktelen s romlást valló.	
Jóvoltod változást, gazdagságod fogyást ereszthet-e? Engem, te szolgálodat, mint régen sokakat, ébreszthet-e?	
Nem kell kételkednem, sőt jót reménlenem igéd szerint, Megadod kedvessen, mit ígérsz kegyessen hitem szerint,	

- g) Mennyiben tér el a 6. versszak hangvétele az azt megelőző három versszakétól?
h) Hasonlítsátok össze az 1–2. és a 7–8. versszakot az alábbi szempontok szerint!

1–2. VERSSZAK		7–8. VERSSZAK
	hangnem	
	az ismétlődő ige alakja	
	a megszólaló és megszólított térbeli helyzete egymáshoz képest	
a jelenben:	a megszólaló lélekállapota	a jövőbe előrevetítve:

- i) Olvassátok el az alábbi szakszövegrészletet!
Mennyiben rokonítható a sztoicizmussal a versben kívánt „boldogság”?

Ez a mélyen istenhívő költő, aki könyörgésének reménységkeltő artikulációs biztosítékát a kereszténység egy változatában találta meg, a vers egészével nem a túlvilági boldogságért, hanem egy – sztoikusán elképzelt – eszményi földi létért, „boldogságért” könyörög, maradék életére.

(Németh G. Béla)

- j) Fogalmazzátok meg vázlatosan a leglényegesebb különbségeket az ószövetségi zsoltárköltészet hagyományait folytató középkori himnuszköltészet és Balassi fent tárgyalt könyörgése között!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) 1–2. vsz.: könyörgés (és kaptáció)
3–6. vsz.: az érvelés (argumentáció)
7–8. vsz.: könyörgés (és kaptáció)

b)

MEGSZÓLALÓ	MEGSZÓLÍTOTT
√ nekem → a csendességet, lelki békességet kötelező tárgyi vonzata elmémet szívemet lelkem	menybéli Úr adj ódd őrizd ne hadd ébreszd ne gerjeszd

c) elme → gondolkodás, tudat

szív → érzelem

lélek → a teremtettség tudata

d) A Teremtő aktív, folyamatosan cselekszik, segíti, védi azt, aki hisz benne.

e) Arra utalnak, hogy ez a zaklatott, elviselhetetlen lélekállapot, a vezeklés vágya régóta fennáll.

f)

A VERSBÉLI SZÖVEG	TARTALMA
Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg, Kinek érdeméért most is szükségemet teljesíts meg!	Az Úr saját fiát adta azért, hogy az ember bűnei megváltassanak
Irgalmad nagysága, nem vétkem rútsága feljebb való, Irgalmad végtelen, de bűnöm éktelen s romlást valló.	Az isteni irgalom végtelen, képes a legbűnösebb hívőnek is megbocsátani
Jóvoltod változást, gazdagságod fogyást eresztet-e? Engem, te szolgádat, mint régen sokakat, ébresztet-e?	Rábeszéléses alkudozás, azt sugallja, ha a lelke elkárhozna, az az isteni kegyelem korábbi végtelenségének csökkenését jelentené
Nem kell kételkednem, sőt jót reménylenem ígéd szerint, Megadod kedvessen, mit ígérsz kegyessen hitem szerint,	A kinyilatkozás szövegére, a vallás tanítására hivatkozik

g) A lírai alany sikert saját kétségbeesett lelkét felemelni, a címzettet is meggyőzte, belátásra, irgalomra bírta, ebből következően „befejezett jelen, sőt, befejezett jövő” (Németh G. Béla) e versszak idősíkja.

h)

1–2. VERSSZAK		7–8. VERSSZAK
kétségbeesett könyörgés	hangnem	bizalmas családiasság
határozatlan tárgyas: adj	az ismétlődő ige alakja	határozott tárgyas: add
távolság	a megszólaló és megszólított térbeli helyzete egymáshoz képest	szinte kitapintható fizikai közeledés: nyisd fel karodnakmarkodnak; a „megkapott” szárny repül, az ölelés, átölelés válik lehetővé azáltal, hogy a kegyelem állapotába került lélek szárnyalhat
a jelenben: „szívemet, kit sok kín fúr”, „lelkem szomjan vár mentségére”	a megszólaló lélekállapota	a jövőbe előrevetítve: „imádjalak vétek nélkül”, „bű s kín nélkül”

- i) A lelki béke, a nyugalom, a „bű s kín” nélküli élet a sztoicizmus eszmerendszerével rokonítják a vágyott állapotot.
- j) – a hit istenkényszerítő tényként jelenik meg a protestantizmus vallásfelfogásában
– az evilági lelki béke legalább olyan fontos, mint a túlvilági kegyelem
– a megszólaló kizárólag saját nevében szólal meg

4. lépés: 5. feladat

T/5. 55. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a különböző források segítségével megértsék diákjaink, milyen pezsgő szellemi élet alakult ki a 16. századi Magyarországon, ami szorosan összefüggött a könyvnyomtatás és a reformáció terjedésével. Közben a különböző típusú források olvasását, értelmezését is gyakorolják.
- A tanulók csoportokban dolgoznak, egymás közt felosztva a feladatokat. Frontális közzétételre nincsen szükség, a csoport tagjai egymással osztják meg eredményeiket.

Kiemelt készségek, képességek: együttműködés fejlesztése, történelmi ismeretek alkalmazása, források összevetése, régi szöveg kibetűzése, értelmezése, topográfiai képességek fejlesztése, következtetés

Célcsoport – differenciálás: 5-6 fős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportos

Módszerek, eljárások: mozaik a csoporton belül, forráselemzés

5. Könyvnyomtatás és reformáció

Az alábbi feladatban különböző szövegeket (kép, kiadvány fényképe, ismeretterjesztő szöveg, régi – 16. századi – szövegrészlet, térkép) láttok.

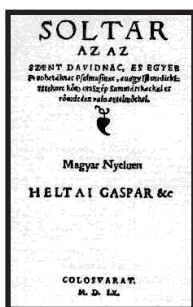
A források végigböngészése után válaszoljatok a kérdésekre!

Akkor tudtok hatékonyan, gyorsan dolgozni, ha felosztjátok a csoporton belül a kérdéseket, így egy-egy csoporttagnak két-három kérdésre kell válaszolnia.

Végül a csoporttagok ismertessék egymással eredményeiket!

- (1) Az emberi művelődéstörténet új korszaka kezdődött a 15. század közepén Gutenberg találmányával. A fölfedezés lényege a betűk sorozatgyártásának, azaz az azonos betűknek a sokszorosítása. Így lehetővé vált a szövegek kisedése, majd a sajtó felhasználásával ezekről több azonos példányt készítettek. A kézzel írott könyv (kódex) mellett megjelent a nyomtatott könyv, amelynek döntő szerepe lett a műveltség elterjedésében, valamint az információ terjesztésében.

(2)

Heltai Gáspár saját kiadású műve

(3)

Gutenberg nyomdagépének rekonstrukciója

- (4) A protestáns hit terjesztői elsősorban csak magyarul és jól érthetően akarnak írni, és könnyen olvasható könyveket nyomtatni. Bornemisza Péter ezt írja a nagyszombati tanácshoz intézett levelében: „Irtam én is egy postillat¹, kibe az szokot Euangeliomokat nagy büen es oly niluan meg magiaraztam, hofi akar mel falubeli parasztczagis könién meg ertheti. Kit azert is mieltem hog czak egy giermek oluasasara is sokan tanulhassanac. Tudom kedig hofi ot kigielmetec köztis sokan uadnac, kic az fele tanusagokat ehez nec.” Pathai István pápai prédikátor pedig ezt mondja egy könyve előszavában: „Irtam peniglen magyar nyeluen, es igen paraszt bezedekkel, chak az szegeny kössegnek es nemely gyöngé magyar irás oluasoknak keduekert, nem igyekeztem semmit az szonak bölchen es kötelessen való formalasara...”

(mek.oszk.hu/01600/01653/html/07.htm)

(5)

A legelső debreceni nyomtatású könyv címlapja, Huszár Gál nyomdája
Melius Juhász Péter első könyve, 1561

- (6) Vándornyomdászok

A XVI. században – néhány állandó helyen működő nyomda mellett – a kiadványok egy részét vándornyomdászok készítettek. Vándorlásaik nem voltak veszélytelenek. Kerülniük kellett nemcsak a török által megszállt területeket, hanem még a más vallásúak lakta településeket is. A könyvnyomdászokat nemcsak a törökök fenyegették súlyos büntetéssel. Zápolya János a lutheri könyvek készítőit bebörtönözte, Habsburg Ferdinánd pedig vízbe fojtásra ítélte az eretnek kiadványok nyomdászait.

1 postilla: a Biblia egyes részeihez kapcsolódó népszerű magyarázat, tágabb értelemben prédikációk gyűjteménye

Ezért a vándornyomdászok mindig is azokat a helységeket keresték, ahol nézeteiknek megfelelő vallás uralkodott. A lutheránusoknak Brassó, az unitáriusoknak Kolozsvár, a reformátusoknak Debrecen, a római katolikusoknak pedig Nagyszombat nyújtott menedéket. A vándornyomdászt befogadó város csak lehetőséget adott a nyomtatásra, a tipográfusnak munkájához mecénásra is szüksége volt. Üldöztetésük mellett ezzel a gonddal is meg kellett küzdeniük, s vándorlásaik úti célját ez lényegesen befolyásolta.

A nyomdászok vándorlásaik során kilométerek százait hagyták maguk mögött. Az ország nyugati határától vagy azon túlról öszvérháton, szekéren utaztak a Felvidéken keresztül Erdélybe és vissza.

Bornemisza Péter a Felvidéken vándorolt. A magyar prédikátor tipográfusok kiválósága tíz év alatt (főként a terjedelem tekintetében) több könyvet nyomtatott, mint a korszak bármelyik nyomdása egész életében.

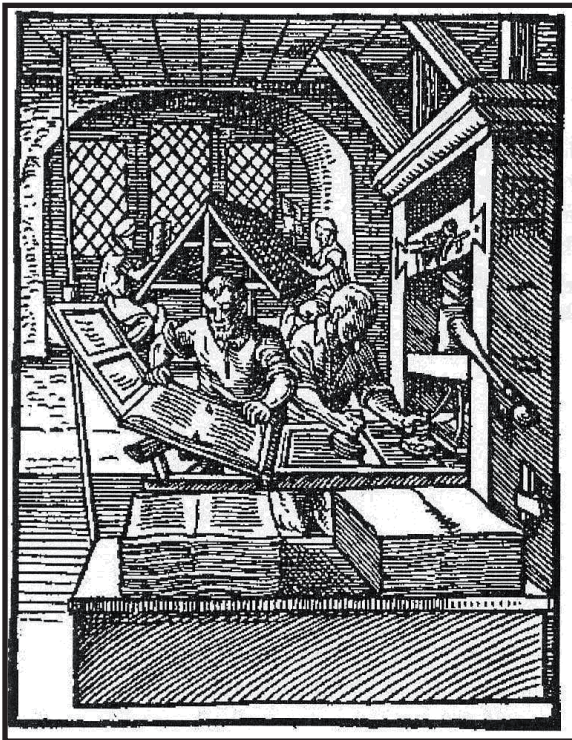
Huszár Gál munkássága pedig azt bizonyítja, hogy a vándornyomdászok rövidebb idejű tartózkodása is teremthetett maradandót egy-egy városban. Mindössze másfél évet töltött Debrecenben, de az általa alapított műhely – korunknak megfelelő eszközeivel és formájában – ma is nyomda. Debrecen abban az időben a magyar királyság és az erdélyi fejedelemség mezsgyéjén, a török csapatok portyaterületén feküdt.

E határsáv sok kellemetlenséget rejtegetett, de előnnyel is járt, mert a város az országrészek közé ékelődésével kereskedelmi csomóponttá alakulhatott.

Híres vásárait messze földről hozták portékáikat a kereskedők, és ponyváikon a közkedvelt árucikkek közé tartozott a könyv is.

(http://www.magarynyomdasz.hu/cikk/mult_vandorny.php)

(7)

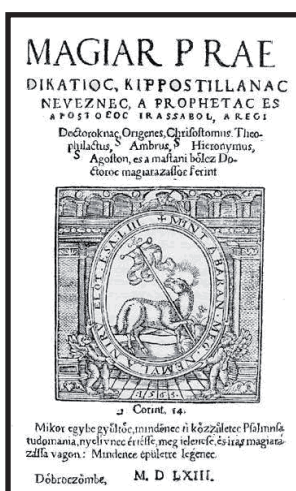
Nyomdai sajtó, Jost Amman fametszete

(8)

A Vizsolyi Biblia

(9)

Melius Juhász Péter prédikációi

(10)

Nyomdák a 16. századi Magyarországon
 (www.oszk.hu/.../nyomdak/nyomda_bev_hu.htm)

(11) Magyarország 16. századi nyomdászatáról döntő képet nyújt néhány statisztikai adat. 31 nyomdáról van tudomásunk: Abrudbánya (1569), Alsó-Lindva (1573), Bártfa (1579), Besztercebánya (1578), Brassó (1535), Debrecen (1560), Detrekő (1579), Eperjes (1573), Galgóc (1582), Gyulafehérvár (1567), Kassa (1560 előtt), Keresztúr (1598), Kolozsvár (1550), Komjáti (1573), Magyaróvár (1558), Monyorókerék (1588), Nagyszeben (1544), Nagyszombat (1578), Nagyvárad (1565), Nedelice (1573), Németújvár (1582), Pápa (1577), Pozsony (1594), Rárbok (1584), Sárvár (1539), Sempte (1573), Sic (Schützing, 1492), Szászsebes (1580), Szászváros (1582), Szeged (1547), Vizsoly (1596).

(mek.oszk.hu/01600/01653/html/07.htm)

(12)

Az keresztényi igaz hitnek részéről való tanítás

Félegyházi Tamás debreceni prédikátor művének 1586-os, második kiadása

- Miért jelentős Gutenberg felfedezése?
- Mi a különbség az állandó és a vándornyomda között?
- Magyarország mely részein voltak állandó nyomdák? Vajon miért?
- Egyeztesd a térkép és a nyomdákat felsoroló szöveg adatait! Milyen eltéréseket találsz?
- A fametszetet megvizsgálva írd le, hogyan készült el a nyomdatermék!
- Milyen összefüggést fedezel fel a 6. forrás 2. bekezdése és a 12. forrás bevezető szövege között?
- Olvass el minél többet a 9. forrás szövegéből! Írd le mai helyesírással az olvasottakat!
- Milyen közös vonást fedezel fel Bornemisza Péter és Pathai István szavaiban?
- Mikor, hol adta ki Heltai Gáspár művét? Mi ez a kiadvány?
- Milyen vallású Heltai Gáspár? Miből következtetsz erre?
- Mikor készült el a Vizsolyi Biblia? Miért ez a neve? Ki a fordítója?
- A források alapján fogalmazd meg, milyen összefüggés van Magyarországon a reformáció és a könyvnyomtatás terjedése között!

- m) A források és egyéb ismereteid alapján fogalmazd meg, hogyan hatott a reformáció az anyanyelvű irodalomra!
- n) Melyek a magyar kultúra meghatározó felekezetei a 16. században?
Mely városok tekinthetők kulturális központjaiknak?
- o) Milyen kiadványokról nem esik szó a forrásokban?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) A sokszorosítás megszünteti a kódexek kizárólagosságát, ezáltal a tudáshoz való hozzáférés demokratizálódik, a könyv olcsóbb, mint a kódex, piacon, vásárokon értékesíthető termék. A könyvnyomtatás azt is lehetővé teszi, hogy a saját gondolatok (pl. a hitről vallott nézetek) írott formában nyilvánosságra kerüljenek.
- b) Az állandó nyomda nagyobb városokban alakul, a vándornyomda és tulajdonosa – aki gyakran maga is prédikátor – városról városra jár.
- c) A királyi Magyarországon és Erdélyben. A politikailag, gazdaságilag bizonytalan hódoltsági területen nincsenek nyomdák.
- d) A térképen néhány név máshogy szerepel, mint a szövegben (Nagyszeben, Nagyvárad, Magyaróvár, Nedelice); Eperjes, Pozsony, Szeged nincs a térképen – az utóbbi magyarázható azzal, hogy a hódoltsági területen van.
- e) betűöntés, szedés, nyomókeretbe illesztés, festés, a papír merítése, papírra nyomás
- f) A vándornyomdásznak mecénást kellett keresni, ezért ajánlja Félegyházi Tamás művét a debreceni tanácsnak úgy, hogy meg is nevezi őket.
- g) Magyar prédikációk, kit postillának neveznek, a próféták és apostolok írásából, a régi doktoroknak, Origenész, Chrisostomus, Theophilactus, Szent Ambrus, Szent Jeromos, Szent Ágoston és a mostani bölcs doktorok magyarázata szerint [...] Debrecenbe, 1563
- h) Mindkettőjüknek fontos, hogy az egyszerű emberek is megértsék mondandójukat; falubeli paraszt, paraszt beszédek, magyar nyelv (hogi akar mel falubeli parasztczagis könien meg ertheti;
Irtam peniglen magyar nyeluen, es igen paraszt bezedekkel, chak az szegeny kössegnek es nemely gyöngge magyar irás oluasoknak keduekert)
- i) Kolozsvár, 1560, zsoltaroskönyv
- j) Unitárius; Kolozsvár az unitárius vallás központja, a prédikátorok olyan helyeken dolgoztak, ahol nem üldözték, inkább támogatták vallásukat.
- k) 1590, itt nyomtatta ki a fordító, Károli Gáspár
- l) Az új tanokat lényegesen könnyebb volt úgy terjeszteni, hogy a vándorprédikátorok, nyomdászok saját tanításaikat, bibliamagyarázataikat sokszorosítani tudták, így azok számára, akik olvasni tudtak, lehetővé tették az elmélyültebb megértést.
- m) Az anyanyelvű igehirdetés, a bibliafordítások, zsoltafordítások az anyanyelvű irodalom mennyiségi és minőségi fejlődését vonták maguk után.
- n) Lutheránusok – Brassó, unitáriusok – Kolozsvár, reformátusok – Debrecen, római katolikusok – Nagyszombat.
- o) A világi irodalomról, magyar nyelven írt munkákról, históriás énekekről, széphistóriákról.

5. lépés: 6. feladat

T/6. 61. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy diákjaink megismerkedjenek a magyar nyelvű líra fejlődését elősegítő zoltár-fordításokkal.
- Az előző csoportok szakadjanak párokra, oldják meg a feladatot, majd beszéljék meg megoldásaikat.
- Hívjuk fel a tanulók figyelmét, hogy a megbeszéléskor figyeljék meg, mikor valósul meg a szövegkohézió, illetve mely esetekben tapasztalható akár a logikai, akár a nyelvi döccenés.

Kiemelt készségek, képességek: jelentésbeli árnyalatok felismerése

Célcsoport – differenciálás: az előző csoportok

Munkaformák: páros, majd csoportos

Módszerek, eljárások: beillesztés

6. A 42. zoltár fordításai

Az előző feladtból már kiderült, mennyire fontossá vált a reformáció idején a magyar nyelvű istentisztelet. Ennek szerves része volt a szertartás részeként közösen énekelhető zoltár.

Balassi Bálint is fordított zoltárokat, a leghíresebb zoltárfordító azonban Szenczi Molnár Albert, aki az Ószövetség összes zoltárát lefordította, illetve helyesebb úgy fogalmaznunk, hogy átköltötte.

Az alábbiakban a 42. zoltár elejét olvashatjátok három fordításban.

- a) A szövegekből kihagytuk az igealakokat, a szövegek után felsoroltuk őket.

Az a feladatotok, hogy illesszétek be a zoltárokba. Egy igealakot annyiszor használhattok fel, ahányszor szerepel.

Nem az a cél, hogy az eredeti szöveget helyreállítsátok, hanem hogy három tartalmilag is, ritmikailag is jó szöveget hozzatok létre!

Mint az szomjú szarvas, kit vadász .....

Hegyeken-völgyeken széllyel mind .....

....., ... s alig ..... szegény lélegzetet,

Keres kútfejeket,

Úgy ....., Úristen, lelkem most tégedet,

Szerte mind kiáltván az te szent nevedet,

Szabadulására, hogy ..... kegyelmedet,

Mint forrásfejedet. (Balassi Bálint)

Mint az szép híves patakra
 Az szarvas .....
 Lelkem úgy ..... Uramra,
 És hozzá .....
 Tehozzád, én Istenem,
 ..... én lelkem,
 Vajjon színed eleiben
 Mikor ....., élő Isten? (Szenczi Molnár Albert)

Mint a szarvas ..... a folyóvizekre, úgy ..... az én lelkem hozzád, oh Isten! ..... lelkem Istenhez, az élő Istenhez; mikor ..... el és .....
 ..... meg Isten előtt? (Károli Gáspár)

A beillesztendő igék: rettentett, mehetek, fohászkodik, szomjúhozik, kívánkozik, kergetett, rí, leh (liheg), jelenhetek, kívánkozik, vehet, ohajt, keres, onts, kívánkozik, jutok, szomjuhozik

b) Olvassátok el az eredeti szövegeket!

Mint az szomjú szarvas, kit vadász rettentett,
 Hegyeken-völgyeken széllyel mind kergetett,
 Rí, leh s alig vehet szegény lélegzetet,
 Keres kútfejeket,

Úgy keres, Úristen, lelkem most tégedet,
 Szerte mind kiáltván az te szent nevedet,
 Szabadulására, hogy onts kegyelmedet,
 Mint forrásfejedet.

(Balassi Bálint)

Mint az szép híves patakra
 Az szarvas kívánkozik,
 Lelkem úgy ohajt Uramra,
 És hozzá fohászkodik.
 Tehozzád, én Istenem,
 Szomjúhozik én lelkem,
 Vajjon színed eleiben
 Mikor jutok, élő Isten?

(Szenczi Molnár Albert)

Mint a szarvas kívánkozik a folyóvizekre, úgy kívánkozik az én lelkem hozzád, oh Isten!
 Szomjuhozik lelkem Istenhez, az élő Istenhez; mikor mehetek el és jelenhetek meg Isten előtt?

(Zsoltárok könyve, Károli Gáspár fordítása)

c) Hasonlítsátok össze az eredeti szövegeket saját megoldásotokkal!

Ha voltak lényeges eltérések, azok milyen jelentésmódosulást eredményeztek?

d) Hallgassátok meg a csoport többi párosának megoldását, beszéljétek meg a tapasztalatokat!

6. lépés: 7. feladat

T/7. 63. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

A feladat felhívja a figyelmet arra, hogy Balassi még a zsoltárfordításban is mennyire személyes, költői hangon szólal meg. Ezt hangsúlyozzuk a közös megbeszélés során!

Kiemelt készségek, képességek: összehasonlítás, érvelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: T- táblázat

7. Hasonlítsd össze Balassi és Szenczi zsoltárkezdését!

HASONLÓSÁGOK	ELTÉRÉSEK

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

HASONLÓSÁGOK	ELTÉRÉSEK
<ul style="list-style-type: none"> • képek: szarvas, víz • szerkezet: hasonlító–hasonlított • megszólaló–megszólított jelen van 	<ul style="list-style-type: none"> • a szarvas kép Balassinál önálló, kibontott kép-pé válik, a vadász, az űzetés, a menekülés tere önállósodik • az igék halmozása a feszült, kétségbeesett lelkiállapotot érzékelteti • a megszólaló kiszolgáltatott lelkiállapota hangsúlyosabb • a két szerkezeti részt ritmikailag is, tartalmilag is összetartja a <i>kútfejeket–forrásfejedet</i> versszakot záró fél sor

7. lépés: 8. feladat

T/8. 63. oldal
20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a fabula műfajának megismerése, annak tudatosítása, hogy miért kedveli a protestantizmus ezt a rövid, tanító jellegű, kisepikai műfajt.
- A feladaton párban dolgoznak a diákok. A párok egyik tagja magát a történetet, másik tagja az értelmezést kapja meg. Az elolvasás után kreatív írással ki kell egészíteni a fabula hiányzó részét, majd összeolvasni a két írásművet, végül összevetni az eredetivel.
- Néhány megoldást az osztály egésze előtt is olvassanak fel a diákok, ha az időkeret engedi.

Kiemelt készségek, képességek: parabola írása, illetve értelmezése, elvonatkoztatás, fantázia

Célcsoport – differenciálás: az értelmezés megírását inkább a páros azon tagjának adjuk, akinek a metaforikus jelentés azonosítása, a példából való elvonatkoztatás gondot okoz

Munkaformák: egyéni és páros

Módszerek, eljárások: kreatív írás

Eszközök: annyi kettévágott fabula, ahány pár van

HARMINCNYOLCADIK FABULA

A szarvasról és vadászról

Egy igen szép szarvas talála egy igen szép forrásra. És midőn kíváncságon ijutt volna belőle, és a vízbe tekintvén, szép szarvait meglátta volna, igen kezdé azokat dicsírni, és magát azokért elhinni. De midőn lábait megtekéntötte volna, megutálá és megszidá azokat. „Vaj (úgy monda) vékony és kesken rossz marha! Mire valók vagytok? Olyan kellemes vadnak olyan lábai legyenek-é?” Mikoron kedig a forrásba nézvén effélieket mondana, hallá a vadászónak kürtelését és az agaroknak sápolkodását. És megijedvén igen kezdte futni. És noha utána volnának az agarok, de meg nem foghatták őtet a sük mezőn; miért gyorsan elviszik vala az ő vékony lábai. Midőn ez okaért az erdőre érkezett volna, sűrő vala az erdő, és megakada szép szarvaival. És midőn ott vesződnék szarvaival, elérközének az agarok, és megfogák a szarvast. Mikoron immáran a földre ejtötték volna, és horcolni kezdenék bőrét, ottan mondá a szarvas: „Jaj, mely igen bolondul tötetem ítéletöt! Amit az Isten javaimra és mentségömre teremtett és szörzett volt, azt megaláztam és megvetöttem: ami kedig romlásomra és veszedelmemre volt, azt dicsírtem és felmagasztaltam. Jaj, ki visszafordult dolog ez!”

Értelme

E fabula ezt jelenti, hogy ki-ki mind tartson az Istentől, és böcsülje az ő szentséges tanácsát, melyből mind az embert és minden ő tagjait teremtötte. Ő tudja az ő alkotványának mivoltát. Semmit nem teremtött ok nélkül. Tudta ő és tudja, mire való az ember minden ő tagjaival. Bolondság a mi dolgunk, és igen tévelygünk a mi ítéletünkben. Sok dolgokat igen kedvelünk, és igen nagyra becsülünk, és igen kevélykedünk miatta. De az Istennek csoda az ítéleti, mert úgy forgatja a dolgot, hogy azt, amibe gyönyörkedünk, és melyet igen drágának tartjuk, azt fordítja kárunkra. És azt teszi, hogy azt kell becsülenünk és igen hasznosnak ítélnünk, ami szömmünk előtt igen elvetett volt. Ez okaért a keresztyén ne mestergösse az Istennek szörzését, hanem, mint az Isten elrendelte, úgy járjon el az ő hivataljába.

8. A fabula

Bizonyára hallottatok már a fabula – állatmese – műfajáról.

A fabula olyan kisepikai műfaj, amelyben állatok személyesítenek meg emberi jellemvonásokat, karaktereket, s az állatok között létrejövő konfliktus az emberre jellemző tulajdonságok, helyzetek példázataként szolgál. A tanító szándékot az is bizonyítja, hogy e műfaj elmaradhatatlan része a tanulság közlése. Tehát ezek alapján rokonítható az újszövetségi példázatok (parabolák) egy részével.

A magyar reformáció korában tanító célzattal többen is lefordították, kiegészítették az ókor óta kedvelt műfaj darabjait. HELTAI GÁSPÁR is fordított, írt fabulákat azzal a céllal, hogy e mesék erkölcsi példázatként szolgáljanak a vallásos emberek számára. E fabulákban szinte lényegesebb az értelmezés szerepe, mint magáé a történeté, hiszen az értelmezés segít abban, hogy pontosan értse az olvasó a parabolát.

- a) Most tanárodtól egy kettévágott fabulát kapsz. A hiányzó részt neked kell megírni. Tehát ha történetet kaptál, jó protestáns hittérítő módjára fogalmazd meg az értelmezést, illetve tanulságot, ha értelmezést kaptál, találd ki hozzá egy rövid állatmesét előzményként!
- b) Olvassátok össze pároddal az állatok alkotott szövegrészeket, aztán ki-ki nézze meg az eredetét!

REFLEKTÁLÁS

8. lépés: 9. feladat

T/9.

64. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók

- Házi feladatként két kreatívírási feladatból választhatnak a tanulók.
- Az a) feladat célja a korábbi tananyag (zsoltárok) felelevenítése, a nyelvi kreativitás mélyítése.
- A b) feladat célja, hogy a diákok észrevegyék a Kányádi-vers humorát és iróniáját, és alkalmazzák írásukban ezt a fajta kiforgatást.

Kiemelt készségek, képességek: szókincsfejlesztés, nyelvi fantázia, ritmusérzék, humorérzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: kreatív írás

9. Házi feladat

Válassz az alábbi két feladat közül!

- a) Írd át valamelyik, korábban megismert zsoltárt ütemhangsúlyos formába!
(A szótagszámot, ütemeket, rímképletet te választhatod meg.)
- b) Kányádi Sándor újraértelmezte az egyik legismertebb fabulát.
Olvasd el a verset, és a hangvételt követve írd át egy másik, általad ismert fabulát!
Írásodat nem kell versbe szedned.

KÁNYÁDI SÁNDOR: A TÜCSÖK ÉS A HANGYA

megunta tücsök a hosszú téli
koplalásokat s hogy prózában versben
évszázadok sőt ezredek meséi
szerint mindig szégyenkeznie kelljen

elkezdte tanulmányozni a hangya
életvitelét s borzasztó dologra
döbbsen rá ki mit gyűjt beadja
morzsáig beszolgáltatja a bolyba

szolga az egyén hősi csak az ópusz
állapította meg elszontyolodva
s rajtam röhög a volt szolga ezópusz

s ti szabadnak hitt társaim azóta
is rajtam fenitek léha nyelvetek
ki koplalok bár de szabadon cirpelek

(1983)

4. SHAKESPEARE *HAMLETJE*

6 óra

A modul elvégzésének feltétele a mű előzetes elolvasása. A szövegpéldányok minden órán legyenek ott!

0. lépés: 0. feladat

T/0.

66. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A modul értékelése tanulói portfólióval történik.
- A portfólió céljait a modul első óráján ismertessük, értékelési szempontjait beszéljük meg.
- A portfólió-készítési folyamat gondozására, nyomon követésére és segítésére a modul minden órájának elején vagy végén szánunk néhány percet. Hívjuk fel a figyelmet a modulban kínált, választható portfólió-feladatokra, a szempontok tartására.

A portfólió értékelésének szempontjai:

SZEMPONTOK	IGEN (2 PONT)	RÉSZBEN (1 PONT)	NEM (0 PONT)
A beadott dokumentumok bizonyítják, hogy a tanuló jól tájékozódik a <i>Hamlet</i> szövegének egészében és részleteiben, illetve a mű értelmezésének kulcskérdéseiben.			
Legalább egy dokumentumban a tanuló kitekint a dráma modern utóéletére, vállalkozik vagy a Csehov-darab, vagy a Stoppard-dráma megadott szempontok alapján való részleges értelmezésére.			
A tanulói dosszié legalább öt dokumentumot és egy, körülbelül másfél oldalas visszatekintő esszét tartalmaz.			
Az öt dokumentumban szövegértési, szövegalkotási és kutatási feladatok arányosan szerepelnek.			
A portfólió tartalmaz egy, a témához vagy a témán belül felkínált irodalmi szövegekhez, szövegrészletekhez kapcsolódó társművészeti (film, zene, színház, képzőművészet, például illusztrációk) alkotással, alkotásokkal foglalkozó dokumentumot.			
A portfólió tartalmaz egy önálló alkotásnak tekinthető dokumentumot (kreatív írás, illusztráció, színpadkép).			
A portfólió része a visszatekintő-reflektáló esszé, amelyben a tanuló indokolja választásait, bemutatja tanulási folyamatának eredményeit és problémáit, valamint azt, hogy választott dokumentumai megfelelnek a szempontoknak (önértékelés).			

A beadott dokumentumok megfelelnek az értékelési szempontoknak és kifogástalan minőségűek.			
A dokumentumok hitelesek (dátum, források megjelölése).			
A dokumentumok a tanuló kreativitását, elmélyült gondolkodását, a saját tanulási folyamatra való ráhatását tanúsítják.			
A dosszié esztétikus, rendezett, jól szerkesztett, formai és nyelvi szempontból igényes.			
<p>Összesen elérhető: 22 pont, ami szummatív értékelésre (súlyozott jegyre) is váltható.</p> <p>Ugyanakkor ennél sokkal fontosabb a formatív (fejlesztő) értékelés, a szöveges, személyes visszacsatolás. A fejlesztő értékelés szempontjai megegyezhetnek a portfólió értékelési szempontsorával.</p> <p>Javasoljuk, hogy egy tanórán kívüli alkalmat (például: önképző, teaház) teremtsünk a közzétételre, ahol kisebb (5-7 fős) csoportokban minden tanuló bemutathatja portfóliójának egy választott dokumentumát.</p>			

Kiemelt készségek, képességek: tervezés, kutatás, problémamegoldás, döntéshozás, becslés, önértékelés, íráskészség, metakogníció, reflexivitás, önreflexivitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: tanulói portfólió

Ebben a modulban a világirodalom legtöbbet értelmezett s alighanem legtöbbet játszott drámájával, Shakespeare Hamletjével foglalkozunk. Mint minden nagy klasszikus, a Hamlet is keletkezésének korában gyökerezik, összefügg a korszak problémáival, de jelentése folytonosan változik, gazdagodik és szegényedik a befogadás, a befogadók szemhatárától, tapasztalati világától, elvárásaitól (horizontjától) függően.

Most a Hamlet szövegének sajátosságaival, a vele kapcsolatban felmerülő legfontosabb kérdések némelyikével, illetve utóéletének, befogadás-történetének néhány mozzanatával ismerkedünk meg.

A Hamleten kívül vagy Csehov Sirály (1896) című darabját, vagy Tom Stoppard Rosencrantz és Guildenstern halott (1967) című darabját kell a modul befejező órája előtt vagy elolvasnod, vagy megnézned.

0. Portfólió készítése

Ebben a modulban egy saját szakértői dosszié (portfólió) elkészítésével bizonyítod, hogy önálló, felfedező tanulással mélyültél el a témában. Az előre megadott értékelési szempontok segíthetnek abban, hogy dossziédodat megtervezd, és úgy válogass a modul kínálta feladatokból, hogy azok mind érdeklődésednek, mind az értékelési szempontoknak megfeleljenek.

Összesen hat dokumentumot kell a modul végére elkészítened, a dossziédba megszerkesztened. A hatodik egy, a tanulási folyamatodra visszatekintő rövid esszé legyen.

- A modulban a portfólióba beválasztható feladatokat az alábbi rövidítések jelölik:
 PSzé = a portfólióba beválogatható szövegértési feladat
 PSza = a portfólióba beválogatható szövegalkotási feladat
 PK = a portfólióba beválogatható kutatási feladat
 PA = a portfólióba beválogatható önálló alkotás (színpadkép, illusztráció, jelmezterv, képregény), de nem szövegalkotás

- Portfóliódnak a következő értékelési szempontoknak kell megfelelnie:
A beadott dokumentumok bizonyítják, hogy jól tájékozódasz a *Hamlet* szövegének egészében és részleteiben, illetve a mű értelmezésének kulcskérdéseiben.
Legalább egy dokumentumban kitekintesz a dráma modern utóéletére, vállalkozol vagy a bevezetőben említett Csehov-darab, vagy a Stoppard-dráma megadott szempontok alapján való részleges értelmezésére.
Dossziéd legalább öt dokumentumot és egy, körülbelül egyoldalas visszatekintő esszét tartalmaz.
Az öt dokumentumban szövegértési, szövegalkotási és kutatási feladatok arányosan szerepelnek.
A portfóliód tartalmaz egy, a témához illő társzművészeti (film, zene, színház, képzőművészet, például illusztrációk) alkotással, alkotásokkal foglalkozó dokumentumot.
A portfóliód tartalmaz egy önálló alkotásnak tekinthető dokumentumot (kreatív írás, illusztráció, színpadkép).
A portfóliód záró dokumentuma egy visszatekintő-reflektáló esszé, amelyben:
  - indokolod választásaidat,
  - bemutatod tanulási folyamatod eredményeit és problémáit, valamint azt,
  - hogy választott dokumentumaid miként felelnek meg a megadott szempontoknak.
 Dokumentumaid megfelelnek az értékelési szempontoknak és kifogástalan minőségűek.
Hitelesek (például közlöd a felhasznált források bibliográfiai adatait, a letöltés dátumát).
Bizonyítják ötletességedet és elmélyült gondolkodásodat.
Dossziéd esztétikus, rendezett, jól szerkesztett, formai és nyelvi szempontból igényes.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

A kritériumok mentén egyéni.

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–2. feladat

T/1.

67. oldal

5 PERC

Hamlet, a műtől függetlenedett hős
(alternatív feladatok)

(2+3 perc)

Tanári instrukciók

- A feladat célja a Hamlet figurájáról való előzetes ismeretek, közkeletű képzetek előhívása.
- A tanulók egyénileg oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: előzetes tudás mozgósítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

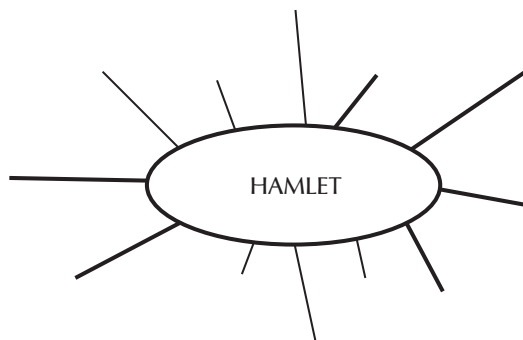
Munkaformák: egyéni, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: pókhálóábra

1. Hamlet, a műtől függetlenedett hős

Hamlet egyike a világirodalom azon hőseinek, akik kibújtak abból a műből, amelyben megszülettek, amelyben megírták őket: mintegy függetlenedett írott változatától. Az is ismeri, aki nem olvasta.

Mit tudtál Hamletről, mielőtt elolvastad volna Shakespeare művét?

Hamlet színeváltozásai

T/2.

67. oldal

5–8 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a tanulók első szembesítése a *Hamlet* túlbujánzó értelmezéstörténetével és a *Hamlet*-rejtéllyel, illetve annak egyik lehetséges magyarázatával. A Cs. Szabó-szöveg talán alkalmas a kíváncsiság és az olvasási, illetve az elemzési-értelmezési kedv felébresztésére.
- A tanulók egyéni olvasás után pármunkában oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: intellektuális kíváncsiság, problémaérzékelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: lényegkiemelés, előzetes ismeretek és a szövegből kiolvasható állítások összekapcsolása

2. Hamlet színeváltozásai

Olvassátok el Cs. Szabó László, élete nagyobb részét angliai emigrációban leélt magyar esszéíró alábbi szellemes gondolatfutamát, majd válaszoljatok az utána következő kérdésekre!

Hamlet volt már a színpadon lányos fiú, acélos párbajhős, kegyetlen királyfi, valóságos Borgia-csemete, Cézár, a pápai fattyú hasonmása, aki fél kézzel három-négy embert átperenderít a másvilágra, széplelkű nebántságvirág, elfojtott vérfertőző és homoszexuális diák, aki Horatióba és nem Opheliába szerelmes. Igaz, hogy erre a hajlamra, franciául, csak André Gide fordítása és Jean-Louis Barrault

rendezése ösztönözte. Volt még nő is, igen: nő: elkeseredett szűzlány Asta Nielsen némafilmjében. Minden évtizednek megvan a maga Hamlet-alakítása, mondta John Gielgud, a legnagyobb élő *Shakespeare-versmondó* egy érdes és atlétikus alakítás védelmében, mikor a berzenkedők éppen az ő fiatalkori lágyabb játékára, kifinomult Hamletjére emlékeztették. Ha a királyfi elolvashatná a *Hamlet*-irodalmat, nem maradna ideje a *Hamletre*, mondta a két háború közt egy Shakespeare-kutató, s tréfáját, a súly kedvéért, megtoldotta nagy tudományú kötetével. Pedig a csömör már kitört a múlt században. Őrültek Hamlet kritikusai vagy csak tettetik? – kérdezte Oscar Wilde. Egy másik vesész, W. S. Gilbert a hadakozó elméletek mérlegelése után rájött, hogy „Hamlet idiotikusan épeszű, akinek örület közben vannak világos pillanatai”. S mi volt az addig felgyűlt irodalom a maihoz képest! [...] A bűnt a romantika követte el. Hamlet mi vagyunk, Hamlet én vagyok; Delacroix, a fiatal festőtítán még be is öltözött annak.

[...] Van egy utólagos oka is a hadakozásnak *Hamlet* értelme körül. A romantikus azonosulás idején a királyfi színpadi alakból óhatatlanul átlényegült mítoszalakká, akárcsak – felbukkanásuk rendjében – Odüsszeusz, Aeneas, Trisztán, Faust, Don Juan, Don Quijote. Éles körvonalukkal ellentétben Hamleté sokkal ködösebb: ő a kételkedve boncoló, magát boncolgató intellektuel. Értsünk szót. Nem a darabban, hanem a mítoszában, amit a romantika hagyott ránk. *Words, words, words*, – Szó, szó, szó (II. 2.), feleli Polonius kérdésére, hogy mi van a könyvében. Szavak! De folyton él velük, rengeteget beszél magáról, most így, most úgy. [...] Az ő mítosza nem lehet egyértelmű, mert fegyvert szolgáltat minden elemzőjének.

(Cs. Szabó László: *Dráma vagy szerep? – Hamlet*)

- Szerintetek mi tette lehetővé, hogy Hamlet ennyi alakot vegyen fel a színpadon?
- Milyen hamleti tulajdonság és milyen a nőkről alkotott előítélet, sztereotípiát tette lehetővé, hogy Hamletet nőként is színpadra (pl. Sarah Bernhardt), illetve filmre (Asta Nielsen) lehetett vinni?
- Cs. Szabó szerint miben különbözik Hamlet a világirodalom többi mítoszához képest a nőtt figurájától?

PK Keress és néhány sorban kivonatolj különböző *Hamlet*-értelmezéseket: legalább három, markánsan különböző értelmezést! (Kiindulhatsz például Hankiss Elemér a *Hamlet* fogadtatótörténetét összefoglaló könyvecskéjéből, a *Hamlet* színváltásaiból. Internetes forrásokat is használhatsz!)

PK Keress, gyűjts különböző *Hamlet*-előadásokról szóló kritikákat! Legalább hármat kivonatolj közülük úgy, hogy a kivonatokból kiderüljön, kicsoda a darabban Hamlet, mi jellemzi a díszletet s mi a főszereplő jelmezét. (Kiindulhatsz például Mihályi Gábor *Színházról vitázva* című könyvének *Hamlet*-írásaiból. Internetes forrást is használhatsz! Fontos a képi dokumentáció is!)

PA A darab végigolvasása után tervezd meg a te Hamleted jelmezét! A jelmezt kommentáld, indokold is!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- Hamlet sokféle önjellemzése, alakjának ellentmondásos vagy sokoldalú (?) megjelenítése a szövegben.

- b) A csevegő hajlamot és az önmagukkal foglalkozást, illetve a nagyfokú érzékenységet régen (?) gyakran – előítéletes módon – egyoldalúan a nőkkel kapcsolták össze. Hamletre pedig mindhárom jellemző. Emellett magát szemrehányóan többször is hasonlítja szószátyár nőkhöz.
- c) Ködösebb, homályosabb kontúrú náluk – ez összefügg bőbeszédűségével, „értelmiségi archetípus”.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 3. feladat

Shakespeare és a reneszánsz

T/3.

69. oldal

5–8 PERC

(Elhagyható, illetve lehet házi feladat is)

Tanári instrukciók

- A feladat célja Shakespeare *Hamletjének* hozzávetőleges és egyetlen szempontú elhelyezése a mű történeti-eszmetörténeti kontextusában. Az ismeretközlő-ismeretmozgósító feladat részben még a ráhangolódás része, részben már a jelentésteremtés kezdete.
- A tanulók egyénileg oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: időbeli, eszmetörténeti tájékozódás, általános megállapítás és a vizsgálandó műben exponálódó magatartás megfeleltetése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: lényegkiemelés, előzetes ismeretek és a szövegből kiolvasható állítások összekapcsolása

3. Shakespeare és a reneszánsz

Olvasd el az alábbi ismeretközlő szöveget.

Áttanulmányozása során használd a megszokott jelöléseket (√, –, +, ?, *)!

Néhány szó Shakespeare-ről

WILLIAM SHAKESPEARE 1564-ben született Stratford-upon-Avonben (ejtsd: sztreford ápon évn), s ugyanott halt meg 1616-ban. 154 szonett és néhány hosszabb költemény mellett Shakespeare 37 drámát írt. (A koraiak közül néhányat mások közreműködésével.) A sokoldalú költő és drámaíró színészként, rendezőként, színtársulata vezetőjeként is ismerte, élte és alakította a színház világát. Társulata, a „the King’s Men” (a Király Színészei), más forrás szerint a Lordkamarás Emberei 1597-től (1599-től?) a Globe (ejtsd: gloub [= földgolyó]) nevű színházban működött.

Maradandóságának titka – a sokrétegűség

Legtöbb darabját igen vegyes – különböző társadalmi rétegekből származó és különböző műveltségű – közönség számára írta. Talán ennek is köszönhető, hogy művei egyaránt szólnak a kalandot, hatásvadász elemeket, nyers tréfákat kedvelő és a finom lélekrajzra és súlyos bölcséleti kérdésekre

nyitott olvasókhöz és nézőkhöz. Szinte állandó aktualitásuknak, folyamatos népszerűségüknek ez lehet az egyik titka.

Shakespeare színműveinek kéziratai nem maradtak fönt, korai költeményeivel ellentétben a szerző ezek sorsáról nem gondoskodott, kiadásukra nem fordított figyelmet. „Minden ezüstkanalát számon tartotta; csak a remekműveit hagyta veszendőbe. [...] Lehet, hogy a színházi ember előadásokban és felújításokban gondolkodott, s így sohasem tekintette darabjait befejezettnek.” „A darab az előadásra készült, s együtt élt-múlt a produkcióval.” (Géher István) A szövegeket az élelmes, de nem túl gondos kiadóknak, az ellopatott sűgőpéldányoknak és a színészársaknak köszönhetjük.

Shakespeare Angliája: átalakuló világ

A költői zsenialitás mellett műveinek örök elevenségéhez hozzájárulhatott az is, hogy szerzőjük, Shakespeare egy OLYAN KOR KRÓNIKÁSA VOLT, MELYBEN MINDEN GYÖKERESEN MEGVÁLTOZOTT. Kitágult a világ, s Erzsébet Angliája kezdett a tengerekre és az új területekre kiterjeszkedő világhatalommá válni. A KÖZÉPKOR ZÁRTABB, SZILÁRDABB ÉRTÉKRENDJE EGY DINAMIKUSAN VÁLTOZÓ, ROMBOLÓ ÉS ÉPÍTŐ POLGÁRI TÁRSADALOMNAK ÉS ÉRTÉKRENDNEK ADTA ÁT HELYÉT. Az egyén immár nem egy egyszer és mindenkorra adott hierarchiába született bele, a tehetségen és akaraton múló meggazdagodás és felemelkedés lehetősége pedig új módon vetette fel az emberi cselekvés erkölcsi korlátainak kérdését is.

„Mindennek mértéke az ember”(?)

William Shakespeare reneszánsz, pontosabban KÉSŐRENSZÁNSZ ÍRÓ. A reneszánsz értékrendnek Prótagorasztól, görög szofista bölcselőtől eredő kulcsmondata pedig így hangzott: „Mindennek mértéke az ember”. Ezt a mondatot általában a középkori Isten- és túlvilágközpontú gondolkodás ellenpontjaként, mint a reneszánsz evilágosságának és egyénközpontúságának jelszavát szokták értékelni. Eltekintve attól a fontos körülménytől, hogy a reneszánsz gondolkodók és alkotók zöme NEM ÁLLT SZEMBEN A VALLÁSSAL, hogy a reneszánsz és a vallásosság, a reneszánsz és a középkor viszonya jóval összetettebb, mint azt a közvélemény jó része gondolja, a prótagoraszi mondat önmagában is kétértelmű, többféleképpen értelmezhető.

A kulcs az „ember” szó értelme. Ha az ember szó emberiséget, emberséget, emberiséget, humanitást jelent, akkor a „Mindennek mértéke az ember” kissé homályos, de nagyon emelkedett gondolat. Ha azonban az „ember” szó AZ EGYES EGYÉNT, AZ INDIVIDUUMOT jelenti, akkor e jelszó erkölcsileg igen problematikus következményekkel járhat. Tudniillik értelmezhető úgy, hogy az egyénnek mindent szabad, ami érdekében áll, „minden jó, ami nekem jó, ami az én kiteljesedésemhez, megvalósulásomhoz vezet”.

A reneszánsz a prótagoraszi mondatot mindkét jelentésében magáévá tette. A RENESZÁNSZ INDIVIDUALIZMUS ezért másokon átgázoló gátlástalan ÖNÉRVÉNYESÍTÉST IS JELENT. (Az önmegvalósítás, az egyén joga és a hagyományos értékrend, a konvenciók konfliktusában természetesen nem mindig az előbbi jelenti a negatív pólust – erre Shakespeare életművében a Romeo és Júlia a legközismertebb példa.)

Vita a reneszánsz individualizmussal

Shakespeare többek között azért tekinthető későreneszánsz vagy reneszánsz utáni írónak, mert művei részben ennek a gátlástalan individualizmusnak, ennek a korlátlan önérvényesítésnek az elemző bírálatát vagy taszító torzképét adják. Azt vizsgálják, hogy mire van joga az embernek, illetve mire képes az ember egy olyan világban, ahol a cselekedeteket a hagyományos erkölcsi parancsok – például a „Ne ölj”, „Tiszteld atyádat és anyádat...” – már nem szabályozzák, legalábbis nem meg-

fellebbezhetetlen érvénnyel szabályozzák. Mind királydrámáinak egy csoportja (pl. a közismert III. Richárd), mind úgynevezett „nagy tragédiái” (Hamlet, Othello, Lear király, Macbeth) részben e körül a kérdés körül forognak.

Machiavellista hősök

Shakespeare „machiavellista” hősei (az elnevezés a nagy, itáliai reneszánsz politikai gondolkodó, Machiavelli nevéből alakult ki), pl. III. Richárd, a Hamlet Claudiusa vagy Macbeth számára a cél szentesíti az eszközt. Céljuk – az uralkodás – érdekében gyilkolnak, elteszik láb alól az útjukban állókat. Ezek a nagy ambíciójú és nagy tehetségű figurák a reneszánsz individualizmus parancsát követik, majd Shakespeare embertani kísérletének egy pontján szembesülnek vele, hogy az ember talán mégsem tehet meg bármit, hogy valamiféle rendbe, ellenállásba – magában vagy maga körül – mégiscsak beleütközik.

Részben a gátlástalan önérvényesítők, a hatalom megszállottjai a központi alakjai Shakespeare másik mániákusan visszatérő témájának, a TRÓNBITORLÁS történetének is. Erzsébet Angliájában nemigen volt fontosabb kérdés, mint a királyi hatalom jogosultságának kérdése. Az a kérdés, hogy ki is, milyen is a rendet, a biztonságot, a biztos gyarapodást biztosító JÓ URALKODÓ, az, akinek önkényét is közérdekként fogadja el a nép. A feudális anarchia, a rózsák háborújának kora után a Tudorok, s főleg a hosszú ideig, 1558-tól egészen 1603-ig uralkodó Erzsébet legendás-mitikus alakja testesítették meg a szükséges, de oly törékeny társadalmi békét.

A fenti szöveg elolvasása alapján ki a Hamlet legjellegzetesebben reneszánsz hőse? Miért és milyen értelemben?

PSza A darab feldolgozása során gyűjts érveket, bizonyítékokat azzal kapcsolatban, hogy a darab szembenálló hősei közül ki miben kötődik a reneszánszhoz, ki miben egy korábbi (és/vagy későbbi) korszak értékrendjéhez, normáihoz, embereszményéhez!
Írj portfóliódba fogalmazást *Ki a reneszánsz megtestesítője: Hamlet vagy Claudius?* címmel!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Claudius: machiavellista hős, a gátlástalan önérvényesítés értelmében vett reneszánsz individualizmus képviselője.

3. lépés: 4. feladat

T/4.

71. oldal

10–15 PERC

A darab szövegének tagolása: öt felvonás húsz jelenete – kihagyásokkal

Tanári instrukciók

- A feladat célja a Hamlet cselekményének, illetve szövegtagolásának tudatosítása. A szerteágazó és gazdag cselekmény áttekintése, amely feltételezi a mű szövegének forgatását is.
- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: a részek közötti időrendi, ok-okozati és tematikus kapcsolódások, illetve az összefoglaló alapját képező mű áttekintő-rákereső („scanning”) összevetése alapján egy kivonatszöveg rekonstrukciója

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: elkallódott részek visszahelyezése, szöveg-helyreállítás

4. Az öt felvonás húsz jelenete – kihagyásokkal

a) Illesszék be a helyükre a *Hamlet* kilenc, elkészült, a darabból kiemelt jelenetét, pontosabban jelenet-összefoglalóját! Húsz jelenetből tizenegy összefoglalása egymáshoz képest helyes sorrendben áll, de közöttük el kell helyezni a kihagyott összefoglalókat. Ezek összekeverve és betűkkel megjelölve a sorba rendezettek után találhatóak.

- Írjátok be a kihagyott jelenetek betűjelét a jelenetek, illetve a felvonások között szabadon hagyott sorokba!
- Ezután számozzátok be sorban az egyes jeleneteket egy-egy felvonáson belül!

A szöveg ma használatos tagolása egyébként nem Shakespeare-től, hanem a XVIII. századból származik. Az ő idejében a darabokat folyamatosan játszották.

A HIÁNYOS VÁZLAT: TIZENEGY JELENET A HÚSZBÓL

(A jeleneteket alkotó kisebb, a drámában külön nem jelölt jeleneteket zárójeles sorszámmal jelöltük itt és alább, a kihagyott jelenetknél is.)

I. felvonás

- Az örök kérésére Horatio, Hamlet barátja éjfélkor megbizonyosodik arról, hogy az idős Hamlet kísértete valóban megjelenik a várfalon. Megígéri, hogy a következő éjjelen Hamletet is elhívja, hogy szembesüljön a jelenéssel.
- (1) Anglia új királya, Claudius, aki az elhunyt király, az idősebb Hamlet öccse, a trónteremben megindokolja bátyja özvegyével kötött gyors házasságát, majd intézkedni kezd. Levelet küld a norvég Fortinbras nagybátyjának, hogy állítsa meg Dánia ellen sereggel készülő unokaöccsét; elengedi Laertest, bizalmas udvari emberének, Poloniusnak a fiát Párizsba; a halott király fiát, Hamletet, aki vissza akar menni Wittenbergbe, viszont arra kéri, hogy maradjon az udvarban. (2) Horatio és Hamlet beszélgetnek a dániai állapotokról és Hamlet hangulatáról, majd Horatio és az örök arra kéri Hamletet, hogy éjfélkor jöjjön velük, s saját szemével bizonyosodjék meg apja kísértetének megjelenéséről.
- A Szellem, akinek szándékaiban Hamlet nem bízik meg teljesen, elmondja a királyfinak, hogy öccse, Claudius mérgezte meg, míg a kertben aludt, s azt is tudomására hozza, hogy Hamlet anyja még a gyilkosság előtt Claudius szeretője lett. A Szellem megparancsolja Hamletnek, hogy bosszulja meg halálát, s azt is, hogy anyját viszont ne zaklassa, hanem bízva a saját lelkiismeretére.

II. felvonás

- (1) A király és a királyné Hamlet wittenbergi barátait, Rosencrantzot és Guildensternt kérik meg, hogy fűrkésszék ki Hamlet megváltozásának okát. Polonius elmondja, hogy ez szerinte Ophelia elutasító viselkedésével magyarázható, s arra kéri a királyt, hogy lessék meg együtt, hogy Hamlet hogyan viselkedik Opheliával. (2) Polonius találkozik Hamlettel, aki bolondosan beszél hozzá, illetve bolondját járattja vele. (3) Hamlet találkozik régi barátaival, Rosencrantzcal és Guildensternnel, akikről hamarosan kideríti, hogy az ő megfigyelésére hívták őket Dániába. A barátok elújságolják Hamletnek, hogy színtársulat érkezett az udvarba. (4) Hamlet nagy lelkesedéssel üdvözlö a színészeket, s rögtön felelevenít velük egy régi darabot. Egyúttal megkéri őket, hogy este adják elő a *Gonzago megöletése* című darabot az ő betoldott soraival.

III. felvonás

- Rosencrantzék elmondják a királyi párnak, hogy egyelőre nem tudták meg Hamlet furcsa viselkedésének okát. A király és Polonius kihallgatják Ophelia és Hamlet beszélgetését, melynek során a királyfi az asszonyi természet ingatagságát és a becsület törékenységét emlegetve ismételt kolostorba küldi a lányt, akinek eddig udvarolt. A király Hamlet furcsa, „mélakóros” beszédét nem a szerelmi kudarccal magyarázza.
- A királynő szobájában Hamlet a támadó fogadtatásra még támadóbban reagál. Anyja segélykiáltására a hallgatózó Polonius megmozdul a kárpit mögött, mire Hamlet agyonszúrja. Csak a tetemet meglátva tudja meg, hogy nem Claudius, hanem csak udvari bizalmasa búj meg a függöny mögött. A királyfi néhány Poloniuson sajnálkozó megjegyzés után súlyos szemrehányásokkal illeti anyját, hogy véreére hallgatva az idős Hamlet helyett annak hitvány öccsét választotta. A királynő először értetlenkedik, majd fia szavainak hatására megrendül. A szemrehányások közben azonban megjelenik a Szellem, hogy Hamletet a bosszúra emlékeztesse, illetve anyja megkímélésére figyelmeztesse. A Szellemet a királynő nem látja, fiát ismét örültnek nézi. Hamlet anyjától önmegtartóztatást, a bűnös királyi ágytól való tartózkodást követel, majd távozik.

IV. felvonás

- Rosencrantz és Guildenstern Polonius testét követelik Hamlettől, és közlik, a királyhoz kell mennie velük.
- Gertrud és Claudius megdöbbenve tapasztalják, hogy Ophelia elméje elborult: dalol, illetve összefüggéstelen beszédében halott apját emlegeti. Laertes lázadó csoport élén betör a királyhoz, akin apja halála miatt bosszút akar állni. A király ártatlannak vallja magát, és türelemre, az igazi gyilkos megtalálására inti. Beszélgetésüket az esztét vesztett Ophelia dalolása kísérteties, zavaros beszéde zavarja meg.
- Horatio megkapja Hamlet levelét, melyben a királyfi tájékoztatja, hogy váltságdíj ellenében a kalóztól hamarosan hazatérhet.
- A király elmagyarázza Laertesnek, hogy miért nem büntette meg itt, Dániában Polonius gyilkosát, Hamletet. Beszélgetésük közben érkezik a királyfitól levél, melyben a királyt hazatértéről tudósítja. Erre a király Laertessel megbeszéli Hamlet párbajba csomagolt meggyilkolásának tervét. A jelenet végén jön a hír: Ophelia vízbe fulladt.

V. felvonás

- (1) Hamlet és Horatio beszélgetnek, a királyfi elmeséli, hogy a halálát kérő királyi levelet a hajón kicserélte egy olyan levélre, amely a kézbesítők, Guildenstern és Rosencrantz azonnali halálát követeli az angol uralkodótól. (2) Osrick, egy finomkodó modorú udvaronc Laertes megbízásából barátságos lovagi kardviadalra hívja Hamletet. Horatio óvja a viadaltól barátját. (3) A királyi-udvari nézőközönség előtt kezdődik a viadal, amely előtt Hamlet bocsánatot kér kihívójától indulatos szavaiért, temetőbeli őrült viselkedéséért. Hamlet a viadalban először fölényben van, azután Laertes mérgezett tőre megsérti, de még ez előtt Gertrud iszik a király által megmérgezett, Hamletnek szánt italból. A verekedés közben Hamlethez kerül a mérgezett tőr, amely most Laertest sebzi meg. A királynő összeesik, mire a már közelgő haláláról tudó Laertes beavatja Hamletet az ellene szőtt gyilkos királyi tervbe, melynek ő, Laertes volt az eszköze. Hamlet a mérgezett tőrrel ledöfi a királyt. A két apátlan fiú a halál előtt kibékül, Hamlet Horatiót kéri, hogy tudósítsa a túlélőket igaz történetéről. (4) Fortinbras csapatai végszóra érkeznek, épp jókor: Hamlet Horatió keresztül még a közelgő norvég hercegre adja szavazatát: őt jelöli meg utódjául. Fortinbras meghallgatja Horatióknak a történekről szóló, bővebb kifejtést ígérő összefoglalóját, majd az ő katonái lőnek sortüzet a halott Hamlet tiszteletére.

A kihagyott és összekevert jelenetek:

- a) Laertes elutazása előtt eltanácsolja hűgát, Opheliát Hamlettől, majd meghallgatja atyja, Polonius útravalóul adott jótanácsait. Az apa is eltiltja Opheliát Hamlettől.
- b) Polonius először szolgájának, Rajnáldnak ad utasításokat arról, hogy hogyan kémlelje ki Laertes párizsi viselkedését, majd meghallgatja lányát, aki beszámol neki Hamlet furcsa, őrült viselkedéséről. Polonius úgy véli, hogy a viszonzatlan szerelem magyarázza Hamlet viselkedését, s ezt mielőbb el szeretné mondani az aggódó királynak.
- c) A várfalon Horatio, Hamlet és egyik őr, Marcellus éjjélkor meglátják az idős Hamlet szellemét, aki hívja Hamletet, hogy kövesse őt.
- d) Hamlet útközben találkozik a norvég Fortinbras hadával, mely éppen Dánián kel át Lengyelország felé. A dán királyfi Fortinbras századosától megtudja, hogy a norvég herceg egy talpalatnyi földért viszi háborúba seregét. Ezt hallván Hamlet egyfelől elmeditál e harc értelmetlenségén, másrészt ismét saját tétlensége miatt ostromozza magát.
- e) A király Rosencrantzéknek elmondja, hogy elküldi velük Hamletet Angliába, Polonius pedig megígéri a királynak, hogy a kárpit mögül kihallgatja az anya és a fiú beszélgetését. A királynő szobája felé igyekvő Hamlet a magányosan meditáló és imádkozni próbáló király mögött halad el. Már ledöfné, amikor eszébe jut, hogy az ima közben végrehajtott bosszú inkább jutalom, mintsem igazi megtorlás lenne.
- f) A királynő elmondja Claudiusnak, hogy Hamlet leszúrta Poloniuszt. Claudius Hamlet Angliába küldését a királynőnek mint az így kialakult helyzet orvoslását vázolja föl
- g) (1) A temetőben sírásók (az eredetiben bohócok, „clown”-ok) beszélgetnek, tréfálkoznak, miközben munkájukat végzik. Hamlet és Horatio közéjük érkeznek, és bekapcsolódik a halottakról, azaz hajdani élőkről, élet és halál anyagi körforgásáról folytatott beszélgetésükbe. (2) Az udvar

Laertessel Ophelia koporsóját kísérve a temetőbe érkeznek. Kiderül, a sírásók az öngyilkosként kezelt Ophelia sírját ásták. Az öngyilkosság miatt csonka szertartás vége felé Laertes az Ophelia megháborodását okozó gazembert átkozva a nyitott sírba ugrik. Hamlet utána. A sírban verekszenek, majd Hamlet vadul bizonygatja, mennyivel jobban szerette a lányt, mint ahogy egy testvér szeretheti.

- h) (1) Hamlet először a színészeket oktatja a színház céljáról és a megfelelő játékmódról, majd megbeszéli Horatióval, hogy a színelőadás alatt mindketten figyelni fogják a király viselkedését. (2) Az udvar megtekinti a cselekményt előzetesen összefoglaló némajátékot, majd a színelőadás egy részét. A király azonban a Hamlet által *Az egérfogónak* emlegetett darabnak azon részénél, melyben a színpadi királynő hűségfogadkozása után a színpadi királyt öccse a kertben fülébe öntött méreggel megmérgezi, föláll, és az előadásnak vége szakad. Hamlet Horatióval egyetértésben megállapítja, hogy most már bizonyosak lehetnek a szellem szavában. (3) Rosencrantz és Guildenstern szemrehányást tesznek Hamletnek, hogy felizgatta anyját és a királyt. Hamlet egy fuvalával példálózva ad leckét áruló barátainak arról, hogy nem olyan könnyű őrajta eligazodni, illetve céljait kifürkészni. A barátok után Polonius is közli, hogy Hamletet hívatja anyja. A királyfi lelkében véres elhatározással elindul.
- i) A király közli Hamlettel döntését, hogy tette miatt a királyfinak wittenbergi barátai kíséretében Angliába kell mennie. A közönség Claudius jelenetzáró monológiájából arról is értesül, hogy a Rosencrantzékkel az angol királynak küldött levél Hamlet azonnali halálát követeli.

PSza Készítsd el a dráma általad színrevitelre szánt rendezői példányának vázlatát!

A fenti tartalom-összefoglalásból húzz ki jeleneteket vagy jelenetek részleteit úgy, hogy négyórás helyett csak kétórás legyen a darab. Húzásaidat indokold!

(Valójában persze nem elsősorban a cselekményből, hanem a dialógusok és a monológok szövegéből kell a rendezőnek húznia. Portfóliódba ezért ehelyett egy felvonás meghúzott változata is belekerülhet.)

Ezt a feladatot érdemes később, a darab elemzése után elvégezned.

PA Készíts képregényt a darab egyik jelenetéből!

A képregény legalább 6, legfeljebb 12 képből álljon, a szereplők szavait vagy buborékban, vagy képaláírással rögzítsd. Te döntöd el, hogy a darab eredeti szövegéből válogatsz idézeteket vagy egyszerűsített-tömörített mondatokat adsz a szereplők szájába. A képregényt bármilyen technikával elkészítheted (fekete-fehér rajz, színes filc, festés, kivágás és kollázs, ill. fotómontázs stb.); számítógépet is használhatsz a rajzoláshoz.

MEGOLDÁS

A húsz jelenet sorrendben és felvonásonként beszámozva:

I. felvonás

1. Az örök kérésére Horatio, Hamlet barátja éjjelkor megbizonyosodik arról, hogy az idős Hamlet kísértete valóban megjelenik a várfalon. Megígéri, hogy a következő éjjelen Hamletet is elhívja, hogy szembesüljön a jelenéssel.
2. (1) Anglia új királya, Claudius, aki az elhunyt király, az idősebb Hamlet öccse, a trónteremben megindokolja Claudius özvegyével kötött gyors házasságát, majd intézkedni kezd. Levelet

küld a norvég Fortinbras nagybátyjának, hogy állítsa meg Dánia ellen sereggel készülő unokaöccsét; elengedi Laertest, bizalmas udvari emberének, Poloniusnak a fiát Párizsba; a halott király fiát, Hamletet, aki vissza akar menni Wittenbergbe, viszont arra kéri, hogy maradjon az udvarban. (2) Horatio és Hamlet beszélgetnek a dániai állapotokról és Hamlet hangulatáról, majd Horatio és az örök arra kéri Hamletet, hogy éjfélkor jöjjön velük, s saját szemével bizonyosodjék meg apja kísértetének megjelenéséről.

3. *Laertes elutazása előtt eltanácsolja hűgát, Opheliát Hamlettől, majd meghallgatja atyja, Polonius útravalóul adott jótanácsait. Az apa is eltiltja Opheliát Hamlettől. (a)*
4. *A várfalon Horatio, Hamlet és egyik őr, Marcellus éjfélkor meglátják az idős Hamlet szellemét, aki hívja Hamletet, hogy kövesse őt. (c)*
5. A Szellem, akinek szándékaiban Hamlet nem bíz meg teljesen, elmondja a királyfinak, hogy öccse, Claudius mérgezte meg, míg a kertben aludt, s azt is tudomására hozza, hogy Hamlet anyja még a gyilkosság előtt Claudius szeretője lett. A Szellem megparancsolja Hamletnek, hogy bosszulja meg halálát, s azt is, hogy anyját viszont ne zaklassa, hanem bízsa a saját lelkiismeretére.

II. felvonás

1. *Polonius először szolgájának, Rajnáldnak ad utasításokat arról, hogy hogyan kémlelje ki Laertes párizsi viselkedését, majd meghallgatja lányát, aki beszámol neki Hamlet furcsa, őrült viselkedéséről. Polonius úgy véli, hogy a viszonzatlan szerelem magyarázza Hamlet viselkedését, s ezt mielőbb el szeretné mondani az aggódó királynak (b)*
2. (1) A király és a királyné Hamlet wittenbergi barátait, Rosencrantzot és Guildensternt kéri meg, hogy fűrkésszék ki Hamlet megváltozásának okát. Polonius elmondja, hogy ez szerint Ophelia elutasító viselkedésével magyarázható, s arra kéri a királyt, hogy lessék meg együtt, hogy Hamlet hogyan viselkedik Opheliával. (2) Polonius találkozik Hamlettel, aki bolondosan beszél hozzá, illetve bolondját járhatja vele. (3) Hamlet találkozik régi barátával, Rosencrantzcal és Guildensternnel, akikről hamarosan kideríti, hogy az ő megfigyelésére hívták őket Dániába. A barátok elújságolják Hamletnek, hogy színtársulat érkezett az udvarba. (4) Hamlet nagy lelkesedéssel üdvözlö a színészeket, s rögtön felelevenít velük egy régi darabot. Egyúttal megkéri őket, hogy este adják elő a *Gonzago megöletése* című darabot az ő betoldott soraival.

III. felvonás

1. Rosencrantzék elmondják a királyi párnak, hogy egyelőre nem tudták meg Hamlet furcsa viselkedésének okát. A király és Polonius kihallgatják Ophelia és Hamlet beszélgetését, melynek során a királyfi az asszonyi természet ingatagságát és a becsület törékenységét emlegetve ismételten kolostorba küldi a lányt, akinek eddig udvarolt. A király Hamlet furcsa, „mélakóros” beszédét nem a szerelmi kudarcra magyarázza.
2. (1) *Hamlet először a színészeket oktatja a színház céljáról s a megfelelő játékmódról, majd megbeszéli Horatióval, hogy a színelőadás alatt mindketten figyelni fogják a király viselkedését. (2) Az udvar megtekinti a cselekményt előzetesen összefoglaló némajátékot, majd a színelőadás egy részét. A király azonban a Hamlet által az egérfogónak emlegetett darabnak azon részénél, melyben a színpadi királynő hűségfogadkozása után a színpadi királyt öccse a kertben fülébe öntött méreggel megmérgezi, föláll, s az előadásnak vége szakad. Hamlet Horatióval egyetértésben megállapítja, hogy most már bizonyosak lehetnek a szellem szavában. (3) Rosencrantz és Guildenstern szemrehányást tesznek Hamletnek, hogy felizgatta anyját és a királyt. Hamlet egy fuvolával példálózva ad leckét áruló barátainak arról, hogy nem olyan könnyű*

nyű őrajta eligazodni, illetve céljait kifürkészni. A barátok után Polonius is közli, hogy Hamletet hívhatja anyja. A királyfi lelkében véres elhatározással elindul. (h)

3. A király Rosencrantzéknek elmondja, hogy elküldi velük Hamletet Angliába, Polonius pedig megígéri a királynak, hogy a kárpit mögül kihallgatja az anya és a fiú beszélgetését. A királynő szobája felé igyekvő Hamlet a magányosan meditatáló és imádkozni próbáló király mögött halad el. Már ledöfné, amikor eszébe jut, hogy az ima közben végrehajtott bosszú inkább jutalom, mintsem igazi megtorlás lenne. (e)
4. A királynő szobájában Hamlet a támadó fogadtatásra még támadóbban reagál. Anyja segélykiáltására a hallgatkozó Polonius megmozdul a kárpit mögött, mire Hamlet agyonszúrja. Csak a tetemet meglátva tudja meg, hogy nem Claudius, hanem csak udvari bizalmasa búj meg a függöny mögött. A királyfi néhány Poloniuson sajnálkozó megjegyzés után súlyos szemrehányásokkal illeti anyját, hogy vérére hallgatva az idős Hamlet helyett annak hitvány öccsét választotta. A királynő először értetlenkedik, majd fia szavainak hatására megrendül. A szemrehányások közben azonban megjelenik a Szellem, hogy Hamletet a bosszúra emlékeztesse, illetve anyja megkímélésére figyelmeztesse. A Szellemet a királynő nem látja, fiát ismét örültnek nézi. Hamlet anyjától önmegtartóztatást, a bűnös királyi ágytól való tartózkodást követel, majd távozik.

IV. felvonás

1. A királynő elmondja Claudiusnak, hogy Hamlet leszúrta Polonius. Claudius Hamlet Angliába küldését a királynőnek mint az így kialakult helyzet orvoslását vázolja föl. (f)
2. Rosencrantz és Guildenstern Polonius testét követelik Hamlettől, és közlik, a királyhoz kell mennie velük.
3. A király közli Hamlettel döntését, hogy tette miatt a királyfinak barátai kíséretében Angliába kell mennie. A közönség Claudius jelenetээрő monológjából arról is értesül, hogy a Rosencrantzékkel az angol királynak küldött levél Hamlet azonnali halálát követeli. (i)
4. Hamlet útközben találkozik a norvég Fortinbras hadával, mely éppen Dánián kel át Lengyelország felé. A dán királyfi Fortinbras századosától megtudja, hogy a norvég herceg egy talpalatnyi földért viszi háborúba seregét. Ezt hallván Hamlet egyfelől elmeditál e harc értelmetlenségén, másrészt ismét saját tétlensége miatt ostorozza magát. (d)
5. Gertrud és Claudius megdöbbenve tapasztalják, hogy Ophelia elméje elborult: dalol, illetve összefüggéstelen beszédében halott apját emlegeti. Laertes lázadó csoport élén betör a királyhoz, akin apja halála miatt bosszút akar állni. A király ártatlannak vallja magát és türelemre, az igazi gyilkos megtalálására inti. Beszélgetésüket az eszt veszített Ophelia dalolása kísérteties, zavaros beszéde zavarja meg.
6. Horatio megkapja Hamlet levelét, melyben a királyfi tájékoztatja, hogy váltságdíj ellenében a kalóztól hamarosan hazatérhet.
7. A király elmagyarázza Laertesnek, hogy miért nem büntette meg itt, Dániában Polonius gyilkosát, Hamletet. Beszélgetésük közben érkezik a királyfitól levél, melyben a királyt hazatértéről tudósítja. Erre a király Laertessel megbeszéli Hamlet párbajba csomagolt meggyilkolásának tervét. A jelenet végén jön a hír: Ophelia vízbe fulladt.

V. felvonás

1. (1) A temetőben sírásók (az eredetiben bohócok, „clown”-ok) beszélgetnek, tréfálkoznak, miközben munkájukat végzik. Hamlet és Horatio közük érkezik és bekapcsolódik a halottakról, azaz hajdani élőkről, élet és halál anyagi körforgásáról folytatott beszélgetésükbe. (2) Az udvar Laertessel Ophelia koporsóját kísérve a temetőbe érkezik. Kiderül, a sírásók az öngyilkosként kezelt Ophelia sírját ásták. Az öngyilkosság miatt csonka szertartás vége felé Laertes az Ophelia

megháborodását okozó gazembert átkozva a nyitott sírba ugrik. Hamlet utána. A sírban verekednek, majd Hamlet vadul bizonygatja, mennyivel jobban szerette a lányt, mint ahogy egy testvér szeretheti. (g)

2. (1) Hamlet és Horatio beszélgetnek, a királyfi elmeséli, hogy a halálát kérő királyi levelet a hajón kicserélte egy olyan levélre, amely a kézbesítők, Guildenstern és Rosencrantz azonnali halálát követeli az angol uralkodótól. (2) Osrick, egy finomkodó modorú udvaronc Laertes megbízásából barátságos lovagi kardviadalra hívja Hamletet. Horatio óvja a viadaltól barátját. (3) A királyi-udvari nézőközönség előtt kezdődik a viadal, amely előtt Hamlet bocsánatot kér kihívójától indulatos szavaiért, temetőbeli őrült viselkedéséért. Hamlet a viadalban először fölényben van, azután Laertes mérgezett tőre megsérti, de még ez előtt Gertrud iszik a király által megmérgezett, Hamletnek szánt italból. A verekedés közben Hamlethez kerül a mérgezett tőr, amely most Laertest sebzi meg. A királynő összeesik, mire a már közelgő haláláról tudó Laertes beavatja Hamletet az ellene szőtt gyilkos királyi tervbe, melynek ő, Laertes volt az eszköze. Hamlet a mérgezett tőrrel ledöfi a királyt. A két apátlan fiú a halál előtt kibékül, Hamlet Horatiót kéri, hogy tudósítsa a túlélőket igaz történetéről. (4) Fortinbras csapatai végszóra érkeznek, épp jókor: Hamlet Horatióon keresztül még a közelgő norvég hercegre adja szavazatát: őt jelöli meg utódjául. Fortinbras meghallgatja Horatiónak a történekről szóló, bővebb kifejtést ígérő összefoglalóját, majd az ő katonái lőnek sortüzet a halott Hamlet tiszteletére.

A darab lineáris–szakaszos feldolgozása

Mivel eddig egyetlen drámát sem dolgoztunk fel lineárisan, s mivel ezt viszont most a *Hamlet* terjedelme és cselekményének bonyolultsága is indokoltá teszi, a darabot időbeli kibontakozásában, mintegy az olvasás folyamatát követve dolgozzuk fel. Ezért érdemes a diákokat megkérni, hogy a darab egy-egy, illetve két-két felvonását két tanóra között olvassák újra. Ugyanakkor az erre a szakaszos feldolgozásra szánt négy óra igen kevés, tehát a feladatok között néha válogatnunk kell, és a csoportmunkák eredményeiről szóló beszámolókat is igen időtakarékosan kell kezelnünk. Jeleznünk kell a tanulóknak, hogy senkinek a munkája nem vész kárba, de nem mindig kap nyilvánosságot minden csoport, s lesz több feladat is, amelynek megoldását csak utólag, egy-egy nagyobb összegzésnél hasznosíthatjuk. A lineáris olvasás feladatai közé fokozódó mértékben kapcsolódnak a dráma egészére vonatkozó, annak alapkérdéseit, motívumrendszerét, „tematikus ritmusát” vizsgáló feladatok. Ezek egy részét a megjelenés helyén, egy részét azonban csak a dráma elemzésével és értelmezésével foglalkozó utolsó órán beszéljük majd meg.

4. lépés: 5–8. feladat

Az első felvonás első két jelenete

T/5.

75. oldal

15–20 PERC

(3-5 perc egyéni munka, 3-5 perc csoportmunka, 3x3 perc a beszámolókra)

Tanári instrukciók

- A feladat célja a dráma indításának, első két jelenetének és a közöttük lévő kapcsolatnak a viszonylag részletesebb elemzése. Ez a feladat egyrészt bemutatja a *Hamlet* jelenetei között gyakran érvényesülő ellenpontosító felépítést, másrészt először világít rá a látszat és a valóság ellentété-

nek motívumára, harmadrészt előkészíti – a fogalom bevezetése nélkül – a darabban érvényesülő perspektíva- vagy nézőpontváltási technikát, negyedrészt elkezd a darab azon két szereplőjének, Hamletnek és Claudiusnak a vizsgálatát, akik abban az olvasatban, amely a darabot szereplők közötti tettváltásban kibontakozó konfliktusként fogja fel, a fő szemben álló felek.

- A tanulók egyéni feladatvégzésre alapuló csoportmunkában beszélnek meg és rögzítik a megoldásokat (csoporton belül fel is oszthatják az alfeladatokat), majd a csoportok szóvivői beszámolnak az eredményekről. Az A), a B) és a C) feladatot feltétlenül beszéljük meg közösen, a D) feladat eredményeinek értelmezése későbbre is maradhat, annak a feladatnak az idejére, amikor Hamlet további monológjait vizsgáljuk. Ez a késleltetés és a beszámoló időzítésének nyilvános jelzése egyúttal demonstrációul is szolgálhat, hogy van, ami késik, de „ami késik, az nem múlik”. Természetesen ne előtte mondjuk meg, hogy D) csoport beszámolójára csak később kerül sor!

Kiemelt készségek, képességek: szövegrészletek olvasása alapján helyzetek és helyzetek közötti viszonyok, illetve szereplők jellemzőinek, magatartásának, valamint e magatartások közötti viszonyoknak az érzékelése (a magatartások mögötti értékrendek felismerése)

Célcsoport – differenciálás

Az egész osztály; heterogén csoportokban is dolgozhatunk, de a fejlesztés szempontjából célszerű lehet, ha az A) feladatot olyan diákok kapják, akiknek a drámai szöveg vizualizálása nem erősségük, a B) feladatot olyanok, akik hajlamosak hallomás és előítélet alapján ítélni, s a szöveget felületesen kezelik („Claudius gazember, negatív hős”), a C) feladatot egyoldalú ítéletre hajlamosoknak, az E) feladatot a lírai nyafogástól idegenkedőknek adhatjuk. Természetesen vigyázni kell: ha a jelzett attitűdök túl erősek, az megbéníthatja a munkát, ezért a csoportokba kakukktojás is szükséges lehet, vagy a feladat épp fordítva: a kifejlett s nem a fejlesztendő képességek szerint is kiosztható. A homogén csoportalakításhoz az első esetben kérjük – ironikusan – „színházzakértőket” [A]), „gyorsan ítélezőket” – szó szerinti értelemben [B]), egyértelmű ítéletre hajlamosakat, ill. ironikusan „árnyalt, egyrészt-másrészt látókat” [C]), ill. ironikusan „lélekbúvárokat” [D]).

Munkaformák: egyéni és csoportmunka négy-hatfős heterogén csoportokban, ill. a lehetséges homogén csoportalkotás elveit lásd feljebb!

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, mozaik eljárás

5. A Hamlet első két jelenete

Dolgozzatok csoportokban (azon belül először egyénileg), majd ismertessétek munkátok eredményét!

A) Az első két jelenet kapcsolata

- a) A darab az instrukció szerint Dániában, Helsingör várában játszódik. Nézd meg az első két jelenetben szereplő neveket, és ítéld meg, hogy hangzásuk alapján milyen nemzetiségű szereplőt idéznek!

Francisco:

Bernardo:

Marcellus:

Horatio:

Hamlet:

Claudius:

Gertrud:

Polonius:

Laertes:

Mi lehet a szerepe, a jelentősége a sokféleségnek, a kevéssé kizárólagos skandináv jellegnek?

b) Hangulati szempontból milyen viszony van a dráma első két jelenete között?

Milyen helyszínen, milyen napszakban és hány órákor játszódik az első, milyen helyszínen a második?

Ha rendező lennél, melyik jelenetnél milyen világítást alkalmaznál?

	ELSŐ SZÍN (JELENET)	MÁSODIK SZÍN (JELENET)
Helyszín		
Napszak, időpont		
Az első megszólalók szavai, beszédmódja (idézet/jellemzés)		
A jelenet uralkodó hangulata		
Javasolt világítás, fényviszonyok		

A két jelenet viszonya:

c) Mi a szerepe annak, hogy Horatio eredetileg nem hisz a szellemekben, a kísértetjárásban? Függetlenül a Szellem – egyelőre ismeretlen – mondanivalójától, hogyan, milyen jelként értékeli Horatio a kísértet megjelenését (65–67. sor)?

d) Mit tudunk meg az első jelenetben az ország politikai helyzetéről? Hogyan kapcsolják az őrk e helyzethez a Szellem öltözékét?

e) Miért nem lenne szerencsés, ha a darab a második, a tróntermi jelenettel indulna? Milyen többletet ad az első jelenet a másodikhoz, mennyiben nézzük másképpen az első miatt a második jelenetet?

Ki és hogyan viszi tovább az első jelenet hangulatát, színvilágát a második jelenetben? .....

B) Claudius trónbeszéde

a) Milyen uralkodónak ismerjük meg Claudius a dráma második jelenetéből?

b) Olvasd el Claudius trónbeszédének alább idézett részét!

KIRÁLY

Bár Hamlet, édes testvérünk, halála
Emléke még új, és úgy illenek,
Hogy gyászba' hordjuk szívünket, s egész
Országunk egy bús homlokká boruljon:
De annyiban már a természetten

Győzött az ész, hogy míg bölcs fájdalommal
 Siratjuk őt, megemlékszünk magunkról.
 Azért ángyunkat egykor, most királynénk',
 E harcos állam trónja özvegyét,
 Mintegy kopár örömmel – a szemünk
 Mosolygva egyik, a másik könnyezve,
 Kéjjel koporsók, gyással nász között,
 Egyensúlyozva bánatot s gyönyört –
 Nőül vevők; nem ellenkezve bölcs
 Tanácsitokkal, melyeket nekünk 15
 Szabadon adátok ez iránt; köszönjük. –
 Már most, az ifjú Fortinbras, miképp
 Tudjátok is, nem adva ránk sokat,
 Vagy oly hiszemben, hogy bátyánk halála
 Miatt ez ország összevissza van,
 Kalandos álmakkal szövetkezék,
 S követséggel sem átalt háborítani,
 Az atyja elvesztette földeket
 Kiadni kívén, melyek jog szerint
 Bátyámra szálltak. Ennyit róla. 25

- Mivel indokolja Claudius az elődje özvegyével kötött gyors házasságot?
- Milyen ellentétekre épít a beszéd első 15 sora?
- Ha megnyeri, mivel nyeri meg a király udvari hallgatósága rokonszenvét az első 25 sorban? Milyen értékekre hivatkozik kimondva, illetve beszéde retorikai szerkezete által sugallott módon?

c) Milyen három gyors intézkedést hoz a király a jelenetben? Hogyan indokolja ezeket?

i. Fortinbrasra vonatkozóan:

Indoklás:

ii. Laertesre vonatkozóan:

Indoklás:

iii. Hamletre vonatkozóan:

Indoklás:

C) Hamlet és Claudius, illetve az udvar viselkedése

- a) A király Hamlettel folytatott párbeszédében a „Szép tőled, és ajánlja szíved, Hamlet” kezdetű fejtegetésben (a 87–117. sorokban) milyen értékekre, fogalmakra hivatkozva unszolja a királyfit, hogy hagyjon fel gyászával, illetve enyhítse azt?
- b) Milyen tónusban beszél Claudius Hamlettel? Hogyan reagál a királyfi éles replikáira? Az olvasott jelenet szerint s annak időpontjában mik lehetnek Claudius szándékai elődjének fiával?
- c) Kinek a viselkedése helyénvaló, érett a tróntermi jelenetben: a királyi páré és az udvartartásé vagy Hamleté?

Hogyan viselkedik Hamlet? Mi szól – a jeleneten belül! – amellet, hogy viselkedése nem csak különcködés, túlérzékenység?

Érveljete!

HAMLET VISELKEDÉSÉNEK KRITIKUS JELLEMZÉSE – AZ UDVAR VISELKEDÉSE MELLETTI ÉRVEK	AZ UDVAR VISELKEDÉSÉNEK KRITIKUS JELLEMZÉSE – HAMLET VISELKEDÉSE MELLETTI ÉRVEK

- d) Ki osztja az első, illetve *majd* a negyedik jelenet tanúsága szerint Hamlet szembenállását az új renddel?

Ki az, aki az új királyi pár nászát szintén elsietettnek látja?

Miért fontos, hogy legyen ilyen szereplő?

Hozz idézetet, mely bizonyítja ezt az egyetértést!

D) Hamlet első monológja

HAMLET

Ó, hogy nem olvad, nem hígul s enyész
 Harmattá e nagyon, nagyon merő hús!
 Vagy mért szegezte az Örökkévaló
 Az öngyilkosság ellen kánonát?
 Ó Isten, Isten! mily unott, üres,
 Nyomasztó nékem e világi üzlet!
 Phi! rút világ! gyomos kert, mely tenyész,
 Hogy magva hulljon; dudva és üszög
 Kővér tanyája. Ó, megérni ezt!
 Két-hónapos halott! – nem, annyi sincs még,
 S egy oly király, kihez e mostani:
 Hyperion mellett szatír; ki úgy
 Élt-halt anyámér, hogy kímélte még a
 Fúvó szelektül is. Ég és pokol!
 Eszembe kelle jutni? Szenvedéllyel
 Csüggött anyám is férjén, mintha vágyát
 Növelte volna tápja: s ímhol egy
 Hó múlva már – de jobb feledni ezt.
 Gyarlóság, asszony a neved! – Csak egy
 Rövid hó: még cipője sem szakadt el,
 Melyben atyám testét kísérte ki,
 Niobe módra könnyé válva; – s ím
 (Ó, Isten! egy barom, egy oktalan
 Tovább gyászolna) ím, ő, éppen ő,
 Atyám öccsével egybekél, ki úgy
 Sem húz atyámra, mint én Herculesre.
 Egy hó alatt – még tettetett könyének
 Kisírt szeméből el se tűnt sava,
 S ő újra házas. Ó, gonosz hamarság;

Vérnási ágyba így sietnie!
Ez jóra nem visz, nem vihet soha;
De törj meg, szívem, mert nem szólhat a száj.

- a) Egy-két szóval (esetleg lélektani kifejezéssel, címkével) jellemezd Hamlet lelkiállapotát a monológ szerint!
Hangulata milyen tettere készítené? Miért nem hajtja végre ezt a tettet?
- b) Milyen metaforákkal írja le a világot, illetve az udvart?
Írj ki legalább két metaforikus jellemzést!
- c) Mivel indokolja Hamlet ebben a monológban lelkiállapotát? Milyen tényezőket jelöl meg fájdalma okául?
Haragja ki ellen irányul elsősorban?
- d) Hamlet számára apán kívül mit jelentett az idős Hamlet a fenti monológ s a következő idézet szerint? Mit jelent ennek következtében számára apja halála és anyja új házassága?

„Ő volt az ember, vedd akármi részben,
Mását e földön nem látok soha.”

PSza Látszat és valóság

A darab egyik nagy témája látszat és valóság ellentéte, ami az alábbi idézetben is megjelenik.

HAMLET

Látszik, asszonyom! az is
Valóban; látszik-ot nem ismerek.
Nem e sötétszín köntös, jó anyám,
Sem a szokott gyászöltözet, sem az
Erőltetett mell zúgó sóhaja,
Nem a szemekben duzzadó patak,
A csüggedő tartásu arc, meg a
Bú többi módja, színe és alakja
Jelölhet engem voltaképp: ezek,
Valóban, látszanak, mert játszhatók;
Az enyém belül van, és nem látja szem,
Csak dísze és boglára gyászmezem.

Írj egyoldalas fogalmazást arról, hogy a darabban hol s hányféleképpen jelenik meg a látszat és valóság kettőségének motívuma! Ide sorolható az alakoskodás, a szerepjáték motívuma is!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- a) Francisco, Bernardo: itáliaiak
 Polonius, Marcellus, Horatio (olaszos forma), Claudius: latin, római nevek
 Hamlet, Gertrud: skandináv/germán nevek
 Laertes: görög mitológiai név
 A nevek is jelzik a dráma jelentésének egyetemes, kevésbé helyhez és időhöz kötött jellegét.
 Helsingör, Dánia → a világ

b)

	ELSŐ SZÍN (JELENET)	MÁSODIK SZÍN (JELENET)
Helyszín	A várfal, várfok = „emelt tér”	trónterem
Napszak, időpont	éjfél	nappal
Az első megszólalók szavai, beszédmódja (idézet/jellemzés)	„Ki az?” stb. Riadt, illetve katonás kérdések.	Ünnepélyes, méltóságteljes. Hosszú, kimunkált, kimért mondatok.
A jelenet uralkodó hangulata	Baljós.	Derűs, megnyugtató, magabiztos.
Javasolt világítás, fényviszonyok	Sötét. Esetleg benne lámpák, kicsi, de éles fénypontok. A Szellem derengő fényben vagy háta mögül sugárzó s így csak körvonalait mutató reflektorfényben.	Egyenletes, erős fény.

A két jelenet viszonya: ELLENTÉT.

- c) A hitetlen nézőt a hitetlen, kételkedő szereplő bevonhatja, meggyőzheti. Horatio a mi nézőpontunk is lehet ezáltal. A kísértet baljós jel, „honunkra nagy csapást jelent”.
- d) A norvég Fortinbras a régi király halálán felbuzdulva háborúra készül Dánia ellen. Az idős Hamlet az örök szerint ezért visel harci öltözetet, páncélt, noha nem abban halt meg. (Ez persze nekünk mást is jelenthet: harcos lovagkirály benyomását kelti az életélvező, diplomata-reálpolitikus Claudiuszal szemben.)
- e) Az első jelenet híján a második nem lenne „aláaknázva”, nem sejtjenék, hogy annak derűs békéjével valami nem stimmel.
- A második jelenetben Hamlet komorsága és sötét öltözete mintegy felidézi, továbbviszi a megelőző jelenet tónusát.

B)

- a) Bölcs, békeszerető, mérlegelés után gyorsan és határozottan döntő, azaz „hatékony”, országa iránt felelős, tanácsadóira hallgató, de egyúttal életszerető-életélvező uralkodónak.
- b) • A gyakran fenyegetett ország („harcos állam”) érdekével, Fortinbras aktuális támadásával s a bölcs tanácsadók tanácsaival, azaz az ésszerűséggel.
 • Bölcsesség és fájdalom, ő [idős Hamlet] és mi, gyász és nász, mosoly és könny, kéj és korporsók, bánat és gyönyör.
 • Egyrészt tiszteletet mutat elődje és testvére irányában, osztozni látszik az ilyenkor helyénvaló közös szomorúságban. Másrészt az ellentétek felsorolására építve az EGYENSÚLY

igényére, a MÉRTÉKTARTÁS antik erényére hivatkozik. Emellett – szintén kimondva – AZ ÉSSZERŰSÉG és mások, a közösség bölcsességére hivatkozik, azaz mások meghallgatásának képességére. Tehát: megnyugtató kiegyensúlyozottság, mértéktartás, ésszerűség, közösségi felelősség, önfejűség helyett a közbölcsesség. S mindemellett a JELEN és a BÉKE, illetve az ezekben élvezhető ÖRÖMÖK, GYÖNYÖRÖK híve. (Igazi reneszánsz uralkodó.)

- c) i. Fortinbrasra vonatkozóan: ír nagybátyjának, hogy az állítsa le hadi készülődését.
Indoklás: békére van szükség, a háború diplomácia úton is elkerülhető.
- ii. Laertesre vonatkozóan: elmehet Párizsba.
Indoklás: apja is elengedi; az ifjúság hadd élvezze az életet.
- iii. Hamletre vonatkozóan: maradjon a helsingöri udvarban, a trón közelében, s ne menjen vissza Wittenbergbe.
Indoklás: ő áll legközelebb a trónhoz, ő a legközelebbi rokon és az örökös, nem az egyetemisták élete vár rá – nem az méltó hozzá –, hanem az „első udvaronc”-é.
- C)
- a) A természetre és az észre, ésszerűségre.
- b) Barátságosan, bensőségesen, tiszteletet is adóan, megértően, de némileg atyáskodva. Valószínűleg nincsenek ártó szándékai, magához akarja édesgetni, békés egymás mellett élésre akarja bírni Hamletet.

c)

HAMLET VISELKEDÉSÉNEK KRITIKUS JELLEMZÉSE – AZ UDVAR VISELKEDÉSE MELLETTI ÉRVEK	AZ UDVAR VISELKEDÉSÉNEK KRITIKUS JELLEMZÉSE – HAMLET VISELKEDÉSE MELLETTI ÉRVEK
Claudius rátermett uralkodó, akinek trónra kerülését az udvari tanács javasolta és elfogadta. Hamlet bántóan barátságatlan és csípős nyelvű nagybátyjával, az új királlyal és anyjával. Nem méltányolja, hogy mások is gyászolnak, csak éppen nem feledkezhetnek meg a pillanat új kihívásairól (pl. háborús fenyegetés), arról, hogy „az élet megy tovább”. Hamlet beleragadt a múltba, önfejű és mások iránt megvető. Ha tetszik: anakronisztikus és arisztokratikus, illetve „férfiatlanul” túlérzékeny.	Nem egész két hónap nem sok idő: talán nem lett volna olyan sürgős a házasság. Gyanús, ha ezen múlik Claudius tekintélye, elfogadottsága (legitimitása). Az apa iránti szeretet nem lehet túlzó, s anyjától Hamlet joggal várja el, hogy két hónappal férje halála után még tartsa a gyászt, s ne kössön új házasságot. A cselekedetek, az esküvő sietősége hiteltelenné teszi a Claudiusból sugárzó nyugalmat és kiegyensúlyozottságot. Az udvar el akarja felejteni a múltat, csak a jelennek él. Túl sok az ésszerűség és a kioktatás Claudius és Gertrud szavaiban. Emellett kérdés lehet az is, hogy miért nem a nagykorú Hamlet lett apja utódja.

A két perspektíva egyaránt jogosultnak tűnik: Hamlet szemszögéből az udvar, az udvar szemszögéből Hamlet viselkedése abnormális. Hamlet ráadásul csak egyetlen ember, míg a másik oldalon a közvélemény áll.

- Horatio. Azért fontos, hogy Horatio is furcsának találja a nász sebességét, mert e nélkül valóban Hamlet pusztá túlérzékenységeként hathatna a sietség rosszállása. Egyébként az örök hangulata is elüt az udvar derűjétől.

HORATIO

Atyád végtisztességét látni jöttem.

HAMLET

Kérlek, tanuló-pajtásom, ne csúfolj;
Inkább anyám nászára, gondolom.

HORATIO

Igazán, uram, az is meglett hamar.

HAMLET

Gazdálkodás, Horatio, gazdálkodás!
Torról maradt hidegsültből kiállt
A nászi asztal. Ó, Horatio...

D)

- Elkeseredett, depressziós. Öngyilkosságot követne el, ha azt a keresztény vallás nem tiltaná.
- „Gyomos kert”, „dudva és üszög kövér tanyája” – e képek s a romló-enyésző hús motívuma meghatározó jelentőségűek a dráma egészét behálózó romlás, rothadás, betegség motívumkör kiépülésében.
- Lelkiállapotát az esküvő „elsietettségével”, anyja gyászának rövidségével s az új férjnek az előzőhöz való méltatlanságával indokolja. Haragja elsősorban anyja ellen irányul.
- Apja számára az ember- és férfieszmény megtestesülése volt, halála és az új nász emberképét rendítette, ingatta, kérdőjelezte meg.

A különös harmadik jelenet

T/6.

81. oldal

5–8 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a *Hamlet* kettős struktúrájának, epizodikus, illetve ellenpontoszó cselekményszerkezetének (amit később majd lineáris-kauzális cselekmény és tematikus ritmus kettősségének is el fogunk nevezni) a demonstrálása. Egyelőre ne használjuk ezeket a bonyolultabb kifejezéseket, legfeljebb a mellékszál, illetve a közbeékelt epizód már jól ismert fogalmait! Azt azért jelezzük, hogy az itt induló mellékszál hamarosan belesodródik a cselekmény főszálába, illetve hogy itt ellenpontoszó és késleltető szerepe van, később viszont a motivikus párhuzamok is érzékelhetőek lesznek majd.
- A tanulók pármunkában dolgoznak, a megoldást röviden közösen is megbeszéljük.

Kiemelt készségek, képességek: rákereső olvasás, rész-egész viszony érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: kérdéssor

6. A különös harmadik jelenet

- Az első két jelenet után, illetve a második jelenet utolsó szavai után („Atyám árnyéka fegyverben! Gonosz, / Rút cselet gyanítok: bár éj volna már! / Csitt, lélek, addig. Rút csíny nem marad, / Borítsa bár egész föld, föld alatt.”) milyen helyszínre és eseményre számít a néző?
- Kik a harmadik jelenet szereplői, mi a jelenet helyszíne?
Ki kinek milyen tanácsot ad?
Első tanács:
Második tanács (itt elég a szerintetek legfontosabb két tanácsot kiemelni):
Harmadik tanács:
- Mi lehet a közbeékelés funkciója a közvetlen színpadi hatás szintjén?
- Milyen későbbi cselekményszálakat, motívumokat indít el, készít elő ez a kitérőnek tűnő epizód?
Milyen későbbi szereplők közötti párhuzamok lehetőségét építi ki ez a jelenet?
Milyen szerepben látjuk itt Poloniust és Laertest?
- A későbbiek szempontjából miért lehet fontos, hogy Poloniust itt nem udvari intrikusként, hanem gondos és aggódó apaként látjuk?

Nézőpontváltások a Hamletben

Nézőpontváltásokról az elbeszélői nézőpont kapcsán inkább epikus művekben szoktunk beszélni. Azonban drámában is vizsgálhatjuk a szövegben éppen érvényesülő nézőpontokat, amelyek a „nézőt az érzékelés és a megértés különböző pozícióiba helyezik” (Kékesi Kun Árpád).

Az olvasott szöveg, illetve a látott jelenet más és más perspektívát kínál a nézőnek: orientálja, irányítja figyelmét – még ha máshogyan is, mint az epikában az elbeszélői nézőpont vagy a látókör (beszédhelyzet). Például a Hamlet első jelenetében más hangulatú Dániával ismerkedünk meg, mint a második, a tróntermi jelenetben. Poloniust a harmadik jelenetben máshogy és másnak látjuk, mint később, például a harmadik felvonás első és második jelenetében. Vitakérdés a Hamlet megítélésével kapcsolatosan, hogy a dráma világát mindig és kizárólagosan a főszereplő nézőpontjából és értékelési pozíciójából látjuk-e. Ennek a kérdésnek a megítélése erősen befolyásolja a darab színrevitelét.

PSzé (Az első három feladat összetartozik, csak együttes megoldásuk kerülhet a portfólióba.)

- Sorold föl azokat a jeleneteket, ahol nem feltétlenül Hamlet nézőpontjából ítéljük meg a dán udvart!
- Keress és jellemezz olyan jeleneteket, ahol Hamlet nincs jelen a színpadon!
- Keress és jellemezz olyan jeleneteket, ahol Hamlet viselkedését nem tudjuk, nem tudod teljes azonosulással szemlélni!

PSza Írj egy egyoldalas fogalmazást, amely Rosencrantz és Guildenstern magatartása iránt megértőbb, elfogadóbb, mint Hamlet!

Helyzetüket és Hamlettel kapcsolatos viselkedésüket jellemezd körültekintően!

PSza A darab első felvonásának második, illetve harmadik felvonásának első három jelenete alapján írj olyan elemzést a királyról, amely elfogadóbb iránta, mint Hamlet, amely meglévő pozitív vonásait is észreveszi, kidomborítja!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Ismét a várfalra s a Szellem újabb megjelenésére.
- b) Polonius és családja (gyermekei) Polonius házában egyik szobájában.
Ki kinek milyen tanácsot ad?
Első tanács: Polonius Opheliának arról, hogy ne fogadja, ne vegye komolyan a nála elérhetetlenül magasabb társadalmi helyzetű Hamlet udvarlását („születése rabja ő is”).
Második tanács: Polonius Laertesnek: Ne légy szószátyár s túl közlékeny, válogasd meg barátaid, s „Mindenek fölött / Légy hű önmagadhoz”. A kiváló tanácsok önmagukban igen jól hangzanak, csak később kiderül, hogy Polonius szájából mindez hamisan hat, hisz zömüknek az ellenkezőjét teszi. Csak azért nem beszélhetünk itt *drámai iróniáról*, mert a néző itt – szemben, mondjuk az *Oidipusz királlyal* – nem rendelkezik a szereplőtől őt elválasztó előzetes többlettudással.
Harmadik tanács: Polonius Opheliának: Előbb elég ízléstelenül csak arra biztatja, hogy „Több árt szabj magadnak”, pár sorral később viszont kifejezetten eltiltja lányát Hamlettől. Az első tanács adódhat abból, hogy fiánál kevésbé látja reménytelennek a két fiatal közötti kapcsolatot. Mindenesetre már a szövegen belül sem hű önmagához, saját megelőző véleményéhez Polonius. (Eldöntendő a rendező számára, hogy atyai gondos és szerető vagy szószátyár s talán kissé szenilis oldalát hangsúlyozza a figurának. Ez Hamlet későbbi megítélését is befolyásolja majd.)
- c) A közbeékelés funkciója a közvetlen színpadi hatás szintjén a késleltetés révén a feszültség fokozása.
- d) Ez a kitérőnek tűnő epizód egyrészt a későbbi Hamlet és Ophelia-jeleneteket készíti elő, illetve azokat a részeit a darabnak, ahol Hamlet őrületét Ophelia iránti visszautasított szerelmével magyarázzák. Mivel itt Poloniust aggódó apaként, Laertest szerető fiúként látjuk, megnyílik a lehetőség az apák és fiúk, illetve az apjuk gyilkosát megbosszuló fiúk közötti párhuzamok megteremtésére.
- e) Mert így megnyílik a lehetőség arra, hogy Hamlet majdani első gyilkosságát ne kezeljük bagatell eseményként, hisz a majdani áldozat nem ismeretlen alak számunkra, s nem is elvetemült ember.

Újra éjfél – a 4. szín

T/7.

82. oldal

3–5 PERC

Elhagyható feladat

Tanári instrukciók

- Az elhagyható vagy házi feladatnak adható feladatnak a célja egyrészt a cselekmény pontos nyomon követése, másrészt a Hamletével egybeeső, illetve az övétől esetleg eltérő lehetséges értékelési pozíció újabb exponálása.
- A tanulók pármunkában dolgoznak (ha az órán vesszük a feladatot), a megoldást röviden közösen is megbeszéljük.

Kiemelt készségek, képességek: rákereső olvasás, rész-egész viszony érzékelése

Célcsoport - differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: kérdéssor

7. Újra éjfél – a 4. szín

- A negyedik szín a már régen várt, már az első színben előkészített találkozás a Szellem és Hamlet között. Miért tekinthető ugyanakkor ez a rész is késleltetésnek?
- Hamlet és Horatio újabb beszélgetése ismét megerősíti, hogy Hamlet megítélése a dániai közállapotokról nem csak az ő külön véleménye.
  - Keressétek meg s idézzétek Horatio azon mondatát, amely furcsálkodást, rosszallást fejez ki az udvar viselkedését illetően!
  - Az első két jelenet ellentétét sötétség és világosság, rettenet és derű között most időben egyszerre, de két térben jeleníti meg a darab. Hogyan jelenik meg ez az ellentét a 4. szín első jelenetében? Hol mi folyik éppen?
  - Ha függetlenítjük magunkat (?) Hamlet nézőpontjától, mi minden indokolja a királyi udvar mulatozását?
  - Hamlet Horatióval folytatott beszélgetésében hogyan viszi tovább, terjeszti ki Claudiusról és Gertrudról alkotott véleményét? Immáron miről elmélkedik?
- „Rohadt az államgépben valami.” Ezt a szállóigévé vált mondatot a negyedik szín vége felé ki mondja? Miért fontos, hogy nem Hamlet szájából hangzik el?

PK és PSzé Nézz utána, hogy a Szellem alakját hogyan jeleníti meg két-három *Hamlet*-film (pl. Laurence Olivieré, Kozincevé, Zeffirellié, a BBC-sorozaté) vagy *Hamlet*-előadás. Látjuk-e a Szellemet? Milyen öltözéket visel? Kinek a hangján szól? Stb. Megfigyeléseidet rövid jegyzetekben rögzítsd!

- PA Rajzolj színpadképet és jelmeztervet az ötödik jelenethez!
 Ha rajzolsz, legalább két képet készíts. Egyet, amelyen jól látszik a Szellem öltözete, egyet pedig, amelyen a Szellem és Hamlet vagy a Szellem és a többiek térbeli elhelyezése jól látszik.
 A képekhez néhány színi utasítást is írd!
 Ha nagyon nem szeretsz rajzolni, de erős elképzelésed van a jelenet megrendezéséről és képi megjelenítéséről, vagy kérj meg valakit a kivitelezésre (ez esetben jelöljétek, hogy mi kinek a munkája), vagy írd részletes leírást a jelmezekről, a térszervezésről, a mozgásokról és a hangeffektusokról!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Ez a rész is késleltetésnek tekinthető, mivel a Szellem még nem szólal meg.
- b) • HORATIO
 [...] Mi ez, uram?
 HAMLET
 Ma éjjel fent van s dőzsöl a király,
 Nagy dáridóján bősztánc tántorog;
 S amint leönti Rajna kortyait,
 Az üst-dob és rézkürtök így riadnak
 Reá dicső tust.
 HORATIO
 Hát ez a szokás?
 • Kint és bent ellentéte: kint rettegéssel teli őrségváltás és szellemjárás, bent dőzsölés, mulatozás.
 • A királyi udvar mulatozását indokolja a friss házasság, az alighanem eredményt hozó diplomáciai-politikai döntések. (S lehet, hogy Claudius bűnfeledési vágya is.)
 • Hamlet Horatióval folytatott beszélgetésében az iszákosság kapcsán immár a dánok romlásáról, sőt az emberi természet gyarlóságáról elmélkedik.
- c) „Rohadt az államgépben valami.” – Marcellus mondja, ami azért fontos, mert Hamlet komor világ- és országképe így már nem egy magányos elme depresszió sugallta ítélete csupán.

Hamlet atyjának szelleme és a parancs

T/8. 83. oldal
 15 PERC

(4-5 perc csoportmunka, 4x3 perc ismertetés)

Tanári instrukciók

- A feladat célja a bosszúdráma cselekményváza szempontjából, az ok-okozati cselekménylánc szempontjából az expozíció kulcsjelenetének tekinthető, mert a bosszú parancsának megfogalmazását tartalmazó jelenet elemzése. Ugyanakkor az elemzést azért végzik a diákok mozaik el-

járással, mert magában a jelenetben is benne rejlik sok minden abból, ami a bosszúdráma jellegű cselekményt felülírja.

- A C) feladat, de legalábbis annak d) alpontja kiadható a portfólióba kerülő szövegértési feladatként is, előre el kell döntenünk, hogy az órán végeztetjük-e el ezt is vagy kiadjuk!
- A tanulók csoportmunkában dolgoznak, majd eredményeiket közösen beszéljük meg. A munka itt is folyhat heterogén csoportokban, de az is lehetséges, hogy az első két jelenet elemzésében együttműködő csoportokat kérjük most is a feladatmegoldásra.

Kiemelt készségek, képességek: rákereső olvasás, rész-egész viszony érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka hatfős heterogén vagy a korábbi homogén csoportokban

Módszerek, eljárások: mozaik

8. Hamlet atyjának szelleme és a parancs

A) A Szellem kiléte és lakhelye

Gyűjtsétek össze az első felvonás utolsó két jelenetéből azokat a szavakat, amelyek a Szellem kilétével (mibenlétével), lakhelyével és szándékaival kapcsolatos bizonytalanságot fejezik ki!

- A Szellem 4. jelenetbéli első megjelenésekor (a 40. sortól) Hamlet által használt kifejezések és kételemek:
- Honnan jön a Szellem az ötödik színben tett vallomása szerint: mi vall ebből a pokolra, mi a purgatóriumra?

Pokolszerű:

Purgatóriumszerű:

(A Szellem megbízhatóságát vitatók között érvként az is felmerül, hogy a protestantizmus nem ismeri el a purgatórium, azaz a pokol és a menny közötti tisztító tűz létét, márpedig Anglia is döntően protestáns ország, Hamlet pedig éppen a protestantizmus egyik fellegvárában, Wittenbergben tanul. A protestantizmus egyébként a kísértetek létét is tagadja.)

Mit mond el a Szellem „börtönlaka” titkáról?

- A jelenet végén, amikor a társak esküjét követeli, Hamlet a „vén vakand” (azaz vakond) és „Derék egy árkász” nevekkkel illeti a Szellemet. Ismervén Hamlet atyjához való eszményítő viszonyát, mit jelezhetnek ezek a Szellemre használt kifejezések?

B) A Szellem parancsai

Olvassátok el a Szellem monológjának két alábbi részletét!

Az, a parázna, vérnősző barom;
Ki bűvös ésszel, csáb ajándokokkal
(Ó, átkos ész, ajándék, melyek így
Szédíteni bírtok!) megnyeré gyalázatos
Kéjére színleg feddhetlen királyném

Kedvét. Ó, Hamlet, ez volt a bukás!
Tőlem, kinek szerelme oly nemes volt,
Hogy még karöltve járt a mátkai
Szent fogadással; egy cudarhoz esni,
Kit, hozzám mérve, koldusan hagyott
Már a természet is.

- a) Mi derül ki a királynéről, s mi nem válik egyértelművé vele kapcsolatban sem ebből a részletből, sem a monológ egészéből?
- b) Saját szavaitokkal részletezzétek, hogy pontosan milyen parancsokat kap Hamlet a Szellemtől! (Akár három parancsot is elkülöníthettek!)

Ha szeretted édes atyádat valaha –
[...]
Bosszúld meg rút, erőszakos halálát.

Ha van belőlem benned vér, ne tórd ezt;
Ne engedd Dánia királyi ágyát
Vérbujaságnak átkos fekhelyül.
De, bárhogyan látsz e boszú művéhez,
Elméd maradjon tiszta, és ne törjön
Anyádra lelked: bízd az égre őt
S mind a tövisre, mely keblében él

- c) Milyen viszonyban vannak egymással a parancsok?
Melyikük milyen ellenállásba ütközhet, illetve a parancsok közül melyik és milyen esetben gátolhatja a másik végrehajtását?

C) A Szellem szavainak hatása, a parancs feldolgozása

- a) Olvassátok el Hamlet alábbi „kismonológját”!

Ó, ég minden lakói! Föld! S mi még?
A poklot is mondjam? Csitt, csitt, szívem.
Ne váljatok tüstént vénné, inak!
De tartsatok merőn. Eszembe juss?
Igen, szegény szellem, míg e zavart
Golyóban székel az emlékezet.
Eszembe juss?
Igen, letörlök emlékezetem
Lapjáról minden léha jegyzetet,
Könyvek tanácsit, képet, benyomást,
Mit vizsga ifjú-kor másolt reá;
És csak parancsod éljen egyedül
Agyam könyvében, nem vegyülve más
Alábbvalókkal; úgy van, esküszöm.

Ó, jaj! rémséges asszony!
 Ó, gaz – mosolygó, átkozott gazember!
 Hol a tárcám – leírom, hadd irom le
 Hogy ember úgy mosolyghat s gaz lehet;
 Legalább a dán király bizonynal az.
 Ír.
 No, bátya, itt vagy. Most a jelszavam:
 És az: »Isten veled! Eszedbe jussak.«
 Esküm van arra már.

- b) A monológ szerint a tett elvégzéséhez milyen előkészületre, felkészülésre lesz szüksége Hamletnek?
- Milyen metaforát használ a végrehajtandó szellemi folyamat, illetve tevékenység leírására? Értelmezétek a metaforát!
  - Hogyan, milyen lépésekben, tettekben valósul meg ez a felkészülési program a darab következő felvonásaiban?
- c) Mi marad szerintetek az emberből, ha végrehajtja azt az utasítást, amit Hamlet magára feladatként kirótt?

PSzé d) Mi a közös a fent idézett monológ és a *Bánk bán* első felvonását záró, hasonló helyzetű és szellemű, itt következő monológ részlet között?

Hogy e tetem fagyos, hogy e szemek
 Vakok, hogy e fülek dugúlva nem
 Valának! – Egy királyné és – Melinda –
 Oh, oh!
 '(Hidegülve.)' Megént lehelhetek, megént,
 És érzem azt, hogy élek. A homály
 Eloszla – megvirradt – felébredék.
 Irtóztató kilátás a jövő
 Nappalra! – Vond ki lelkem, most magad
 Azon setét ködből, mely eltakarta
 Előled a világot s emberi
 Vak bízodalomba szótt!
 [...]
 Szedd rendbe, lélek, magadat és szakaszd
 Szét mindazon tündéri láncokat,
 Melyekkel a királyi székhez és
 A hitvesedhez, gyermekidhez, oly
 Igen keményen meg valál kötözve!
 Úgy állj meg itt, 'pusztán', mint akkor, a-
 Midőn az alkotó szavára a
 Reszketve engedő chaos magából
 Kibocsátja. – Két fátyolt szakasztok el:
 'Hazámról' és 'becsületedről'. A

Bocsánatot hörgés közt is mosolygom,
 Ha ölettetésem ezekért léssen! – Egy
 Mennykőcsapás ugyan letépheti
 Rólam halandóságom köntösét: de
 Jóhíremet ki nem törölheti.

Milyen lelkiállapot és ennek megfelelő beszédmód jellemzi mindkét monológ indítását?
 Mennyiben rokon a két elhatározás?

D) A Szellemtől kapott feladat átfogalmazása

HAMLET

Nyugodj, felháborult szellem, nyugodj!
 Most hát, egész szivemmel, jó urak,
 Magamat ajánlom, s ha mi oly szegény egy
 Embertől, aminő Hamlet, telik,
 Szives barátságát hogy megmutassa:
 Isten segélyivel, meglesz. Jerünk;
 De, kérelek, ujjotok mindég az ajkon. –
Kizökkent az idő; – ó, kárhozat!
Hogy én születtem helyre tolni azt.
 No, jertek együtt.

A felvonás végén a szállóigévé vált – általunk itt dőlt betűvel szedett – sorpárban beszél Hamlet a feladatáról.

- a) Hozzatok érveket annak alátámasztására, hogy a királyfi erőteljesen és önkényesen értelmezi át a Szellemtől kapott feladatot!
- -
  -
- b) Hozzatok érveket amellett, hogy Hamlet átfogalmazása pontos, lényegileg nem torzítja a kapott feladatot!
- -
  -
- c) Fogalmazzatok meg, hogy milyen típusú gondolkodásmód, milyen szemlélet jegyében jelenik meg az apa gyilkosának meggyilkolása, azaz a bosszú feladata úgy, mint a „kizökkent idő” helyzetolásának feladata!
- (Gondoljatok arra is, hogy Hamlet számára az apja „az Embert”, anyja „az Asszonyt” [„Gyarlóság, asszony a neved!”] jelenti!)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- a) Légy üdvözült lény – kárhozott manó,
Hozd ég fuvalmát, vagy pokol lehet,
Gonosz legyen bár célod, vagy kegyes:
De oly kérdéses alakban jelensz meg,
Hogy szólnom kell veled. Idézlek, *Hamlet*,
Király, atyám, fejedelmi dán: felelj!

- b) Pokolszerű: „visszatérjek gyötrő kénköves / Lángok közé”

Purgatóriumszerű :

„Kárhozva, éjjel bolygnom egy korig,
S nappal bezárva lenni láng között,
Míg földi létem undok bűne mind
Kiég s letisztul.”

A Szellem semmit nem mond „börtönlaka” titkáról:

„Csak ne voln’ tilos,

Börtönlakom titkát elmondani:

Olyat fedeznék föl, hogy legkisebb

Szavára lelked hánytorogna fel:”

Ez már csak azért is fontos, mert túl azon, hogy Shakespeare-nél mindig a pillanatnyi színpadi hatás hitelessége számít, nem a korábbi szövegrészekkel való pontos egybevágás, a „Lenni vagy nem lenni...”– monológ már csak ezért is joggal beszél arról, hogy nem ismerjük a túlvilágot, s onnan nem tért vissza megbízható beszámolóval rendelkező utazó.

- c) A jelenet végén a „vén vakand” és a „Derék egy árkász” kifejezések a Szellem és az apa közötti megkülönböztetést, a Szellemtől való távolságtartást jelezhetik. Bár ezt a szóhasználatot az örök előtti szerepjáték, bizalmatlanság indokával is magyarázhatjuk.

B)

- a) Nagy valószínűséggel kiderül, hogy Gertrud már életében megcsalta férjét annak testvérével, Claudiuszal. Nem derül viszont ki, hogy tud-e bármit is az idősebb Hamlet halálának természetellenes körülményeiről, azaz a gyilkosságról.

- b) 1. A gyilkosság megbosszulása, azaz Claudius megölése.
2. Anyját Hamletnek békében kell hagynia, csupán saját lelkiismeret-furdalására kell bíznia.
3. Dánia királyi ágyának megóvása a bűntől, megtisztítása, tisztán tartása: ez értelmezhető úgy, hogy meg kell akadályoznia Claudius és Gertrud házastársi kapcsolatát. Meg kell tisztítania a családi ágyat, a családi nevet, az uralkodóház nevét.

- c) A királyi ágy megóvása, azaz az apát és a családot meggyalázó hűtlenség megakadályozása és az anya testi-lelki megkímélésének parancsa ellentmond egymásnak – legalábbis akkor, ha Gertrud keblében nincs „tövis”.

Másrészt a lelkiismeret-furdalásnak és a megtisztulásnak meg kell előznie Claudius megölését, mert utána már semmilyen erkölcsi és gyakorlati hatása nem lenne. Ebben az értelemben az anya megkímélésének parancsa akadályozza a bosszú végrehajtását is, ha a bosszú valóban az ágy, a trón, azaz a családi név megtisztítása is akar lenni. Erre a második ellentmondásra most még nem feltétlenül kell kitérni. (Részletesebben lásd a *Hamlet késlekedése* című későbbi feladat IV./2) jelölésű magyarázatában Kis János okfejtését!)

- C)
- b) Személyisége teljes átformálására, emlékezete és érzelmei felszámolására vagy legalábbis megrostálására, átvilágítására.
- „Léha jegyzetek” letörlése az emlékezet lapjáról. E jegyzetek (emlékelemek, személyiség-összetevők) részben könyvekből, részben élettapasztalatból származnak. (Így alighanem ide tartoznak az alapvető emberi-érzelmi kapcsolatok is.)
  - Barátságai (Horatio, Rozencrantzék), szerelme (Ophelia), anyjához fűződő viszonya kerül mérlegre, átvilágításra, illetve „letörlésre”.
- c) Alighanem (a) *semmi*, illetve csupán pusztá eszköz, fegyver, feladat-végrehajtó masina. (*Hamlet-gép*, hogy Heiner Müller kiváló posztmodern *Hamlet*-drámájának legalább a címét idézzük.)
- d) (Hamlet és Bánk, léha jegyzetek és tündéri láncok)
- Mindkét monológ szinte önkívületi állapotban indul, majd a beszélő önmagát próbálja csitítani. Ebből következően mindkét monológ kapkodó, illetve töredezett, néhol hiányos felkiáltó és kérdő mondatokkal, majd öncsítító felszólításokkal indul.
  - Mindkettőben a beszélő önmaga teljes átalakítását fogadja meg egy-egy cél érdekében, egy-egy feladatra való felkészülés, alkalmassá válás érdekében – s az ezt kívánó önredukciót, öncsonkítást. Mindkét elhatározás magában foglalja az öndestrukción: „léha jegyzetek” „letörlése”, „tündéri láncok” „szétszakítása”. Mindkettő fogadalomtétel, eskü, s egyúttal a bírói (és végül, a darabok egésze szerint az ítéletvégrehajtói) szerep fölvétele.
- D)
- a) A Szellem nem beszélt időről, a világ állapotáról, csak konkrét teendőkről.
- b)
- A dán „királyi ágy” megóvása a „vérbujaságtól” az ország egészét érintő feladat, mivel maga a bűn is az ország egészét fertezi. A király az ország egészének jelképe, jelképes megtestestítője.
  - Azt, hogy nem egyéni problémáról van szó, az is alátámasztja, hogy a király nemcsak Hamlet, hanem pl. az örök számára is több mint egy személy: embereszmény, országjelkép.
  - A kísértet megjelenését Horatio is úgy értelmezi, hogy a világ billent ki sarkaiból.
  - Nem Hamlet, hanem Marcellus fogalmazza meg – még e monológ előtt –, hogy az „államgépben rohadt valami”, azaz már ő is általános problémát szimatol a Szellem megjelenése mögött.
- c) Egyfajta általánosító (ha tetszik, a dolgokat felnagyító, azaz „hiperbolizáló”), a konkrét esetekből közvetlenül egyetemes tanulságokat levonó gondolkodásmód, mely a konkrét eseteket mindig valamilyen általános lényeg szimptomájaként, tüneteként, valamilyen szabály (paradigma) megnyilvánulásaként fogja fel. (E „paradeigmatikus, univerzalisztikus” gondolkodásmódról lásd Fodor Géza álláspontját a *Hamlet késlekedése* c. későbbi feladat II./(4) magyarázatában, illetve a drámaesztéta *Nagyon tűre vennők, ha így vennők?* című tanulmányában!)

REFLEKTÁLÁS

5. lépés: 9. feladat

T/9.

88. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók

- A feladat célja az olvasás-értelmezés folyamatában felmerülő, a tanulókat izgató kérdések megfogalmaztatása.
- A feladatot vagy csak a maguk számára írják a diákok, vagy kérjük őket, hogy papírlapokra írják válaszait, hogy a következő óra elején beszédhessük, s az elemzés további pontjain hivatkozhassunk rájuk.

Kiemelt készségek, képességek: problémaérzékenység

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: házi feladat: írás magunknak

9. Házi feladat

Kérdések az első felvonás (az exozíció) nyomán

Tegyél fel öt olyan kérdést, amely az első felvonás olvasása, átgondolása során merült fel benned, és amelyre a közös értelmezés során választ vársz!

A második és a harmadik felvonás – a kölcsönös nyomozás

A szakaszos feldolgozásnak ebben a részében a cselekmény, illetve a jelenetek szigorúan lineáris vizsgálata fokozatosan átadja helyét a motívumvizsgálatnak, az általánosabb kérdések taglalásának. Egyrészt remélhető, hogy erre a harmadik órára már biztosan mindenki elolvasta a darab egészét, másrészt az itt szereplő feladatsoroknak gyakran csak a kiadására kerül ezen az órán sor, megbeszélésüket többször későbbre halasztjuk.

RÁHANGOLÓDÁS

6. lépés: 10–11. feladat

T/10.

89. oldal

5 PERC

Hamlet és Columbo

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak a lehetőségnek a felvillantása, hogy a *Hamletet* – az *Oidipusz királyhoz* hasonlóan – bűnügyi történetként is olvashatjuk. Ugyanakkor cél annak a sajátosságának a felis-

merése is, hogy itt a nyomozás kölcsönös, nem egyirányú. (Ez utóbbi tényre elég, ha a következő feladatban derül fény.)

- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: előzetes tudás mozgósítása, összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

A szakaszos feldolgozásnak ebben a részében a cselekmény, illetve a jelenetek szigorúan lineáris vizsgálata fokozatosan átadja helyét a motívumvizsgálatnak, az általánosabb kérdések taglalásának. Az itt szereplő feladatsorok megoldásának megbeszélését gyakran későbbre halasztjuk majd.

10. Hamlet és Columbo

- a) Ha ismeritek a *Columbo* című bűnügyi tévésorozatot, keressetek közös vonásokat a *Columbo* és a *Hamlet* szerkezete és főhőse között!

Fogalmazzatok meg esetleges különbséget is!

	A HAMLET CÍMŰ TRAGÉDIA	A COLUMBO CÍMŰ KRIMI
Hasonlóság a cselekmény felépítésében, a néző tudásában, ill. a nyomozó célja tekintetében		
Hasonlóság a főszereplő (nyomozó) viselkedésében, a nyomozást segítő önmegjelenítési eljárásában		

- b) Miben hasonlít a néző szempontjából a darabbéli nyomozás az *Oidipusz király* című, nemrégén tanult tragédiában előttünk lejátszódó nyomozáshoz?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

	A HAMLET CÍMŰ TRAGÉDIA	A COLUMBO CÍMŰ KRIMI
Hasonlóság a cselekmény felépítésében, a néző tudásában, ill. a nyomozó célja tekintetében	Mindkét esetben előre tudja a néző, ki a gyilkos és hogyan történt a tett. Itt a Szellemtől tudjuk, mi történt. A <i>Hamlet</i> ben azonban nemcsak Hamlet nyomoz, hanem utána is nyomoznak.	Mindkét esetben a néző előre tudja, ki a gyilkos és hogyan történt a tett. A nyomozó célja annak elérése, hogy a tettes valamiképpen elárulja, leplezze magát, bizonyítékot szolgáltatson maga ellen. Itt a film elején saját szemünkkel látjuk a bűnügyet, még mielőtt Columbo nyomozni kezd.

Hasonlóság a főszereplő (nyomozó) viselkedésében, a nyomozást segítő önmegjelentési eljárásában

Hamlet zavartnak, őrültnek álcázza magát, hogy zavartalanabban nyomozhasson, illetve provokálhassa ellenfelét. Igaz, zavara valódi is.

Columbo esőkabátja olyan, mint Hamlet tettetett őrülete. Feledékenységének álcája a bűnös megzavarását, illetve provokálását szolgálja.

- b) Mindkét műben a nyomozás során a néző olyasmiről tud meg a darab tetőpontján, amit a darab elejétől kezdve tud. Mindkét esetben maga a nyomozó is áldozata lesz nyomozásának – igaz, más-más értelemben.

A kölcsönös nyomozás

T/11.

89. oldal

5–8 PERC

Tanári instrukciók

- Ennek a feladatnak is az előzőhöz hasonló a célja: annak a lehetőségnek a felvillantása, hogy a *Hamletet* bűnügyi történetként is olvashatjuk, illetve annak a sajátosságának a felismertetése, hogy itt a nyomozás kölcsönös, nem egyirányú. Ez a feladat a nyomozásnak erre a kölcsönösségére kérdez rá részletesebben; illetve arra, hogy mindkét nyomozó eszközként használ más embereket.
- A feladat részben már a jelentésteremtés fázisához tartozik.
- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot (a korábbi párok), majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: kérdéssor

11. A kölcsönös nyomozás

A darab a második felvonás kezdetétől kölcsönös, kettős nyomozásra, kettős puhatolódzásra épül. Nyomoz Hamlet és nyomoz Claudius: Claudius Hamlet, Hamlet Claudius titka után.

- a) Mi után nyomoz Claudius? Mi kelti fel gyanúját, mit akar kifürkészni?

Kiket, milyen helyzeteket és emberi kapcsolatokat használ nyomozásának eszközéül?

- b) Mi után nyomoz Hamlet? Mi indította nyomozásra, mit akar elérni nyomozása révén?

Kiket, milyen helyzeteket és emberi kapcsolatokat használ nyomozásának eszközéül?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Claudius Hamlet furcsa viselkedésének indítékai után nyomoz. Gyanúját Hamlet „őrültsége”, rendhagyó viselkedése kelti fel. (Persze saját bűntudata is szerepelhet az okok között.) Nyomozásának eszközéül főkamarsát, Poloniust, Polonius lányát, Opheliát és Hamlet wittenbergi tanuló társait, Rosencrantzt és Guildensternt használja fel. Az Egérfogó-jelenet után talán Hamlet anyját is.
- b) Hamlet azt akarja kideríteni, hogy igaz-e a Szellem állítása, valóban Claudius gyilkolta-e meg az idősebbik Hamletet. A nyomozásra a Szellem parancsa, a Szellem, a kísértet igazmondását, illetve jóindulatát illető kétely indítja. Célja az, hogy Claudiusra arra készítse, hogy elárulja magát, mintegy tanúskodjon önmaga ellen. Hamlet a színészeket, illetve az általuk előadott darabot használja eszközül, de valamelyest az ellene fölhasznált embereket is fölhasználja. Tehát barátait, szerelmét.

JELENTÉSTEREMTÉS

7. lépés: 12. feladat

A Polonius család második jelenete (II/1.)

T/12.

90. oldal

6–8 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a jelenet elemzésén túl a *Hamlet* kettős, lineáris-kauzális és ellenpontosító-tematikus szerkezetének a bemutatása egy, az ok-okozati cselekményláncolat szempontjából feleslegesnek tűnő, epizódyszerű jelenet kontextusba helyezésén keresztül.
- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: rész elhelyezése az egészben: ok-okozati és motivikus kontextusban

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, befejezést kívánó mondatok

12. A Polonius család második jelenete – II/1.

Ez a jelenet – hasonlóan az első felvonás harmadik jelenetéhez –, különösen ennek első fele feleslegesnek tűnő epizódnak hathat, ha a darabban csak Hamlet bosszúfeladatára s annak végrehajtására, az ezzel kapcsolatos LINEÁRIS-KAUZÁLIS (EGYENES VONALÚ, OK-OKOZATI) ESEMÉNYLÁNCRA összpontosítunk.

Ugyanakkor, ha a dráma visszatérő tematikus elemeire, „TEMATIKUS RITMUSÁRA”, ha tetszik, VEZÉRMOTÍVUMAIra figyelünk, távolról sem felesleges ez a jelenet, mivel legalább két, de inkább három ilyen alaptéma, vezérmotívum éppen itt jelenik meg.

Érveljete a jelenet felesleges, illetve fontos volta mellett!

Ehhez a színt kettébontottuk Rajnáld–Polonius és Polonius–Ophelia párbeszédére, „aljelenetére”.

a) Polonius és Rajnáld

A JELENET, A PÁRBESZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FELESLEGES, MERT...	A JELENET, A PÁRBESZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...	A JELENET, A PÁRBESZÉD A DRÁMA MOTIVIKUS-TEMATI- KUS SZERKEZETE (VEZÉRMO- TÍVUMAI) SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...

b) Polonius és Ophelia

A JELENET, A PÁRBESZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FELESLEGES, MERT...	A JELENET, A PÁRBESZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...	A JELENET, A PÁRBESZÉD A DRÁMA MOTIVIKUS-TEMATI- KUS SZERKEZETE (VEZÉRMO- TÍVUMAI) SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...

c) Polonius milyen következtetést von le a lányával folytatott beszélgetésből, s milyen cselekedetre szánja el magát a jelenet végén?

A Hamlet szövegének bizonytalan önazonossága

Epizodikusság és regényszerűség, avagy kettős – egyenes vonalú, ok-okozati és tematikus – struktúra

A Hamlet a megjelenített világ tárgyi gazdagságában és a részletezett epizódok gazdagságában már-már a regényekre emlékeztet. Ezt a vonását a kritikusok is gyakran felvetik, ki dicsérő, ki elmarasztaló előjellel. A rendezők – már csak a darab szinte eljátszhatatlan terjedelme miatt is – ki-kihagynak egy-egy szövegrészt, cselekményszálat, epizódot. Ez már csak azért is jogos, mert Shakespeare-nek ez a leghosszabb darabja (4024 sor), melynek hosszúsága részben abból származik, hogy a szöveg gondozói a „végleges eredeti szöveg” összeállításánál, kiadásánál a második, az úgynevezett jó kvartót (1604–1605-ös, negyedréte alakú kiadást) kiegészítették azokkal a sorokkal, amelyek csak a fólió kiadásban (az 1623-as nagylapos összkiadásban) voltak megtalálhatóak. (Régebben, 1930 előtt a fólió szövegét egészítették ki a jó kvartó alapján.) Így a darab általunk ismert (s pl. Arany János által fordított) szövegét ebben a teljes formájában sem Shakespeare, sem korának színháza nem ismerhette.

A mi Hamletünk szövege tehát bizonyos szempontból nem „a hiteles és eredeti drámaszöveg”, mivel több változat összedolgozásából született. A Hamlet című dráma szövegének identitása, önazonossága tehát ugyanúgy kérdéses, mint a főhős identitása.

Vannak olyan felfogások, amelyek szerint a Hamlet számtalan FÖLÖSLEGES SZÖVEGHELYet tartalmaz, ha csak a darab cselekményét közvetlenül előmozdító, egyenes vonalú, ok-okozati struktúrát (a lineáris-kauszális struktúrát) fogadjuk el nélkülözhetetlenek. „Ilyen például az I. felvonás 1. jelenete, Hamlet monológja az »egyetlen csepp gonoszságról« az I. felvonás 4. jelenetében, a Pyrrhus-monológ a II. felvonás 2. jelenetében, bizonyos értelemben ilyen a »Lenni vagy nem lenni« monológ (III. 1.), Hamletnek a színészekhez intézett tanácsai a III. felvonás 2. jelenetében, illetve a temetőjelenet (V. 1.) első, hosszabb része.” (Kékesi Kun Árpád) Az előbbi idézet szerzője, egy kortárs magyar

drámatudós több angolszász kutató (pl. Anthony Brennan, Terence Hawkes) nyomán a darabnak KETTŐS, ILLETVE ELLENPONTOZÓ STRUKTÚRÁT tulajdonít. A KETTŐS STRUKTÚRA annyit jelent, hogy a Hamlet LINEÁRIS, OK-OKOZATI CSELEKMÉNYE mellett az ismétlődő témák egyfajta TEMATIKUS RITMUST alkotnak, s ami nem olyan fontos a cselekmény előrehaladása szempontjából, az a jelenet vagy monológ még igen csak fontos lehet a tematikus szerkezet kibontakozásában. Az ELLENPONTOZÓ SZERKEZET csak részben azonos ezzel: arra utal, hogy a Hamletben gyakoriak a más hangulatú, más tematikájú, a megelőző jelenettel ellentétező szerkezetet alkotó közbeékelések. (Pl. a legelső jelenet baljós hangulatával ellentétet alkot a második nyugalma és derűje, a politikai jelenetekkel mintegy feleselnek a családi-magánéleti jelenetek.)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) Polonius és Rajnáld

A jelenet, a párbeszéd a cselekmény szempontjából felesleges, mert...	A jelenet, a párbeszéd a cselekmény szempontjából fontos, mert...	A jelenet, a párbeszéd a dráma motivikus-tematikus szerkezete (vezérmotívumai) szempontjából fontos, mert...
...egyáltalán nem viszi előre a cselekményt. Laertes e pillanatban nem érdekes számunkra.	...emlékeztet bennünket a távollévő fiúra, Laertesre, aki majd visszatér. Másrészt más fénybe helyezi Polonius Hamlet utáni leskelődését: ez nem olyan rosszindulatú, ha P. saját fiáról is így gyűjt információt.	...a KÉMKEDÉS, LESKELŐDÉS, MEGFIGYELÉS motívumának rendszerébe illeszkedik. A motívum első jelentkezése.

b) Polonius és Ophelia

A jelenet, a párbeszéd a cselekmény szempontjából felesleges, mert...	A jelenet, a párbeszéd a cselekmény szempontjából fontos, mert...	A jelenet, a párbeszéd a dráma motivikus-tematikus szerkezete (vezérmotívumai) szempontjából fontos, mert...
...Hamlet örületéről a későbbi jelenetekből enélkül is tudomást szerezhetnénk, miként arról is, hogy Polonius ezt Ophelia visszautasító magatartásával magyarázza.	...innen értesülünk először Hamlet örülthet méltó viselkedéséről, aminek legkirívóbb formáit ezután már nem kell újrájátszani. Emellett szünetében látjuk Polonius gyanúját az örület okáról: így a gyanú jóval hitelesebb, ráadásul az önvád motívumával párosulva Polonius emberibb arca (nem az üres udvaroncé) ismét hangsúlyt kap.	...az ŐRÜLET MOTÍVUMA itt jelenik meg először – mégpedig annak a beszélgetőpartnert boldoddá tevő intellektuális átformálása nélkül. A királyi család mellett ismét egy PÁRHUZAMOS CSALÁD belviszonyaira terelődik a figyelem, ami nélkül Laertes haragja és bosszúvágya később nem lenne elég hiteles.

c) Polonius azt a következtetést vonja le, hogy Hamlet a visszautasított szerelem miatt háborodott meg, s hogy erről a királyt mielőbb tudósítani kell, hogy az ne aggódjon fölöslegesen Hamlet viselkedése miatt.

8. lépés: 13–15. feladat

Jelenet vagy jelenetfüzér: Hamlet arcai (II/2.)

T/13.

92. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a jelenet(sor) elemzése során a címszereplő különböző kapcsolatokban, különböző relációkban megjelenő vonásainak felfedezése. Ami értelmezhető a figyelemirányítás és a szüntelen perspektívaváltások jegyében (lásd a 6. feladatot!) is, és annak a gondolatnak a jegyében is, hogy Hamlet a tettere való felkészülés során mérlegre teszi emberi kapcsolatait, letörli ama „léha jegyzeteket”. Külön érdemes felhívni a figyelmet, hogy Hamlet SZÓJÁTÉKAI egyrészt „őrültségének” maszkjához tartoznak, másrészt viszont alapvető szerepük van SZELLEMI FÖLÉNYÉnek megteremtésében.
- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: idézetek értelmezése, a beszélők közötti társadalmi és érzelmi viszony megállapítása, a beszélő szándékának megállapítása; a szójátékok szerepének megfigyelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: kettéosztott napló

13. Jelenet vagy jelenetfüzér: Hamlet arcai – a II/2.

- a) Hamlet megjelenése előtt kivel, kikkel és miről tárgyal a király és a királyné? Jelöljétek, hogy melyik megbeszélés vonatkozik Hamletre, s mennyiben!

i.:

ii.:

iii.:

- b) A jelenet következő részeiben Hamletet látjuk különböző emberek társaságában. Az idézetekhez kapcsolt kommentárokkal írjátok be a kettéosztott naplóba, hogy kinek milyen arcát mutatja, kivel hogyan beszél, hogyan viselkedik a királyfi! Ha valakivel többször is beszél, azt jelöljétek egy helyén, egy dobozában a táblázatnak!
(Az itt megadott idézeteket szóban jobbakkal, hosszabbakkal is kiegészíthetitek! Keressétek ki Hamlet legszellemesebb szójátékait!)

A BESZÉLGETŐTÁRS(AK)	JELLEMZŐ IDÉZETEK HAMLETTŐL	ÉRTELMEZŐ MEGJEGYZÉSEK A) A SZEREPLŐ HAMLETHEZ VALÓ VISZONYÁRÓL B) CÉLJÁRÓL, A BESZÉLGETÉSBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL C) HAMLET VELE SZEMBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL
POLONIUS	„Derekasan: maga halkufár.” „Ne engedje napon járni; a fogékonyság nagy áldás, de nehogy a leánya fogékony találjon lenni. Barátom, vigyázz.” Polonius: „– Mi az, mit olvas, fönséges úr?” Hamlet: „Szó, szó, szó.”	
ROSENCRANTZ ÉS GUILDENSTERN	„De, hogy a barátság tört útján maradjunk, mi hoz titeket Helsingörbe?” „Dánia börtön.” „Én csak fölszéllel vagyok boldog; de ha délről fú, én is megismerem a sólymot a gémtől.”	
ELSŐ SZÍNÉSZ, A SZÍNÉSZEK	„Uraim, üdvözlöm mindnyájukat. Tegyük úgy, mint francia solymász: amint megpillantjuk, eresszük rá: most mindjárt szavaljunk egyet. Nosza, egy kis ízelítő ügyességtekből: egy indulatos szavalást! Halljuk!”	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

- i.: Rosencrantzcal és Guildensternnel – arról, hogy fürkésszék ki, mi bántja, miért van „kicserélve”.
- ii.: Voltimanddal (+Polonius és Cornelius) – a Fortinbrast leállító diplomáciai hadművelet sikeréről.
- iii.: Poloniusszal – arról, hogy levele bizonyága szerint Hamlet szerelmes Opheliába, s Polonius szerint elborulásának az az oka, hogy ő eltította Opheliát tőle. Javasolja, hogy Opheliát „eresszék” Hamlethez, hogy a fiatalokat kihallgatva megbizonyosodhassanak Polonius feltételezésének helyességéről.

b)

A BESZÉLGETŐTÁRS(AK)	JELLEMZŐ IDÉZETEK HAMLETTŐL	ÉRTELMEZŐ MEGJEGYZÉSEK A) A SZEREPLŐ HAMLETHEZ VALÓ VISZONYÁRÓL B) CÉLJÁRÓL, A BESZÉLGETÉSBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL C) HAMLET VELE SZEMBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL
POLONIUS	<p>„Derekasan: maga halkufár.”</p> <p>„Ne engedje napon járni; a fogékonyság nagy áldás, de nehogy a leánya fogékony találjon lenni. Barátom, vigyázz.”</p> <p>Polonius: „– Mi az, mit olvas, fönséges úr?” Hamlet: „Szó, szó, szó.”</p>	<p>a) Egyfelől a királyt szolgáló udvaroncként, másfelől Hamlet szerelmének apjaként viszonyul Hamlethez, az udvar második emberéhez.</p> <p>b) Meg szeretné tudni H. viselkedésének okát.</p> <p>c) H. egyfelől játssza a bolondot, másfelől szójátékai révén ő csinál bolondot Poloniusból. Eljátszik azzal is, hogy P. lányos apa, szerelme apja.</p>
ROSENCRANTZ ÉS GUILDENSTERN	<p>„De, hogy a barátság tört útján maradjunk, mi hoz titeket Helsingörbe?”</p> <p>„Dánia börtön.”</p> <p>„Én csak fölszéllel vagyok bolond; de ha délről fú, én is megismerem a sólymot a gémtől.”</p>	<p>a) Régi tanuló társai és barátai, de most a királyt szolgálják.</p> <p>b) Meg akarják tudni, miért cserélődött ki.</p> <p>c) Hamlet először nagyon baráti és őszinte velük, lelkiállapotát is feltárja nekik, de végül, mivel kiderül, hogy nem egy oldalon állnak, felvillantja bolondos szójátékait, s jelzi, hogy hiába próbálkoznak vele.</p>
ELSŐ SZÍNÉSZ, A SZÍNÉSZEK	<p>„Uraim, üdvözlöm mindnyájukat. Tegyük úgy, mint francia solymász: amint megpillantjuk, eresszük rá: most mindjárt szavaljunk egyet. Nosza, egy kis ízelítő ügyességekből: egy indulatos szavalást! Halljuk!”</p>	<p>a) Régi ismerősök, akiknek Hamlet pártolója.</p> <p>b) Mesterségüket űzni, pénzt keresni jöttek az udvarba.</p> <p>c) Hamlet végig megbecsüléssel bánik velük, örületének nyomát sem mutatja.</p>

Hamlet és Ophelia

T/14. 94. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja Hamlet egy újabb kapcsolatának, újabb relációban való viselkedésének vizsgálata: Hamlet és Ophelia leghíresebb párbeszédének a kommentálása. A kapcsolatnak az adott szöveg helyen túli, komplexebb vizsgálatát a kettéosztott naplót és a kérdéseket követő, a portfólióba szánt átfogóbb feladatok kérik. Ezekre mindenképpen hívjuk föl a tanulók figyelmét!
- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: helyzet és beszédmód, lélekállapot és nyelvhasználat összefüggésének felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: kettéosztott napló

14. Hamlet és Ophelia

A harmadik felvonás első jelenete bizonyos szempontból szerves folytatása és ismétlése a második felvonásnak. Ez a felvonás is a királyi pár és Rosencrantzék, majd a királyi pár és Polonius Hamletre vonatkozó beszélgetésével indul. Folytatás és különbség is, hogy itt már nem csupán Polonius és Rosencrantzék feladata Hamlet lelkiállapotának kifürkészése, hanem Opheliáé is.

- a) Ezért most rá vonatkozóan is töltsétek ki az iménti kettéosztott naplót!

A BESZÉLGETŐTÁRS	JELLEMZŐ IDÉZETEK HAMLETTŐL	ÉRTELMEZŐ MEGJEGYZÉSEK A) A SZEREPLŐ HAMLETHEZ VALÓ VISZONYÁRÓL B) CÉLJÁRÓL, A BESZÉLGETÉSBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL C) HAMLET VELE SZEMBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL
OPHELIA	„Mert ha becsületes vagy, szép is: nehogy szóba álljon becsületed szépségeddel.” „Én egykor szerettelek.” „Ne hittél volna nekem; mert hiába oltja be az erény e mi vén	

	<p>törzsünket, megérik rajtunk a vad íz. Én nem szerettelek.”</p> <p>„Eredj kolostorba; minek szaporítanál bűnösöket!”</p> <p>„Cinkos gazemberek vagyunk mindnyájan: egynek se higgy közülünk. Menj Isten hírével, kolostorba. Hol az apád?”</p> <p>„Hallottam híret, festjük is magunkat, no bizony. Isten megáldott egy arccal, csináltok egy másikat; lebegtek, tipegtek, selypegtek; Isten teremtéseinek gúnyneveket adtok, s kacérságból tudatlannak mutatkoztok.</p> <p>Eredj! jóllaktam már vele; az őritett meg. Nem kell több házasság, mondom; aki már házasa, egy híján, hadd éljen; a többi maradjon úgy, amint van. Zárdába; menj!”</p>	
--	--	--

b) Ophelia most másodszor „árulja el” Hamletet. Mi volt az első „árulás”, miben áll a mostani?

Mi utal arra, hogy Hamlet sejti, nem bízhat Opheliában?

- PSzé és PSza • Írj egyoldalas kisesszét arról, hogy *Ophelia miért ilyen engedelmes!* Mennyiben következik ez jelleméből, s mennyiben az apjától és bátyjától hallott érvekből? (Mik is ezek az érvek?)
- Milyen következményei vannak jókislányi engedelmességének?
- Röviden állítsd szembe magatartását a *Romeo és Júlia* című dráma Júliájának alakjával!
- Írj egyoldalas esszét arról, hogy vajon *Hamlet valójában szereti-e Opheliát*, illetve arról, hogy mi minden befolyásolja vele való viselkedését!
- Gyűjtsd össze és értelmezd a darabban erre vonatkozó ellentétes, ellentmondásos kijelentéseket! Mind a korábbi szövegrészeket (pl. II/1.), mind a későbbieket (pl. V/1.) vedd figyelembe, ne csak a III. felvonás első és második jelenetét!
- *Hamlet és Ophelia számos szempontból egymás tükrői.* Mi mindenben hasonlít egymáshoz viselkedésük és sorsuk?
- Írj erről egyoldalas esszét!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

A BESZÉLGETŐTÁRS	JELLEMZŐ IDÉZETEK HAMLETTŐL	ÉRTELMEZŐ MEGJEGYZÉSEK A) A SZEREPLŐ HAMLETHEZ VALÓ VISZONYÁRÓL B) CÉLJÁRÓL, A BESZÉLGETÉSBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL C) HAMLET VELE SZEMBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL
OPHELIA	<p>„Mert ha becsületes vagy, szép is: nehogy szóba álljon becsületed szépségeddel.”</p> <p>„Én egykor szerettelek.”</p> <p>„Ne hittél volna nekem; mert hiába oltja be az erény e mi vén törzsünket, megérik rajtunk a vad íz. Én nem szerettelek.”</p> <p>„Eredj kolostorba; minek szaporítanál bűnösöket!”</p> <p>„Cinkos gazemberek vagyunk mindnyájan: egynek se higgy közülünk. Menj Isten hírével, kolostorba. Hol az apád?”</p> <p>„Hallottam hírét, festjük is magunkat, no bizony. Isten megáldott egy arccal, csináltok egy másikat; lebegtek, tipegtek, selypegtek; Isten teremtéseinek gúnyneveket adtok, s kacérságból tudatlannak mutatkoztok. Eredj! jóllaktam már veled; az őrtett meg. Nem kell több házasság, mondom; aki már házas, egy hiján, hadd éljen; a többi maradjon úgy, amint van. Zárdába; menj!”</p>	<p>a) Opheliának udvarolt Hamlet, a lány ezt régen szívesen fogadta. Alighanem szereti Hamletet, de apjának engedelmes lánya.</p> <p>b) O. egyrészt apjáiék megbízásából meg akarja tudni, hogy mi is Hamlet baja, illetve viszonya őhozzá, másrészt személyesen is érdeklik az ifjú iránta való érzelmei.</p> <p>c) Hamlet ellentmondásosan nyilatkozik Ophelia iránti érzéseiről. Az egészet összeköti a női, illetve az emberi természetről alkotott lesújtó véleményével. A hamisság, a csalás és az ember alantasabb, állati természetének uralmáról anyja hűtlensége alapján kialakított képével szembesíti Opheliát. A bizalmatlanság talán óvó szándékkal is kiegészül, ha durva formában is.</p>

- b) Az első árulás az volt, hogy Hamlet levelét megmutatta Poloniusnak. A második az, hogy most tudja, csalétek: Polonius és Claudius a kárpit mögül hallgatónak. A „Hol az apád?”, illetve a „be kellene zárni” kitéréseket egyes értelmezők és rendezők úgy értik, hogy Hamlet tudja, kihallgatják. Ez valószínűleg nincs így, de a megnyilatkozások akkor is arra vallanak, hogy Hamlet úgy érzi, Ophelia az apja, nem pedig az ő pártján áll, nem bízhat benne.

Hamlet őrülete

T/15.

95. oldal

10 PERC

(A feladat házi feladattá tehető, ez esetben a megbeszélésre szánt tíz percre a következő órák egyikén lesz szükség)

Tanári instrukciók

- A feladat célja Hamlet valódi vagy színlelt őrületének, az őrületnek mint több funkciójú maszknak és szerepnek, illetve a mögötte rejlő lélek- és idegállapotnak a vizsgálata. Itt is kezdi felváltani a lineáris olvasatot a motívumvizsgálat. Az átfogó feladatok egy része itt is a portfóliós feladatsorban található.
- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot (amennyiben az órán végezzük el), majd rövid közös megbeszélés következik.

Kiemelt készségek, képességek: következtetések levonása állítások közötti választással, állítások alátámasztása példákkal

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: állítások kiválasztása, rangsorolása, példakeresés

15. Hamlet őrülete

Az első felvonás végén Hamlet barátainak bejelenti, hogy „furcsa álcát fog ölteni”:

„Bármily fonákul viselem magam
– Minthogy talán, úgy látom, ildomos lesz
Ezentúl furcsa álcát öltönnem –”

De már előtte, a Szellemmel való beszélgetése után olyan furcsán beszél, hogy szavait barátja, Horatio „zavart beszéd”-nek minősíti. Ez a kettősség és kérdés a dráma egészén végigvonul: őrült-e Hamlet vagy csak tetteti az őrületet?

- Melyik állításokat tartjátok igaznak?
A három legpontosabb, legmeggyőzőbb állítást válasszátok ki és húzzátok alá!
- Hamlet nem őrült, csak szerepet játszik, mert a döntéshez és cselekvéshez időt akar nyerni az őrület álcája alatt.
  - Hamlet őrülete nyomozási kellék, amely mögött elbújva jobban tudja a Szellem állításait ellenőrizni, Claudius bűnösségéről megbizonyosodni, illetve azt nyilvánosan leleplezni.
  - Hamlet nem őrült, de nem is egészen ura a cselekedeteinek. Az idegösszeroppanás határán áll, depressziós (mániás depressziós). Az őrülettel mint súlyosabb betegséggel lelki megrendültségét, sérültségét palástolja.

- iv.) Hamlet nem őrült, de lelkileg labilis, az őrület tettetése ennek a megrendültségnek az okáról van hivatva elterelni a figyelmet.
- v.) Hamlet álcázásul és figyelem-elterelésül választja az őrület álarcát, de ez a maszk szándéka ellenére valójában éppen hogy rátereli mindenkinek a figyelmét.
- vi.) Hamlet azért játssza az őrületet, hogy ezzel magára terelje a figyelmet, s Claudius és szövetségeseit cselekvésre, elkötelezettségeik és szándékaik elárulására készítse.
- vii.) Hamlet azzal, hogy őrületet játszik, nagyobb gondolkodási (nyelvi) és cselekvési szabadságot vív ki a maga számára. A tettetett őrület révén környezetét jobban meg tudja zavarni, jobban ki tudja fürkészni igazi természetüket és kötődéseiket.
- viii.) Egyéb magyarázat, saját megfogalmazás:
  - b) Keressetek és soroljatok föl olyan jeleneteket, ahol Hamlet egyértelműen csak játssza az őrületet!
  - c) Keressetek olyan jeleneteket, ahol Hamlet valóban elveszti az önmaga fölötti ellenőrzést!
  - d) Keressetek olyan jelenetet a harmadik felvonásban, ahol Hamlet bizonyítani akarja, hogy nem őrült!
Miért nem sikerül neki ez a bizonyítás? Több okot is felsorolhattok.
  - e) Hol játszik Hamlet őrült helyett saját maga szerint is bohócot, udvari bolondot?

PSzé Keresd meg az ötödik felvonásban azt a jelenetet, amelyben korábbi viselkedéséért maga is elmeállapotát vagy lelkiállapotát okolja, azaz mintegy elismeri őrületét, lelki hasadtságát! Fél oldalban értelmezd a jelenetet és előzményeit!

PSza Írj egyoldalas esszét Hamlet valódi vagy tettetett „őrületéről”, ennek megnyilvánulásairól, változatairól, értelmezési lehetőségeiről!

PA Rajzold le az „őrült”(?) Hamletet két szituációban! (Pl. Poloniusszal bohóckodva vagy Opheliával folytatott egyik társalgása közben.)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) A II/2.-ben vagy a III/2.-ben Poloniusszal, illetve Rosencrantzékkel folytatott beszélgetésekben.
- c) A Szellemmel való találkozás (I/5.) után valóban zavart. Egyes pontjain a Hecuba-monológ a II/2. végén szintén háborgó, zavart elmére vall. Az Opheliával a III/1.-ben folytatott beszélgetésben, s főleg az anyjával folytatott nagy beszélgetésben, a lakosztály- vagy hálószoba-jelenetben (III/4.) Hamlet néhol elveszti önkontrollját. Polonius ledöfése sem egészen tiszta tudatállapotban történik.
- d) Egyrészt azért nem sikerül, mert anyja nem látja a Szellemet, akinek jelenlétét Hamlet bizonygatja. Másrészt beteg elmeállapotú emberekre eléggé jellemző, hogy bizonygatják

elméjük épségét. Harmadrészt szélsőséges lélek- és idegállapotra vall az, ahogyan Hamlet anyját ironikus, de bántóan részletező biztatással „beszéli rá” rá bűnös szexuális életének folytatására.

- e) Pl. a színészek előadásának kezdetén, s ezt Opheliának néven is nevezi: „Hiszen én vagyok a világ első bohóca” („O God, your only jig-maker”).

9. lépés: 16. feladat

Öt monológ

T/16.

97. oldal

25 PERC

(10 perc csoportmunka, 5x3 perc a beszámolókra)

Tanári instrukciók

- A feladat célja a dráma öt monológjának vizsgálata. Egyrészt a szituáció, a kontextus és a monológ viszonyának a vizsgálata, másrészt a monológoknak mint világgép-körvonalazásoknak és beszédaktusoknak a dráma egészével, illetve Hamlet más megnyilatkozásaival való szembeesítése.
- A tanulók csoportmunkában beszélnek meg és rögzítik a megoldásokat, majd a csoportok szóvivői beszámolnak az eredményekről. (A monológ csoportbéli tanulói felolvasása természetesen a többiek párhuzamos néma olvasását nem helyettesíti!) Itt célszerű szabad témaválasztás/monológválasztás alapján alakítani csoportokat. Ha az osztály ismeretében erre nem merünk vállalkozni, akkor az A) és a D) feladatot adjuk lassabban dolgozó diákoknak, a B) feladatot az erősebben cselekményorientált, illetve lélektani érdeklődésű diákoknak, míg a C) és az E) monológot bölcséleti érzékenységgel is rendelkezőknek. A csoportok munkáját a feladatmegoldás közben is segítjük! (Végzésük esetén – s ha ehhez adottak képességeink – a monológok felolvasását is átvállalhatjuk.)

Kiemelt készségek, képességek: akció és dikció egységének, illetve ellentétének a felismerése, gondolatmenet és metaforika kapcsolatának felismerése, a monológok retorikai és stilisztikai felépítésének felismerése, az alakzatok és szóképek által kifejezett értékrend, értékproblémák felismerése

Célcsoport – differenciálás: négy-hatfős homogén csoportok az instrukciókban leírt egyik elv alapján vagy heterogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik

16. Öt monológ

A Hamlet tartalmazza talán a drámairodalom leghíresebb monológjait. A címszereplő részben éppen monológjai révén nő szinte túl a dráma szituációin és ok-okozati cselekményláncán.

A következő feladatban a Hamlet monológjaival, a monológok Hamletjével fogtok foglalkozni.

Csoportotok egyik tagja olvassa fel az adott csoport által feldolgozandó – s mindenki előtt ott lévő – monológot, majd közösen oldjátok meg a feladatokat.

Végül tegyétek közzé az eredményeiteket!

A) Hamlet vallomása Rosencrantznak és Guildensternnek

...Én egy

idő óta (bár nem tudom, miért) elvesztettem minden kedvemet s felhagytam minden szokott gyakorlatimmal; és, igazán, oly nehéz hangulatba estem, hogy ez a gyönyörű alkotmány, a föld, nekem csak egy kopár hegyfok; ez a dicső mennyezet, a lég, ez a felettem függő kiterjedt erősség, ez arany tüzekkel kirakott felséges boltozat, no, lássátok, mindez előttem nem egyéb, mint undok és dögletes párák összeverődése. S mily remekmű az ember! Mily nemes az értelme! Mily határtalanok tehetségei! Alakja, mozdulata mily kifejező és bámulatos! Működésre mily hasonló angyalhoz! belátásra mily hasonló egy istenséghez! a világ ékessége! az élő állatok mintaképe! És mégis, mi nekem ez a csipetnyi por? Én nem gyönyörködöm az emberben, nem – az asszonyban se, hiába mosolygasz.

(II/2. 285–301)

- a) Mi utal e vallomásban a reneszánsz világszemléletre?
- b) Milyen kettősség uralja ezt a „kismonológot”?
Emeljetek ki belőle három ellentétbe állított képet!
- c) Hogyan kapcsolható a monológ értékszemlélete Hamlet alábbi, pár sorral korábban olvasható eszmefuttatásához?
Hogyan, minek alapján minősítjük, ítéljük meg Hamlet szerint a világ jelenségeit?

HAMLET

Dánia börtön.

ROSENCRANTZ

Úgy az egész világ is az.

HAMLET

De még milyen! mennyi rekesz, őrhely és dutyi van benne!
s Dánia egyik legcudarabb.

ROSENCRANTZ

Mi nem úgy gondolkozunk, fönség.

HAMLET

Nektek hát nem az; mert nincs a világon se jó, se rossz;
gondolkodás teszi azzá. Nekem börtön.

- d) Az „Én egy idő óta...” kezdetű prózai monológ alapján hogyan jellemeznétek Hamlet lelkiállapotát? Vajon mi hozhatta létre ezt a lelkiállapotot?

PSzé Hallgasd meg a *Hair* című musicalből a monológ megzenésített feldolgozását! („*What a piece of work is a man!*”)
Értelmezd a monológnak a *Hair*ben betöltött helyét és szerepét!

B) A Hecuba-monológ

HAMLET

Ugy; hordjon Isten: – Most magam vagyok
Ó, mily gazember s pár rab vagyok én!
Nem szörnyűség az, hogy lám, e színész,
Csak költeményben, álom-indulatban
Egy eszmeképhez úgy hozzátöri
Lelkét, hogy arca elsápad belé,
Könny ül szemében, rémület vonásin,
A hangja megtörik, s egész valója
Kiséri képzetét? S mind semmiért!
Egy Hecubáért!
Mi néki Hecuba, s ő Hecubának;
Hogy megsirassa? Mit nem tenne még,
Ha szenvedélyre volna oly oka,
Mint van nekem? Könnyárba fojtaná
A színpadot, s irtóztató beszéddel
Repeztené meg a nézők fülét,
Hogy a vétkes megőrüljön belé,
Képedjen az igaz, s a közönyös
Zavarba essék; elkábítaná
Magát a szem s fül érzetét. De én,
Lágyszívű, bárgyu gaz, bujkálok egyre,
Álomszusikként, nem lendítve semmit;
Még szólni sem merek – nem, oly királyért
Kinek sajátján s drága életén
Gonosz rablás esett. Hah! gyáva volnék?
Ki mond pimasznak? zúzza bé agyam?
Tépi szakállam, s dobja a szemembe?
Fricskázza orrom? s mondja, hogy hazug
A májam, a tüdőm? Ki teszi meg? Hah!
Biz’ Isten, elnyelem. Nincs abba’ mód,
Hogy én galambepéjű ne legyek,
Vagy zsarnokság alatt elkeseredni

Epém legyen; különben már azóta
A lég minden keselyűit hízlalom
E szkláv dögével. Véres, buja gaz!
Lelketlen, álnok, fajtalan gazember!
Ó, bosszu!
Ki állja? Mily számár vagyok! Hiszen
Szép az, valóban, és nagy hősiség,
Hogy én, a drága meggyilkolt fia,
Kit ég s pokol bosszúra ösztönöz,
Szavakkal hűtöm a szám, mint lotyó,
És szitkozódok, mint egy nőcseléd
Vagy szobasurló.
Phí, fürtelem! fuj! – Törd magad, te agy! –
Hallottam én, hogy nagy gonosztevőt
Színházban a csupán költött darab
Úgy meghatott lelkéig, hogy legottan
Önként feladta bűnös tetteit;
Mert, nyelve nincs bár, a gyilkos merény
A legcsodásabb szerven tud beszélni.
Most, e színészek által, az atyám
Megöléséhez hasonlót játszatok
Bátyám előtt: lesem minden vonását;
Lelkébe nyúlok az elevenig;
S ha rezzen is: tudom, hogy mit tegyek.
A látott szellem ördög is lehet,
Mert az is ölthet oly tetszős hüvelyt,
S tán gyöngeségem, mélakórom által
– Mert ily kedélyre nagy hatalma van –
A kárhozatba dönt. Nincs rá bizonyosság
Ennél külön; de tör lesz e darab,
Hol a király, ha bűnös, fennakad.
El.

(II/2. 526–588.)

- a) Ez a monológ a harmadik felvonás végén mélyen be van ágyazva a darab cselekményébe, okozati rendjébe. Bizonyítsátok!
- Hogyan szűrődik át a megelőző jelenet a monológba, kivel s hogyan állítja szembe Hamlet saját viselkedését?
  - A monológból és közvetlen előzményeiből milyen cselekvésbeli elhatározás fogalmazódik meg a szöveg vége felé?
Fogalmazzatok meg mai és metaforákban szegényebb nyelven!

Sokan Shakespeare művészetének s különösen a Hamletnek lényegi újdonságát a szereplők önértelmezésében, „ön-kihallgatásában” (Harold Bloom), azaz az erős – bizonyos értelemben a modern személyiséget szülő – önreflexivitásban határozzák meg. Abban, hogy Hamlet egyszerre nézi kívülről és belülről önmagát.

- b) Emeljete ki néhány önszidalmazó-önkáromló kifejezést a monológból!
- c) A tett helyett választott beszédet miféle, kikre jellemző tulajdonságnak tartja Hamlet?
- d) Milyen funkciója és jelentése lehet a monológban a sok kérdőjelnek?
- e) A sok kérdő- és felkiáltójel milyen lelkiállapotra utal?
- Keressetek olyan kérdéseket, amelyeket Hamlet nem is biztos, hogy önmagához intéz!
  - Keressetek Hamlet e monológbeli önjellemzésében önellentmondásokat!
- f) Tétlenségét Hamlet a monológ utolsó negyedében milyen racionális, a darab elejére visszautaló kétellyel magyarázza?
Miért van szükség a színdarabon belüli színdarab segítségével a király számára állított csapdára, „tőrre”?

PSzé A híres Hecuba-monológ előtti hosszú Pyrrhus-monológ, melyet Hamlet kezd el, s a színeskirály mond végig – s melyet sok rendező felesleges szöveggként kihúz a drámából – milyen párhuzamokat mutat a Hamlet alaptörténetével, mennyiben része a darab „tematikus ritmusának”?

C) A „Lenni vagy nem lenni”-monológ

- a) A monológ olvasása közben húzzátok – külön-külön – alá azt a tíz szót, amelyek szerintetek a legfontosabbak a monológban!
Egyéni aláhúzásaitokat azután vessétek is össze!

HAMLET

Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés.
Akkor nemesb-e a lélek, ha tűri
Balsorsa minden nyűgét s nyilait;
Vagy ha kiszáll tenger fájdalomja ellen,
S fegyvert ragadva véget vet neki?

Meghalni – elszunnyadni – semmi több;
S egy álom által elvégezni mind
A szív keservét, a test eredendő,
Természetes rázkódtatásait:
Oly cél, minőt óhajthat a kegyes.

Meghalni – elszunnyadni – és alunni!
 Talán álmodni: ez a bökkenő;
 Mert hogy mi álmok jönek a halálban,
 Ha majd leráztuk mind e földi bajt,
 Ez visszadöbbszent. E meggondolás az,
 Mi a nyomort oly hosszan élteti:
 Mert ki viselné a kor gúny-csapását,
 Zsarnok bosszúját, gőgös ember dölyfét,
 Útált szerelme kínját, pör-halasztást,
 A hivatalnak packázásait,
 S mind a rugást, mellyel méltatlanok
 Bántalmazták a túró érdemet:
 Ha nyugalomba küldhetné magát
 Egy puszta törrel? – Ki hordaná e terheket,
 Izzadva, nyögve élte fáradalmin,

Ha rettegésünk egy halál utáni
 Valamitől – a nem ismert tartomány,
 Melyből nem tér meg utazó – le nem
 Lohasztja kedvünk, inkább túrni a
 Jelen gonoszt, mint ismeretlenek
 Felé sietni? – Ekképp az öntudat
 Belőlünk mind gyávát csinál,
 S az elszántság természetes színét
 A gondolat halványra betegíti;
 Ily kételkedés által sok nagyszerű,
 Fontos merény kifordul medriből
 S elveszti »tett« nevét. – De csöndesen!
 A szép Ophelia jó. – Szép hölgy, imádba
 Legyenek foglalva minden bűneim.

(III/1. 36–93.)

- b) Milyen nyelvi sajátosságok, nyelvtani jellemzők bizonyítják, hogy e monológban Hamlet nem egyszerűen saját dilemmáiról gondolkodik, hanem az emberlét nagy kérdéseiről?
- c) Mit jelent ebben a monológban a cselekvés, a tett? S mi az akadály, gátja?
 Több, a tett ellen ható tényezőt is megnevezhettek, s maga a tett is mást és mást jelenthet a monológ különböző pontjain.

Tett 1.= ..... Akadály, féke:

Tett 2.= ..... Akadály, féke:

- d) Milyen jelenet, illetve párbeszéd után, illetve milyen párbeszédes jelenet előtt hangzik el Hamlet híres nagymonológja?
 Mi köti ide ezt a monológot, mennyire és hová lehetne áthelyezni?
- e) Peter Brook, korunk egyik legnagyobb Shakespeare-rendezője 1996-os Shakespeare-rendezésében e monológot áthelyezte az Egérfogó-jelenet, azaz a „színház a színházban” jelenet utána. Mi indokolhatja ezt az áthelyezést?
- f) Az előző felvonást záró – a C) csoport feladatában is olvasható – Hecuba-monológ elhatározásához, eltökéltségéhez hogyan viszonyul ez a monológ?
 Milyen távlatba, szöveggörnyezetbe helyezi a Szellemtől kapott, illetve a kizökkent idő helyreállításaként értelmezett feladatot?

PSzé Grigorij Kozincev filmjében ez a jelenet sziklás tengerparton hangzik el, és a Hamletet játszó színész belső monológját nem kíséri szájmozgás.

Nézd meg a jelenetet, melyben a Hamletet alakító I. Szmoktunovszkij szinkronhangja Latinovits Zoltán, minden idők egyik legnagyobb magyar színésze.

- Vajon mi a funkciója a monológ belsővé tételének?
- Milyen jelentésréteget hangsúlyoz, milyen jelentéstöbbletet ad a monológhoz a táj, a háttér?
- Írd le, hogy a monológ egyes szavait, mondatait milyen kép, illetve milyen színészi mozgás, kamera-beállítás (változás) kíséri!

PSzé és/vagy PSza Hasonlítsd össze az „Én egy idő óta...” és a „Lenni vagy nem lenni...” kezdetű monológot! Mi minden kapcsolja össze a kettőt? Miben hasonlít s miben különbözik a két monológban a Hamlet által megítélt világ? Miben hasonlít és miben különbözik a két leírás tárgya és miben a leírások (nyelvi) nézőpontja? (A feladatot szemponttáblázatba is foglalhatod!)
Az összevetés kidolgozottságától függ, hogy szövegértési vagy szövegalkotási feladatként sorolhatod majd be a megoldást.

PSza Adj címet a két monológot összehasonlítóan elemző egyoldalas esszének, majd a cím alapján alkossd meg a fogalmazást!

D) A „Hő vért meginnám”-monológ

Most van az éjnek rémjáró szaka,
Minden sír ásít, s maga a pokol
Dögvészt lehell ki. Most hő vért meginnám,
S oly szörnyű tettet bírnék elkövetni,
Hogy a napfény reszketve nézne rá.
De csitt! anyámhoz. – Ó, szív! el ne nyomd
Természeted, s ne hadd, hogy e kebelbe
A Néro lelke szálljon valaha:
Legyek kegyetlen, ne vértagadó.
Dobjon szavam tórt, ne rántson kezem.
Nyelv s szándok ebben kétszínű legyen:
Hogy, bármi zokon ejtsem a beszédet,
Tettel ne nyomjon lelkem rá pecsétet.

(III/2. 370–382.)

- Mi indokolja Hamletnek e rövid monológban hangoztatott baljós tettekkészségét?
Milyen cselekedetek, gesztusok s kinek milyen szavai vezetnek ide a jelenet megelőző részében?
Pontos idézetekkel válaszoljatok, ne csupán általános magyarázattal!
- Hová kellene Hamletnek az előzmények alapján ebben a helyzetben, illetve lelkiállapotban indulnia?
Mi magyarázhatja, hogy mégis inkább anyjához indul? (Túl azon, hogy ő hívatta.) Mi lehet a célja, jelentősége annak, hogy előbb vele akar beszélni?
- Mi indokolja, hogy Hamlet az „éj rémjáró szakáról” beszél?
Milyen értelemben történt szellemidézés, kísértetjárás a monológot megelőzően, illetve mennyiben értelmezhető maga Hamlet is kísértetként, szellemként a monológ pillanatában, illetve az azt követő jelenetekben?
- Hamlet itt a Poklot emlegeti, saját lehetséges tetteről úgy beszél, mint amire „a napfény reszketve nézne”.
Mindezt figyelembe véve, a tettere kész Hamlet milyen figurának látszik, illetve milyennek látja magát?

- e) Kinek a vérét „inná meg” Hamlet a monológ szerint?
Mely sorok vonatkoznak Claudiusra, melyek Hamlet anyjára?
Melyik önfelszólítás kivel kapcsolatos viselkedésre vonatkozik? Talán emlékeztek rá, hogy az emlegetett Néró anyagyilkos (is) volt!
Húzzátok alá s mérlegeljétek ebből a szempontból a monológ minden felszólítását, parancsát!

A drámában legalább két Hamletet ismerünk meg: a bosszúfeladatát tervezgető és a világ állapotán, a lét értelmén, az ember kettős természetén, az élet élni érdemes voltán töprengő királyfit. Vannak, akik ennek alapján Hamlet személyiségének hasadtságán elmélkednek, noha mindkét „fél”, mindkét szerep Hamlet sajátja. Sőt, a királyfit alighanem a kivitelezendő feladat nehézsége készleten elmélyült gondolkodásra, az alapkérdések feltevésére. Másfelől Hamlet talán akkor jut legközelebb az emberi természet nyers, állati, indulati oldalához, amikor legközelebb áll a bosszúfeladat elvégzéséhez.

E) A Fortinbras- vagy katonamonológ

HAMLET

Hogy vádol engem minden alkalom,
S ösztönzi lusta bosszúm! Mi az ember,
Ha drága idején vett fő java
Alvás, evés csak? Nem több, mint barom.
Bizonyal, aki ez előre-hátra
Tekintő okos ésszel alkotott,
E képességet, ezt az isteni
Értelmet nem adá, hogy semmi-haszna
Belénk zápujjon. Már, vagy állati
Feledség bennem, vagy a szerfözlött
Aggódó gyáva szórszál-hasgatás
– Oly gond, miben, ha négyfelé hasítnók,
Egy rész az ildom, hárma gyávaság –
Én nem tudom, mért élek mondogatva:
»Ez a teendő!« bár ok, akarat,
Erő, eszköz, mind kész, hogy megtegyem.
Példák, nagyok mint a föld, intenek;
Tanúbizonyosság e tengernyi had
S vezére a gyöngéd, kényes királyfi,
Kinek becsvágytól duzzadó erélye

A vak jövőre nyelvet öltöget,
Kitéve azt, mi nem biztos, halandó,
Sorsnak, halálnak, vésznek, kárnak, egy
Üres tojásért. Az valódi nagy,
Ki fel nem indul, ha nagy oka nincs;
De szalmaszálért is küzd nagyszerűen,
Midőn becsület, ami fennforog.
S hogy állok én, kinek atyám megölve,
Anyám gyalázva; ész, vér egyaránt
Fölingere, s én elaltatom,
S nézem pirúlva húszezer fiú
Közel halálát, kik egy ál dicsőség
Káprázataért a kész sírba mennek,
Úgy mint az ágyba; vínak egy rögéért,
Melyen a küzdők száma el se fér,
Mely sírhalomnak is kevés, befödni
Az elhullottakat. – Ó, vért kívánj
Hát, gondolat! vagy értéked silány.

(IV/4. 32–69.)

- a) E monológra az alkalmat a Dánián átvonuló, Dánia helyett Lengyelország egy parányi részéért hadba szálló Fortinbrasszal és seregével való véletlen találkozás adja.
Miben áll a párhuzam e monológ s a kevéssel előbb [a B) csoport feladataként] könyvünkben is megtalálható, a II. felvonást záró Hecuba-monológ között?
- b) Elvileg milyen összefüggést tételez az értelem isteni adománya és a cselekvés között a monológ eleje?
Mit állít Hamlet, vele és benne mi történhetett ezzel szemben az ésszel, az értelemmel?

- c) Érti-e Hamlet, hogy miért is nem cselekszik?
Milyen feltételezéseket fogalmaz meg ezzel kapcsolatban?
Mennyire meggyőzőek ezek számára, illetve számunkra?
- d) Mi a cselekvés indítékának fogalmi s Hamlet által is értéként elismert neve (azaz nem pusztán politikai indoka) a részben példaképként önmaga elé állított Fortinbras esetében?
Más szóval: milyen érzék vagy érték indítja Hamlet szerint Fortinbrast cselekvésre?
- e) Ez a monológ erősen kétszólamú, akaratlanul is önmagával vitatkozó. A cselekvő Fortinbras (francia eredetű, beszélő nevének jelentése 'erős kéz') Hamlet számára egyszerre vonzó is, taszító is. Emeljétek ki aláhúzással a monológból azokat a mozzanatokat, szövegrészeket, amelyek nagyon is megkérdőjelezik, elbizonytalanítják Fortinbras példakép mivoltát, cselekvésének értelmességét!

„A tizenkilencedik században és a korai huszadik század nagy részében a *Hamletet* tartották Shakespeare centrális és legnagyobb jelentőségű darabjának, mivel a romantika korának egyik központi kérdését dramatizálta: a tudat és a cselekvés közötti konfliktust, a cselekvéstől való visszahúzódnás olyanfajta értelmét, amely hiábavalósághoz, haszontalansághoz is vezethetett, de ugyanakkor megóvhatta a cselekvést a tökéletes esztelenségtől. Egyetlen más darab sem vizsgálta a cselekvés és a cselekvésről való gondolkodás paradoxonjait ilyen mélyen, de mivel e mű megvizsgálta ezeket, az irodalmat azóta összehasonlíthatatlanul mélyebbé és merészebbé tette.”

(Northrop Frye, kanadai irodalomtudós)

PSzé Northrop Frye fenti értelmezését kösd össze a 19. és a 20. század emberének történelmi tapasztalataival, és fogalmazd meg ezt az összefüggést! A tanulmányrészlet értelmezéséhez az alábbi színpadképet is fölhasználhatod!

PSzé Írd le és értelmezd az alábbi, a Fortinbras-monológhoz kapcsolódó színpadképet!

Terry Hands rendezése, *Théâtre Marigny*, 1994. Hamlet: Francis Huster

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- a) E vallomásban a reneszánsz világszemléletre utal a természet csodálata s az ember képességeinek, lehetőségeinek, tehetségeinek magasztalása, melyben itt nem kap erős hangsúlyt az ember teremtmény mivolta.
- b) Kettősség: ami a dolog, s ahogy Hamlet látja azt. A melenkólia, a depresszió „kiszippantja a világból az értékeket, egy szintre hozza őket” (Terry Eagleton), egyformává tesz mindent. Lásd erről az I/1. „Ó, hogy nem olvad, nem higul s enyész” kezdetű monológját (129–160.) ez a gyönyörű alkotmány, a föld ↔ csak egy kopár hegyfok
arany tüzekkel kirakott felséges boltozat ↔ undok és dögletes párák összeverődése
a világ ékessége! az élő állatok mintaképe ↔ csipetnyi por
- c) Az értékelés eszerint szubjektív, én-függő, illetve a gondolkodástól függ. Kérdés persze, hogy a gondolkodás szubjektív vagy nembeli-egyetemes tulajdonsága-e az embernek. Univerzális racionalitás vagy pillanatnyi kedélyállapot alapján ítélünk-e, illetve ítél-e Hamlet? (Maga a darab Horatio és Marcellus szavai révén az előbbihez is ad támpontot.)
- d) Hamlet deprimált, depressziós. Ezt az állapotot apja halála és anyja szerinte elsietett és méltatlan személlyel kötött házassága hozta létre.

B)

- a) • Az előző jelenetben a színész a Pyrrhus-monológba élte bele magát erősen. Hamlet itteni monológja pedig a színész szenvedélye és Hamlet tétlensége, közönye közötti ellentétre épül, ahol is a színész szenvedélyességét követendő példaként állítja Hamlet maga elé.
• Hamlet elhatározza, hogy az előadandó színdarabban csapdát állít Claudiusnak, amelybe a király, ha bűnös, beleesik, mert a darab hatására elárulja önmagát.
- b) pl. „gazember s pór rab vagyok”, „Lágyszívű, bárgyu gaz, bujkálok egyre, / Álomszusziként”
- c) Szavakkal hűtöm a szám, mint *lotyó*,
És szitkozódok, mint egy *nőcseléd*
Vagy *szobasurló*.
- d) A sok kérdőjel egyrészt felindultságot, másrészt értetlenséget fejez ki: Hamlet önmagát nem érti.
- e) A sok kérdő- és felkiáltójel szinte önkívüli állapotra utal.
• Keressetek olyan kérdéseket, amelyeket Hamlet nem is biztos, hogy önmagához intéz!
„Ki mond pimasznak? zúzza bé agyam?
Tépi szakállam, s dobja a szemembe?
Fricskázza orrom? s mondja, hogy hazug
A májam, a tudóm? Ki teszi meg?”
„Ó, bosszu!
Ki állja?...”
• Keressetek Hamlet e monológbéli önjellemzésében önellentmondásokat!
Hamlet hol azt állítja, hogy gyáva, hogy galambpéjű, azaz szelíd, hol azt, hogy nem az.
- f) Meg kell bizonyosodni evilági eszközökkel is Claudius bűnösségéről, mert „A látott szellem ördög is lehet”.

- C)
- b) Egyrészt a személytelen-általános infinitívuszok (főnévi igenevek) meghatározó szerepe, másrészt a határozott ígék többes szám első személyű („általános alanyra” utaló) ragozása, harmadrészt elvont főnevek (tűző érdem, elszántság, gondolat) alanyként, névszói szerkezetek fejeként való alkalmazása.
- c) Tett 1.= öngyilkosság
Akadálya, féke: a halál utáni lét ismeretlensége
Tett 2.= a világ rosszasága elleni fellépés
Akadálya, féke: lehetetlen, komikusan képtelen és értelmetlen, mint a tenger megkorbácsolása
- d) A monológot a darab ma elfogadott szövegében a királynak és a királynénak előbb Rosencrantzékcal, majd Poloniusszal és Opheliával való, Hamletről szóló beszélgetése előzi meg. Az utóbbi beszélgetésben Hamlet titkának kihallgatását tervezik el Ophelia felhasználása révén. Ennek megfelelően az Opheliával való – kárpit mögül kihallgatott – beszélgetés követi a „nagymonológot”. Az elmélkedés nem szorosán kötődik a közvetlen kontextushoz. Azokat az általános kérdéseket, melyekről Hamlet beszél benne, a darabnak számos helyén el lehetne képzelni. Igaz, az udvari beszélgetés nagyon földhözragadt kíváncsiskodása, mely megelőzi a monológot, mintegy *ellenpontként* szolgál az elmélkedéshez, s benne Hamlet bonyolultabb „titkaihoz”. (A Kozincev-film kihagyja a megelőző udvari csevelyt, s a monológot a színészekről való elválás utáni magányos sétához rendeli.)
- e) (Brook:) A bizonyosság megszerzése, azaz az Egérfogó-jelenet után egyértelműbben és közvetlenebbül indokolt, motivált a tett (legyen az gyilkosság vagy öngyilkosság) értelmén való morfondírozás. Itt a monológ mintegy a bizonyosság megszerzéséből következik, s a gyakorlati következtetések levonását vagy le nem vonását előzi és alapozza meg.
- f) Az a tett küszöbére jut, nagy és konkrét elhatározással végződik. Ez nagyobb egzisztenciális távlatba helyezve elbizonytalanítja, ellenpontozza az ottani konkrét elszántságot.

Portfóliós feladat: Kozincev Hamletjének monológja

- Hamlet legbelső titkairól beszél magának, filmen ezt felesleges a nézőhöz szóló szájmozgással követett hangos beszédként megjeleníteni. Hamletet itt gondolkodni, töprengeni látjuk, illetve halljuk, nem valakihez beszélni.
- A sziklás tengerpart, a sziklákat ostromló hatalmas hullámok pusztulás és maradandóság, állandóság és idő konfliktusát mutatják önmagukban is. A sziklák és repedéseik a monológ általános, időtlen érvényét hangsúlyozzák, lét és nemlét határa ez a part. Különösen, ha eszünkben tartjuk, hogy a szöveg „tenger fájdalomról” s az ismeretlen tartományból, a túlvilágról megtért utazó hiányáról is említést tesz.
- Először, a monológ előtt az elemek küzdelmét látjuk távoliban, azután kistotálban, illetve félközeliiben a monológ kezdetekor a lecsukott szemű Hamletet látjuk háta mögött a sziklaormokkal, melyek a várfalhoz vezetnek. A monológ első harmada során kistávoliban alulról (alsó kameraállásból látjuk) a nekünk háttal, a tornyosuló sziklafallal szemközt álló Hamletet. Hamlet itt egyszerre hatalmas és parányi. Hatalmas, mert fekete köpenyes alakját alulról látjuk; parányi, mert az előtte levő sziklatömbhöz képest picinyke. Arcát s élenken figyelő szemét közeliiben (premier plánban) akkor kezdi mutatni a kamera, amikor a „mi álmok jönnek a halál után” részhez ér. A bajok sorolásához. A monológ végén, amikor hős gondolat és tett viszonyáról, az elszántság fakulásáról beszél, a kamera azt mutatja, hogy – finom cipőjében – elindul felfelé a palota bejáratához vezető lépcsőn. A kép eldöntetlenül hagyja, hogy ez a felfelé lépkedés megfutamodás vagy éppen a cselekvés felé való elindulás-e.

D)

- a) A király egyértelműen elárulta magát. Az alábbi, két külön helyről szolgáló idézet mellett Rosencrantzék szavaiból is kiderül, hogy a királyt a gyilkosságához hasonló darab láttán elöntötte az epe.

HAMLET Kertjében mérgezi meg, a birtokáért. Neve, mondom, Gonzago; igaz, meglelt történet, meg is van írva választékos olasz nyelven. Mindjárt meglátják, hogyan nyeri el a gyilkos Gonzago nője szerelmét.	HAMLET Ó, édes Horatióm! Most már tízezer forintot mernék tenni a szellem szavára. Vetted észre?
OPHELIA A király föláll.	HORATIO Nagyon jól, fenséges úr.
HAMLET Mit! megijedt, vak tűztől?	HAMLET Mikor a mérgezés következett –
KIRÁLYNÉ Hogy van, felséges férjem?	HORATIO Nagyon jól megjegyeztem.
POLONIUS Félbe kell hagyni a darabot.	
KIRÁLY Világot ide! Menjünk.	

- b) A királyhoz kellene indulni, hisz megvan a bizonyíték. Talán azért indul anyjához, mert most, hogy biztos nagybátyja gyilkos tettében, reméli, hogy anyját sarokba tudja szorítani, bűnbánatra tudja készíteni, a király ellen tudja fordítani.
- c) Egyrészt az egész darab a darabban szellemidézés, hiszen itt megtörténik előttünk, amiről a darab elején a Szellemtől csak hallottunk. A kísértet Hamletnek hála most a nyilvánosság előtt jelent meg, s nem éjfélkor. Hamlet a múltat behozta a jelenbe, rávetítette a jelenre. De nemcsak az idős Hamlet szelleme jelent meg a darabban, hanem a király lelkiismeretébe is behatolt a múlt. Illetve a darab révén maga Hamlet vált kísértetté. Atyja visszajáró Szellemének meghosszabbításává, megtestesülésévé. A bosszú szelleme most testet öltött benne.
- d) Itt Hamlet igazi bosszútragédia-hőssé válik: bosszúszomjas, vért kívánó pokolfajzattá, a bosszú pokoli (purgatóriumi?), sátáni küldöttévé.
- e) Mintha Hamlet bosszúszomja elsősorban (most is) anyjára irányulna, éppen ezt próbálja magában elcsitítani:
Ó, szív! el ne nyomd
Természeted, s ne hadd, hogy e kebelbe
A Néro lelke szálljon valaha:
Legyek kegyetlen, ne vértagadó.
Dobjon szavam tört, ne rántson kezem.
 Nyelv s szándok ebben kétszinű legyen:
 Hogy, bármi zokon ejtsem a beszédet,
 Tettel ne nyomjon lelkem rá pecsétet.

- E)
- Mindkét monológban szembeállítja magát Hamlet valakivel: a Hecuba-monológban a színészszel, itt Fortinbrasszal. Mindkét monológjában a másik ember viselkedésével való, önmaga számára kedvezőtlen összevetés (saját maga tunyasága) adja az önostorozás kiindulópontját. Mindkét figura ellen- és példakép a tétlen Hamlet számára.
  - Az ész, az értelmet a szöveg szerint Isten célszerű használatra („előre-hátra” tekint az „okos ész”), értelmes tettek elvégzésére, megtervezésére adta: az ember dolga nem „alvás, evés”, azaz animális lét csupán. Hamlet azt mondja, hogy ez az adomány benne megzúpult, haszontalanná vált. (A monológ eleje tehát a cselekvést és a gondolatot nem szembeállítja, hanem a gondolatot, az értelmet a cselekvés mozgatójaként definiálja.)
  - Nem érti. Állati feledséggel (azaz feledékenységgel, esetleg öntudatlansággal), illetve gyáva-sággal vádolja például magát. De sem a róla eddig szerzett benyomásaink, sem a monológ innen tovagördülése nem támasztja alá ezeket a magyarázatokat.
  - Ez az indíték, érték a *becsület*.
  - „egy / Üres tojásért”, szalmaszálért, egy „ál dicsőség / Káprázatáért a kész sírba mennek”, „egy rögéért, / Melyen a küzdők száma el se fér, / Mely sírhalomnak is kevés”

10. lépés: 17. feladat

T/17.

107. oldal

30 PERC

A tetőpont három jelenete: Az egérfogó-jelenet, az imaje-
lenet és a hálószoza-jelenet (III/2., III/3., III/4.)

(15 perc csoportmunka, 3x5 perc a beszámolókra)

Tanári instrukciók

- A feladat célja a dráma három központi jelenetének csoportmunkában történő elemzése.
- A tanulók csoportmunkában beszélnek meg és rögzítik a megoldásokat, majd a csoportok szóvivői beszámolnak az eredményekről. Ezúttal feltétlenül hasznos, ha ugyanazon a feladatsoron több csoport is dolgozik: tehát ha több A), B) és C) csoport is van. Ha az osztály létszáma ezt nem engedi meg, akkor B) csoportból elég egy is.

Kiemelt készségek, képességek: a szereplők közti viszonyrendszer változásának jellemzése

Célcsoport – differenciálás: négy-hatfős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik

||| A Hamlet harmadik felvonásában teljesedik ki a kettős, kétirányú nyomozás. Claudius Rosencrantzék, Polonius és Ophelia segítségével, az ő eszközként való felhasználásukkal nyomoz Hamlet furcsa viselkedésének, borús kedélyállapotának oka után, míg Hamlet a színészek segítségével állít csapdát a királynak, az általuk előadott színdarab révén akarja elérni, hogy a király elárulja magát, akaratlanul is bizonyítékot szolgáltatson maga ellen, azaz mintegy tanúsítsa, hogy a Szellemnek a gyilkosságról mondott állításai igazak voltak.

Már szó esett arról, hogy a harmadik felvonás első jelenete szerves folytatása az előző felvonásnak, hiszen az ottani első jelenethez hasonlóan azzal kezdődik ez is, hogy a királyi pár az udvaroncokkal beszél Hamlet állapotáról, majd Polonius magyarázatát, a szerelmi örületet teszik ismét próbára – de immáron Ophelia közreműködésével. A kihallgatott beszélgetés tanulságát a király úgy vonja meg, hogy Hamlet mélakórja nem magyarázható a viszonzatlan szerelemmel, ezért mielőbb Angliába kell küldeni. Ezután a színelőadással mintegy a királyfi veszi át a kezdeményezést. A darabbal tört állít a királynak, de a tőr kétélű: nemcsak a király lepleződik le Hamlet, de Hamlet is a király előtt.

A színdarab a színdarabban (III/2.) jelenetet az imajelenet (III/3.) követi, amelyben Hamlet megölné az előtte immáron egyértelműen lelepleződött, magányosan imádkozó, azaz védtelen Claudius. A felvonás negyedik jelenetében pedig a királynő lakosztályában az anya szembesül fia vádjaival. Bizonyos szempontból a harmadik felvonásban a felvezető első jelenet után HÁROM TETŐPONT-JELENET található: más-más szempontból ugyan, de mindhárom jelenet a cselekmény csúcspontja. Játékosan fogalmazva A HAMLET HARMADIK FELVONÁSA HÁROMPÚPÚ TEVE.

17. A tetőpont három jelenete: az Egérfogó-jelenet, az imajelenet és a hálószoja-jelenet (III/2., III/3., III/4.)

A) Színház a színházban – Az Egérfogó-jelenet

- a) A színészeknek adott utasítások, pontosabban a színházról és a színészmesterségről tartott kisleadás nyitja a harmadik felvonás második jelenetét. Ennek a prózában írott, látszólag felesleges résznek mi lehet a dramaturgiai funkciója?

Hamlet itteni beszédmódja hogyan viszonyul az előző jelenetben Opheliával vagy a negyedik jelenetben anyjával folytatott párbeszéd beszédmódjához?

A színjáték feladatáról általában mondtak hogyan fordíthatóak le az Egérfogó-jelenetre? Kinek, kiknek tart tükröt a darab? Kinek mely részletével?

„föladata most és eleitől fogva
az volt és az marad, hogy tükröt tartson mintegy a
természetnek; hogy felmutassa az erénynek önábrázatát,
a gúnynak önnön képét, és maga az idő, a század
testének tulajdon alakját és lenyomatát”

- b) Mi a Hamlet által kiosztott szerepe Horatióknak az Egérfogó-jelenetben?
- c) Hogyan jellemzi – saját embereszményéről is vallva – Horatióknak a sorshoz, azaz Fortunához való viszonyát a darabot megelőző beszélgetésükben Hamlet?

Az itt használt síp-kép a színelőadás után Rosencrantzékkel folytatott beszélgetésben is kulcsszerpet játszik. Ott az itteni allegorikus (hagyomány, konvenció szentesítette) képet Hamlet hogyan alkalmazza, miként teszi elevenné, kire, mire vonatkoztatja?

- d) Az Egérfogó-jelenet több értelemben is kicsinyített mása vagy tükrö az egész drámának. Ugyanis:

(1) A Gonzago megölése című darab cselekménye megfelel annak a történetnek,...

- (2) A színpadon játszó színelőadás öntükröző jellege megfelel Hamlet gondolkodás- és beszéd-módjának, hisz annak is legfőbb jellemzője...
- (3) A „színház a színházban” jelenet azért is a *Hamlet* egészének kicsinyített mása, mert a darabban több szereplő is – mások vagy önmaga által magára osztott – szerepet játszik, alakoskodik.
Pl.: ...

Más szereplők pedig rendezőként viselkednek, például:

- e) A nézőtéren Hamlet is játszik, most van igazán elemében.
Írjátok be a táblázatba, hogy a némajáték, illetve a színdarab előadása előtt, közben, illetve közvetlenül utána kivel miről és hogyan beszélget!
Ophelia kivételével mindenütt elég egy-két jellegzetes téma vagy pillanat kiemelése! Opheliánál több részletre is érdemes kitérni!

OPHELIAÁVAL	POLONIUSSZAL	GERTRUDDAL	CLAUDIUSSZAL	HORATIÓVAL

- f) A színpadi hatás szempontjából miért Ophelia az ideális és elsődleges nézőtárs Hamlet számára, miért vele cseveg elsősorban, miért elsősorban őt „kalauzolja”, miért nem a királyt vagy a királynét?
- g) Ha a táblázatban nem szerepelne, írjátok ide: a darabot mely részlet láttán szakítja meg gesztussal a király, szavakkal Polonius?
- h) Mit tesz a király, mivel árulja el magát?
Ez a lelepleződés mennyire nyilvánvaló Hamleték előtt, mennyire az udvar egésze előtt?

Miért tekinthetjük az Egérfogó-jelenetet KETTŐS, KÖLCSÖNÖS lelepleződésnek? Mit tud meg Hamlet a királyról, s mit a király Hamletről?

- i) A jelenetzáró vérszomjas monológ előtt két, immár megszokott beszélgetést mintegy „újrajátszik” Hamlet – vagy újrajátszanak vele: a Rosencrantzcal és Guildensternnel valót és a Poloniusszal folytatottat.
Miben különbözik mindkét beszélgetés a hozzá hasonló megelőző beszélgetésektől?
Mennyiben változott Hamlet modora, habitusa?
- j) Az előadott darabban Gonzagót, a királyt nem öccse, hanem unokaöccse, Lucianus öli meg, bár Arany az angol unokaöcs (nephew) szót öcsnek fordítja.
Ha tudjuk, hogy a király ellen valójában unokaöccse (azaz bátyja fia) tervez és hajt végre merényletet, milyen másodlagos jelentést nyer a darab az idős Hamlet megölésének felidézésén kívül?

B) Claudius imája

Az anyja szobája felé siető Hamlet váratlanul találkozik az éppen imádkozó királlyal. Itt az alkalom a vérbosszú végrehajtására, hiszen a királyfi már megbizonyosodott a Szellem állításainak igazságtartalmáról. Hamlet már emeli a törét, de végül mégsem cselekszik.

- a) Milyenek látjuk az imához készülődő, imádkozni próbáló királyt, s milyenek Hamletet? Melyikük min gondolkozik, milyen szempontok alapján mérlegel? Melyikükben több a kétely, az erkölcsi megfontolás, melyikükben több az indulat?

A SZEREPLŐ	HAMLET	CLAUDIUS
Viselkedése, gondolkodásmódja általában, illetve eddig		
Viselkedése, szavai, gondolkodásmódja ebben a jelenetben		

- b) Hamlet milyen érvek alapján mond le a bosszú azonnali végrehajtásáról?

- c) Hamletnek itteni érvelését legalább kétféleképpen szokták értékelni:

- (1) A bosszúdráma hagyományos logikájának megfelel gondolatmenete: a vérszomjas bosszúálló feltétlenül pokolra kívánja juttatni ellenfelét, s erre a pillanat valóban nem alkalmas.
- (2) Hamlet csak saját határozatlanságát, cselekvésképtelenségét öltözteti régimódi vallásos érvek mögé.

Hozzatok érveket a két álláspont alátámasztására, hivatkozzatok a darab korábbi szövegrészeire, jeleneteire is!

(Gondoljatok többek között Hamletnek a túlvilágot illető, korábbi kijelentéseire [pl. III/1.], illetve arra is, hogy a Szellem szavainak hitele a dráma ezen pillanatában mennyire lehet erős, s ő mit is mondott halálának körülményeiről!)

(1) HAMLET ÉRVELÉSE HITELES	(2) HAMLET ÉRVELÉSE CSAK KIBÚVÓKERESÉS
1. érv és az alátámasztó idézet	1. érv és az alátámasztó idézet
2. érv és az alátámasztó idézet	2. érv és az alátámasztó idézet

PSza Írj egyoldalas fogalmazást Hamlet és a túlvilág, Hamlet és a vallás meglehetősen bonyolult viszonyáról!

A fogalmazásban ne csupán erre a jelenetre támaszkodj, hanem a darab korábbi és későbbi, az adott szempontból fontos szövegrészeire is!

C) A hálószoza-jelenet

- a) Milyen érvek, korábbi szövegrészek szólnak amellet, hogy a *Hamlet* című darabban az anya hálószozájában tett, számon kérő látogatás a darab csúcspontja, hogy Hamlet valójában a darab legelejétől kezdve erre a beszélgetésre készül?
- b) Az alábbi kettéosztott naplóban értelmezzétek és minősítsétek Hamlet és Gertrud idézett megnyilatkozásait, viselkedését, szóhasználatát!
A jelölt kihagyások [...] sorához, a megjegyzések oszlopába íjátok be a kihagyott történet!

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
[...]	
<p>HAMLET</p> <p>Jer, jer, ne moccanj; ülj le csöndesen: Tapot se innen, míg tükrömbe nem nézsz, Mely megmutatja szíved bensejét.</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Mit akarsz velem? csak nem akarsz megölni? Segítség! [...]</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p style="text-align: center;">Jaj! mit tevé!</p>	
<p>HAMLET</p> <p>Hát tudom én, mit. A király?... <i>Fölemeli a kárpitot s előhúzza Poloniust.</i></p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Ó, mily hebehurgia, véres munka ez!</p>	
<p>HAMLET</p> <p>Véres biz' ez, s majd oly gonosz, anyám, mint Megölni egy királyt, s öccsével élni.</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Királyt, megölni?</p>	
<p>HAMLET</p> <p style="text-align: center;">Azt mondám, igen – <i>Poloniusra.</i></p> <p>Szegény izgága vén bolond, nyugodj. Különbnek véltelek; magad kerested: Veszélyes, ládd-e, a túl-buzgalom. – Ne törd kezed. Pisz! ülj le csöndesen, Én hadd töröm a szíved; mert fogom, Ha törhető anyagból van csinálva; Ha átkos megszokás úgy meg nem edzé, Hogy minden érzés ellen bástya lett.</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Mit tettem én, hogy nyelved ily gorombán Mer rám zajongni?</p>	
[...]	

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>HAMLET</p> <p>Tekints e képre, s e másokra itt, Két férfi-testvér hű ábráira. Nézd, mennyi fönség ül e homlokon: Hypérjon fürtök; homlok Jupiter Sajátja; szem Mársé, mely fenyeget S parancsol egyben; állás Mercuré. Most száll le, egy égcsókoló tetőre; Oly összetétel és idom, valóban, Hogy minden isten, úgy látszik, pecsétet Nyomott reája, biztosítani Egy <i>férfit</i> a világnak. Ez vala Férjed; tekintsd már a következőt. Im, férjed ez; mint üszögös kalász Az ép testvért rohasztva. Van szemed? Elhagyhatád e szép hegylegelőt, Hogy e mocsáron hízz? Hah! van szemed? Szerelmed nem okolhadd; hisz korodban A hejjehujja vér szelíd, hunyász, S hallgat az észre; de micsoda ész az, Mely ettül erre száll! Érzésed, az van, Mert hogy mozognál másképp: ámde béna Érzék az; ilyet örült sem hibáz, Igy elmehábor sem tevé soha Rabbá az érzést, hogy választani Épen ne tudjon, ily különbözőkben. Mi ördög volt hát a szem-bekötősdí, Mely rászédett? Szem érzés nélkül, érzet Látás nélkül, vagy fül, szem kéz ne'kül, Szaglás minden ne'kül, vagy bármi hű Érzéked egy-egy kóros része, így El nem tompulhatott. Fuj! nem pirulsz el? Pártütő pokol, Ha így lázongsz egy tisztos anyanő Csontjában, akkor a láng ifjuság Erénye, öntüzeben olvadó Viasz legyen; ne mondják, hogy gyalázat, Midőn az ifjú hév ösztön kirúg, Ha már a csupa fagy ily lánggal ég S az ész a vágnak kerítője lesz!</p> <p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Ó, Hamlet! ne beszélj. Lelkem mélyébe fordítod szemem, Hol több olyan folt árnya látszik, amely Soha ki nem mén.</p>	

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>HAMLET</p> <p style="text-align: right;">Hah! egy zsíros ágy</p> <p>Nehéz szagú verítékében élni; Bűzben rohadva mézeskedni ott A szurtos almon –</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p style="text-align: right;">Ó, ne mondd tovább!</p> <p>Fülembe mint tőr hatnak szavaid; Ne többet, édes Hamlet.</p>	
<p>HAMLET</p> <p style="text-align: right;">Egy gyilkos, egy gaz;</p> <p>Egy szkláv, ki első férjed tizedének Még huszadrésze sincs; egy váz király! Ország, uralkodás zsebtolvaja, Ki polcról lopta el a koronát, Úgy dugta zsebre.</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p style="text-align: right;">Ó, ne többet.</p> <p style="text-align: right;"><i>Szellem jő.</i></p>	
<p>[...]</p> <p style="text-align: right;"><i>Szellem el.</i></p>	
<p>HAMLET</p> <p style="text-align: right;">Mit, rajongás!</p> <p>Erem, mint a tiéd, ütenyre vér S éppoly zenét mond, mint az. Nem bolondság, Amit beszéltem: tégy próbát velem, S én szórul-szóra elmondom megint, Holott az őrült ész ugrálna szerte. Anyám, az Isten szent szerelmiért! Ne áltasd lelked a csalóka írral, Hogy őrültégem – nem bünöd – beszél; Csak béhegeszti hámmal a fekélyt, Míg láthatatlan terjed a fene, S mindent aláás. Gyónj meg Istenednek; Bánd meg a múltat; a jövőt kerüld, S többé ne trágyázd a gyomot, hogy annál Bujábbra nőjön. És bocsásd meg ezt az Erényem; mert e szűkkeblű idők Zsírjában az erénynek kell magának A vétket megkövetni, sőt hajolva Esengni, hagyjon tenni jót vele.</p>	

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Kettéhasítád szívemet, fiam.</p> <p>HAMLET</p> <p>Ó, hát hajítsd el a rosszabb felét S kezdj a maradtal tisztább életet. Jó éjt; – de bátyám ágyához ne menj: Mutass erényt, ha nincs is. A szokás – E szörny, ez ördög, mely öntudatát Elnyeli tetteinknek – angyal ebben: Hogy a szép s jó foglalkozásra is Oly mezt, ruhát ad, mely tággá viselve Ráillik éppen. Türtözzél ma éjjel; S a holnap-éji megtartózkodás Könnyebb leend; még könnyebb azután; Mert képes a természet bélyegét Kicserélni mintegy a szokás, lebírní Az ördögöt, vagy csuda hatalommal Kidobni. Még egyszer, jó éjszakát! S ha áldva lenni óhajtasz, anyám, Úgy kérlek, áldj meg. – Ezt a jó urat <i>Poloniusra.</i></p> <p>Sajnálom; de ha így tetszett az égnek – Büntetve őt velem, s engem vele – Hogy én legyek szolgája, ostora. Eltakarítom, és kezem miatti Halálaért felelni én fogok. Jó éjszakát megint. Kegyesszándék kegyetlenségre hajt, Rossz kezdetnek rosszabb lesz vége majd. Egy szót még, asszonyom.</p> <p>KIRÁLYNÉ</p> <p style="text-align: right;">De mit tegyék?</p> <p>HAMLET</p> <p>Ezt semmi áron ne, amire kérlek: Hadd csaljon ágyba a pöffedt király, Csipdesse arcod, hívjon mucijának, S egy-két bűdös csókért, vagy mert fene Ujjával ott babirkál nyakadon, Tálalj ki mindent: hogy hisz voltaképp Én örült sem vagyok, csak tettetésből. Jó lenne ezt tudtára adni; mert Hiszen melyik szép, józan, bölcs királyné Tagadna ilyen drága titkot el</p>	

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
Egy béka, egy dög, egy farkó előtt? Sőt, bár az ész titoktartást javall, A háztetön függő kosárt akaszd le, Röpítsd belőle szét a madarat, Próbára bújj belé, az egyszeri Majomként, s törd ki onnan a nyakad.	

- c) Mi teszi ezt a jelenetet a drámai cselekmény fordulópontjává? Mi minden változik meg Hamlet körül, illetve Hamletben az anyjánál tett látogatás következtében?
- Mennyiben változik Hamlet helyzete az udvarban, hogyan módosul a királlyal folytatott küzdelemben elfoglalt pozíciója?
  - Mennyiben változhat meg Hamlet önképe, önmagáról való megítélése az itt történetek nyomán?
  - Mennyiben változhatnak meg feladata céljával kapcsolatos érzelmei?
- d) Milyen céllal látogatja meg Hamlet az anyját?
A szellemtől kapott feladat végrehajtása (a bosszú és a parancs, hogy „Ne engedd Dánia királyi ágyát / Vérbujaságnak átkos fekhelyül!”), illetve annak Hamlet általi értelmezése (a kikökkent idő helyretolása) szempontjából szükséges-e ez a látogatás?
A választ érvekkel is támasszátok alá!
- e) Hamlet kimondott, illetve kikövetkeztethető céljai szempontjából mennyiben eredményes ez a látogatás?
Mit sikerül Hamletnek elérnie, s mit nem?
A válaszhoz Gertrud következő felvonásbeli viselkedését is vegyétek tekintetbe!
- f) Miért jelenik meg a jelenet során a Szellem?
- g) Értelmezzétek, hogy miért nem látja a Szellemet Gertrud!
- h) Mi az, amiben nagyjából biztosak lehetünk: miben vétkes Gertrud, miben nem?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- a) Egyrészt Hamletet cselekvőképessége és szellemi frissessége teljében mutatja meg. A felszabadultan beszélő és ügyködő Hamlet *ellenpontja* az udvarban magányos, az udvaroncokkal szemben gonoszul fölényes Hamletnek. Talán megfelel ez a felszabadultság annak a Fodor Géza-féle értelmezésnek is, hogy a hamleti szimptomatikus, általánosító, cseppben mindig a tengert látó gondolkodásmód csak a művészetben lehet otthon, lehet elemében. Hiányzik belőle az ottani zaklatottság, beteges felajzottság. Anyjának tart tükröt a hűségéről fogadkozó királynő felmutatásával, nagybátyjának a bemutatott királygyilkosság módjával: Gonzago is a kertben alszik, amikor fülébe mérget öntenek – épp úgy, ahogy ez az idős Hamlettel történt.

b) Horatióknak Hamlet a tárgyilagos megfigyelő szerepét adja: neki kell megerősíteni, hogy Hamlet jól értékeli-e majd a király viselkedését.

c) „Mióta választásim asszonya
 Én drága lelkem, s emberek között
 Különbséget bir tenni: tégedet
 Pecsételt el magának; mert te, bár
 Szenvedve mindent, úgy től, mint aki
 Semmit se szenved; férfi vagy, ki a
 Sors öklözését vagy jutalmait,
 Egyképp fogadtad; s áldott az, kinek
 Vérével úgy vegyült ítéléte,
 Hogy nem merő síp a sors ujja közt,
 Oly hangot adni, milyent billeget.
 Férfit nekem, ki szenvedélye rabja
 Nem lett soha! s én szívem közepén,
 Szívem szívében hordom azt, miképp
 Most tégedet.”

Ott Hamlet eljátszik egy valódi sípval (fuvolával), magára vonatkoztatja és szabályosan eljátszsa, életre kelti a képet: jelezvén, hogy ő nem játékszere Fortunának, ill. az ez esetben a Fortunát szolgáló Rosencrantzéknek.

„No lám, mily becstelen eszközzé akartok ti tenni engem.

Játszani akarnátok rajtam; ismerni billentyűimet;
 kitépni rejtelmem szívét, hanglétrám minden hangját
 kítapogatni a legalsótól a legfelsőig; pedig e kis
 eszközben zene rejlik, felséges szózat, mégsem bírjátok
 szavát venni. A keservét! azt hiszitek, könnyebb
 énrajtam játszani, mint egy rossz sípon? Gondoljatok
 bármi hangszernek: rám tehetitek a nyeret, de nem
 bírtok játszani rajtam.”

d) 1. A *Gonzago megölése* című darab cselekménye megfelel annak a történetnek, amit a Szellem az elő felvonásban elmesélt Hamletnek, vagyis megfelel az idős Hamlet történetének.

2. A színpadon játszódó színelőadás öntükröző jellege megfelel Hamlet gondolkodás- és beszédmódjának, hisz annak is legfőbb jellemzője a *reflektivitás*, az *önreflexió*, az önmagáról való értelmező beszéd.

3. A „színház a színházban” jelenet azért is a Hamlet egészének kicsinyített mása, mert a darabban több szereplő is – mások vagy önmaga által magára osztott – szerepet játszik, alakoskodik.

Pl. Hamlet örültet, Claudius, a király erényes és bölcs uralkodót, Ophelia őszinte szerelme (pedig csak felbérelt csalétek), Gertrud ártatlan özvegyet és méltóságára érdemes, erényes királynőt, Rosencrantzék a régi, önzetlen jóbarátokat.

Más szereplők pedig rendezőként viselkednek, például: Hamlet is, Claudius is rendez, sőt leányának viselkedését Polonius is mintegy megrendezi.

e)

OPHELIÁVAL	POLONIUSSZAL	GERTRUDDAL	CLAUDIUSSZAL	HORATIÓVAL
Opheliával a darab elején előbb pajzánkodik, majd Gertrud állhatatosságáról beszél, később neki magyarázza el, hogy ki kicsoda a darabban, s mi is történik.	Poloniusszal arról beszélnek, hogy ifjan ő játszotta Julius Caesart, akit a Capitoliumon megöltek. H. ismét gúnyolódik Polonius rovasára, másrészt ez a célzás akár anticipációnak is tekinthető.	Jellemző módon a darabbeli királynő heves fogadkozásáról beszélgetnek. Hamlet itt is provokál és ironizál (211–226.).	H. neki mondja el, hogy a darab címe „képletesen” Az egérfogó: azaz az egérnek mondja el Hamlet, hogy mibe is vezeti.	A király önleplező viselkedését természetesen vele beszéli meg (276–283.).

- f) Azért Ophelia az ideális és elsődleges nézőtárs Hamlet számára, mert ő nem részes a színpadon játszódó cselekményben, nem tettese és nem áldozata a „tükrözött” történetnek. Mind naivitása, mind a fiatalok közti hajdani gyengéd kapcsolat természetessé teszi, hogy közvetlenül őt kalauzolja Hamlet, s ne az igazi „célszemélyeket”, Gertrudot vagy Claudius, illetve ne a túlzottan beavatott Horatiót. Csak ez hiteles. Ez az ideális távolság a darabtól és anyagától.
- g) Amikor a kertben fülbe öntött méreggel (itáliai reneszánsz stílusban/módon) Lucianus megmérgezi a Színészkirályt.
- h) Feláll és fényt kér, ill. egyetért a darabnak általa sugallt, de Polonius által elrendelt félbeszakításával. Hamlet és Horatio előtt teljesen lelepleződik, de az udvar előtt nem, hisz nem mond semmit, az udvar pedig nem tudja, hogy az öreg Hamlet hogyan is halt meg. Azért, mert nemcsak Hamlet tudja meg, hogy Claudius valóban úgy ölte meg id. Hamletet, ahogy a Szellem elmesélte, hanem Claudius is tudja ettől kezdve, hogy Hamlet valahonnan megtudta, mit és hogyan követett el a trón megszerzése érdekében, azaz immár biztosan tudja, hogy furcsa viselkedésének nem Ophelia a magyarázata.
- i) A Felhőt előbb cethez, aztán tevéhez, végül menyéthez hasonló beszélgetésben (357–365.) Hamlet immár palástolatlanul kigúnyolja Poloniust, és nyers játékot űz annak szolgálalkú alkalmazkodó-készségével: önmaga paródiájává formálja az agg kamarást. Rosencrantzéknek pedig a fuvolapéldázattal keményen tudomására hozza, hogy mással játsszák a barátot.
- j) A darab attól, hogy Lucianus a király unokaöccse, nem pedig testvéröccse, egyszerre lesz Claudius gyilkosságának felidézése, illetve Claudius megfenyegetése azzal, hogy unokaöccse (Hamlet!) megöli őt.

B)

a)

A SZEREPLŐ	HAMLET	CLAUDIUS
Viselkedése, gondolkodás-módja általában, illetve eddig	Erős érzékenységgel, gazdag lelkivilággal élő szereplő, aki nem tud túllépni a múlton. Hangulata nyomott. Erősen foglalkoztatja a túlvilág, a halál utáni lét kérdése is.	Határozott, derűs, a jelennek és az élvezeteknek élő figura, aki nem töpreng a múlton és a túlvilágon. (Bár a III/1. 49–53. soraiban is megszólal már a bűntudat...)
Viselkedése, szavai, gondolkodásmódja ebben a jelenetben	Vérszomjas és indulatos, tette késznek látszik, majd tettét – legalábbis szavai szerint – csak az akadályozza meg, hogy áldozata így nem szenvedne eléggé.	Önkritikus, töprengő, múltba tekintő, bűnbánatot érző, erkölcsi érzékenységet mutató, a túlvilágtól, az isteni igazságszolgáltatástól tartó embernek mutatkozik.

b) Ima közben megölni nem bosszú, hanem jutalom lenne: mennybe jutna, míg az idős Hamlet a test bűnei között került a túlvilágra.

„Atyámat egy gazember megöli,
S én, ez apának egyetlen fia,
Azt a gazembert mennyországba küldöm.
Hisz ez díj, jutalom, nem bosszúállás.
Ó az atyámat hízzottan, kenyér
Elégségében ölte meg, midőn
Virágzott bűne, mint nyíló tavasz;
S ki tudja, Istennél egyéb, hogy áll
A számadása most? de emberi
Körülmények s gondolkozás szerint
Súlyos lehet. S én bosszút álltam-e
Ha rajt’ ütök, midőn tisztálja lelkét,
Midőn ama nagy útra kész, megért?”

c)

(1) HAMLET ÉRVELÉSE HITELES	(2) HAMLET ÉRVELÉSE CSAK KIBÚVÓKERESÉS
1. érv és az alátámasztó idézet Claudius tényleg imádkozik, apja pedig a halálra való testi-lelki felkészülés nélkül halt meg. „Levágva épen bűneim virágján, Nem gyónva, kenve, nem áldozva meg, Nem vetve számot, sőt számolni küldve Minden hamisságimmal fejemen: Irtóztató! irtóztató! irtóztató! –” (Idézet az I./5-ből)	1. érv és az alátámasztó idézet Hamlet nem hiheti, hogy az orvgyilkost egyetlen bűnbánó ima a „mennyországba” emelheti. A wittenbergi protestantizmus számára amúgy sincs utolsó kenet. (Igaz, ezek a felekezeti kérdések a darabban mindvégig igen nagyvonalúan vannak kezelve.)

2. érv és az alátámasztó idézet
Mivel a Szellem beszámolója a gyilkosság módjáról teljesen igaznak bizonyult, Hamlet más szavainak, így purgatóriumbéli gyötrődésének okairól is elfogadóbb véleménnyel lehet. Mindennek megnőtt a hitele.

2. érv és az alátámasztó idézet
Hamlet később sem cselekszik, pl. amikor Claudius Angliába küldi, pedig akkor a király nem imádkozik, s Hamlet tudja, legalábbis sejti, hogy újabb gázságra készül – s éppen ellene. Ez vagy a IV/4. Fortinbras-monológjának önvádja visszamenőleg hitelteleníti Hamlet itteni megfontolásait.

C)

a) Hamlet már az első felvonás 2. jelenetében – gyászáról beszélve – is csak anyjával beszél komolyan. Első monológjában (I/2.) anyja sietségét és választását jelöli meg búskomorsága okául, később is sokkal többet foglalkozik a hűtlenség, mint a gyilkosság kérdésével.

b)

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
[...]	
HAMLET Jer, jer, ne mocsanj; ülj le csöndesen: Tapot se innen, míg tükrömbe nem nézsz, Mely megmutatja szíved bensejét.	[Az anya támadó köszönésére Hamlet támadóan válaszol. Testbeszéde is fenyegető lehet. Talán székre löki vagy ágyára való leülésre kényszeríti Gertrudot.]
KIRÁLYNÉ Mit akarsz velem? csak nem akarsz megölni? Segítség! [...]	– Gertrud megijed Hamlet fenyegető mozdulataitól, erőszakos közeledésétől.
KIRÁLYNÉ Jaj! mit tevél?	[A Gertrud segélykiáltására segítségért kiáltó Poloniust Hamlet a kárpítón keresztül ledöfi.]
HAMLET Hát tudom én, mit. A király?... <i>Fölemeli a kárpítot s előhúzza Poloniust.</i>	– Ez Hamlet szinte önkívületi állapotára, tettének teljesen öntudatlan jellegére utal.
KIRÁLYNÉ Ó, mily hebehurgya, véres munka ez!	– Hamlet itt visszanyeri szellemi és erkölcsi fölényét, mintha ebben anyja szóhasználata [hebehurgya, véres munka] idézné fel haragja okait: Gyilkosság és hebehurgya, elsietett nász.
HAMLET Véres biz' ez, s majd oly gonosz, anyám, mint Megölni egy királyt, s öccsével élni.	Ráadásul Hamlet itt anyját a gyilkosságban való részvétellel, sőt a gyilkosság elkövetésével is vádolná. Amire a királynő teljes értetlenséggel válaszol, ebben valószínűleg teljesen ártatlan, sőt tájékozatlan.
KIRÁLYNÉ Királyt, megölni?	
HAMLET Azt mondám, igen – <i>Poloniusra.</i> Szegény izgága vén bolond, nyugodj.	– Fontos lehet Hamlet nézői megítélése szempontjából, hogy anyjával való beszélgetése során végig látjuk áldozatának véres tetemét.

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>Különbnek véltelek; magad kerested: Veszélyes, ládd-e, a túl-buzgalom. – Ne törd kezéd. Pisz! Ül le csöndesen, Én hadd töröm a szíved; mert fogom, Ha törhető anyagból van csinálva; Ha átkos megszokás úgy meg nem edzé, Hogy minden érzés ellen bástya lett.</p> <p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Mit tettem én, hogy nyelved ily gorombán Mer rám zajongni?</p> <p>[...]</p> <p>HAMLET</p> <p>Tekints e képre, s e másikra itt, Két férfi-testvér hű ábráira. Nézd, mennyi föntség ül e homlokon: Hypérjon fürtök; homlok Jupiter Sajátja; szem Mársé, mely fenyeget S parancsol egyben; állás Mercuré. Most száll le, egy égcsókoló tetőre; Oly összetétel és idom, valóban, Hogy minden isten, úgy látszik, pecsétet Nyomott reája, biztosítani Egy <i>férfit</i> a világnak. Ez vala Férjed; tekintsd már a következőt. Im, férjed ez; mint üszögös kalász Az ép testvért rohasztva. Van szemed? Elhagyhatád e szép hegylegelőt, Hogy e mocsáron hízz? Hah! van szemed? Szerelmed nem okolhadd; hisz korodban A hejjehujja vér szelíd, hunyász, S hallgat az észre; de micsoda ész az, Mely ettül erre száll! Érzésed, az van, Mert hogy mozognál másképp: ámde béna Érzék az; ilyet őrült sem hibáz, Igy elmehábor sem tevé soha Rabbá az érzést, hogy választani Épen ne tudjon, ily különbözőkben. Mi ördög volt hát a szem-bekötődsi, Mely rászédett? Szem érzés nélkül, érzet Látás nélkül, vagy fül, szem kéz ne'kül, Szaglás minden ne'kül, vagy bármi hű Érzéked egy-egy kóros része, így El nem tompulhatott.</p>	<p>[Ez a Hamletet innentől már kívülről láttatott, egyre kevésbé rokonszenves, néhol szinte már komikus figurának láttató értelmezések (pl. Frye, Fodor, Kékesi Kun) számára kiemelkedően fontos mozzanat.]</p> <p>– Annak föltételezése, hogy G. szíve nincs törhető anyagból, magában rejti Hamlet és a Szellem kudarcát: ha Gertrudnak nincsen erkölcsi érzéke, akkor semmi nem igazítható helyre.</p> <p>– A két kép, a két férfi összevetése egyrészt ismét bizonyítja Hamlet eszményített apaképét, másrészt azt is [Egy <i>férfit</i> a világnak"], hogy a tét Hamletnek nem egyszerűen az apjáról, hanem az emberi lényről alkotott képe, felfogása.</p> <p>– Lásd feljebb az emberkép kérdését!</p> <p>– A monológ ezen részében Claudiusra vonatkoztatva tovább gazdagodik a <i>romlás</i>, <i>betegség</i>, <i>rothadás</i> egész darabot átható <i>képrendszere</i>, <i>motívumrendszere</i>.</p>

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>Fuj! nem pirulsz el? Pártütő pokol, Ha így lázongsz egy tisztos anyanő Csontjában, akkor a láng ifjuság Erénye, öntüzeben olvadó Viasz legyen; ne mondják, hogy gyalázat, Midőn az ifjú hév ösztön kiróg, Ha már a csupa fagy ily lánggal ég S az ész a vágynak kerítője lesz!</p>	<p>– Fontos motívum, hogy Hamlet anyjában az emberi lény <i>állati</i> oldalától, az <i>ösztönlénytől</i> irtózik. A történetek épp ennek az emberben élő <i>állati természetnek</i> a korábban számára ismeretlen hatalmával szembesítették. Ezzel szemben kellene az észnek, az erkölcsnek, a hagyománynak, a becsületnek érvényt szereznie. (Hogy aztán ezt az anyai szexualitással kapcsolatos undort freudizáló módon Ödipusz-komplexussal magyarázzuk-e, az az egyes értelmezők dolga.)</p>
<p>KIRÁLYNÉ Ó, Hamlet! ne beszélj. Lelkem mélyébe fordítod szemem, Hol több olyan folt árnya látszik, amely Soha ki nem mén.</p>	<p>– Hamlet végre érzékeny pontra talált. Ha az anya a gyilkosságban vétlen is, azt beismeri, hogy érzékei Claudiushoz vonták.</p>
<p>HAMLET Hah! egy zsíros ágy Nehéz szagú verítékében élni; Bűzben rohadva mézeskedni ott A szurtos almon –</p>	<p>– Lásd az előző előtti megjegyzést az állati természetről és az anyai szexualitás iránti fiúi undorról. Freudizáló módon egyébként itt a vonzódás ellentétbe fordítását érhetnénk tetten a testiséget illető undor mértéktelen szavaiban.</p>
<p>KIRÁLYNÉ Ó, ne mondd tovább! Fülembe mint tör hatnak szavaid; Ne többet, édes Hamlet.</p>	
<p>HAMLET Egy gyilkos, egy gaz; Egy szkláv, ki első férjed tizedének Még huszadrésze sincs; egy váz király! Ország, uralkodás zsebtolvaja, Ki polcról lopta el a koronát, Úgy dugta zsebre.</p>	
<p>KIRÁLYNÉ Ó, ne többet. <i>Szellem jó.</i></p> <p>[...] <i>Szellem el.</i></p>	<p>[A Szellem az itt kihagyott részben a sértegetett anya megvédésére lép elő. Egyfelől a Claudius elleni bosszúra, másrészt anyja lelkének kímélésére szólítja Hamletet.]</p>
<p>HAMLET Mit, rajongás! Erem, mint a tiéd, ütenyre vér S éppoly zenét mond, mint az. Nem bolondság, Amit beszéltem: tégy próbát velem, S én szórul-szóra elmondom megint, Holott az örült ész ugrálna szerte.</p>	<p>– Hamlet bizonygatja, hogy a Szellem valóban itt volt, nem az örület szől belőle. Csakhogy Gertrud nem látta és nem hallotta az imént Hamlettel beszélgető Szellemet. Így a bizonygatás inkább megerősíti Gertrud feltételezését Hamlet háborodottságáról.</p>

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>Anyám, az Isten szent szerelmiért! Ne áltasd lelked a csalóka írral, Hogy örülségem – nem bünöd – beszél; Csak béhegeszti hámmal a fekélyt, Míg láthatatlan terjed a fene, S mindent aláás. Gyónj meg Istenednek; Bánd meg a múltat; a jövőt kerüld, S többé ne trágázd a gyomot, hogy annál Bujábbra nőjön. És bocsásd meg ezt az Erényem; mert e szűkkeblű idők Zsírjában az erénynek kell magának A vétket megkövetni, sőt hajolva Esengni, hagyjon tenni jót vele.</p> <p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Kettéhasítád szívemet, fiam.</p> <p>HAMLET</p> <p>Ó, hát hajítsd el a rosszabb felét S kezdj a maradttal tisztább életet. Jó éjt; – de bátyám ágyához ne menj: Mutass erényt, ha nincs is. A szokás – E szörny, ez ördög, mely öntudatát Elnyeli tetteinknek – angyal ebben: Hogy a szép s jó foglalkozásra is Oly mezt, ruhát ad, mely tággá viselve Ráillik éppen. Türtözzél ma éjjel; S a holnap-éji megtartózkodás Könnyebb leend; még könnyebb azután; Mert képes a természet bélyegét Kicszerélni mintegy a szokás, lebírní Az ördögöt, vagy csuda hatalommal Kidobni. Még egyszer, jó éjszakát! S ha áldva lenni óhajtasz, anyám, Úgy kérlek, áldj meg. – Ezt a jó urat <i>Poloniusra.</i></p> <p>Sajnálom; de ha így tetszett az égnek – Büntetve őt velem, s engem vele – Hogy én legyek szolgája, ostora. Eltakarítom, és kezem miatti Halálaért felelni én fogok. Jó éjszakát megint. Egyes szándék kegyetlenségre hajt, Rossz kezdetnek rosszabb lesz vége majd. Egy szót még, asszonyom.</p>	<p>– Hamlet itt előírja anyjának, hogyan tegye jóvá bűnét. Ez emberképe szempontjából is fontos: állati természetünk adott, csak a tudat és a szokás fegyelmeheti.</p> <p>– Lásd a szokásnak az emberi lény állati természetet megszelídítő szerepébe vetett hamleti hitet itt is, az előző megjegyzésben is.</p> <p>– Lásd újra a szokásról, annak civilizáló hatalmáról az újabb, nagyon konkrét hamleti javaslatot!</p> <p>– Hamlet itt először tulajdonítja tettei eredményét a gondviselésnek. Itt kezd el kialakulni a IV-V. felvonás „új”, sztoikus-fatalista királyfija.</p>

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p style="text-align: center;">De mit tegyék?</p> <p>HAMLET</p> <p>Ezt semmi áron ne, amire kérlek: Hadd csaljon ágyba a pöffedt király, Csipdesse arcod, hívjon mucijának, S egy-két büdös csókért, vagy mert fene Ujjával ott babirkál nyakadon, Tálalj ki mindent: hogy hisz voltaképp Én őrült sem vagyok, csak tettetésből. Jó lenne ezt tudtára adni; mert Hiszen melyik szép, józan, bölcs királyné Tagadna ilyen drága titkot el Egy béka, egy dög, egy farkó előtt? Sőt, bár az ész titoktartást javall, A háztetőn függő kosárt akaszd le, Röpítsd belőle szét a madarat, Próbára bújj belé, az egyszeri Majomként, s törd ki onnan a nyakad.</p>	<p>– Az iménti, a morált a szokás hatalma révén az ember állati természetére rákényszerítő tanítást Hamlet itt ironikus formában, a rossz követését tanácsolva adja elő újra.</p>

- c) • Ettől kezdve Hamlet egy vétkes ember, az udvari kamarás gyilkosa, aki ellen a király már könnyebben hozhat intézkedéseket. Melyekre oka is van, hisz Hamlet az Egérfogó-jelenettel elárulta magát, és megfenyegette őt.
- Hamlet lelkiismerete ettől kezdve már nem lehet tiszta: egy gyilkos ellen harcol, de már ő is gyilkolt.
- Anyja megtisztulásában, s így a világ helyrezökkenettségében csak kevésbé bizakodhat.
- d) A trón (Dánia királyi ágya) és a Hamlet-ház, ezáltal Dánia megtisztításához Gertrud megtisztulása, megtisztítása is hozzátartozna. Ebből a szempontból ez a látogatás nélkülözhetetlen volt.
- e) Az eredmény csekély és átmeneti. Gertrud a jelenet közepén elkezdett lelkiismeret-furdalást érezni, később kettéhasadt szívről beszél, de már a következő jelenetben kiderül, hogy esze ágában sincs elfordulnia *Claudius*tól. Beszámol neki Hamlet gyilkosságáról és elmebaja újabb fokozatáról.
- f) Hogy Hamletet emlékeztesse feladatára, s ismét megtiltsa neki Gertrud bárminemű, akár lelki bántalmazását.
- g) A Szellem egyrészt lehet csupán Hamlet látomása, másrészt az, hogy Gertrud nem látja, kifejezheti az asszony erkölcsi közömbösségét, lelki botfűlűségét is: számára nem létezik a múlt.
- h) A házasságtörésben vétkes, a gyilkosságban nem részes, még csak nem is cinkos talán...

11. lépés: 18. feladat

Hamlet és Gertrud

T/18.

117. oldal

8 VAGY 0 PERC

[utóbbi esetben a portfólióba beválasztható szövegértési feladat]

Tanári instrukciók

- A feladat célja Eliot *Hamlet*-elemzésének részleges megismerése, ami közvetlenül kapcsolódik az imént elemzett lakosztály-jelenethez.
- A tanulók pármunkában oldják meg a feladatot, majd rövid közös megbeszélés következik. A portfólióba utalás esetén egyéni munka, de tanulságainak legkésőbb a *Hamlet késlekedése* című feladat feldolgozása során, az ottani II/(4) magyarázat (Fodor Géza értelmezése) kapcsán elő kell kerülniük.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, ellenvéleményhez érvek állítása útmutatás alapján

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés vagy a portfólióba kerülő egyéni munka

Módszerek, eljárások: jelölés

18. Hamlet és Gertrud

- a) Olvassátok el az alábbi értelmezést, és használjátok a megszokott jelöléseket (√, –, +, ?, *)! Miben van igazsága Eliotnak? Miben vitatkozzunk vele?

Hamlet és Gertrud – T. S. Eliot véleménye

A huszadik század első felének egyik legnagyobb költője és egyúttal egyik legnagyobb hatású kritikus művészi kudarcnak tartotta a Hamletet. „Shakespeare Hamlet-je, amennyire egyáltalán az ő Hamlet-je, az anya bűnének a fiúra tett hatásával foglalkozik, és Shakespeare képtelen volt ezt a motívumot sikeresen rákényszeríteni a korábbi darab »kezelhetetlen« anyagára.” (Eliot itt korábbi darabként a korban nagy népszerűsége szert tett, de az idők során elveszett Ós-Hamletre utal, amelyet sokan Thomas Kyd munkájának, mások [pl. Harold Bloom] Shakespeare korai darabjának tartanak. Ennek örökölt, „kezelhetetlen” anyaga egyrészt a Szellem parancsa, másrészt ezzel összefüggően maga a BOSSZÚDRÁMA jelleg, harmadrészt a bosszúálló szereplő tettetett örülete.)

Eliot kiindulópontja az, hogy az „érzelemnek művészi formában való kifejezése csakis a »megfelelő tárgy« révén lehetséges; vagyis olyan tárgycsoportra, helyzetre, eseménysorra lelvén, mely ennek a bizonyos érzelemnek a formulája lesz”. [...] „Hamlet, az ember olyan érzelmek rabja, amely kifejezhetetlen, ugyanis túlcsordul a tényeken. [...] érzéseinek nincs objektív egyenértékese (objective correlative) [...] Hamlet azzal küszködik, hogy anyja az oka undorának, de undorának nem megfelelő egyenértékese az anyja; Hamlet undora körülfolylja őt és túlfolyik rajta. Ennél fogva olyan érzés, amelyet képtelen megérteni; képtelen tárgyiasítani, s ezért továbbra is mérgezi az életet és gátat szab a cselekvésnek.”

Eliot itt arra utal, hogy Gertrud a maga erkölcsi érzéketlenségében, érzelmi felszínességében túl jelentéktelen személyiség ahhoz, hogy Hamlet világundorának megfelelő tárgya, „egyenértékese” legyen. Bűne, a hűtlenség sem elég nagy formátumú ahhoz, hogy e világundor méltó kiváltója és egyenértékű megfelelője legyen. „Ha Gertrud bűnösségét felerősítenénk, Hamlet egy egészen más érzelem formuláját kapná; éppen jelleme negativitásából és jelentéktelenségéből fakad, hogy Gertrud olyan érzést ébreszt benne, amelyet nem tud képviselni.”

b) Bár Eliotnak alighanem igaza van Gertrud jelentőségének, azaz jelentéktelenségének megítélésében, azonban bizonyos, Hamlet számára fontos szempontokat nem vesz figyelembe.

- Mi mindent jelent(het) Gertrud Hamlet számára – egyfelől mint magánember számára, másfelől mint gondolkodó számára, harmadrészt mint dán trónörökös és a Hamlet-ház képviselője számára?

A magánembernek:

Az emberi természetről gondolkodó elmének:

A Hamlet-ház képviselőjének, a trónörökösnek:

- Hamlet világundorának még kik szolgálnak okául anyján kívül, kik erősítik meg benne az ember elkeserítő gyarlóságáról alkotott képét?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b)
- A magánembernek: az anyja, tehát nem tudja pusztán erkölcsi vagy személyiségének formátuma alapján megítélni.
  - Az emberi természetről gondolkodó elmének: az emberi gyarlóság, az állati ösztönök uralmának, az erkölcsi érzék hiányának szimbóluma.
  - A Hamlet-ház képviselőjének, a trónörökösnek: a lovagkirály volt felesége, az uralkodóház szimbóluma, a trónörökösnek anyja – ha Hamlet trónra kerülne, az új király anyja lenne.
  - Hamlet világundorának okául szolgálnak még az udvari emberek: az áruló barátok, Rosencrantzék, a szolgálkú Polonius, Osrick, de még az engedelmes Ophelia is.

REFLEKTÁLÁS

12. lépés: 19. feladat

Három szereplő a vallatószekben

T/19.

118. oldal

18 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja mindannak – a szereplők pozíciójából történő – összefoglalása, amit a darab harmadik felvonásának lezárulásakor az eseményekről, az indítékokról és az alakokról tudunk.
- A faggatózás feladatára szereplőkre specializálódott csoportokban készülnek fel a diákok. Claudius, Gertrud és Polonius szerepére önkéntes jelentkezőket kérünk.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, indítékok, motivációk felismerése, beszéd-készség, gyors reakcióképesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka, majd frontális

Módszerek, eljárások: vallatószer

19. Három szereplő a vallatószerben (Claudius, Gertrud, Polonius)

- Vállalkozzon közületek egy-egy diák arra, hogy a fenti szereplők egyikének helyzetébe és tudatvilágába belehelyezkedik! (A három „áldozat” vonuljon félre!)
- Hat-nyolcfős csoportokban fogalmazzatok meg három percben kérdéseket az egyik szereplő számára!
- Az osztály öt-öt percig faggathatja a szereplőt cselekvéseinek indítékairól. A kérdezésben az adott szereplő kifaggatásához kérdéseket alkotó csoportoké az elsőbbség. A szereplő őszintén válaszoljon!

RÁHANGOLÓDÁS

13. lépés: 20–21. feladat

T/20.

119. oldal

3 PERC

Az elakadó főcselekmény

[alighanem választanunk kell a két ráhangolódási feladat közül]

Tanári instrukciók

- A feladat célja a kritikai érzék fejlesztése, illetve a cselekmény egy nagyobb szakaszára vonatkozó olvasói élmény tudatosítása. A kritikai érzék, ítélet gyakorlása vonatkozhat a műre, de vonatkozhat a kritikus ítéletére is.
- A feladatot egyénileg végzik a tanulók, majd gyors véleményeket kérünk az osztály egésze számára.

Kiemelt készségek, képességek: olvasmányélmény mozgósítása, kritikai érzék, nagyobb cselekményrész távlati áttekintése, alátámasztó és cáfoló érv keresése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: érvelés mondatok befejezésével

20. Az elakadó főcselekmény

Gondold át A. W. Schlegel német romantikus esztéta alábbi mondatát, és foglalj állást vele kapcsolatban! Mennyiben van igaza? Mennyiben nincs?

„úgy látszik, mintha a főcselekmény az utolsó felvonásokban elakadna, sőt már-már visszafele folyna”

- ||| Olyan értelemben igaza van, hogy
- ||| Olyan értelemben nincs igaza, hogy

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Igaza van, mert Hamlet hosszabb időre lemond a cselekvésről, pusztán sodortatja magát, még a végkifejletet is szinte a véletlen hozza.

Nincs igaza, mert Hamlet tudatosan törekszik az Angliából való visszatérésre, ennek érdekében most megfontoltan és hidegvérűen cselekszik, a leszámolásnak pedig az előzmények után ilyennek kell lennie. A korábbi mellékszál, a Polonius–Laertes-szál pedig a második bosszúkeresővel itt már a főcselekmény részévé válik.

A szereplők szándékai

T/21. 119. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja – hasonlóan a 19. feladathoz – a szereplők helyzetébe való belehelyezkedés, csak míg annak visszatekintés, ennek itt előrettekintés a célja.
- A feladatot a tanulók egyénileg végezzék, de ne áruljuk el előre, hogy az eredmények közhírré tétele most elmarad. Az empátia mozgósítása s az ebből fakadó eredmények kamatoztathatók lesznek a Hamlet átalakulását, illetve a darab befejezését feltáró gyakorlatokban.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, szövegalkotás meghatározott szereplői nézőpontból

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: írás magunknak

21. A szereplők szándékai

A harmadik felvonásban történtek után ki hogyan értékeli a helyzetet, kiben milyen elhatározások születnek?

Foglald össze három-három mondatban a három kulcsszereplő feltételezhető álláspontját!

- A király álláspontja és terve:
- Gertrud, a királynő álláspontja és szándékai:
- Hamlet álláspontja és terve:

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

egyéni a darab ismerete alapján

JELENTÉSTEREMTÉS

14. lépés: 22. feladat

A negyedik felvonás: sok apró jelenet

T/22.

119. oldal

6-8 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a sok apró jelenetből álló negyedik felvonás feltérképezése.
- A tanulók a kötetet lapozva párban vagy egyénileg oldják meg a feladatot.

Kiemelt készségek, képességek: áttekintő, lapozgató olvasás, idézetkeresés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni vagy pármunka

Módszerek, eljárások: tanulói feladatlap

22. A negyedik felvonás: sok apró jelenet

- A felvonás hét színe közül melyekben nincs jelen Hamlet?
- Mely jelenetekben ellensúlyozza fizikai távollétét általa küldött levél?
Melyik levelet ki kapja meg?
A második levél milyen szituációban érkezik?
Milyen azonnali követelménnyel jár a levélből megtudott hír?

Jelenet: ..... Az 1. levél címzettje és tartalma:

Jelenet: ..... A 2. levél címzettje és tartalma:

A levél azonnali következménye:

- Ki az ötödik és a hetedik jelenet cselekményének főszereplője?
- Bizonyítsátok a negyedik felvonás egyik jelenete alapján, hogy Claudius trónja ingatag, hogy a hatalomátvétel (már?) egyáltalán nem nehéz!
- A felvonásból vett idézetekkel bizonyítsátok, hogy Hamlet a nép körében népszerű (ennek ő is tudatában van), s a király ezért is tart tőle!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- Hamlet nincs jelen az 1., 5., 6. és 7. színben.
- Jelenet: 6. Az 1. levél címzettje és tartalma: Hamlet Horatióknak beszámol kalózkalandjáról, kéri, fizessék ki érte a váltságdíjat, magához hívja barátját.
Jelenet: 7. A 2. levél címzettje és tartalma: a címzett a király, az üzenet: Hamlet mezítelenül partot ért, s másnap hazaérkezik az udvarba.

A levél azonnali következménye: Claudius és Laertes megtervezik Hamlet számára a lovagi bajvívásnak álcázott halálos csapdát.

- c) Az ötödik és a hetedik jelenet cselekményének Laertes a főszereplője.
- d) Claudius trónja ingatag, hisz a IV/5.-ben Laertes felfegyverzett csapat élén könnyedén betörhet a trónterembe. Claudius csak saját szavai védik meg.
- e) KIRÁLY

Utána küldtem, s a testet nyomozni.
 Minő veszély, hogy ez ember szabad!
 De szigorú törvényt nem láthatunk rá,
 Mert a zavargó népség kedveli,
 Amely nem ésszel, csak szemmel szeret;
 S ilyenkor a bűn ostorát tekintik,
 Soha nem a bűnt.
 (a IV/3. legeleje)

Nagy kedvessége a köznép előtt,
 Mely, szeretetbe mártva csínyeit,
 Mint némely forrás a fából követ,
 Hibáiból is mind erényt csinálna;
 (IV/7.)
 „de a köz enyim;” (Hamlet mondja: V/2. 28.)

15. lépés: 23. feladat

T/23. 120. oldal
 15 PERC

A tematikus-motivikus szerkezet, ritmus folytatódása az utolsó két felvonásban

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak felismerése és példákkal való alátámasztása, hogy a darab utolsó két felvonásában – ha az ok-okozati szerkezet szigora oldódik is – a tematikus-motivikus szerkezet folytatódása és kibontakozása egy más szinten biztosítja a dráma egységét.
- A tanulók csoportmunkában beszélnek meg és rögzítik a megoldásokat (kb. 6 perc), majd a csoportok szóvivői röviden ismertetik az eredményeket (1-1 percben). Egy csoport egy motívummal dolgozik. A csoportok ezúttal kevesebb (3 fő) tagból is állhatnak, s esetleg (ha alacsony az osztálylétszám) egy csoport két motívumot is kaphat. Most nagyvonalúbb, áttekintő feladatmegoldást kérünk, az idézetek kimásolására nincs idő.

Kiemelt készségek, képességek: rákereső olvasás, rövid távú memória, motívum felismerése

Célcsoport – differenciálás: három-négyfős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik

23. A tematikus-motivikus szerkezet, ritmus folytatódása az utolsó két felvonásban

Hol kerülnek elő az alábbi témák a darab IV. és V. felvonásában?

Osszátok fel a motívumokat, és minden csoport egyet vizsgáljon meg!

Keressétek ki a megfelelő helyeket, és röviden jegyezzétek fel, hol, hogyan bukkan fel a motívum!

(Az idézeteket nem kell kimásolni.)

- A) Az öngyilkosság gondolata, illetve tette
- B) Az örület motívuma (legalább két példát hozzatok rá)
- C) A másik ember pusztá eszközként való felfogása
- D) A tett és a gondolat közti vívódás, a kettő egymás ellen fordulása
- E) A romlás, rothadás, züllés motívuma
(Ez már az első felvonás első Hamlet monológjában is hangot kapott: „Ó Isten, Isten! mily unott, üres, / Nyomasztó nékem e világi üzlet! / Phi! rút világ! gyomos kert, mely tenyész, / Hogy magva hulljon; dudva és üszög /Kövér tanyája.”)
Itt ne csak Hamlet, hanem például a király (IV/5.) és mások szavaiban is keressétek e motívum felbukkanását!
- F) A halál mindent viszonylagossá tévő, megkérdőjelező hatalma
- G) Látszat és valóság kettőssége, ellentéte
(Itt egyaránt érdemes figyelni Hamlet felismeréseit, illetve a megrendezett, másnak álcázott jeleket!)
- H) A vérbosszú motívuma
- I) Az udvari ember ürességének motívuma

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A) Ophelia öngyilkossága a IV. felvonás 7. jelenetében, a tett néven nevezése és Hamletre tett hatása az V/1.-ben.
- B) Ophelia megőrülése a IV/5.-ben, Hamlet viselkedése a temetőben (V/1.), amit a párbaj előtt (V/2. 215–234.) maga is örületének tulajdonít, s miatta Laertestől bocsánatot kér:
„Amit tevék,
Mi durván verte föl természeted,
Becsűleted s botránkozásodat:
Kimondom itten: örültség vala.”
- C) A király eszközként használja Rosencrantzékát Hamlet eltávolításában, illetve tervezett megölésében, majd Laertest a visszatérő Hamletnek állított halálos csapdában. Másfelől Hamlet is eszközként bánik Rosencrantzékával.

- D) Erről tanúskodik a IV. felvonás 4. jelenetének egész Fortinbras-monológja.
- E) Pl. „A nép zavargó, egészségtelen,
Lázás gondolkodásu és beszédü” (a Király a IV/5.-ben, 81–82.)
De a bomlás képei közé sorolható Ophelia örületének nem egy megnyilatkozása vagy a temetői jelenetnek a test oszlásáról szóló részei. Korábban pedig a Polonius tetemének bomlásáról szóló hamleti szellemeskedések (pl. IV/3.).
- F) Hamlet Polonius tetemének hollétéről:
„Nem ahol ő eszik, hanem ahol őt eszik: az államféreg bizonyos gyülekezete éppen nekiesett. Mert hát életrendünk egyedüli hatalmassága a féreg: mi minden egyéb teremtményt meghizlalunk, hogy magunkat hizlalhassuk; magunkat pedig a pondrónak hizlaljuk. A kövér király meg a sovány koldus, csak más-más fogat étel: két tál egy asztalon; s azzal vége.” (IV/3. 20–25.)
Vagy a temetői jelenetben (V/1.):
„E koponyának egykor nyelve volt, szépen tudott dalolni; s hogy vágja földhöz e pimasz, mintha Kain állkapcája volna, ki az első gyilkosságot elkövette. Egy államférfi agya is lehetett, kinél most e számár különb cselszövő; egy olyané, ki az Úristent is rászedte volna; nem meglehet?”
Továbbá:
„Minő aljas célokra használhatnak még bennünket, Horatio! Nem nyomozhatja-e képzeletünk a Sándor nemes porát, míg végre mint hordóakna tapasztát leli meg?”
(Itt végig haláltáncszerűen a halál egyenlősítő hatalmáról, a rang és a lélek az anyagnál mulandóbb voltáról elmélkednek Hamlet és a sírásók. A bizarr és morbid elmélkedések azt az abszolút mélypontot, halandósággal való szembenézést jelentik, mely után Hamlet már minden földi hívságon túllépve lehet a gondviselés eszköze.)
- G) (1) Hamlet látszatnak ítél a halál, a temető perspektívájából minden mulandó földi dolgot.
(2) Az V. felvonás párviadala látszólag párviadal, valójában kitervelt gyilkosság.
- H) A IV. felvonás főszereplője képviseli átmenetileg a vérbosszú motívumát: apja, Polonius halála miatt akar vérbosszút állni előbb a királyon, azután Hamleten.
- I) Egyfelől Rosencrantz és Guildenstern királyi alattvalóként s nem Hamlet barátjaként való viselkedése mind az angliai küldetés elvállalása, mind Polonius tetemének csaholó keresése során (IV/1., IV/2., IV/3.). Hamlettől meg is kapják a „szivacs” besorolást, azaz a lényeg nélküli, a gerinctelen, a nem autonóm ember címkéjét:
HAMLET
Hogy én a te titkod meg tudom őrzeni, s a magamét nem.
Aztán meg, egy szivacs kérdésére mit is válaszoljon egy királyfi?

ROSENCRANTZ

Engem szivacsnak néz, fönség?

HAMLET

Annak hát; ki a királytól pártfogást, jutalmakat és tekintélyt szí magába. De az efféle tisztak utoljára tesznek legjobb szolgálatot a királynak; mint majom, tartja őket egy ideig a pofazacskóban; elébb nyalja-falja, hogy végre elnyelje; ha rászorul, amit összeböngésztetek, fogja, kifacsar, és ti, szivacsok, ismét szárazon vagytok.

ROSENCRANTZ

Nem értem, fönséges úr.

(IV/2.)

Másrészt Osrick parodisztikus (szemünkben a már halott Poloniust is akaratlanul karikizáló), szervilis-finomkodó viselkedése az V/2. elején (86–185.). Ő mintegy ismétlő, sűrítő összegzése az udvaronci magatartásnak (Hamlet radikális szembenállását igazolja az ő felfokozott silánysága). Hamlet ezekben a felvonásokban többször fölényes kíméletlenséggel nyilatkozik az udvaroncokról, akik áldozataivá lettek a királlyal való küzdelmének.

16. lépés: 24. feladat

Hamlet átalakulása – Hamlet személyisége

T/24.

122. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja Hamlet személyiségének vagy beszédaktusai alapján vizsgálható drámai figurájának (ez a „vagy” is megbeszélést érdemel!) több típusú, különböző előfeltételekből kiinduló vizsgálata. Van csoport, melynek feladata az utolsó két felvonás átalakult Hamletjére összpontosít, s van, mely a darab címszereplőjét a mű egészében vizsgálja.
- A tanulók csoportmunkában beszélnek meg és rögzítik a megoldásokat, majd a csoportok szóvivői beszámolnak az eredményekről. Ezúttal ismét az a célszerű, ha egy feladatsort több, azonos témára szerveződött csoport is elvégez.

Kiemelt készségek, képességek: szövegrészek, illetve bizonyos értelmezői általánosítások összevetésével, illetve a memória és az olvasói élmény mozgósítása segítségével egy drámai figura rekonstruálása (szövegtények, élmények és teóriák kritikus összevetése)

Célcsoport – differenciálás: négy-öt fős heterogén vagy a témaválasztás révén homogén érdeklődésű csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik

24. Hamlet átalakulása – Hamlet személyisége

Csoportokban dolgozzatok az alábbi problémák átgondolásán, majd vizsgálódásaitok eredményét választott vagy tanárotok által kijelölt szövivők 3 percen ismertesse!

A) Ophelia Hamlet-képe

Támasszátok alá a drámából vett bizonyítékokkal Opheliának Hamletről adott, alábbi jellemzését: mind a múltbeli pozitív, gyakran a reneszánsz embereszmény megtestesüléseként értelmezett vonásokat, mind az összeomlás állítását!

(A pozitív vonásokat a dráma egészében keressétek, az „összebomlás” jeleit szintén a darab egész szövegéből, s ne csak Hamlet Opheliával szemben tanúsított, részben szerepjátszó magatartásából vegyétek!)

Ó, mely dicső ész bomla össze itten!
 Udvarfi, hős, tudós, szeme, kardja, nyelve;
 E szép hazánk reménye és virága,
 Az ízlés tükre, minta egy szoborhoz,
 Figyelme tárgya minden figyelőnek,
 Oda van, ím, oda!
 S én legnyomorúbb minden bús hölgy között,
 Ki szívtam zengő vallomási mézét,
 Most e nemes, fölséges észt, miképp
 Szelíd harangot, félreverte látom;
 Nyílt ifjusága páratlan vonásit
 Örült rajongás által dúlva szét.
 Ó, jaj nekem,
 Hogy amit láttam, láttam; és viszont,
 Hogy amit látok, látom az iszonyt!

(III/1.)

B) Hamlet személyiség- és sorsfelfogása

Hamlet a harmadik felvonás végéig mintha olyan önálló, önvezérlő (szuverén és autonóm) személyiség (individuum) kívánna lenni, aki nem pusztán bábja, játékszere a sorsnak, illetve az evilági hatalmasságoknak. Úgy tűnik, hogy az udvaroncokat épp azért veti meg, mert nem ezt az eszményt képviselik. A harmadik felvonás utolsó jelenetében mintha megváltozna ez a felfogása.

- a) Az alábbi idézetek közül jelöljétek (AU) jellel azokat, amelyek az autonóm individuum fent jelzett eszményével vágnak egybe!

Lehetőleg azt is jelezzétek, hogy kinek és mikor mondja e gondolatokat Hamlet! Ezt az idézetek utáni kipontozott sorokba írájátok be!

<p>(1)</p> <p>– Nem; a cukrozott nyelv Ám nyalja a sületlen fényüzést, Görbessze hajlós térde kapcsait, Hol a farkcsóválás hasznot terem. Hallgass ide. Mióta választásim asszonya Én drága lelkem, s emberek között Különbséget bir tenni: tégedet Pecsételt el magának; mert te, bár Szenvedve mindent, úgy től, mint aki Semmit se szenved; férfi vagy, ki a Sors öklözését vagy jutalmait, Egyképp fogadtad; s áldott az, kinek Vérével úgy vegyült itélete, Hogy nem merő síp a sors ujjá közt, Oly hangot adni, milyent billeget. ..... (/)</p>	<p>(3)</p> <p>KIRÁLY A bizony; ha tudnád céljaim. HAMLET Látok egy cherubot, aki látja őket. – No, de jerünk Angliába. Isten veled, édes anyám! ..... (/)</p>
<p>(2)</p> <p>No lám, mily becstelen eszközzé akartok ti tenni engem. Játszani akarnátok rajtam; ismerni billentyűimet; kitépni rejtelmem szívét, hanglét- rám minden hangját kitapogatni a legalsótól a legfelsőig; pedig e kis eszközben zene rejlik, felséges szózat, mégsem bírjátok szavát venni. A keservét! azt hiszitek, könnyebb énrajtam játszani, mint egy rossz sípon? Gondoljatok bármi hangszernek: rám tehetitek a nyeret, de nem bírtok játszani rajtam. ..... (/)</p>	<p>(4)</p> <p>Gyorsan – becsülni méltó gyorsaság (Mert tudni kell, hogy egy meggondolatlan Tett néha jól segít, midőn derék Tervünk hanyatlik; s ez tanítson arra: Van egy istenség, aki céljaink Formálja végre, bármiképp nagyoltuk) – ..... (/)</p> <p>(5)</p> <p>Tapot se; dacolunk e baljóslattal: hisz egy verébfi sem eshetik le a gondviselés akaratja nélkül. Ha most történik: nem ezután; ha nem ezután, úgy most történik; s ha most meg nem történik, eljő máskor: készen kell rá lenni; addig van. Miután senkinek sincs olyanja, mit itt ne hagyjon: mit árt előbb hagyni el? – Ám legyen! ..... (/)</p>

- b) Az idézetek közül a másfajta sors- és személyiség-felfogást jelzőket jelöljétek (G) jellel, s fogalmaz-
 zátok meg e másfajta felfogás lényegét!
 (Itt is jelezzétek, hogy mikor és kihez beszél Hamlet!)
- c) Ezt az „új”, megváltozott Hamletet a szakirodalom sokféleképpen szokta értékelni. Van, aki eb-
 ben a királyfiban is meglátja a nagyságot, s az így végrehajtott, a drámát lezáró tettet is „nagy-
 szerű, fontos merény”-ként értékeli. Mások Hamlet széteséséről, személyiségének elvesztéséről
 beszélnek, illetve magtartását Polonius megölésétől kezdve (a kamarás megölését is beleértve)
 A CSELEKVÉS PARÓDIÁJÁNAK tekintik. Mind áldozatai halálával kapcsolatos szavait, mind temető-
 béli viselkedését visszatartónak értékelik, s úgy vélik, hogy a darab Polonius halála után mintegy
 KILÉP HAMLET PERSPEKTÍVÁJÁBÓL, lehetlenné teszi a vele való azonosulást.
 Ti melyik felfogással értetek inkább egyet? S miért?
- d) Hamlet ingadozása három hozzáállás, beállítódás között
 Értelmezzétek az alábbi idézetet! Használjátok a megszokott jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

„Hamlet magatartásában, [...] tépelődéseiben [az anyjával folytatott beszélgetés kudarca nyomán] a sorssal való megmérkőzés gondolata két másik indítékkal kezd váltakozni: az egyik a beletörődés a sötét gondolatba, hogy minden tett hiábavaló, hogy a halál a legnagyobb emberi teljesítményt is megsemmisíti (»Nem nyomozhatja-e képzeletünk a Sándor nemes porát, míg végre mint hordóakna tapaszát leli meg?«), a másik a gondviselés kifürkészhetetlen akaratának elfogadása (»egy verébfí sem eshetik le a gondviselés akaratja nélkül«).”

(Kis János)

I. A fenti idézetből emeljétek ki és tömörítsétek címszavakba a három beállítódást, attitűdöt!

- (1)
- (2)
- (3)

II. Az utolsó két felvonásból hozzatok egy-egy példát a három gondolkodásmód, létfelfogás tettekben, illetve tétlenül elfogadott eseményekben való megnyilvánulására!

- (1)
- (2)
- (3)

C) Hamlet, a világra ébredő kamasz és Hamlet, a tömeggyilkos

Olvassátok el a leghíresebb mai magyar Shakespeare-kutató, Géher István egyik *Hamlet*-esszéjének néhány kiragadott részletét!

„A *Hamlet* ugyanis NEVELŐDÉSTÖRTÉNET: a beavatás mindig aktuális rítusát adja elő kriminális összefüggésben; arról szól, hogy egy fiatalember felnő, megismeri az életet, megvalósítja magát – és belehal.

A nagytragédiákban, mint mondtam, a hős: a világ. A *Hamlet* annyiban különbözik az utána következőktől [az *Othellótól*, a *Lear királytól* és a *Macbethtől*], hogy a világállapotot meghatározó bűntény itt megelőzi a hős fellépését: nem ő követi el az első rosszat. Nem tehet a szüleitől, ártatlanul érkezhet a színre; bár nem tisztán, mert máris a bűn sejtelmével árnyékoltan. Mint ahogy egyelőre a bűn is rejtőzködik, egészséges normalitásnak álcázza magát, illetve hagymázos jelenésnek. Haláleset történt; akinek ez bűneset, az rémeket lát, nem normális. Hogy »rohadt... valami«, leginkább a sűrű hallgatás árulja el. [...] Ha a király pragmatikus eszélyességéhez alkalmazkodunk: Hamlet másként öltözködése szertelen, ifjonti érzélgősségre vagy tüntető, potenciálisan rendbontó ellenzékieskedésre vall. Ha viszont Hamlet erkölcsi érzékét tesszük magunkévá: valami nincs rendben a királlyal. Tényleg, hogyhogya nem a királyfi lett az apja halála után a király? [...] »Dánia börtön«. És benne Hamlet szabadságvesztett egyén, akinek parancsba adhatják, hogy hagyjon fel magával. Lehet helyette »első udvaronc«, rendelkezési állományba helyezett trónörökös, nyugdíjkorhatárig, infantilis kortalanságra ítélve. Gyermekkorból és férfikorból egyaránt kirekesztve [...]

Egy zavart kábulat, egy ingerült érzékenység az egész fiú. Elárvult, elárulták. A halál elvette tőle az apját, az élet az anyját. [...] Ejnye, hát miért nem hajlandó tudomásul venni a tényeket? Nézzünk szembe velük: ezek a felnőtt élet tényei: a halál, a szex, a politika.”

- a) Kilencedikben tanultatok a beavatás rítusáról, illetve a beavatási próbatételekről, traumákról. Mik ezek a beavatási traumák itt, a *Hamletben*? Melyek azok a titkok, amelyekbe a beavatási szertartás során a beavatandó beavatódik?

- b) A dráma milyen mozzanatra utal a fenti szövegben az „egészséges normalitás”, mire a „hagymázás jelenés”?
- c) Mi lenne Hamlet számára a gyermekkor folytatása, amiből kirekesztik, s mi lenne a férfikor, melyből szintén kirekesztetik?
- d) Milyen értelemben van tartós, „infantilis kortalanságra” ítélve Hamlet?

A darabban kikkel s milyen helyzetekben viselkedik „infantilis” módon Hamlet?

- e) Ascher Tamás kiváló hajdani kaposvári rendezésében az infantilitás egyik kifejezője az volt, hogy a Máté Gábor által alakított Hamlet folyton egy ágyon heverészett, és kanállal ette üvegből a lekvárt. Találjatok ki az infantilitásra ítéltésre másféle színpadi jelzéseket!
- f) Claudius provokálása, hogy elárulja magát, jó krimi. „És rossz, veszélyes, tragikus politika a becsületes fiatalember számára. Mert a bűnügyi regény szavatoltan immunizált mesterdetektívjével szemben a tragédia magánnyomozója (aki egy személyben bírója és hóhérja is) nem mentesülhet a bűn fertőzetétől. Nincs is bűn, amíg tudatában meg nem konstruálja, hogy aztán előmanipulálhassa a másik tudatából. S hogy ezt a kívánt irányban befolyásolhassa, azonosulnia kell vele. Az igazságszótó Hamlet fondorkodó, öldöklő Claudiuszá lesz: kitenyészti magában Claudius bűnét. És a bűn zsoldja a halál.” [Egyébként a kölcsönös fürkészés során valamelyest Claudius is kitenyészti magában Hamlet erkölcsi érzékenységét.]

Elgondolkodhatunk „rajta, vajon hány percig bíránk ki Hamlettel összezárva. Tekintetével átvilágítana, egyik szavával fellobbantana, a másikkal elhamvasztana. Kíméletlen, érthetetlen és kibírhatatlan ez a nemléttel kiegészült totális létezés, amely magába nyel, illetve kiszorít magából mindent és mindenkit. Öreget és fiatal... nőket, barátokat, pribékeket... A »hitvány elemet« úgy semmisíti meg, hogy túltesz rajta; azzal, hogy az ideális megfér benne a kriminálissal. Claudius lelkét három ember terheli, Hamletét hat.”

(Géher István)

- Példákkal bizonyítsátok, hogy „Hamlet fondorkodó, öldöklő Claudiuszá lesz”!
- Ki az a hat ember, aki Hamlet lelkét terheli?

- g) A fenti gondolatmenetet Géher István így folytatja: „És mégsem lesz bűnöző.” Érvekkel támasszátok alá ezt az állítást!

D) Hamlet hasadtsága, avagy Hamlet, a semmi
Értelmezzétek az alábbi idézetet! Használjátok a megszokott jelöléseket ($\sqrt{\quad}$, $-$, $+$, $?$, $*$)!

„Hamlet beszédaktusainak széthasadása (a megnyilatkozások és a tettek közötti szakadék) leginkább a IV. felvonás 4. jelenetére mélyül el, és a néző számára is ez a »legkellemetlenebb« találkozás Hamlet alakjával. Angliai száműzetése felé tartva találkozik a Dánián keresztülvonuló Fortinbras seregével. És az ezt követő (utolsó) monológja ugyanazt a kegyetlen önvádat erősíti, mint a színészek távozása utáni [Hecuba-]monológ. Újra körvonalazódik a helyzete és a rá háruló feladat elkerülhetlensége („nem tudom / Mért mondogatom csak: ez a teendő / Ha készen áll ok, eszköz, vágy, erő/ Hogy megtegyem.” IV. 4. [Eörsi István fordítása]), valamint a teljes »eltökéltség« szükségessége: »Mostantól gondolat / Ha nem vagy véres, hát semmise vagy.« Ehhez mérhető konzekvens cselekedet az lenne, ha

visszatérne a dán királyi udvarba, és beteljesítené a bosszút, ám ehelyett folytatja útját. Nyilvánvaló, hogy itt ugyanolyan ellentmondásos helyzet áll elő, mint a Claudius imáját tartalmazó jelenetnél. Ez a monológ egyben Hamlet figurájának »mélypontja« is: a néző már semmiképp sem tudja komolyan venni az egyfolytában fogadkozó, de teljesen cselekvésképtelen, a bosszú elől (teljesen motiválatlanul) Angliába menekülő Hamletet. Itt válik érvényessé az a megállapítás, hogy »Hamletnek nincs semmiféle lényegisége, nincs megőrzendő benső világa: ő maga tiszta halogatás [...] és szétszórtság [...], üres semmi, amelyről semmi biztosat nem lehet tudni« [Terry Eagleton].”

(Kékesi Kun Árpád)

a) Minősítsétek a fenti okfejtést, illetve egyes részleteit!

ÉRV(EK) MELLETTE	ÉR(VEK) ELLENE

b) Olvassátok el a Hamlet késlekedéséről szóló későbbi (26.) feladat IV./(2) részét, és foglaljatok állást Kékesi Kun Árpád vagy Kis János álláspontja mellett abban a kérdésben, hogy valóban motiválatlan-e Hamlet halogatása a III. felvonás után!

PSzé

Hamlet és a semmi

Northrop Frye kanadai, Terry Eagleton angol és nyomukban Kékesi Kun Árpád magyar irodalomtudós is Hamlet lényegének a SEMMIT tartja. Frye azért, mert Hamlet lényege a tudat, a gondolkodás, ami szétszedi, elpusztítja, leleplezi a valóságot. Eagleton pedig azért, mert Hamlet szerinte egyik szerepével, egyik beszédettével, azaz önmagával sem azonos, mindegyik mögül elmozdul.

Olvasd el a három szerzőtől az alábbi szemelvényeket, és válaszolj az utánuk álló kérdésekre!

„A dráma magja, bármilyen elcsépelet is legyen, a »Lenni vagy nem lenni« monológ. Ez jórészt az infinitívuszok sorjázására épül, arra a titokzatos szófajra, amely se nem ige, se nem főnév, se nem cselekvés, se nem dolog; e monológ pedig ennek következtében olyan vízió, amely a tudatot egyfajta vákuumként látja: semmisségnek a lét közepén. Előbb vagy utóbb a semmisségnek kell szentelnünk magunkat, és miért is kell akkora értéket tulajdonítanunk annak, hogy nem akaratunkból kifolyólag halunk meg? A Szellem ragaszkodik hozzá, hogy Hamlet nem halhat meg addig, amíg meg nem öli Claudius, s az egyetlen dolog, amely megakadályozza Hamlet önkéntes halálát, nem más, mint az attól való félelem, hogy őbelőle is efféle szellem [kísértet] lehet. Míg Ophelia halála fel nem szabadítja, Hamlet nem látja a felülemelkedésnek olyan formáját, amely azt a fajta halált biztosítaná neki, amelyet magának akar: a világtól való szabadságot.”

(Northrop Frye)

„[Bármennyire megbotránkozik is Hamlet azon, hogy Rosencrantzék be akarnak hatolni belső lényegébe.] létezésének nincs »lényege«, nincs őrizni való belső szentélye: pusztá halogatás, pusztá szétoldódás: üres űr, amely nem kínál semmi határozott megtudnivalót. »Én«-je csupán a gesztusok olyan sorozatából áll, amelyek segítségével ellenáll minden elérhető meghatározásnak, anélkül, hogy olyan radikális alternatívával bírna, amely túl van ezen gesztusok hatókörén. [...] Annak ellenére, hogy mélységesen »szubjektív« alak, és annak ellenére, hogy e szubjektivitást

nyomorító teherként éli meg, szubjektivitása a megfegyelmzés és a természeté alakulás hiánya révén még nem szerveződött olyan elnyomó egységbe, amely később majd a tudatot egyfajta börtönné változtatja.”

(Terry Eagleton)

„A biztos megismerésre törekvés és az önmeghatározás sikertelensége azonban már a *Hamlet*ben megmutatkozik. A monológjaiban (különösen a színészek távozását és a Fortinbras seregével való találkozást követően) Hamlet szüntelen önmagát próbálja meghatározni, ám ez rendre akadályokba ütközik. Képtelen magát bárhogy megnevezni és tiszta identitását elérni. [...] önjelölési vagy »önigazoló öndramatizálására« tett kísérleteiben a jelölt [az „én”] mindig kicsúszik a jelölők (gazember, rabszolga, paraszt, tunya, tompa gazember, gyáva, aljas számár, kurva, hímrinyó) alól, és »erős szubjektuma« decentrálódik [központját veszti]. [...] Posztmodern horizontból szemlélve tehát a *Hamlet* jelentősége abban (is) látható, hogy a modern szubjektum egyik első irodalmi megjelenését adja, miközben már annak halálával is szembesít.”

(Kékesi Kun Árpád)

- Vajon miért állítja Frye, hogy a tudat vákuum, üresség, s hogy ezt az infinitívusz nyelvi alakja tudja igazán kifejezni?
- Mi magyarázza és a darabban mi bizonyítja, hogy Hamletre Ophelia halála mintegy felszabadító hatással van?
- Hogyan lehetne bizonyítani, hogy Eagleton szerint az én lényegének a hiánya vagy az egységes szubjektum hiánya nem egyértelműen negatív jelenség, s hogy a szubjektummá (polgári individuummá) válást legalább annyira kedvezőtlen és korlátozó folyamatnak látja, mint amennyire az európai fejlődés alapelemének?
- Milyen párhuzam vonható Kékesi Kun fejtegetése alapján Oidipusz és Hamlet között?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

„Udvarfi, hős, tudós, szeme, kardja, nyelve;

E szép hazánk reménye és virága,

Az ízlés tükre”

Hamlet szellemes replikái bizonyítják, hogy elsőrangú udvarfi, hős mivoltát akár a kalózzal való viselkedése, a hajójukra való átugrás, akár az udvar ellen magányosan fölvett harc bizonyítja, s ahogy a Szellemet halálmegvető bátorsággal követi az első felvonásban, szintén megerősíti ezt a képet. Kardvívó tehetségét bizonyítja Laertessel, a bajnokkal szemben. Az irányában a bajvívás előtt tanúsított udvariasság ugyancsak a kifogástalan udvarfi gesztusa. Tudását, éles eszét töprengő monológjai is bizonyítják; éles szemét, emberismeretét pedig az, ahogyan átlát az embereken.

Bomlásának jele a (mániás) depresszió, a hirtelen indulat és az apátia közötti hullámmás, az elhamarkodott tettek s a gyakran ok nélkül is sértő szavak; a saját maga számára is érthetetlen téltlenség és a hirtelen tettek közötti ingadozás.

B)

a–b)

<p>(1) (AU) Horatióknak, III/2. – Nem; a cukrozott nyelv Ám nyalja a sületlen fényüzést, Görbessze hajlós térde kapcsait, Hol a farkcsóválás hasznot terem. Hallgass ide. Mióta választásim asszonya Én drága lelkem, s emberek között Különbséget bir tenni: tégedet Pecsételt el magának; mert te, bár Szenvedve mindent, úgy től, mint aki Semmit se szenved; férfi vagy, ki a Sors öklözését vagy jutalmait, Egyképp fogadtad; s áldott az, kinek Vérével úgy vegyült itélete, Hogy nem merő síp a sors ujjá közt, Oly hangot adni, milyent billeget.</p> <p>(2) (AU) Rosencrantzéknak, III/2. (348-tól) No lám, mily becsstelen eszközzé akartok ti tenni engem. Játszani akarnátok rajtam; ismerni billentyűimet; kitépni rejtelmem szívét, hang- létrám minden hangját kitapogatni a legalsótól a legfelsőig; pedig e kis eszközben zene rejlik, felséges szózat, mégsem bírjátok szavát venni. A keservét! azt hiszitek, könnyebb énrajtam ját- szani, mint egy rossz sípon? Gondoljatok bármi hangszernek: rám tehetitek a nyeret, de nem bírtok játszani rajtam.</p>	<p>(3) (G) IV/3. (49-től) KIRÁLY A bizony; ha tudnád céljaim. HAMLET Látok egy cherubot, aki látja őket. – No, de jerünk Angliába. Isten veled, édes anyám!</p> <p>(4) (G) V/2. (7–12.) Gyorsan – becsülni méltó gyorsaság (Mert tudni kell, hogy egy meggondolatlan Tett néha jól segít, midőn derék Tervünk hanyatlik; s ez tanítson arra: Van egy istenség, aki céljaink Formálja végre, bármiképp nagyoltuk) –</p> <p>(5) (G) V/2. (208-tól) Tapot se; dacolunk e baljósattal: hisz egy verébfí sem eshetik le a gondviselés akaratja nélkül. Ha most történik: nem ezután; ha nem ezután, úgy most történik; s ha most meg nem történik, eljő máskor: készen kell rá lenni; addig van. Miután senkinek sincs olyanja, mit itt ne hagyjon: mit árt előbb hagyni el? – Ám legyen!</p>
--	--

b) A Gondviselés gondolata jellemzi az új sorsfelfogást.

c) Bármelyik válasz elfogadható, ha érv is szól mellette.

d) I.

(1) a megmérkőzés szándéka

(2) az emberi tettek értelmetlensége, hiábavalósága

(3) a kikerülhetetlen gondviselés elfogadása

II.

(1) kicseréli az angol királyhoz írt levelet, átugrik a kalózhajóra

(2) elmélkedés a temetőben a holtak körforgásáról vagy Yorickről, Nagy Sándorról

(3) a bajvívásra való invitálás elfogadása, a verebegről szóló bibliai, Máté evangéliumából való idézet (10:29), illetve a „készen kell rá lenni” („the readiness is all”) (V/2. 208-tól)

C)

a) A beavatási traumák: az apa halála, az anya gyors házassága, ill. hűtlensége. A titkok: politika, szex, halál.

b) Az „egészséges normalitás” Claudius trónbeszédének (I/2.) ésszerű érveire, a „hagymázás jelenés” a Szellem megjelenésére és szavaira vonatkozik.

- c) A gyermekkor folytatása a wittenbergi diáklét, a férfikor a dán trón elfoglalása lenne.
- d) Már nem lehet diák, de első udvaroncként az ereje teljében lévő Claudius mellett trónörökös volta merő felfüggesztettség.
- Infantilis módon hülyéskedik többször is Poloniusszal, s az Egérfogó-jelenet elején, amikor az ölébe akarja hajtani a fejét, Opheliával. Polonius holttestéről szólva pedig a királlyal is.
- e) Egyéni megoldások, pl. turkálja az orrát, rágózik, számárfület mutat, illetlen mozdulatokat tesz.
- f) • Megöli Poloniust, azután hidegvérrel halálba küldi hajdani pajtásait, Rosencrantzékát. De fondorkodás a némileg átírt Gonzago megöletésének előadása és a közben tett megjegyzések sora is.
- Polonius, Laertes, Ophelia, Rosencrantz, Guildenstern, Claudius.
- g) Például vagy véletlenül okozza valakinek a halálát, vagy olyanokét okozza (Rosencrantzék, Claudius), akik az életére törtek.

D)

a)

ÉRV(EK) MELLETTE	ÉR(VEK) ELLENE
Hamlet valóban elmulaszt minden alkalmat. Csak beszél. Amikor mégis cselekszik, az vagy elhamarkodott, meggondolatlan (Poloniusék levelének kicserélése), vagy alattomos és nem nyilvánosan vállalt tett. A párbajban való részvétel pedig sodródás, passzív „cselekvés”. A királyt ekkor is csak Laertes és Gertrud, ill. önmaga fölösleges halála után szúrja le. Amikor már ő nem kerülhet trónra. Fortinbrasban pedig miért is bízunk?	Egyrészt Hamlet nem cselekedhet, amíg az udvar egésze előtt nem lepleződik le a király tette. Polonius megölése után jobb átmenetileg visszavonulnia. A Fortinbras-monológ cselekvés elleni érvei legalább olyan komolyak, mint a cselekvés mellettié, Hamlet számára még nem érett meg az idő. Hamlet nem cselekedhet, amíg anyja nem mutatja jelét a megtisztulásnak.

- b) Mindkét álláspont elfogadható, csak bizonyítsák a tanulók, hogy értik Kékesi Kun, illetve Kis János álláspontjának lényegét és alapját.

17. lépés: 25. feladat

Világrend és katarzis vagy széthullás és semmi

T/25.

130. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a dráma befejezésének értelmezése – két eltérő nézőpont szerint.
- A tanulók párban oldják meg a feladatot, majd közös megbeszélés következik

Kiemelt készségek, képességek: alátámasztó érv és ellenérv keresése, ill. megfogalmazása megadott állításhoz

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: T-táblázat pro és kontra befejezetlen mondatokkal

25. Világrend és katarzis vagy széthullás és semmi

Kérdés, hogy hogyan értékeljük a darab befejezését Hamlet szemszögéből: sikernek-e vagy kudarcnak, esetleg mindkettőnek? Tragikus-e Hamlet halála, vagy az, aki meghal, már annyira elveszti rokonszenvünket, annyira nem képvisel értéket, hogy pusztulása nem érdemli meg a tragédia minősítést? A darab befejezése pusztán véres káosz, amelyet egy jókor érkező hatalomszakember a maga javára fordít vagy valamiképpen az idő helyrezökkenése, a politikai és az erkölcsi világrend helyreállása?

A kérdés pedig sohasem a szerzői szándék kérdése, hanem hogy mi, mai olvasók, nézők hogyan tudjuk befogadni az események elénk tárt láncolatát, milyen értelmet tudunk tulajdonítani a szövegnek ma, jelenkori tapasztalatainkkal a tarsolyunkban.

Érveljétek!

- a) Siker vagy kudarc Hamlet céljai szempontjából a dráma befejezése?

SIKER, MERT...	KUDARC, MERT...

- b) Tragikus vagy ironikus?

Northrop Frye, kanadai irodalomtudós a Hamletet KATARZIS NÉLKÜLI TRAGÉDIÁNAK nevezi. Szerinte ugyanis a darab befejezése egyszerre TRAGIKUS ÉS IRONIKUS.

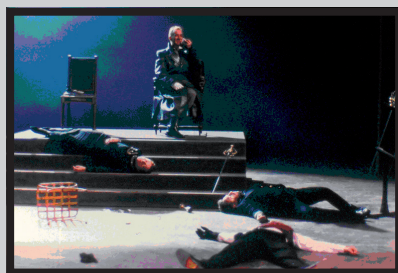
Például ironikus, hogy Hamlet végszava az, hogy „A többi néma csend...”, de a színpadon szavait nem csend, hanem Fortinbras seregének indulója, majd a trónt átvevő utód gyászbeszéde és gyászsortúze követi.

A BEFEJÉZÉS HEROIKUS ÉS TRAGIKUS, MERT...	A BEFEJÉZÉS IRONIKUS, MERT...

- c) Vajon azok, akik a színpadi értelmezésből kiiktatják Fortinbras figuráját (mint például Jurij Ljubimov a Taganka Viszockij-féle előadásában vagy Peter Brook 1996-os rendezésében), a világrend helyreállásának kérdése szempontjából hogyan foglalnak állást?
Beszéljétek meg!

PSzé és PSza Tekintsd meg az alábbi színpadképet! Itt Fortinbrast látjuk a zárójelenetben. A kép a világrend helyreállítását és ezáltal egy legitim uralkodó trónra kerülést hangsúlyozza-e vagy valami mást? Írj erről rövid elemzést! Érvelésedet a térbeli elrendezés, a jelmezek és a kellékek, valamint a szereplők testtartásának, kimerevített testbeszédének elemzésével támaszd alá! Kicsoda itt Fortinbras?

PSzé Olvasd el és a kérdések segítségével értelmezd az alábbi szemelvényt!

„Az Erzsébet-kori közönség számára a *Hamlet* vége és Fortinbras figurája még szimbolizálhatta a rend helyreállítását az idő kibicsaklásának periódusa után. [...] A modernség *Hamlet*-értelmezései nem érezték Fortinbras hatalomátvételezt a rend helyreállításának. Sőt »a rend« fokozatos eltűnésével a darab utolsó mozzanatát kegyetlen katonai akcióként értelmezték, amely semmiféle megnyugtató jövőt nem anticipál [...] Egy modern világlátás a tragédia folytatását vélte kiolvasni a tragédia végéből, mivel a szenvedést és a káoszt látta az emberi életvilágot karakterizáló jelenségnek. A tragédia egzisztenciális felfogása a halál felől próbálja definiálni az életet, sőt egyenlőségjelet tesz élet és tragédia közé.” Ezzel szemben egy „posztmodern olvasat [...] nem értelmezheti a *Hamlet*et tragédiaként, legfeljebb problémaszínműként (problem play). [...] Számunkra [...] a darab nem a rossz világ tragikus megjavíthatatlanságaként értelmezhető [ez lenne a modern olvasat], hiszen Hamlet majdnem nevetséges figuraként jelenik meg egyes jelenetek során. Az a »tény«, hogy nem tragikus lényként látjuk, annak az eredménye, hogy a megnyilvánulásaiban implikált [az azokban benne rejlő, azokból kikövetkeztethető] totális [teljességelvű], univerzális [általános érvényű] és szükségképpen hiperbolikus [a dolgokat eltúlzó] világlépet ma már nem tekintjük az érvényes cselekvés mércéjének.”

(Kékesi Kun Árpád, 1998)

- Mi lehetett az Erzsébet-kori értelmezés viszonya Fortinbrashoz?
- Mi a modern értelmezés viszonya Fortinbrashoz?
- Milyen történelmi tapasztalat állhat a modern értelmezés mögött?
- Mi Kékesi Kun Árpád szerint a posztmodern értelmezés lényege, s ezen értelmezés milyen eszmék tagadásának a talaján áll?
- Kis János tanulmánya szintén 1998-ban jelent meg, és katartikus befejezésű tragédiaként értelmezi a *Hamlet*et.
Milyen következtetések vonhatóak le ebből egyrészt Kis János álláspontjára (I.), másrészt a posztmodern gondolkodás hatókörére (II.), harmadrészt a korszakfogalmak értelmezésére, a korszakok egymáshoz való viszonyára (III.) nézve?

I.:

II.:

III.:

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

SIKER, MERT...	KUDARC, MERT...
<ul style="list-style-type: none"> – Bár „nem ő állítja helyre a rendet, de ő idézi elő azokat az eseményeket, melyek során a káosz erői kölcsönösen megsemmisítik egymást”. – „Nem alatta, de az ő általa előidézett kataklizma eredményeként szilárdul meg a trón.” – Claudius megölni nem bűn. Laertes halálát akaratán és tudtán kívül okozza: a felelős maga Laertes, aki megmérgezte a tőrt. – Angliába hazatérve nem vált machiavellista cselszövővé, aki a cél elérése érdekében bármilyen eszközt megragadva tör ellenfele életére és a hatalomra, de nem maradt meg a teljes tétlenségben sem: amikor alkalom kínálkozott, véget vetett a trónbitorló, erkölcsi káoszokozó Claudius uralmának. (Kis János nyomán) – Fortinbras tiszta lappal indul, mint legitim uralkodó, kinek kezét nem szennyezi vér. Taktikai érzéke és kényes becsületérzése reményt nyújt arra, hogy az új lap új rendet is jelent. 	<ul style="list-style-type: none"> – A királyfiból nem lesz dicsőséges fejedelem. – Belepusztul feladatainak teljesítésébe. – Az események feletti ellenőrzést személytelen mechanizmusok veszik át, a „sors letaszítja választott erkölcsi pályájáról: a maga urából külső hatalmak eszközévé teszi”. – „Fortinbras Dániájának rendje is veszélyeztetett rend lesz. Az emberben lakozó állat domesztikálható, de nem teljesen.” (Kis János nyomán) <p>Kérdés, hogy Fortinbras azon kívül, hogy tiszta lapot jelent, nem a pusztaság és nyers hatalom képviselője-e?</p>

b)

A BEFEJEZÉS HEROIKUS ÉS TRAGIKUS, MERT...	A BEFEJEZÉS IRONIKUS, MERT...
<ul style="list-style-type: none"> – Kiváló képességekkel és komoly lehetőségekkel rendelkező, értékeket képviselő főhős hal meg Hamlet személyében. – Laertes halála is tragikus, hiszen kibékülésükből is kiderül: alapvetően jóra való ember, akit csak az indulat térített a király ármányos eszközeinek útjára. – Az ártatlan Ophelia megőrülése és halála is tragikus. 	<ul style="list-style-type: none"> – Hamlet szinte véletlenül hajtja végre bosszúfeladatát. – A bosszú sok felesleges halált eredményez: <ul style="list-style-type: none"> – Hamlet nevéhez több ember halála kötődik, mint Claudiuséhoz. – Hamlet annyiban nem zökkenti helyre az időt, hogy nem a Hamlet-ház tagjának, hanem egy szemfüles, jókor érkező idegennek „kaparja ki a hatalom gesztenyéjét”. – A tettet végrehajtó Hamlet már nem azonos a darab első felvonásában megismert, kivételes képességű és autonómiájú királyfival.

c) Ezek a rendezők nem akarták Fortinbras szerepeltetésével a világrend helyreállításának üzenetét sugallani.

A portfóliós feladatok megoldásához:

A színpadkép elemzése:

A bőrkabát, a lazán keresztbe vetett lábak, a mobiltelefon jelzik, hogy ez a Fortinbras ügyes technokrata, üzletember, hatalomtechnikus, aki elégedetten trónol a hulláhegyek felett. Ér-

zelmileg nincs köze a tragédiához, a történetekhez: ezt jelzi a holtak és a közte érzékelhető távolság, illetve a testbeszédével is kifejezett közöny. Neki nincs köze ahhoz a régi időhöz, amit Hamlet helyre akart billenteni. Új idők új embere ő.

A Kékes Kun-idézet elemzése:

- a) Az Erzsébet-kor számára Fortinbras szimbolizálta a rend helyreállítását
- b) Fortinbras nem jelenti a modernségben a világrend helyreállítását, azt a modernitás helyreállíthatatlannak tartja. Legfeljebb valamiféle kevésbé rokonszenves katonai hatalomátvételt jelképezhet.
- c) A XX. század két világháborúja és két nagy diktatúrája: a fasiszta és a bolsevista.
- d) A darabot problémaszínműnek s nem tragédiának olvassa, mivel a modernség által fájó hiányként érzékelt, de igényelt egyetemes érvényű értékekben és magyarázatokban, a teljességelvű gondolkodásban a posztmodern már nem hisz.
- e) I. Kis János álláspontja legfeljebb „modern”, mégpedig a felvilágosodás univerzalizmusát nem tagadóan modern, és egyáltalán nem posztmodern.
II. Ezek szerint a posztmodern korában sem válik kizárólagossá a posztmodern szemlélet.
III. Különböző korszakok gondolkodási és művészi paradigmái egymás mellett is élhetnek (legalábbis a posztmodern korában?), jellemző a nem egyidejű dolgok egyidejűsége. És megfordítva.

18. lépés: 26. feladat

Hamlet késlekedése

T/26.

132. oldal

25 PERC

10 perc párban, 15 perc közös megbeszélés

(Vagy házi feladat és 15-20 perc csak az órai ismertetőkre és vitára)

Tanári instrukciók

- A feladat célja az értelmezés klasszikus kulcskérdésére, a Hamlet késlekedésének okára vonatkozó magyarázattípusok megismerése, ennek révén a darab átfogó értelmezései közül személyes választás.
- A tanulók párban oldják meg a feladatot, majd közös megbeszélés következik. Mivel nagyon sok magyarázatot kínál fel a feladat, célszerű ezeket vagy előre, már otthon elolvasatni (ezért is utaltunk korábban is előre erre a feladatra), vagy elképzelhető a római számok szerint csoportosított magyarázattípusokat vagy az órán, vagy már otthon külön-külön csoportokkal feldolgoztatni, s akkor az órán már csak az összefoglaló beszámolókra, ill. a vitára kerül sor.

Kiemelt készségek, képességek: alátámasztó érv és ellenérv keresése, ill. megfogalmazása megadott állításhoz

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka vagy csoportmunka (vagy otthoni, csoportokban végzett munkán alapuló órai beszámolók), frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: T-táblázat pro és kontra befejezetlen mondatokkal, vita

26. Hamlet késlekedése

„A Hamlet értelmezőinek állandó kérdései közé tartozik, hogy vajon a főhős miért nem cselekszik a drámai akció igen hosszú szakaszában. Nem tagadhatjuk, hogy ez a kérdés felvethető Hamlet drámatikus figurájával kapcsolatban, de a mű recepciótörténetének tanulsága szerint mindig természetlenné bizonyult” – írja Kékesi Kun Árpád 1998-ban.

Nem egészen világos, hogy egy kérdés hogyan lehet természetlen, ha jelentékeny gondolkodókat és jelentős rendezőket újabb és újabb válaszok kidolgozására, a szereplő, illetve a szereplő és a szituáció, a szereplő és a cselekmény viszonyának állandó újraértelmezésére késztetett az évszázadok, sőt akár csak a legutóbbi két évtized során. Egyébként magának a kérdésnek az energikus elvetése is egyfajta válasz a kérdésre. Ezért talán inkább Harold Jenkinsnek, a Hamlet mindmáig legtekintélyesebb kritikai kiadása (Arden, 1982) készítőjének hihetünk, aki azt mondja erről a kérdéstről: „egy probléma nem lesz kisebb azáltal, hogy ismerőssé válik”.

a) Miért vetődik fel a késlekedés okára vonatkozó kérdés?

- I. Mikor (melyik jelenetben) kapja Hamlet apjának szellemétől a Claudius megölésére vonatkozó parancsot, s mikor valósítja azt meg?
- II. Hol, mely jelenetekben beszél Hamlet a cselekvés elmulasztásáról, saját késlekedéséről?

b) Magyarázattípusok

Mindenütt úgy foglaljatok állást, hogy gondoljátok át, a magyarázat mennyiben van benne – közvetve vagy közvetlenül – a darab szövegében, mennyiben támasztható alá annak alapján! Illetve: a magyarázat mit magyaráz meggyőzően a darab világának tényeiből, mit nem tud belőlük megmagyarázni?

I. Külső okok

- (1) A „látott szellem ördög is lehet” – Hamlet az Egérfogó-jelenetig nem lehet biztos a Szellem tanúságtételének megbízhatóságában, utána pedig – mivel Angliába küldik – sokáig nincs lehetősége a cselekvésre.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Claudius elfogadott király, akit az egész udvar támogat, Hamlet – Horatiót leszámítva – egyedül van. A bosszút nem tudja végrehajtani, hisz a királyt kíséret veszi körül. Csak orvgyilkosságot hajthatna végre, de ez nem lenne célszerű. Sikeresen csak azután cselekedhetne, miután nyilvánosan leleplezte a királyt.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

II. Hamlet jellemében, alkatában rejlő okok, alkatából kiinduló magyarázatok: JELLEM ÉS FELADAT ELLENTÉTE

- (1) A wittenbergi diák, a gondolat embere idegenkedik a véres tettől, nem rá van szabva a feladat.

Goethe *Wilhelm Meister* című nevelődési regénye címszereplőjének megfogalmazásában: „nagy tett nehezedik egy tetre nem született lélekre. Úgy találom, hogy végig ebben az értelemben van kidolgozva a darab. Itt tölgyet ültettek egy drága edénybe, melynek csak kedves virágokat lett volna szabad magába fogadnia; a gyökerek szétterjednek, az edény megsemmisül [...] Egy szép, tiszta és nemes, fölötte erkölcsös lény, melyben nincs meg a hőöket alkotó érzéki erő, tönkremegy egy olyan teher súly alatt, melyet sem viselni, sem ledobni nem tud; minden kötelesség szent előtte, ez túlságosan nehéz. Lehetetlent követelnek tőle; nem olyasmit, ami magában véve lehetetlen, hanem azt, ami neki lehetetlen. Vonaglik, facsarodik, kínlódik, előre-hátra lép, újra meg újra emlékeztetik, újra meg újra eszébe jut minden, és végül majdhogy meg nem feledkezik céljáról, de azért sohasem tud felvidulni többé...”

(1796)

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Hamletet túlfejlett fantáziája, KÉPZELŐEREJE gátolja abban, hogy a valóságban végrehajtsa a tényleges, nyers tettet. Samuel Taylor Coleridge, az angol romantikus költő megfogalmazásában:

„Hamletben ez ... [a valóságos és a képzelt világ közötti] egyensúly megbomlott: gondolatai, a fantáziája kivetítette képzetek sokkal élénkebbek valóságos érzékelésénél, s mihelyt az érzékelés elmélkedése közege átiszűrődik, máris olyan alakot és színt ölt magára, amely [annak] a természettől nem sajátja. Ezért azután nagy, csaknem roppant szellemi tevékenységnek leszünk tanúi, s ezzel arányban idegenkedésnek a tényleges tettektől, az utóbbi minden szimptomájával és velejáró tulajdonságával együtt. Shakespeare olyan körülmények közé helyezi hőjét, ahol a pillanat ösztönző hatása alatt kell cselekednie: – Hamlet bátor, nem fél a haláltól, érzékenysége azonban ingadozóvá, elmélkedései pedig habozóvá teszik, és az elhatározás erő kifejtésében elveszti tettejét.”

(1811–1818)

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (3) A reneszánsz humanistától idegen a vérbosszú ősi-feudális feladata s az e mögött rejlő tradicionális gondolkodásmód.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (4) Hamletet általánosító, mindent felnagyító, cseppben a tengert (meg)látó, mindent tünetként, valamilyen egyetemes (univerzális) jelenség szimptomájaként értékelő („univerzalisztikus, szimptomatikus, paradigmátikus”) gondolkodásmódja (Fodor Géza szavai és magyarázata) teszi képzelenné a tett végrehajtására. Azért, mert ez a gondolkodásmód úgy fogalmazza át a feladatot, hogy az megoldhatatlanná válik. A világ romlottságát, az emberi természet gyarlóságát egyetlen emberi cselekedettel nem lehet felszámolni. Hamlet ellenfelei: az idő, a kor, a világ (a „time”, az

„age”, a „world”), ezek ellen pedig nem lehet megfelelő lépéseket tenni. Ez a látásmód sehol nem vezethet hasznos cselekvéshez, inkább csak irtózatot okozhat világmegváltó hevületével. A kivétel a művészet területe: nem véletlen, hogy Hamlet egyetlen céljának megfelelő és eredményes lépése a színelőadás „megrendezése”.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

III. Hamlet lelkiállapotából kiinduló magyarázatok

- (1) Hamlet nem általában cselekvésképtelen, hanem férfieszményét megtestesítő apjának halála, illetve korábban nőeszményét megtestesítő anyjának gyors házassága taszítja olyan depresszióba, „melankóliába”, idegösszeroppanás-közeli állapotban, amely alkalmatlanná teszi a Szellemtől kapott feladat végrehajtására.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Freud és tanítványa, Ernest Jones mélylélektani interpretációja szerint Hamlet bénultságát az Ödipusz-komplexus magyarázza: Hamlet azért nem tudja Claudiust megölni, mert a trónbitorló pontosan az ő titkos vágyait valósította meg: megölte apját, hogy feleségül vehesse anyját. S mivel a tudat elől elzárt mélylélektani indokról van szó, természetes, hogy cselekvésképtelenségének okait Hamlet sem ismeri, illetve érti.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

IV. A feladat jellegéből, belső ellentmondásából kiinduló magyarázatok

- (1) Arnold Kettle, angol irodalomtudós szerint Hamletre KÉT FELADAT hárul, a vérbosszú feladata (a) és a kikökönt idő helyretolásának, a politikai és erkölcsi rend (ha tetszik, a világrend) helyreállításának feladata (b). A késlekedés és a cselekvésképtelenség oka e szerint a magyarázat szerint az, hogy a nagyobb feladat megoldhatatlansága gátolja, szinte érdektelenné teszi a kisebb feladat, a vérbosszú végrehajtását. E felfogás szerint Hamlet előtt a „kis feladat” végrehajtásának tervezése közben fokozatosan tárul fel a világ és az ember romlottsága, s ezáltal a nagy feladat nyomasztó mérete.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Maguk A SZELLEM ÁLTAL ADOTT FELADATOK ÁLLNAK EGYMÁSSAL FELOLDHATATLAN ELLENTMONDÁSBAN: úgy nem lehet megtisztítani Dánia trónját, hogy közben Hamletnek anyja testét s lelkét meg kell kímélnie. Az a parancs, hogy:

„Ne engedd Dánia királyi ágyát
 Vérbujáságnak átkos fekhelyül”
 összeegyeztethetetlen azzal, hogy
 „Elméd maradjon tiszta, és ne törjön
 Anyádra lelked: bízd az égre őt
 S mind a tövisre, mely keblében él”.

Gertrud ugyanis erkölcsi érzék híján nem mutat hajlamot az önvizsgálatra és a testi-lelki megtisztulásra, esze ágában sincs Claudiusról lemondani, vele szembe fordulni. Ha „Claudiusszal együtt Gertrudot is elérné a bosszú, vére lemosná a Hamletokon esett gyalázatot. Ha azonban Gertrudnak élnie kell, akkor csak az ő megtisztulása állíthatja helyre a Hamlet-ház méltóságát. Amíg »természetellenes« módon együtt hál Claudiuszal, a folt ott éktelenkedik a Hamletokon. Addig nem zökken helyre a család ideje, amíg az asszonyt – miként a Szellem sejteti – valóban mardosni nem kezdi a lelkifurdalás, s az önvád terhe alatt nem szakít férjével, nem áll át egyértelműen a fia oldalára. [...] Hamlet természetesen meg akarja ölni Claudiuszt. De ha előbb végez vele, minthogy anyját sikerül bűnbánatra bírni és elszakítani a bitorlótól, akkor *családjában* a »kizökkent idő« soha nem találhat vissza rendes kerékvágásába. Gertrud számára addig áll nyitva az őszinte megbánás és jóvátétel lehetősége, amíg Claudius él. Amíg Claudius él, Gertrud szabadon választhatja Hamletot. Amíg Claudius él, Gertrud bizonyíthatja, hogy teljesen nem ölte ki magából az erényt, hogy úrrá tud lenni állati szenvedélyén. De csak amíg Claudius él. Claudiuszt meg kell ölni. Claudiuszt nem szabad megölni.

Ezt a dilemmát Hamlet nemcsak feloldani – tudatosítani is képtelen.”

(Kis János)

E magyarázat képviselője, Kis János magyar filozófus szerint a lakosztály- vagy hálószoja-jelenet ezért lesz a darab fordulópontja. A jelenetben a királyfi kísérletet tesz anyja megtisztítására, átfordítására – és kudarcot vall. „Többé a lelke homályos mélységeiben sem remélhet fordulatot. De attól még marad a leküzdhetetlen óhaj, hogy a fordulat mégis következzen be. Csak éppen végleg visszasüllyed az eszmélet számára hozzáférhetetlen mélyrétegekbe. Soha nem jön el a pillanat, amikor Claudius halála ne volna túl korai. Claudiuszt meg kell ölni, de semmit nem szabad tenni, ami siettetné a leszámolást.” Ebből következik az is, hogy Hamlet csak akkor döfheti le Claudiuszt, amikor anyja már ivott a méregpohárból. „A halogatás ebben a drámában valójában cselekvés. Az anyával kapcsolatos zavarodottság olyan akciókba sodorja Hamletot, melyek színről színre új lökést adnak a dráma kibontakozásának, anélkül, hogy maga a hős tisztában volna akár a tettek valódi indítékaival, akár következményeikkel.”

(Kis János, 1998)

ÉRV(EK) MELLETTÉ (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENÉ (MIT NEM MAGYARÁZ?)

V. A dráma szerkezetét, logikáját, feltételezett gondolati rendszerét indokként kezelő magyarázatok

- (1) Hamlet az első felvonás végén, a Szellemmel való találkozás után arról beszél, hogy „emlékezete lapjáról” „minden léha jegyzetet” le kell törölnie a feladat végrehajtására való felkészülés jegyében. Ha ezt úgy értelmezzük, hogy minden emberi kapcsolatát (barátságok, szerelem, anyához való viszony) felül kell vizsgálnia, ahhoz bizony sok próbatételt kell megszerveznie, hosszú időnek kell eltelnie.

ÉR(V)EK MELLETTÉ (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(V)EK ELLENÉ (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Hamlet csak úgy szakíthatja meg azt a rossz láncolatot, hogy gyilkosság által kerül trónra az új király, csak akkor tolhatja helyre a kizökkent politikai időt, ha a tett végrehajtását addig halogatja, amíg már maga is biztos lehet halálában. Csak így nyílnak újra tiszta lap.

ÉR(V)EK MELLETTÉ (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(V)EK ELLENÉ (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- c) Kétségtelen, hogy a Szellem parancsáról mint a cselekvés indokáról a darabban gyakran elterelődik a figyelem. Ennek szerkezeti jelentőségéről így ír Stephen Greenblatt, Shakespeare egyik legjelentősebb mai kutatója angolul 2004-ben, magyarul 2006-ban megjelent *Géniusz földi pályán* című életrajzi-művelődéstörténeti Shakespeare-könyvében:

Greenblatt a „kihagyásos technikáról”

„A Hamletben az áttörést nem az új téma vagy a feszesebb, jobban formált történet jelenti, hanem a bensőségesebb hang, a bensőséges lelki tájak ábrázolásának új, kihagyásos technikája. [Shakespeare] Átgondolta, hogy másképp is összerakhatja a tragédia elemeit, nevezetesen a tragikus cselekmény működéséhez szükséges ok-okozati viszonyok természetét és a tragikus karakter kisugárzásához nélkülözhetetlen pszichológiai összetevőket. Rájött, hogy mérhetetlenül megnövelheti a darab drámai hatását, százszorta erősebb befogadói válaszokat kényszeríthet ki, ha kihagy a darab logikai vázlatából néhány kulcselemet, így hiányossá lesz az ésszerű okfejtés, cselekvési motiváció és erkölcsi értelmezés a cselekmény kibontásában. Nem a megoldandó rejtély, hanem a döntések és cselekvések nyomán fellépő homály természete lett a döntő. A homályból hatalmas energia támad, ami az átlátható, ésszerű magyarázatok esetében nem működhetne igazán.”

Miben áll Greenblatt szerint a *Hamlet* újdonsága a korábbi darabokhoz képest?

Mi haszna van az ok-okozati logika fellazításának, az indítékok hiányos közlésének?

PSzé

Egy Hamlet, aki nem késlekedik

Jurij Ljubimov orosz rendező az 1970-es években a Taganka színházzal, Vlagyimir Viszockij, a legendás költő-énekes címszereplésével kivételes erejű, világsikert arató *Hamlet*-előadást hozott létre. Ebben egy robbanékony, izgó-mozgó, a cselekvés lendületétől majd szétfeszülő, a legkevésbé sem késlekedő Hamletet állított színpadra. A darab budapesti előadásáról az egyik legnagyobb magyar prózaíró, Nádas Péter írt láttató erejű esszét, *Hamlet szabad* címen. Az alábbiakban ebből idézünk néhány részletet.

Válaszolj egy-egy részlet elolvasása után az azt követő kérdésekre!

„Hamlet föláll, előrejön, gitározik, üvöltve énekel, és aztán mások is bejönnek, Bernardo és Francisco, Marcellus és Horatio, beszélnek is, de még mindig abban a bizonytalan fényben úszunk,

ami megakadályozza látni azt, ami látható, ami nem engedi hallani a hallhatót, amitől nem érezzük azt, ami érezhető, mert az események feltartóztathatatlan menete csak akkor indul el, amikor valahol fönn, a zsinórpadlás és a színpadkeret felső takarása között valami megcsikordul, egy teljesen közönséges csigaszerkezet, s a színpad mennyezetét átívelő tréger [daruszerűség] az óriások esetlen könnyedségével színre nem lendíti az egész üres teret betöltő, könnyeden csomózott, durva és súlyos spárgafüggőnyt. Ami most a hatalom fala. A kísértő király. A lét söprűje. És mindenkit leterít és elsöpör. Diadalmas egyszerűséggel végrehajtott akciójának pillanatában, amikor a kicsi emberi figurákat lábukról ledöntve, a rivalda vonalával párhuzamosan megáll, s mint egy váratlan felismerés a tudatot, az egész színpadnyílást a mennyezettől a padlóig, takarástól a takarásig betölti ronda és vad, sötét és dürückös szépségével, mintha egy üres edénybe kétszer annyi folyadékot öntenénk, mint amennyi belefér, túlcsondulóan kitelik a hiány érzete, s befejezetté válik a játék esztétikai tere.

Jurij Ljubimov színházában ez a függöny a leglátványosabb elem. Tárgy, élettelen, de a síkok és élek által körülzárt ürességben mégis élőnek mutatkozik. Mert táncos könnyedséggel képes mozogni, fut, teljes fordulatot tesz, hömpölyög, jön, megy, hullámszik, remeg és megmered; érzelmei vannak, szerényen a háttérben marad, majd pöffeszkedve az előtérbe tolakszik, egérsutat ad, elrejt, majd lezárja az utat, és leleplez; egy élőlény megbízhatatlanságával változtatja szerepeit, gyengédnek és szépnek mutatkozik, de kemény és csúnya, lágy és puha, de engesztelhetetlen és erőszakos, átjárhatatlanul tömörnek mutatja magát, de készségesen átengedi a hangokat, fehérre sápad, elfeketedik, unalmasan vagy ridegen elszürkül, melegbarna, látni engedi játékosan változatos domborzatát, ám sima, mint a fal, kiismerhetetlen. Ugyanakkor nem akar előbbnek mutatkozni, mint amilyen, mindig tárgy marad, színpadi elem, minden mozdulatát a tréger és a csigaszerkezet zúgása és csikorgása kíséri, habár önálló zajokat is ad: csattan, surran, döng és puffan. Önállósága azonban erősen korlátozott: ez a függöny is csak egyetlen elem a stabil látszatókból épülő hierarchiában, nem főszereplő. Élőnek csupán azért tűnik, mert a környezet halott. Azért mozog, mert egy háttérben álló gépezet beprogramozott parancsait mozogja el. Érzelmei pedig csak azért lehetnek, mert a környezetében élő érzelmes emberek a gondolkodás siralmasan korlátozott törvényei szerint, benne vélik felismerni saját mozgásukat. [...]"

- a) Miből sejthető már a darab elején, hogy itt nem egy tétova, elmélkedő királyfival lesz dolgunk?
- b) Mi mindent jelent az előadás legfontosabb díszleteleme, a függöny az idézett részletek szerint?

„A függöny a harmadik felvonás első jelenetében a rivalda vonalával párhuzamosan áll: a jobb oldali takarástól a bal oldali takarásig, a mennyezettől a padlóig betölti a színpad keretét, lerekeszti a színpadtér üres távlatát. Merev és mozdulatlan. És az a jellegtelenül szürke munkafény világít, amit az első jelenetből már ismerünk. A függöny mögött a királyi pár fülel. Hamlet pedig, mintha védelmet keresne, éppen ehhez a függönyhöz tapadva áll a színpad jobb oldalán. A rövid szárú csizmába bújtatott fekete nadrág, a feszesen feszülő fekete trikó, amelynek mély kivágásából erőszakosan bukkan elő izmos nyaka, neutrálisan nemtelen és csupaszon érzéki hatást kölcsönöz erős testének. Már elmondta úgynevezett nagymonológját, amely Ljubimov színpadán nem a lét és a lét önkényes megszüntetésének kérdéskörében felmerülő filozofikus betét, hanem olyan tárgyszerűségtől kopogó köznapi kérdéssorozat, amely az élet bizonyos csomópontjain mindenkién szükségszerűen fölmerül: »Mert ki viselné a kor gúnycsapásait, / Zsarnok bosszúját, gögös ember dölyfét, / Utált szerelme kínját, pörhalsztást, / A hivatalnak packázásait, / S mind a rúgást, mellyel méltatlanok / Bántalmaz-

zák a tűrő érdemet: / Ha nyugalomba küldhetné magát / Egy puszta törrel?» Vlagyimir Viszockij felteszi magának ezeket a tipikusan hamletinek nevezhető kérdéseket, de nyilvánvaló, hogy nem az öngyilkosság ügyével bajmóldik és nem is filozófémákkal [filozófia gondolatelyemekkel], egyrészt azért nem, mert alkatilag nem hajlik sem a mélabúra, sem a filozófiára, a körülmények pedig nem is engedik, hogy mélabús vagy filozofikus legyen, másrészt azért nem, mert személyes élete a szellem megjelenésének pillanatában megszűnt, s ettől kezdve minden lépése és szava amúgy is közeledés a halál felé, a halál az ő számára már olyan természetes, mint a nyitott sír fekete földje az előszínpadon, ez már elvégeztetett, a »puszta törrel« nem kell hát sietnie.”

- c) Alkatilag miben különbözik ez a Hamlet a megszokottaktól? Mi hiányzik belőle?
- d) Az előadás fenti leírása szerint a Szellem megjelenése milyen következményekkel járt Hamlet személyiségére és sorsára nézve?

„[...] Shakespeare trónkövetelői közül Hamlet az egyetlen, aki nem a trónt akarja. Nem a hatalom érdekli, hanem a hatalom természete. »Ne hagyj tudatlanságban szétrepednem« – kiált, amikor megpillantja apja szellemét. Nem meghódítani vágyik a világot, hanem megérteni. Ljubimov fel-fogásában Hamlet nem királyfi, hanem gnosztikus [itt: lényegkereső ballítottságú] beállítottságú értelmiségi, aki ha nem cselekszik, akkor csak azért nem, mert állandóan gondolkodik és sokat beszél, viszont annak a magatartásnak, amit a gondolkodásával és a szavaival kialakít, tett értéke van, katalizál. »Mert hát életrendünk egyedüli hatalmassága a féreg: mi minden egyéb teremtményt meghizlalunk, hogy magunkat hizlalhassuk; magunkat pedig a pondrónak hizlaljuk. A kövér király meg a sovány koldus, csak más-más fogat étel: két tál egy asztalon: s azzal vége.« Hamlet a halál szempontjából gondolja át az életet, s ezért eszméi tulajdonképpen éppen olyan megfélebezhetetlenek és antiszociálisak, mint a királyok gyilkosságai. De Hamlet nemcsak gondolkodik. Többszörös gyilkos maga is, e tényt Ljubimov egyáltalán nem felhőzi el. Ez a Hamlet nyers erővel szúrja le Poloniust, hideg értelemmel működik közre Ophelia halálában, Rosencrantzot és Guildensternt ravaszul küldi halálba maga helyett, és kéjes élvezettel döfi le a királyt. És a szó köznapi értelmében ez cselekvésnek sem kevés. Hatalmat ugyan nem akar: a gyilkolás nem célja és nem eszköze, ám annak érdekében, hogy a világ alapvetően erkölcstelen természetének a végére járjon, fel kell mondania mindenféle társadalmi egyezményt és szokást, minden tekintetben meg kell tagadnia mindenféle közreműködést, le kell lepleznie, ki kell tépnie és meg kell fojtania saját érzelmeit, s talán éppen ezáltal kényszerül a cselekvésnek azokra az antiszociális formáira, melyeknek értelmében és jogosságában maga is kételkedik. De Hamlet mégis szabad, mert tetteivel soha nem azonosítja magát. Cselekvésében önkéntelenül reprodukálja ugyan a hierarchia törvényeit, de magatartásával ellenáll, értelmével pedig éppen úgy eltávolítja önmagától saját marginális magatartásformáit, mint reproductív cselekvéseit. Rést nyit a hierarchián. Kivételt teremt. Létével azt a szakadékot tölti ki, ami elválasztja a cselekvést és a gondolkodást. A szakadék demonstrátora.”

- e) A fentiek szerint mi Hamlet egyetlen célja, amelynek érdekében gyilkolni is képes?
- f) Miért tekinthető Hamlet szabadnak?

PA Rajzold le vagy írd pontosan le néhány – a fentiekben nem említett – jelenet színpadképét egy olyan *Hamlet*-előadásból, amelyben a Ljubimov-féle szőnyeg és a fények játsszák a díszletelemek közül a főszerepet! (Legfeljebb három jelenetet vagy jelenetrészletet íj vagy rajzolj le!)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Az eléggé kézenfekvő érvek és ellenérvek teljes körű kifejtése helyett egyedül a b) II/(3)-ra térünk ki mint igen közkeletű tévedésre.

(3) A reneszánsz humanistától idegen a vérbosszú ősi-feudális feladata s az e mögött rejlő tradicionális gondolkodásmód.

ÉRVEK MELLETTÉ (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉRVEK ELLENÉNE (MIT NEM MAGYARÁZ?)
	<p>Hamlet sehol nem utal arra, hogy idegenkedne a vérbosszú feladatától, azaz teljesen szövegidegen az állítás. Egyébként sem érez erős bűntudatot kevésbé jogos gyilkosságok (Polonius, Rosencrantzék) megölése után sem.</p> <p>Amúgy a vallási kérdésekkel és a lovagi eszményekkel sokat foglalkozó Hamlet kevésbé jellegzetesen reneszánsz figura, mint az életélvező, machiavellista Claudius.</p>

19. lépés: 27–28. feladat

Hamlet és emberi környezete

T/27.

141. oldal

8 PERC

(Elhagyható feladat)

Tanári instrukciók

- A feladat célja Hamlet kapcsolatrendszerének, illetve a darab egymással analóg, párhuzamos szereplőinek immár nem egy felvonáshoz kötődő, hanem a darab egészét tekintő vizsgálata.
- A tanulók csoportmunkában beszélnek meg és rögzítik a megoldásokat, majd a csoportok szóvivői beszámolnak az eredményekről. Egy feladatsort több, azonos témára szerveződött csoport is végezhet.

Kiemelt készségek, képességek: összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: négy-öt fős heterogén, illetve a témaválasztás révén homogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: halmazábra

27. Hamlet és emberi környezete

Vizsgáljátok meg és halmazábrákban ábrázoljátok Hamlet emberi környezetének tagjait, a szereplők hasonló és eltérő vonásait, viszonyukat Hamlethez és másokhoz!

A) **Horatio**

		Rosencrantz és Guildenstern
--	--	--

B) **Polonius**

		Rosencrantz és Guildenstern
--	--	--

A dráma szereplői közül magatartása, értékrendje alapján kit állíthatnánk még a fentiek mellé?

C) **Gertrud**

		Ophelia
--	--	----------------

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

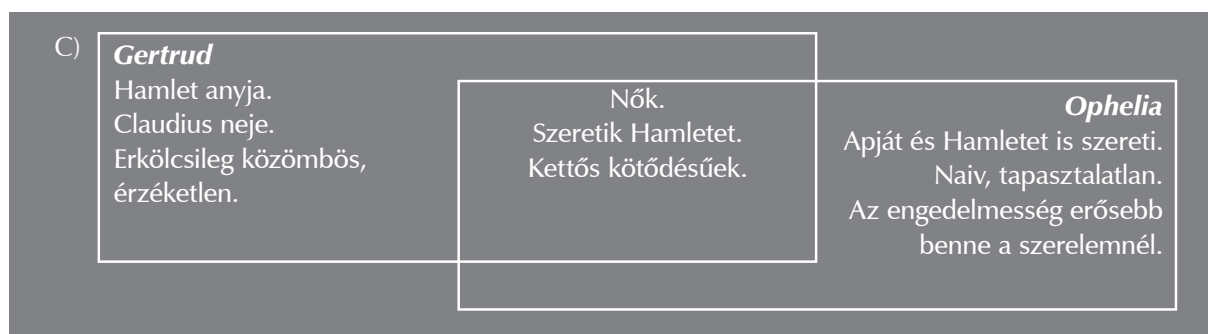
A) **Horatio**
Független, hű,
becsületos, sztoikus.

Barátok, tanulótársak Wittenbergből.	Rosencrantz és Guildenstern Udvari emberek, a király és a sors pusztá eszközei.
---	--

B) **Polonius**
Idős, kamarás,
azaz tisztségviselő.
Felelős apa.

Udvaroncok, autonómiával nem rendelkező szivacsok.	Rosencrantz és Guildenstern Fiatalok. Függetlenek is lehetnének.
--	---

Még Osrick sorolható ide.

A szereplők tükörrendszere a *Hamlet*ben

T/28. 142. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a szereplők tükörrendszerének vizsgálata, s ennek bevonása a *Hamlet* értelmezésébe.
- A tanulók csoportmunkában beszélnek meg és rögzítik a megoldásokat, majd a csoportok szóvivői beszámolnak az eredményekről. Egy feladatsort több, azonos témára szerveződött csoport is végez egyszerre.

Kiemelt készségek, képességek: összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: négy-ötfős heterogén, illetve a témaválasztás révén homogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

28. A szereplők tükörrendszere

Shakespeare darabjaiban (és sok más irodalmi műben) a jelentés nem csupán a lineáris olvasatból, hanem gyakran a szereplők és helyzetek – térben ábrázolható – tükörrendszeréből, a szereplők és helyzetek közötti párhuzamok rendszeréből, azaz a valamilyen szempontból hasonló helyzetű szereplők viselkedése közötti hasonlóságokból és különbségekből olvasható ki.

A *Hamlet* című dráma elemzésében és értelmezésében is sokat segít, ha a jelenetek egymásutánjából kilépve ezt a tükörrendszert, illetve ennek tanulságait vesszük szemügyre. Itt ez azért is fontos, mert a *Hamlet* e nélkül könnyen válik az olvasóban kizárólag a címszereplő drámájává, sőt „jellemrajzává”. Azért használják erre a vizsgálódási, illetve drámaszerkesztési módra a TÜKÖRRENDSZER kifejezést (pl. Jan Kott, a *Kortársunk Shakespeare* című könyv szerzője), mert a szereplők tulajdonságai, jellemzői, „arcvonásai” egymás tükrében, egymáshoz való viszonyításukban válnak világosabbá, könnyebben értelmezhetővé. Tulajdonképpen a címszereplő társait összevető halmazábrákban, illetve korábban, amikor *Hamletet* és *Opheliát* mint egymás tükréit fogtuk fel, már ezt az olvasási módot alkalmaztuk, illetve ezt a drámaszerkesztési eljárást tudatosítottuk.

A) A három apátlan fiú

Töltsétek ki a táblázatot! Ha sikerül, további szempontokat is jelöljete meg!

	HAMLET	LAERTES	FORTINBRAS
Hogyan vesztette el apját, kinek köszönheti apátlan-ságát?			
Milyen a bosszúhoz való viszonya?			
Milyen a gondolkodáshoz és a cselekvéshez való viszonya?			
Milyen az alkalmazkodó készsége?			
Mennyire önálló, mennyi-re befolyásolható?			

B) Királyok és trónörökösök

Töltsétek ki a táblázatot! Ha sikerül, további szempontokat is jelöljete meg!

	AZ IDŐSEBB HAMLET	CLAUDIUS	HAMLET	FORTINBRAS
Hogyan került vagy kerülhet trónra?				
Milyen uralkodó (lenne), milyen politikusi képességei, cselekvőkészsége?				
Milyen az időhöz, jelenhez, múlt-hoz való viszonya?				
Mit tekint a legfőbb értéknek?				
Milyen a háborúhoz és a békéhez való viszonya?				
Milyen az erkölshöz, becsülethez való viszonya?				

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

	HAMLET	LAERTES	FORTINBRAS
Hogyan vesztette el apját, kinek köszönheti apátlanságát?	Claudius gyilkolta meg apját.	Hamlet gyilkolta meg apját.	Az idősb Hamlet ölte meg apját.
Milyen a bosszúhoz való viszonya?	Ellentmondásos, késlekedő, ha elvileg bosszút is akar állni.	Azonnal cselekedni akar.	Vár az alkalomra, nem a fizikai bosszú, hanem a terület érdeklő jobban.
Milyen a gondolkodáshoz és a cselekvéshez való viszonya?	A gondolkodás túlsúlya jellemzi.	A gondolkodás nélküli cselekvőkészség jellemzi.	Gondolkodás és cselekvés egyensúlya jellemzi.
Milyen az alkalmazkodó készsége?	Csekély.	Nagyon nagy, könnyen hajlik.	Meghajlik, ha kell, de szívós a céljai elérésében.
Mennyire önálló, mennyire befolyásolható?	Nagyon önálló.	Könnyen befolyásolható.	Lehet rá hatni, de mégis autonóm.

B)

	AZ IDŐSEBB HAMLET	CLAUDIUS	HAMLET	FORTINBRAS
Hogyan került vagy kerülhet trónra?	Nem tudjuk.	Orvgyilkosság árán.	Gyilkosság, jogos vérbosszú árán kerülne trónra.	Vér nélkül, de legitim módon.
Milyen uralkodó (lenne), milyenek politikusi képességei, cselekvőkészsége?	Harcos uralkodó volt.	Kiváló diplomata, tehetséges reálpolitikus.	Nem tudjuk: képességei kivételesek, de nem biztos, hogy ezek a képességek jó királlyá tennék. Bölcselő és tanácsadó inkább.	Rugalmasságából és konokságából, gyakorlatiasságából és elvszerűsége alapján azt hihetjük, jó uralkodó lesz. Kemény kezű, de nem erkölcstelen.
Milyen az időhöz, jelenhez, múltához való viszonya?	A múlt embere.	A jelennek, örököknek él.	Kicsit a múltba ragadt.	Figyel a múltra, a történelmi legitimitációra, de remek a tempóérzéke, jelen van, amikor kell.

Mit tekint a legfőbb értéknek?	Lovagi, harci erényeket.	A nyugalmat, az élet élvezetét.	Az értelem és az erkölcs parancsai szerinti életet.	A hatalmat, területet, de a becsületet is.
Milyen a háborúhoz és a békéhez való viszonya?	Háborúzó.	Békepárti.	?	Szívesen háborúzik, ha oka (?) van rá.
Milyen az erkölcshez, becsülethez való viszonya?	+	-	+	+

REFLEKTÁLÁS

20. lépés: 29. feladat

Kilépőkártya

T/29.

144. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a személyes tudás, illetve a nyitott kérdések szemügyre vétele.
- A tanulók maguk számára gondolják végig mind a kilépőkártyákat, mind a kérdéseket; ha ők szeretnék (de csakis akkor), mi is betekintheünk „gondolkodói műhelyükbe”.

Kiemelt készségek, képességek: metakogníció

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: kilépőkártya/nyitott kérdések

29. Kilépőkártya vagy nyitott kérdések

Vagy töltsd ki az alábbi kilépőkártyát, vagy fogalmazd meg legalább öt olyan kérdést, amelyet szerinted a *Hamlet* szövege tudatosan nyitva hagy!

- Mi az, amire, azt hiszed, emlékezni fogsz a *Hamlet*ből évek múlva is?
- Két gondolat, amivel a *Hamlet* értelmezése során találkoztaél és a magad számára is fontosnak tartasz:
- Milyen megközelítés vagy magyarázat volt a számodra a legkevésbé érdekes?
- Egy kérdés, amit szívesen feltennél a *Hamlet*tel kapcsolatban:
- Egy probléma, ami benned a *Hamlet* megbeszélése során fölmerült:

Nyitott kérdések, amelyeket a *Hamlet* „föltesz”, de nem dönt el:

(1)

(2)

||| (3)
 ||| (4)
 ||| (5)

21. lépés: 30. feladat

Túlvilági randevú
 (Alternatív feladat)

T/30.

145. oldal

20–25 PERC

Tanári instrukciók

- A „túlvilági randevú” drámapedagógiai eljárás, amely alkalmas arra, hogy a tanulók szerepfelvétellel formáljanak véleményt az adott karakter tetteiről, esendő emberi hibáiról, a többi karakterhez való viszonyáról. A játékban az egyes szereplők kívülről értékelik magukat. A technika megértésre, megbocsátásra, türelemre nevel, fejlesztzi az önkritikára és az empátiára való képességet.
- Az alkalmazás menete:
  1. A játsszók a darabbeli elhalálozás sorrendjében érkeznek a játéktérre (például néhány egymás mellé helyezett székhez), és bemutatkoznak.
  2. Valaki fogadhatja őket (például a „szerző”, a „túlvilág kulcsának őrzője”, a „lélekátvevő”), és közli nevüket, valamint haláluk körülményeit és módját.
  3. A már bent lévők közül bárki szólhat az újonnan érkezőhöz, és elmondhatja, hogy most, „halála után” visszatekintve hogyan látja a történeteket és saját felelősségét. Ez alkalmat ad arra, hogy a már bent lévők felismerjék, kimondják saját hibáikat, beismerjék a másikkal szemben elkövetett vétküket, feltárják saját haláluk, áldozattá válásuk okait, felelősségüket, tehát kívülről (a drámai cselekményen felülemelkedve, attól eltávolodva, arra reflektálva, a konzekvenciákat levonva) értékeljék magukat is, amikor szólnak az éppen bejövőhöz.
  4. Az érkező nem válaszolhat, nem szállhat vitába a hallottakkal. De természetesen mikor a következő halott bejön, akkor már az előző bejövő is szólhat magáról, az új bejövővel való viszonyáról, bocsánatot kérhet, mentegetőzhet stb.
  5. A játsszók maguk választotta, a szerephez illő idézettel zárhatják gondolataikat.
- Bár nem fér bele a *Hamletre* szánt időkeretbe ez a játék, de mivel éppen ennek a drámának a lezárásaként nagyon jól működhet, érdemes rá – ha lehetséges – időt teremtenünk.

Kiemelt készségek, képességek: beleélő képesség, önkritika, érvelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: túlvilági randevú

||| 30. Túlvilági randevú

Osszátok ki a *Hamlet* elhalálozott szereplőinek szerepeit egymás közt!

Tanárotok útmutatása alapján adjanak egymásnak a szereplők „túlvilági randevút”!

KÉT PILLANATKÉP A HAMLET IRODALMI UTÓÉLETÉBŐL

A Hamlet (1601) című dráma, illetve annak hőse számtalan szerzőt ihletett a mű, illetve az alak – vagy ahogy Cs. Szabó László mondta: a mítosz – fölvetette problémák továbbgondolására. Itt most két olyan drámát kínálunk föl egyéni földolgozásra, illetve ennek nyomán esetleg közös megbeszélésre, amelyek más mértékben és más módon, de nyílt, szövegszerű utalásokkal is jelzik a Hamlethez való kapcsolódásukat. Anton Pavlovics Csehov *Sirály* (1896) és Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* (1967) című drámájáról van szó. Az egyik darabot bizonyára el is olvastátok már. Az alábbi feladatsorok megoldásait részben portfólióitok várják, részben és jó esetben osztálytársaitokkal is megoszthatjátok őket. A feladatsorok szövegértési feladatként kerülhetnek a portfólióba, az esszék természetesen szövegalkotási feladatként. Az előbbiek megoldása elősegíti az utóbbiak közül választott esszé elkészítését.

ANTON PAVLOVICS CSEHOV: SIRÁLY

1. A szereplők megfeleltethetősége

- a) Olvasd el a darab indítását!
Mi utal benne a *Hamletre*? E szerint az indítás szerint ki lehet majd Hamlet megfelelője?

MEDVEGYENKO

Miért jár mindig feketében?

MÁSA

Az életemet gyászolom. Boldogtalan vagyok.

- b) A fenti nyitójelenet folytatása nyílt utalásokat tartalmaz a *Hamletre*.
Olvasd el a következő részletet, majd a dráma teljes szövegének ismeretében válaszolj a kérdésekre, töltsd ki a szemponttáblázat!

Trepljov előjön a dobogó mögül

ARKAGYINA

(fiának) Mikor kezdődik már, édes fiam?

TREPLJOV

Egy pillanat. Türelmet kérek.

ARKAGYINA

(a „*Hamlet*”-ből idéz) „Oh, Hamlet, ne beszélj. Lelkem mélyébe fordítod szemem, hol több olyan folt árnya látszik, amely soha ki nem mén.”

TREPLJOV

(ugyancsak a „*Hamlet*”-ből) „Hah, egy zsíros ág nehéz szagú verítékében élni; bűzben rohadvá mézeskedni ott a szurtos almon...”

A dobogó mögött kürt harsan fel

Hölgyeim és uraim, kezdődik, figyelmet kérek! (Szünet) Kezdem. (Kopog egy pálcával, és hangosan mondja) Ó, tiszteletre méltó régi árnyak, akik éjnek évadján e tó fölött lebegtek, bocsássatok ránk olyan álmot, hogy megláthassuk azt, ami kétszázézer év múlva lesz a földön!

(Makai Imre fordítása)

- Töltsd ki az alábbi táblázatot, s ezáltal leltározd a *Hamlet* és a *Sirály* szereplői és szituációi közötti hasonlóságokat és különbségeket!
Ki kinek feleltethető meg, s miért?
Mik a közös és mik az eltérő vonások a két darab egymásnak megfeleltethető szereplői között?

SIRÁLY	HAMLET	KÖZÖS VONÁSOK	ELTÉRŐ VONÁSOK
Arkagyina			
	Claudius		
Trepljov			
Nyina			
	Polonius		

- Milyen gondolattal foglalkozik elég sokat mind Hamlet, mind Trepljov, mind Nyina?
- Ki, kik a darab Poloniusszal összevethető figurái?
Ne feledd, hogy Polonius a *Hamlet*ben eldicsekszik vele, hogy ifjúkorában maga is színészkedett!

PSza Írj egyoldalas esszét a Hamlet és Gertrud, illetve a Trepljov és Arkagyina közötti viszony hasonlóságairól és eltéréseiről!

PSza Írj egyoldalas esszét Hamlet és Trepljov infantilizmusáról, meghosszabbított gyermeklétéről!

PSza Írj egyoldalas esszét „Színház és valóság viszonya a *Hamlet*ben és a *Sirály*ban” címmel!

2. Színház a színházban

- Miben hasonlít és miben tér el a két darabban a „színház a színházban” jelenet elhelyezése és funkciója?
- Hogyan tükrözi, reflektálja a betétdarab a „fődarabot” (a „fődarab” szereplői közötti viszonyrendszert, illetve tettváltásokat vagy ezek hiányát) a *Hamlet*ben, hogyan a *Sirály*ban?
- A Nyina által előadott monodrámá hőse mennyiben mintázza, tükrözi Nyina alakját, mennyiben Trepljovét?
A darabban még mi utal kettejük „felcserélhetőségére”, milyen közös „jelölőjük” van, amely hol egyikükre, hol másukra vonatkozik?

- d) A *Hamlet Gonzago megöletése* című betétdarabjának Lucianusa szintén kettős megfeleltethetőségű figura, mint a Nyina által játszott, hegyormon elmélkedő alak, legalábbis ha nem feledjük, hogy az angol eredetiben a trónon lévő királynak nem öccse, hanem unokaöccse. Miért?

PSza Írj egyoldalas esszét „Művészetfelfogások a *Hamletben* és a *Sirályban*” címmel!

Az ehhez szolgáló alapszövegek értelemszerűen egyfelől Hamlet leckéje a színházról a III. felvonás első jelenetében, másfelől Trigorin, Nyina és Trepljov elmélkedései a színházról, illetve az irodalomról.

3. Monologikusság és beszédkényszer

A *Hamletet* többek között a monológok kivételes mennyisége és jelentősége különbözteti meg más Shakespeare-drámáktól. Hamletnek „beszédkényszere” van. Ebből a szempontból Hamlet minden Csehov-alak előzménye, ugyanis szinte minden Csehov-alaknak beszédkényszere, önmegjelenítési-önbemutatói kényszere van.

- Mi indokolja, okozza Hamlet beszédkényszerét?
- Mi okozza, mi indokolja a Csehov-szereplők beszédkényszerét, önprezentációs kényszerét?

PSza Írj egyoldalas esszét „Monologikusság és beszédkényszer a *Hamletben* és a *Sirályban*” címmel!

4. Ellen-Hamlet vagy a *Hamlet* radikalizálása

A *Sirály* olyan színmű, amely egyfelől reménytelen szerelmek láncolatáról, másrészt művésztgenerációk és művészetfelfogások konfliktusáról szól, ennyiben nem hasonlít a *Hamlet*hez. (Ámbár, ha *Hamletet* tipikus értelmiséginek, a művészt pedig a tipikus értelmiségi megtestesítőjének fogjuk fel, ez a különbség sem annyira meghatározó.) Van olyan értelmezés, amely szerint „a *Sirály* voltaképpen *LEBONTJA A ROMANTIKUS MŰVÉSZHAGYOMÁNYT*. Lebontja, hiszen művészfiguráinak és hétköznapi alakjainak, illetve viszonyrendszereiknek a megalkotottsága *ÉLET ÉS MŰVÉSZET VONATKOZÁSÁBAN VISZONYLAGOSSÁ TESZI az olyan fogalmakat, mint ÖNMEGVALÓSÍTÁS, BOLDOGSÁG, NAGYFORMÁTUMÚ SZEMÉLYISÉG. [...]*” [Mégkérdőjeleződik az a romantikus meggyőződés, hogy] „a művész nagy személyiség. [...] A mérlegelés ahhoz a megértéshez is eljuttathatja a befogadót, hogy a nagy személyiségről vallott elképzelés pusztán fikció, csak egészen *HÉTKÖZNAPI EMBEREK VANNAK.*”

(Pethőné Nagy Csilla)

- Olvasd el az alábbi – a *Hamlet* és a *Sirály* egy-egy meghatározott elemzésén alapuló – összevetést, majd érvelj mellette vagy ellene!
Az ellene való érvelésben vizsgálj meg, hogy a *Sirályra* tett megjegyzések közül melyik vitatható, illetve melyik lehetne – bizonyos *Hamlet*-olvasatok jegyében – minden változtatás nélkül magára a *Hamletre* is alkalmazható!

„Ha felidézzük a *Hamletet*, eszünkbe juthat, hogy Shakespeare drámájában a szereplők egy királyi család és udvar magas rangú képviselői voltak. A szereplők közti viszonyváltást konfliktus és abból kibomló tettváltás-sorozat szabta meg, ami bár késleltetett, de látványos összecsapás-

hoz vezetett. Hamlet a dráma világban megbomlott harmónia visszaállítására tett kísérletet, s halála árán ugyan, de Fortinbrasszal új korszak vette kezdetét. Olyan új korszaké, amelyben megtörtént természet és hagyomány jogának kiegyenlítődése, vagyis a drámatesten kívül létrejött egy új harmónia. Csehov drámájának szereplői nem hősök, hanem HÉTKÖZNAPI EMBEREK, s többnyire A SZEREPLŐK KÖZT SEM ÁLLÍTHATÓ RANGSOR. A dráma VISZONYRENDSZERE NEM ÉRTÉKEKET ÜTKÖZTETŐ KONFLIKTUS KÖRÉ ÉPÜL, hiszen a szereplőknek nincsenek egymás ellen feszülő, az életüknél is fontosabb céljaik. Így eszközeik, látványos drámai összecsapásaik sincsenek. [...] Emellett A FIGURÁK TÖBBSÉGÉNEK ÖNMEGÉRTÉSE IS RENDKÍVÜL BIZONYTALAN. Majd minden szereplő élete kettős, mást mutat a LÁTSZAT és mást a VALÓSÁG szintjén. A befogadó így végső soron azt tapasztalhatja meg, hogy a [Sirályban] a HAMLETI UTALÁS nem párhuzamosít, hanem SZEMBEÁLLÍT. Szembeállít, hiszen épp a SHAKESPEARE-I TRAGÉDIA HAGYOMÁNYÁT ÍRJA FELÜL (hős, konfliktus, drámai tettváltás, a harmóniát visszaállítani képes tragikus értékpesztulás). Ez azt is jelenti, hogy a Sirály ELLEN-HAMLETKént is olvasható. DRÁMAIATLAN DRÁMAKÉNT, ami egyben A NAGY TRAGÉDIÁK HITELVESZTÉSÉT is jelzi.”

(Pethőné Nagy Csilla)

PSza Írj a fenti feladatot és az abban vitára bocsátott szöveget is felhasználva egyoldalas esszét „Csehov Sirály mint ellen-Hamlet vagy mint a Hamlet modern továbbírása” címmel! („Továbbírás” helyett a „radikalizálás” kifejezést is alkalmazhatod – akár a címben is – abban az értelemben, hogy kiélezése, felfokozása bizonyos tendenciáknak.)

TOM STOPPARD: ROSENCRANTZ ÉS GULDENSTERN HALOTT (1967)

Stoppard drámájának hősei és cselekménye, sőt rengeteg szövegrészlete ismerős a Hamlet olvasói számára; a két címszereplő viszonya, világban tévelygő tanácsstalansága, gyakran komikus, a nagyon hétköznapi és a nagyon filozofikus beszédmódot furcsán keverő és rendkívül sokszor ismétlődő párbeszédei, valamint a darab tér- és időkezelése pedig az abszurd drámákat, ezen belül konkrétan Samuel Beckett Godot-ra várva (1953) című darabját idézik. (E darabbal kicsit részletesebben találkozhatasz majd az idei évnek a romantikus emberiségkölteményekkel és utóéletükkel foglalkozó moduljában.)

Az intertextualitás, azaz a szövegközi utalások rendszere „a darab történéseinek hangsúlyozott játékjellegét erősíti, és olyan palimpszesztust [szövegre ráírt szöveget, amelyen az elődszövegek átütnek] eredményez, amelyben Shakespeare Hamletjére mintha ráírták volna Beckett Godot-ra várva című darabjának szövegét.

(Kékesi Kun Árpád)

Az alábbi feladatok – egy-két kivétellel – STRIBIK FERENC elemző, illetve a mű tanításának lehetőségeit feltáró tanulmányából valók.

A képek a *Rosencrantz és Guildenstern halott* című, 1990-es filmből valók, melynek forgatókönyvírója és rendezője egyaránt Tom Stoppard volt. (A címszerepekben Gary Oldman és Tim Roth.)

1. A Hamlet és a Rosencrantz és Guildenstern halott kapcsolata

(Ha a szövegértelmezés – az idézeteken túl – egy oldalt meghaladó, összefüggő, jól megformált szöveget alkot, a szövegértési feladatok értelemszerűen szövegalkotási feladatként is bekerülhetnek a portfólióba.

Ahol forrást használsz, ne feledkezz meg a forrás megjelöléséről!

- Mely jeleneteket/szövegrészleteket veszi át Stoppard a *Hamletből*, s vajon miért pont ezeket? (Gyűjtőmunka és értelmezés: PK+PSzé)
- Hogyan egészíti ki Stoppard a shakespeare-i szöveget szerzői utasításokkal? (PSzé)
- Mit és miért nem vesz át Stoppard a *Hamletből*? (PSzé)
- Gyűjtsd össze és mutasd be a *Hamlet* és a *Rosencrantz és Guildenstern halott* azonos és hasonló motívumait és problémáit! (PK+PSza)
- Hasonlítsd össze Rosencrantz és Guildenstern jellemét Shakespeare és Stoppard művében (hasonlóságok, eltérések és ezek magyarázata)! (PSzé vagy PSza)
- Írd le a Rosencrantz és Guildenstern által játszott kérdésszjáték játékszabályait! Alkoss magad is ilyen párbeszédet! (PSzé+PA)
- Keresd meg, milyen elmélkedés(ek), illetve párbeszéd(ek) kerül(nek) Hamlet „*Lenni vagy nem lenni...*” monológja helyére! (Mutasd be, hogy a darabból készített Stoppard-filmben a királyfi hol és hogyan kezd bele a monológba, és milyen tárgyi kellék, díszletazonosság jelzi, hogy az utána következő szöveg mintegy megfelelője, helyettesítője a monológnak!) (PSzé)
- A drámában, illetve az említett filmben hányszor játsszák el a színészek a színdarabot a színdarabban? Melyik változat hol található? Melyik miről szól, mi köztük a különbség? (PSzé vagy PSza)

2. A szerkezet, a helyszín és az idő

- Hogyan fogalmaznád meg a mű alaphelyzetét néhány mondatban? Miként rejlik ebben benne a feszültség? (PSzé)
- Hogyan tárja fel már az alaphelyzet a későbbi események mozgatórugóit? (PSzé)
- Mi az, ami az alaphelyzetből a későbbiekben megismétlődik, és milyen formában? (PSzé)
- Miért mondhatjuk, hogy a műnek két indítása és két zárata van? Miben áll ennek jelentősége? (PSzé)
- A királyi udvarban játszódó jelenetsor miért Hamlet és Ophelia feltűnésével, szavak nélküli közös jelenetével indul? (PSzé)
- Hol tűnik fel még a darabban Ophelia, és mi ezen jelenetek jelentősége? (PSzé)
- Gyűjts össze a helyszínre, időre, irányra utaló részleteket, kifejezéseket! Milyen következtetések vonhatók le ezekből? (PK és PSzé) – (Vigyázat, a Stoppard által saját drámájából alkotott film e tekintetben félrevezető, nem jó kiindulási pont!)
- Vizsgáld meg és mutasd be az ismétlődések szintjeit és szerepét a drámában! (PSza) – Kiemelten javasolt feladat!

Kreatív feladatok (PA)

- Lehetséges-e másféle, többféle befejezése a műnek? Miért? Alkoss meg egy általad elképzelhetőnek tartott verziót!
- Alkosd meg Rosencrantz és Guildenstern naplóját az udvarban történekről, a hajóút eseményeiről vagy az angliai történekről!

- Tervezd meg a szereplők jelmezeit és a különböző helyszínek díszleteit! (Elég három helyszín díszletének megtervezése!) Választásaidat indokold meg!
- Írd meg a kezdő- és végpont hiányzó jelenetét, a hírnök megérkezését, Ros és Guil első reakcióit!
- Írj rendezői instrukciókat azokhoz a jeleneteket, amikor a királyi pár vagy Hamlet felcseréli Rost és Guilt (beszédmodor, mozgás, gesztusok)!

3. Motívumok

Az általad felállított szempontok szerint csoportosítsd a mű legfontosabb motívumait!

Próbáld megfeleléseket, párhuzamokat, összefüggéseket keresni az alább felsorolt motívumok között! (PSzé; egy-két motívumcsoport alaposabb és szöveggé formált vizsgálata és értelmezése esetén PSza)

A *Rosencrantz és Guildenstern halott* egész szövegét – a motívumismétlő szerkezetnek megfelelően – visszatérő motívumok sűrű hálózata fonja át. A legfontosabb ismétlődő motívumok között az alábbiak sorolhatók fel:

- hírnök (idegen, egy ember, követ)
- valószínűség (valóság, szükségszerűség, természetes vagy természetén kívüli állapot)
- szerencse (sors, végzet)
- félelem
- halál (hajó, emlékezetvesztés, hajnal és sötétség)
- otthontalanság (kiszolgáltatottság, hely-, idő- és iránymeghatározások ködössége)
- emlékezet (identitáshiány, személyek felcserélése)
- írás (könyv, levél, olvasás)
- úton lét
- szél (huzat)
- színház (és a hozzá kapcsolódó fogalmak, például feszültség, rögtönzés, jelmez, közönség, „belejátszani a darabba”)
- „megúszni szárazon”
- örület
- pénz
- szó (kérdés, válasz- és választáshiány)
- .....

4. Jellemek

- Stoppard a mű első szerzői utasításában megfogalmazza Ros és Guil „jellemének kulcsát”. Miért fogalmazza ezt meg az író? Egyetértesz vele?

Bizonyítsd vagy cáföld a műegészről vett részletekkel! (PSzé)

- Miért válik a két főhős már az exoziccióban nevetségessé? Van-e olyan tulajdonságuk, ami számodra szimpatikussá teszi őket? (PSzé)

- Azonosnak, felcserélhetőnek tartod-e a két figurát? (PSzé+PA) Milyen színházi kellékekkel juttatnád kifejezésre véleményedet?

- Igazold a szövegből vett részletekkel a két főhős udvaroncszerű tulajdonságait; gyávaságát, tanácsstalanságát! (PK+PSzé)
- Hogyan jellemeznéd a két főszereplő szövegének nyelvi sajátosságait? Van-e eltérés kettejük között e tekintetben? Véleményed példákkal igazold! (PSzé vagy PSza)
- A *Hamlet*ből ismerős többi figura jelleme mutat-e eltéréseket? Ha igen, miben áll ezek jelentősége? Példákkal igazold véleményed! (PSzé vagy PSza)

5. A komikum forrásai és a műfajjal kapcsolatos kérdések

- Hozz példákat a szövegből félreértésre, személycserére, helyzetkomikumra, kontrasztból, gépiességből, értékhiányból, túlzásból eredő komikus hatásra, valamint nyelvi komikumra! Van-e a komédiákra oly jellemző cselszövő, intrikus a darabban? (PSzé)
- A halált illetően van-e többléttudásunk Roshoz és Guilhez képest? Kiknek a nézőpontjából láttatja a darab ezt a kérdést? Ha van többléttudásunk, élvezhetjük-e fölényünket maradéktalanul? Miért? (PSzé)
- Nézz utána, hogy mi jellemzi az abszurd drámát, s hogy annak jellemzői miképpen vannak jelen a *Rosencrantz és Guildenstern halottban!* (PK és PSza)

Posztmodern szövegszerűség és önreflexivitás

A posztmodern irodalom egyik gyakori jellemzője a komoly és a játékos, a fiktív és a valóságos, az eredeti és az utánzat közötti határok elmosása, tagadása, a szöveg és a jelentés zártságának, lezárhatóságának tagadása, a szöveg hagyományban való játékos garázdálkodás. Ebből is következik a posztmodern irodalommal kapcsolatban gyakran emlegetett intertextualitás, a vendégszövegek, szövegintarziák, szövegátiratok előszeretettel való alkalmazása. A posztmodern irodalom általában nem elrejt, hanem megmutatja, tematizálja az irodalmi szöveg szövegszerűségét, gyakran reflektál önnön megírásának, szöveg mivoltának tényére.

Bár bizonyos értelemben a *Hamlet*ben is elmosódik a valóság és a színház közötti határ, s maga a valóság is világszínházzá válik, a Stoppard-dramában a világ színház- és szövegszerűsége máshogyan érvényesül.

- Keress példákat a Stoppard-darabban arra, hogy a szereplők egymás életét is megírt és eljátszott szövegeknek tekintik, s hogy a „valóságra vonatkozó” kijelentések az irodalmi mű önjelmezéseként, önjellemzéseként értendők – vagy éppen megfordítva. (PSzé) Példátlad elemzéséből esszét is írhat! (PSza)
- A szereplők életének hangsúlyozottan megírt, irodalmi jellege, szövegszerűsége miként függ össze a darab műfaji kérdéseivel, például a tragédia lehetőségével? (PSzé)

Valóság és látszat Michelangelo Antonioni Nagyításában – a Hamlet egy újabb rokona

Látszat és valóság, valóság és illúzió viszonyával, illetve egy gyilkosság körüli magánnyomozással foglalkozik Michelangelo Antonioni Nagyítás című filmje is. Az eddigiek alapján távolról a Hamlettel is rokonítható film ugyanabban az évben (1966-ban) készült, mint Stoppard drámája. (Mindkettőt 1967-ben mutatták be.) Antonioninál azonban a valóság megragadhatatlansága, csupán közmegegyezéstől függő természete tragikus felhanggal – azaz a modernség s nem a posztmodern horizontján – fogalmazódik meg. A film zárójelenetében Thomas, a fényképész,

*miután nyomozásának minden bizonyítéka, a holttest és a róla készült fotók is eltűntek, bele-
törődően nézi a pantomimjátékosok imitált teniszjátékát, melyet labda és ütők nélkül játsza-
nak. A játékba labdaszedőként bekapcsolódva (!) egy idő után ő is (ahogy a néző is) hallani
kezdi a képzeletbeli labda pattogását.*

- Vizsgáld meg, vajon miért, hová és hogyan építi be ezt a teniszjáték-motívumot Stoppard a *Rosencrantz és Guildenstern halott* 1990-es megfilmesítésébe! (PK és PSzé)

FELADATLAP

A RENESZÁNSZ ÉS A REFORMÁCIÓ IRODALMA CÍMŰ FEJEZETHEZ

A) VARIÁNS

Hasonlítsd össze Petrarca *Pó, földi kérgem* és Balassi Bálint *A darvaknak szól* című versét! Munkádban térj ki a megszólaló lírai alany helyzetére, érzelmi állapotára, a szövegekben feltárható mozgásirányokra!

BALASSI BÁLINT: NEGYVENNEGYEDIK A DARVAKNAK SZÓL

1

Mindennap jó reggel ezen repültök el
szóldogálván, darvaim!
Reátok néztemben hullnak keservemben
szemeimből könyveim,
Hogy szép szerelmesem jut eszembe nékem,
megújulnak kínjaim.

2

Látom, utatokat igazítottátok
arra az ország felé,
Azholott az lakik, víg szívemet aki
őmagánál rekeszté.
Valaha énrólam, ki híven szolgáltam,
vallyon emlékezik-é?

3

Bujdosom, mint árva, idegen országba
veszettül, mint szarándok,
Ruhámban sötét színt, szívemben szörnyű kint
viselek én, úgy gyászlok,
Szárnyam nincs, mint néked, kin mehetnék véled
ahhoz, akit óhajtok.

4

Szárnyad vagyon, repülsz, szinte ott szállsz le, ülsz
földében, hol akarod,
Te szomjúságodot szép forrásból csorgott
tisza vizével oltod,
Örömem környékét, az ő lakóhelyét:
Paradicsomot látod.

5

De ne siess, kérlek, tőled hadd izenjek
néki rövid beszéddel,
Vagy ha az nem lehet, csak írjam nevedet
mellyedre fel véremmel,
Kin megesmérhesse, hogy csak őérette
tűnök mindent jó kedvvel.

6

Ádjon az jó Isten néki egészséget,
víg és hosszú életet,
Mint mezők virággal, tündökljék sok jókkal,
áldja mindennel őtet;
Nyomán is tavasszal teremjen rózsaszál,
s keserüljön éngemet!

7

Sok háborúimban, bujdosó voltomban,
midőn darvakat látnék
Szép renden repülni s azfelé halanni,
hol szép Julia lagnék,
El-felfohászkodván s utánok kiáltván
tőlük én így izenék.

B) VARIÁNS

Értelmezd Orbán Ottó *Melyben Balassi módján fohászkodik* című művét!

Munkádban térj ki arra, milyen tartalmi és formai elemekkel idézi a megszólaló Balassi költészetét, s milyen jelentésekkel gazdagszik ezáltal a mű!

ORBÁN OTTÓ: MELYBEN BALASSI MÓDJÁN FOHÁSZKODIK

Isten szabad ege,
madarak serege,
széljárta, tág fényesség –
legfényesebb nekem,
aki nagy betegen
az erkélyről nézek szét,
röptében bemérve
s szememmel kísérve
egy-egy csapongó fecskét...

Ifjúság, mi lehet
e széles föld felett
szebb dolog az ép testnél?
Szándék és mozdulat,
együtt küzd és mulat,
mint egy hiten két testvér,
s te csak röpködsz, hinta,
s könnyen haladsz, mintha
vajba mártott kés lennél.

Későn lett szavam rád,
levegős szabadság,
amikor már rég nem vagy,
ha fölkel is napod,
sugárzó alakod
kívül süt csak, ott benn fagy;
az idő nagy hamis,
mint a szerelem is,
legizzóbb, ha épp elhagy.

Most hívlak hát téged,
szabd rám szemmértéked,
megfizettem az árát:
lappangó öregség,
bujkáló betegség
orgyilkos törként jár át –
tedd meg hát, hogy híved,
fölfoghassam műved
határtalan határát!

Egy rossz kempingszékben
ülve, mint az égben
göngő felhőgomolyban,
így beszéltem ahhoz,
ki télre nyarat hoz,
s nem tudni, ha van, hol van,
mégis ott van minden
sziromban és színben,
s minden halvány mosolyban.

C) VARIÁNS

Hasonlítsd össze Balassi Bálint *Az ő szerelmének örök és maradandó voltáról* és Vas István *Kalligráfia* című versét!

Munkádban térj ki arra, milyen tartalmi és formai elemekkel idézi a megszólaló Balassi költészetét, s milyen jelentésekkel gazdagszik ezáltal a mű!

VAS ISTVÁN: KALLIGRÁFIA

Széthull a gipsz, az üveg eltörik,
Idővel paloták, házak, erős
Várak, városok elromolnak, egyszer
Párizs, New York és Mucsma semmivé lesz,
A vasbetont a szupertermeszek
Szétrágják, a műanyagok pizsokká
Rohadnak, az égitestekre fellőtt
Szerkezetek homokba, kráterekbe
Merülnek, el nem állnak államok,
A diktatúrák, demokráciák,
Titkárok, elnökök, igazgatók,
A tábornagyok és a társulások,
Junták, hippik és halálos hatalmak,
egybeolvad a tömeg és elit,
Kihalnak a normatív kritikák,
De ameddig világ van valahol,
El nem felejtí, felszökell szívéből
A világ talányos titkosírása,
Rejtjeles rúnák rendszere, amit mi
A nyári égre ketten följegyeztünk.

ÉRTÉKELŐ FELADATLAP

A RENESZÁNSZ ÉS A REFORMÁCIÓ IRODALMA

CÍMŰ FEJEZETHEZ

A fejezet első 3 moduljának anyagát összehasonlító műelemzés formájában kérjük számon a tanulóktól. Érdemes ezt a 3. modul végeztével megírni, mielőtt még belekezdenénk a *Hamlet* tárgyalásába.

A felmérő feladat célja, hogy a tanulókat felkészítse az írásbeli érettségire. A középszintű érettségiben van összehasonlító műelemzés, az emelt szintű érettségi nyelvi-műveltségi része is tartalmaz(hat) összehasonlító kérdést.

A tanárnak kell eldöntenie, hogy otthon írhatja meg az elemzést vagy az órán. Ha ez utóbbi mellett dönt, a tanulók hozzák el és használják a munkatankönyvet (az összehasonlítandó versek egy része amúgy is abban van).

Az A) VARIÁNS két verse megközelítőleg azonos korban, a reneszánsz idején keletkezett. Az összehasonlítás során a diákok önállóan fedezhetik fel Balassi költészetének petrarkista hagyományait.

A B) ÉS C) VARIÁNS közös vonása, hogy az összehasonlítandó versek a 20. század utolsó harmadában keletkeztek (az Orbán Ottó-vers ismertebb, Vas Istváné talán kevésbé).

Az esszék a következő válaszlelemeket tartalmazhatják:

(A válaszlelemek kizárólag tájékoztató jellegűek, minden más jó válaszlelem is elfogadható!)

A) variáns

Közös vonások

- jelölt megszólalói helyzet
- a mozgásirányok hasonlósága:
  - a lírai alany teste a földön, lent van, lelke, képzelete száll föl
- az életérzés rokonsága:
  - a távol lévő kedvessel akar kapcsolatot teremteni

Eltérő vonások

- a Balassi-versben plasztikusabb a megszólalás helyzete:
  - többet árul el a megszólaló saját jelenlegi helyzetéről
- a lélek szárnyalása Petrarca versében képileg kevésbé kibontott
- Balassinál a darvak képileg jelenítik meg a megszólított szabadságát
- Balassi versében a darvakkal folytatott dialógus érzékletes, önmagán kívül helyezi a megszólalás helyzetét
- Petrarca lírai alanya önmagával folytat párbeszédet

B) variáns

Hasonlóságok

- ritmus → Balassi-strófa
- szöveghű átiratok, módosítások:
  - pl.: • „Ifjúság, mi lehet
e széles föld felett
szebb dolog az ép testnél?”
(dólttel a szócsere)

- „így beszéltem ahhoz,”
vö: Júliámra hogy találék
→ versbeli megszólalásra utal a lírai alany

Eltérések

- a fohász, a helyzetjelölés itt keveredik
- a tárgyi világ jelölése hangsúlyosan 20. század végi
pl: erkély, hinta, kempingszék (ha a „kint felejtett nyugágy” – Pilinszky: Apokrif – bevillan, nagyon jó, de természetesen nem elvárandó)
- nem tudja megnevezni a lírai alany a Teremtőt, csupán körülírja:
egész harmadik versszak
+
„így beszéltem ahhoz,
ki télre nyarat hoz,
s nem tudni, ha van, hol van,
mégis ott van minden
sziromban és színben,
s minden halvány mosolyban.”
- a „szabd rám szemmértéked...” hasonló érvelést tartalmaz, mint a „jóvoltod változást...”

C) variáns

Hasonlóságok

- a makroszerkezet egyezései
ellentételező megoldás:
sok tárgyi elem pusztul
kevés örökérvényű marad
- szövegegyezések:
idővel

Eltérések

- az elpusztuló tárgyi elemek világa
Vas István szövege teli van az újkor anyagaival: gipsz, üveg
Balassi tárgyi világa független a kortól
Vas Istváné radikálisan 20. századi: Párizs, New York, de közben végtelen kétségbeesés, hiszen Mucska is szerepel ebben a kontextusban
- Vas István szövege kevésbé negatív, de a junták, hippik stb. radikálisan 20. század végéig teszik a megszólaló érveit
- a leglényegesebb különbség: a rúnák szavát, jelzéseit csak az intim kettős érti meg, tehát nagyon zárt a kommunikáció lehetősége

